Ilustraţia copertei: *Doina Botez* henry morton Stanley în căutarea lui Livingstone

**

TRADUCERE DE EUGEN B. MARIAN

BIBLIOTECA PENTRU TOT< 1982 EDITURA MINERVA «BUCUREŞTI

PARTBA ÎNTÂIA

(Continuare)

ÎN INIMA AFRICII

SPRE MRERA, ÎN UKONONGO

Plecarea din Unyanyembe. Organizarea expediţiei. Bombay. Domnul Shaw se întoarce bolnav la Unyanyembe. O pădure impresionantă. Descrierea febrei. Bucuria din tabără. Un ţinut – parc. Cirezi de vânat şi un sport remarcabil. O revoltă. Pedepsirea instigatorilor. Elefanţii. Sosirea la Mrera.

Sosise ziua de 20 septembrie, era data fixată pentru plecarea noastră. Frigurile îmi lăsaseră o slăbiciune de nespus, şi era prea puţin cuminte să pornesc la drum în asemenea hal. Mă lăudasem faţă de şeicul Bin Nasib că un alb nu-şi calcă niciodată cuvântul şi mi-aş fi năruit reputaţia dacă, din cauza slăbiciunii, nu aş fi plecat precum anunţasem sau aş fi amânat marşul.

Întreaga caravană a fost trecută în revistă în faţa porţii tembe-ului cu stindardele desfăşurate; fiecare stătea lângă balotul lui, răzimat de zid. Se dezlănţui o salvă de exclamaţii, de râsete, strigăte de bucurie, de fanfaronadă tipică negrilor. Arabii se adunaseră ca să ne vadă plecând, şi să-şi satisfacă curiozitatea. Erau de faţă cu toţii, cu excepţia lui Bin Nasib, pe care-l jignisem prin încăpăţânarea de catâr cu care mă împotrivisem sfaturilor sale. Bătrânul şeic, pretinzând că este bolnav, se culcase şi îmi trimitea prin fiul lui o ultimă îmbucătură de sentimentalism filosofic – preţioasa como, ară pe care mi-o încredinţa fiul lui Nasib, fiul lui Ali, fiul lui Sayf.

Sărmane şeic! Dacă ai fi ştiut ce se ascundea în adâncul acestei încăpăţânări, al acestei îndărătnicii de

catâr, al acestei hotărâri de a apuca pe un drum fatal, ce-ai fi spus, o, fecior al lui Nasib?

Dânsul se consola însă, gândind că, pesemne, ştiam mai bine decât el ce-aveam de făcut; lucru neîndoielnic, căci nici el nu era cu nimic mai în măsură decât oricare alt arab să cunoască exact motivul care mă îndemna să merg spre apus, trecând peste atâtea stavile, când ruta spre răsărit era cu mult mai lesnicioasă.

Bravii pe care îi înrolasem pentru a mă urma într-un marş rapid, undeva, dincolo de hotarele ţinutului Unyanyembe se numeau:

1. John William Shaw, originar din Londra.
2. Selim Heshmy arab.
3. Seedy Mbarak Mombay originar din Zanzibar.
4. Mabruki Speke originar din Zanzibar.
5. Ultimengo originar din Zanzibar.
6. Amhari originar din Zanzibar.
7. Uledi originar din Zanzibar.
8. Asmani originar din Zanzibar.
9. Sârmean originar din Zanzibar.
10. Kamna originar din Zanzibar.
11. Zaidi originar din Zanzibar.
12. Khamisi originar din Zanzibar.
13. Chowpereh originar din Bagamoyo.
14. Kingaru originar din Bagamoyo.
15. Belalî originar din Bagamoyo.
16. Ferous originar din Unyanyembe.
17. Rojab originar din Bagamoyo.
18. Mabruk-unyanyembe originar din Unyanyembe
19. Mtamani originar din Unyanyembe.
20. Chanda originar din Maroro.
21. Sadala originar din Zanzibar.
22. Kombo originar din Zanzibar.
23. Şaburi cel Mare originar din Maroro.
24. Saburi cel Mic originar din Maroro.
25. Marora originar din Maroro.
26. Ferajji (bucătarul) originar din Zanzibar.
27. „Mabruk Saleem originar din Zanzibar.

28. Baraka originar din Zanzibar.
29. Ibrahim originar din Maroro.
30. Mabruk Ferous originar din Maroro.
31. Baruti originar din Bagamoyo.
32. Umgareza originar din Zanzibar.
33. Hamadi (călăuza) originar din Zanzibar.
34. Asmani (călăuza) originar din Zanzibar.
35. Mabruk (călăuză) originar din Zanzibar.
36. Hamdallah (călăuza) originar din Tabora.
37. Jumah originar din Zanzibar.
38. Maganga originar din Mkuenkue.
39. Muccadum originar din Tabora.
40. Dasturi originar din Tabora.
41. Tumayona originar din Ujiji.
42. Mparamoto originar din Ujiji.
43. Wakiri originar din Ujiji.
44. Mufu originar din Ujiji.
45. Mpepo originar din Ujiji.
46. Kapingu originar din Ujiji.
47. Mashishanga originar din Ujiji.
48. Muheruka originar din Ujiji.
49. Missossi originar din Ujiji.
50. Tufum Byah originar din Ujiji.
51. Majwara (copil) originar din Uganda.
52. Belali (copil) originar din Uemba.
53. Kalulu (copil) originar din Lunda.
54. Abdul Kader (croitor) originar din Malabar. Sunt bărbaţi şi copii, aleşi de mine pentru a mă însoţi în această misiune, în aparenţă inutilă, a merge pe urmele unui călător pierdut – David Livingstone. Povara care le era încredinţată se compune dintr-o mie de dori totalizând 4.000 de yarzi de stofă, din şase. saci cu mărgele de sticlă, din patru încărcături de muniţii, un cort, un pat, pânza, o ladă conţinând medicamente, un sextant şi câteva cărţi; din două încărcături de ceai, cafea şi zahăr, una de făină şi luminări, alta de conserve de carne, sardele şi tot soiul de alimente necesare, precum şi încă una cu ustensile de bucătărie.

Oamenii se aflau cu toţii la locurile lor, cu excepţia lui Bombay. Bombay pierise; nu putea fi găsit. Am trimis un om care să dea de urma lui. A fost descoperit plângând în braţele Dalilei lui.

— De ce ai plecat, Bombay, când ştiai că am intenţia să plec şi te aşteptam?

— Vai, stăpâne, n-am făcut decât să-mi iau rămas bun de la drăguţa mea.

— Aha, într-adevăr?

— Da, stăpâne; domniafta nu faci la fel când pleci departe?

— Încetează, te rog, domnule!

— Prea bine.

— Ce-i cu tine, Bombay?

— A, mai nimica.

Cum am văzut că avea chef de harţă cu mine, de faţă cu arabii adunaţi înaintea tembe-ului, ca să fie martori la plecarea mea, şi cum eu nu eram dispus să-mi pună beţe în roate absolut nimic, urmarea a fost că m-am simţit silit să-i tragă o chelfăneală în lege lui Bombay, operaţie ce i-a răcit curând mânia fierbinte, dar mi-a adus pe cap un cor zgomotos de mustrări din partea arabilor care pretindeau că-mi sunt prieteni.

— O, nu, stăpâne, nu face asta, nu face asta, încetează cu bătaia, stăpâne: sărmanul om ştie mai bine decât domnia ta la ce vă puteţi aştepta pe ruta ce-o veţi urma acum.

Nimic nu era mai bine calculat pentru a mă scoate din sărite în faţa unei mulţimi, nici chiar insolenţa manifestată de Bombay, decât acest gratuit amestec în ceea ce consideram a fi treburile mele personale şi speciale; dar m-am stăpânit cât am putut, deşi le-am spus, pe un ton ridicat, că nu-mi plăcea să intervină nimeni în socotelile mele, decât dacă doreau să ajungă la ceartă.

— Nu, nu, *bana*, exclamară cu toţii într-un glas, nu dorim de fel să ne certăm cu domnia ta. Pentru numele lui Dumnezeu! Vezi-ţi de drum în pace!

— Atunci, rămâneţi cu bine, am grăit eu, strângându-

le mâna pe rând.

— Rămâi cu bine, stăpâne, rămâi cu bine. Îţi dorim, suntem siguri, numai succese, şi Domnul să fie alături de tine şi să-ţi călăuzească paşii!

— Porniţi în marş!

A fost trasă o salvă de adio; steagurile expediţiei au fost înălţate de către călăuze, fiecare pagaz s-a repezit să-şi pună în spinare povara lui, şi în scurt timp, cu cântece şi strigăte, prima coloană a Expediţiei o şi cotise după colţul de vest al fembe-ului meu, luând-o pe drumul spre Ugunda.

— Acum, domnule Shaw, te aştept. Încalecă pe măgar, dacă nu poţi merge pe jos!

— Vă rog, domnule Stanley, mi-e teamă că nu pot pleca.

— De ce?

— Nu ştiu, sunt sigur că nu sunt în stare. Mă simt slăbit.

— La fel de slăbit sunt şi eu. Abia spre ziuă m-au lăsat în pace frigurile; ştii asta ca şi mine. Nu da îndărăt în faţa acestor arabi, ţine minte că eşti un alb. Selim, Mabruki, Bombay, ajutaţi-i domnului Shaw să urce pe măgar şi mergeţi lângă el!

— Vai, *bana*, *bana*, spuseră arabii, nu-l lua cu voi! Nu vezi că este bolnav?

— Daţi-vă la o parte, domnilor! Nimic nu mă va împiedica să-l iau cu mine. Va pleca!

Pornim în marş, Bombay!

Ultimul om de-al meu plecase. Locuinţa noastră, până mai adineauri atât de plină de însufleţire, căpătase deja aspectul pustiu şi jalnic al locurilor părăsite. M-am întors spre arabi, mi-am luat din „nou rămas bun de la dânşii, mi-am scos casca de plută, rostind un ultim salut şi m-am îndreptat spre sud, împreună cu Selim, Kalulu, Majwara şi Belali, care duceau fiecare câte una din armele mele.

După o jumătate de oră de marş, decorul deveni interesant. Shaw începu să fie distrat. Bombay uitase cearta noastră şi mă asigură că, dacă aş putea trece prin

ţinutul lui Mirambo, trebuie să ajung în Tanganica; Mabruki, fostul servitor al lui Burton, de asemenea, nu punea la îndoială acest lucru; Selim era bucuros să părăsească Unyanyembe, unde suferise atât de mult din cauza frigurilor; eu însumi mă simţeam reînsufleţit de vederea acestor coline, cu o înfăţişare atât de semeaţă şi care dominau vâlcelele atât de frumoase, încurajându-mă să păşesc tot înainte.

După un ceas şi jumătate de la plecare, eram la Maganga, faimosul nostru cântăreţ.

Mărfurile fură depozitate într-unul din tembe-urile satului şi cortul meu fu ridicat. Jumătate din oamenii mei o şi porniseră către Kwihara, ca să-şi îmbrăţişeze încă o dată nevestele sau concubinele.

La căderea nopţii, am suferit iar un atac de friguri; m-au părăsit înainte de revărsatul zorilor, lăsându-mă însă pradă unei slăbiciuni teribile. În ajun, îi auzisem pe oamenii mei pălăvrăgind în jurul focurilor de tabără şi stând la sfat despre cele ce se vor întâmpla, probabil, în ziua următoare. Majoritatea erau de părere că, de vreme ce eram bolnav, nu vom mărşălui. O încăpăţânare supremă îmi da ghes mai departe, în pofida sufletelor lor molatece.

Dar când am ieşit din cortul meu ca să le strig să se pregătească de drum, am descoperit că lipseau cel puţin douăzeci de oameni. Iar purtătorul corespondenţei lui Livingstone, „Kiaif-Halek” (ceea ce înseamnă „Ce mai faci?”), încă nu sosise cu sacul poştal conţinând scrisorile adresate doctorului.

Alegând douăzeci dintre cei mai puternici şi mai devotaţi oameni din caravană, i-am expediat îndărăt, în Unyanyembe, în căutarea celor absenţi, iar Selim a fost trimis la şeicul Bin Nasib, ca să împrumute sau să cumpere, un lung lanţ pentru sclavi.

Pe înserat cei douăzeci de detectivi ai mei se înapoiară cu nouă din absenţi. Wajijii dezertaseră în bloc şi nu puteau fi găsiţi de fel. Se întoarse şi Selim, aducând un lanţ solid, bun să legi cu el gulerele de metal purtate de cel puţin zece oameni. Apăru şi Kaif-Halek, cu sacul poştal

pe care urma să-l înmâneze, mergând sub escorta mea, lui Livingstone.

Atunci le-am ţinut oamenilor o mică cuvântare şi le-am înfăţişat lanţul pentru sclavi. Le-am spus că eram primul alb care luase cu el un lanţ pentru sclavi, când pornise în călătoria sa, dar, cum constatam că erau cu toţii atât de înspăimântaţi să mă urmeze, mă vedeam silit să folosesc lanţul, deoarece era singurul mijloc ce-mi mai rămânea pentru a-i ţine laolaltă. Cei buni nu trebuie să se teamă nicio clipă că vor fi puşi în lanţuri de către mine, aceasta li se va întâmpla doar dezertorilor, hoţilor, celor care primeau leafă şi daruri, căpătau puşti şi muniţii, şi apoi o tuleau cu ele.

De data aceasta, am urmat, nu aveam să pun pe nimeni în lanţuri; dar, cu începere de astăzi, oricine va dezerta, o să fac un popas şi n-am să-mi continui marşul până ce nu îl voi găsi, după care va fi constrâns să meargă până la Ujiji cu lanţul pentru sclavi atârnat de gât.

— M-aţi auzit?

— Da, fu răspunsul.

— Aţi priceput?

— Da.

Ne-am ridicat tabăra la şase şi am pornit în marş spre Inesuka, aşezare unde am ajuns la ora opt.

În dimineaţa următoare, tocmai când eram gata să ne începem marşul, am descoperit că mai dezertaseră încă doi oameni.

Baraka şi Bombay fură trimişi pe dată în Unyanyembe pentru a-i aduce pe cei doi oameni care lipseau: Asmani şi Kingaru. Primiseră ordin ca nu cumva să se întoarcă fără ei. Ultimul dezertase pentru a treia oară, după cum îşi amintesc, poate, cititorii mei.

În vreme ce se desfăşura această urmărire, am făcut popas în satul Inesuka, mai mult de dragul lui Shaw, decât din vreun – alt motiv.

În cursul serii, incorigibilii dezertori fură aduşi îndărăt şi, aşa cum ameninţasem, fură bătuţi în lege, şi puşi în lanţuri pentru a-i feri de alte ispite. Bombay şi

Baraka relatară o istorisire pitorească a modului cum îi capturaseră pe fugari; şi, fiindcă eram într-o dispoziţie grozav de bună, serviciile lor fură răsplătite cu câte un cupon de pânză.

În dimineaţa următoare, alt hamal se ascunsese, luând cu dânsul povara ce-i revenea: cincisprezece pânzeturi noi şi o puşcă; dar a mai face încă un popas oriunde, prin împrejurimile Unyanyembe-ului, reprezenta o primejdie oare putea fi înlăturată doar călătorind fără oprire către zonele sudice acoperite de junglă. Trebuie să vă reamintesc că din escorta mea făcea parte şi redutabilul Abdul Kader, croitorul care pornise din Bagamoyo cu planuri atât de strălucite de îmbogăţire, atras de comorile de fildeş ce se puteau dobândi în interiorul Africii. În dimineaţa aceea, băgat în sperieţi de veştile răspândite despre primejdiile ce ne păşteau, Abdul Kader ardea de dorul de a i se desface angajamentul. Jura că este bolnav şi nu mai e în stare să ne urmeze. Cum eram sătul peste cap de el „i-am plătit pânza cuvenită şi i-am dat voie să plece. Pe la jumătatea drumului spre Kasegera, lui Mabruk Selim i se făcu rău. L-am doftoricit, dându-i o grăunţă de calomel şi două uncii de rachiu. Nu putea să meargă, aşa că am pus să fie suit pe măgar. Zaidi suferi un atac de febră. Shaw se rostogoli de două ori de pe măgar şi numai după nenumărate rugăminţi şi o pierdere enormă de timp, am izbutit să-l facem să se urce iarăşi pe spinarea dobitocului său. S-ar fi zis realmente că o soartă potrivnică urmărea expediţia, că ursitoarele voiau să ne facă să ne întoarcem din drum. Totul părea să ne unelteasc prăbuşirea şi pierzania. Mă gândeam că dacă m-aş afla la numai cincisprezece zile de Unyanyembe, aş fi salvat!

Kasegera, unde am poposit în cursul după-amiezii, fu în sărbătoare până seara. Oamenii plecaţi din sat tocmai se întorseseră de pe coastă şi tinerii pagazi se făleau cu splendoarea viu colorată a stofelor *sohari*, *barsati*, lungi tunici, *kaniki* noi-nouţe toate, în care se drapaseră îndărătul vreunui tufiş, înainte de a apărea înveşmântaţi atât de fastuos, în faţa ochilor fermecaţi ai compatrioţilor

lor. Femeile scoteau strigăte zgomotoase şi frecvente: „Hihi-hi!”, „Lu-lu-lu”, demne de nişte Menade[1] şi care răsunară până seara. Nişte tineri contemplau, pe cei proaspăt sosiţi, cu cea mai arzătoare admiraţie zugrăvite pe trăsăturile lor; matroanele îi înconjurau pe aceşti tineri eroi, copleşindu-i cu tandreţea şi dezmierdările lor, iar patriarhi venerabili, cu spinarea încovoiată, rezemaţi în toiegele lor, îi binecuvântau. Astfel arată faima în Unyamwezi! în schimbul acestor ovaţii, toţi acei tineri norocoşi fură siliţi să le umble gura ca o moară până în zorii zilei următoare, povestind ce minuni găsiseră pe malul Mării celei Mari şi în Unguja, cum numeau ei insula Zanzibar. Vorbeau despre marile corăbii ale oamenilor albi, despre mulţimea de wasungi pe care îi zăriseră, apoi despre pericolele şi încercările drumului; despre primejdiile întâmpinate în ţinutul fioroşilor wagogi; în sfârşit, despre toate incidentele călătoriei, pe care noi le cunoşteam atunci. şi pe care le-am relatat eu însumi în paginile precedente.

Am ridicat tabăra în 24 şi, după trei ceasuri de marş în direcţia sud-sud-vest, într-o pădure de *imbiti*, am ajuns la Kigandu. În clipa în care ne opream în faţa acestui sat, care era cârmuit de o fiică a lui Mkasiwa, am fost avertizaţi că trebuie să plătim un bir pentru a intra. Cum nici nu ne trecea prin cap aşa ceva, ne-am retras la o milă distanţă spre stânga localităţii, într-o veche *borna* căzută în ruină şi infectată de şobolani, fiind rău dojeniţi de laşii băştinaşi, fiindcă îl abandonam pe Mkasiwa în ceasul acela de cumpănă. Eram acuzaţi că fugim de război.

Aproape în pragul zăplazului, voind să descalece, lui Shaw i-au alunecat picioarele din scări şi a căzut la pământ cât era de lung, cu faţa în jos. Pantomima aceasta începea să se repete prea des. De aceea, când oamenii mei se repeziră să-l ridice pe nepriceput, le-am ordonat să nu se ocupe de el. Nesocotitul rămase nemişcat în bătaia soarelui fierbinte un ceas încheiat, şi când l-am întrebat cu sânge rece dacă nu se află într-o-poziţie prea puţin

1 Bacante care însoţesc alaiul zeului Bachus (n.t.).

confortabilă, până la urmă s-a ridicat şi a început să plângă ca un copil.

— Vrei să te întorci la Kwihara, domnule Shaw?

— O da, dacă nu vă supăraţi! N-aş putea să merg mai departe şi, dacă sunteţi atât de bun să-mi daţi voie, aş dori tare mult să mă întorc.

— Foarte bine, domnule Shaw; am ajuns să cred că asta ar fi soluţia cea mai bună pentru toţi. Răbdarea mea a ajuns la capăt. M-am străduit din răsputeri pentru a te ajuta să treci peste aceste mizerii mărunte, pe care dumneata le întreţii cu atâta fidelitate. Suferi pur şi simplu de ipohondrie. Îţi închipui că nu eşti în stare să rezişti greutăţilor drumului şi nimic nu te-ar abate de la această părere. Totuşi, cântăreşte bine vorbele mele: dacă te întorci în Unyanyembe, vei muri. Cine te va îngriji, dacă ai să cazi bolnav în Kwihara? Dar dacă te doboară frigurile, dacă ai un delir? Cum se va şti ce-ţi trebuie? Niciunul din oamenii pe care pot să ţi-i las nu-şi va da seama de ce ai nevoie, ce anume ţi-ar putea uşura boala, ce ţi-ar fi necesar. Îţi repet, domnule Shaw, dacă te întorci, acolo ai să mori!

— Ah, Doamne sfinte! Cât de amarnic regret că am venit aici! Credeam că Africa este cu totul altceva. Aş prefera să mă întorc, dacă îmi daţi voie.

Ziua următoare de popas a fost consacrată tuturor pregătirilor cerute de transportarea lui Shaw îndărăt la Kwihara. Fu construită o targă rezistentă; patru oameni vânjoşi au fost angajaţi la Kigandu pentru a-l transporta pe bolnav. Am pus să se coacă pâine, să fie umplută cu ceai o gamelă mare şi să se frigă o pulpă de ied, ca să aibă ce să mănânce pe drum.

În cursul nopţii, petrecută împreună, luă un acordeon pe care i-l dăruisem la Zanzibar şi cânta diferite arii. Jalnic instrument mai era armonica aia de zece dolari! Totuşi, cântecele simple şi familiare care se revărsau dintr-însul în seara aceea îmi făcură impresia unor melodii celeste. Pentru a încheia concertul, sărmanul meu camarad cânta aria „Patrie, dulce patrie”.

Pe data de 27, ne-am sculat cu toţii dis-de-dimineaţă. În mişcările noastre se simţea o energie neobişnuită. Aveam în perspectivă un marş foarte lung; dar în urma noastră, îi lăsam pe bolnavi, pe cel mai plăpânzi. Nu luam cu mine decât oameni sănătoşi şi vânjoşi pe cei care puteau să meargă iute şi mult. Mabruk Saleem rămânea încredinţat îngrijirilor unui doctor localnic, care se obliga să-l trateze, în schimbul câtorva metri de stofă plătiţi cu anticipaţie.

În sfârşit, cornul sună semnalul plecării. Shaw fu ridicat de hamalii săi. Oamenii mei se înşirară pe două rânduri, steagurile fură înălţate; între acest dublu gard viu, Shaw fu dus către nord. Apoi ne-am întors spre sud, călcând cu pas sprinten şi uşor, ca un om căruia i s-a luat de pe umeri un coşmar, păşind sub strălucitoarele flamuri care urmau să fluture peste apele lacului Tanganica.

Am urcat o creastă strălucind de enorme blocuri de sienit, ale căror mase dominau în hăţişul de copaci pitici. Decorul care ne-a izbit privirile, din creştetul acestei costişe, era cel văzut adesea pretutindeni. Un codru fără margini; lungi creste împădurite, tălăzuindu-se cât vedeai cu ochii, înălţându-se lin unele deasupra altora, scăldate într-o aură caldă şi vibrantă, care, limpede în apropiere, în depărtare se albăstrea şi devenea de nepătruns.

Păduri, păduri şi iar păduri; ramuri înfrunzite, globuri şi umbrele, frunzoase, verzi ori cafenii, codri peste codri, înălţându-se, coborând şi retrăgându-se necontenit spre marginea zării: un adevărat ocean de frunziş.

Orizontul înfăţişa, în toate punctele cardinale, acelaşi aspect. În depărtare, o colină îşi desena conturul nedesluşit, sau ici-colo un copac mai înalt decât ceilalţi se detaşa pe fundalul cerului străveziu; cu această mică excepţie, pretutindeni însă domnea aceeaşi atmosferă, aceleaşi nuanţe, acelaşi soare, aruncându-şi stropii luminoşi în adâncurile sihlei; pretutindeni aceleaşi linii, acelaşi orizont, pretutindeni puzderie de copaci – zi de zi, săptămâna de săptămână. Ne zoream spre creştetul unei costişe, dornici de vreo schimbare, dar ochiul ostenit, după

ce a rătăcit peste întinsul fără hotare, revine la împrejurimea imediată, sătul de veşnica identitate a peisajului.

Carlyle a spus undeva, în scrierile lui, că oricât de mare ar fi, Vaticanul întreg, nu reprezintă decât o coajă de ou, comparat cu bolta spuzită de stele pe care strălucesc Arcturus şi Orion. La rândul meu, afirm şi eu că, deşi Central Park din New York pare falnic faţă de anemicele boschete din alte metropole, iar Windsor şi New Forests pot fi frumoase şi impunătoare în Anglia, toate nu sunt decât nişte legături de găteje, când le asemuieşti cu aceşti codri veşnici din Unyamwezi.

După trei ore de mers, am făcut un popas pentru înviorare. Oamenii mei păreau tare obosiţi. Pierzându-şi antrenamentul în cursul zilelor petrecute la Kwihara, încă nu se reobişnuiseră cu marşurile lungi şi aveau nevoie să-şi mai tragă sufletul după odihna aceea prelungită. În clipa când am vrut să pornim iar, se înălţară chiar unele proteste, se manifestară semne de osteneală. Dar câteva glume făcute cu voioşie pe seama lenei celor care se lăsau greu înduplecaţi, au redat vânjoşia tuturor şi, după o nouă etapă de patru ore, pe la două după amiază, ajungeam la Ugunda.

Ieşisem astfel din Unyanyembe, trecând în acel punct frontiera sa meridională. Ugunda, situat în districtul cu acelaşi nume, este un «târguşor măricel care număra, probabil, vreo patru sute de familii – cam la două mii de suflete. Este bine apărat de un zăplaz prevăzut cu ambrasuri miniaturale, făcute în zid şi şanţ. Bastioane apropiate între ele, străpunse de găuri de ochire, pe unde cei mai iscusiţii ţintaşi pot ochi ca nişte loji căpeteniile forţelor atacatoare, domină acest ocol, al cărui lemn are o grosime de trei degete, baza lui fiind protejată de un şanţ interior înalt de patru picioare, presărat cu nisip sau pământ, care oferă protecţie principalului corp al apărătorilor, aceştia fiind astfel capabili să reziste unor efective foarte numeroase. În jurul localităţii, pe-o rază de o milă sau două, solul a fost curăţat de tot ce putea să

ascundă apropierea duşmanului şi astfel pândari cu ochi ageri avertizau pe asediaţi să pregătească defensiva înainte ca inamicul să intre în bătaia muschetei. De trei ori a încercat Mirambo să cucerească târguşorul şi de trei ori a fost respins cu tâlharii lui, iar wagunzii se mândresc pe drept cuvânt, că i-au rezistat celui mai cutezător nemernic pe care la Văzut ţinutul Unyamwezi, de câteva generaţii.

Principalul sat al wagunzilor este înconjurat de culturi cu o întindere de aproximativ trei mii de acri pătraţi (o mie două sute de hectare). Aceste ogoare produc grâne destule nu numai pentru consumul localnicilor, ci şi pentru aprovizionarea numeroaselor caravane care urmează această rută pentru a se duce în Ufipa şi în Marungu.

Oricât de viteji ar fi însă, îndărătul zidurilor puternice ale principalului lor sat, împărtăşesc insecuritatea care punea stăpânire pe orice mnyamwez în vreme de război, şi deşi de obicei caravanele ce vin să caute fildeş în regiunile îndepărtate din sud, recrutează oameni din roiurile de pagazi de-aici, n-am putut cu niciun chip să hotărăsc pe vreunul din ei să mă urmeze, atât de mare era spaima ce le-o trezea Mirambo şi tâlharii lui Ruga-Ruga. Trebuie să recunosc că din toate părţile veneau zvonuri alarmante. Se da drept sigur faptul că Mbogo se îndreaptă spre Ugunda, cu o mie de oameni, că wazavirii atacaseră o caravană cu patru luni în urmă, că Simba bântuie ţinutul în fruntea unei bande de mercenari fioroşi, şi multe alte lucruri de acelaşi soi.

În 28, am ajuns la un sătuleţ cochet în sânul pădurii Benta, la trei ceasuri şi un sfert de Ugunda.

Poteca şerpui mai întâi prin mijlocul câmpurilor cu porumb, apoi intră în terenurile desţelenite care înconjoară satele din Kisari. Într-una din aceste aşezări, am găsit un şef de caravană care avea nevoie de hamali şi care, de dimineaţă până seara, bătea toba ca să-i facă să se prezinte. Voia să ajungă la Ufipa. Zăcea acolo de două luni, bătând adunarea fără niciun succes şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să-mi „sufle” hamalii, procedeu ce n-a

contribuit la crearea armoniei între noi. La înapoiere, am aflat că fusese silit să renunţe la proiectul său de a merge în sud şi că făcuse cale întoarsă, la câteva zile după plecarea noastră.

Părăsind Kisari, am trecut prin mijlocul unei rarişti cu pâlcuri încâlcite de stejari negri risipiţi pe un teren crăpat de arşiţa soarelui, unde se arăta ici şi colo câte un heleşteu secat, al cărui fund nămolos era bătătorit de picioarele a sumedenie de elefanţi şi rinoceri. Urmele de bivoli sălbatici şi de zebre erau acum frecvente şi ne amăgeau cu speranţa că peste puţin timp vom întâlni în cale vânat.

Ţinutul Benta era bine aprovizionat cu porumb şi cu grâu pe care localnicii le numesc *choroko*. M-am asigurat de o bună cantitate de *choroko* pentru uzul meu personal, căci este un aliment din cele mai sănătoase.

La Benta, ca şi în alte părţi, griul este pus pe acoperişul plat al tem & e-ului în uriaşe lăzi cilindrice făcute din scoarţă de *întundu*. Acolo am văzut cea mai enormă ladă cunoscută în Africa. Puteai s-o iei drept cutia de pălării a unui titan; avea şase picioare înălţime şi zece, diametru.

În 29, după o etapă de cinci ore, tot în direcţia sud-sud-vest, am ajuns în localitatea Kikuru. Marşul se desfăşurase timp de cinci ore, pe un sol crăpat, unde abanosul se alătura stejarului negru în tovărăşia unor copaci pitici, deasupra cărora se ridicau numeroase furnicare clădite din pământ de culoarea cretei şi care semănau cu nişte dune.

Mukunguru, termenul kisawahililor pentru friguri, stau mereu la pândă în acest ţinut cu păduri întinse şi câmpii plate, unde natura n-a făcut nimic pentru a înlesni scurgerea apelor.

În timpul anotimpului uscat, n-ai crede că aici este o zonă nesănătoasă. Iarba arsă şi urmele împietrite ale animalelor, frecvente în ultima parte a perioadei ploioase, dau multor luminişuri un aspect sumbru, fără a avea ceva neliniştitor. Dacă în hăţişuri zac ici şi colo mormane de

copaci, aflaţi în diferite stadii de putrefacţie puzderie de gâze harnice muncesc de zor, cu străşnicie, pe trunchiurile lor doborâte pentru a-i face să dispară, şi nimic nu supără nici vederea, nici mirosul. Totuşi, pe nesimţite, din acest pământ mâncat de uscăciune, din asemenea vegetaţie moartă şi putrezită, se degajă o otravă subtilă, care-ţi pătrunde în organism; ea nu este mai puţin fatală, uneori, decât cea respirată, pe cât se spune, în vecinătatea *upasului*.1

Primele efecte nocive ale malariei se produc în măruntaie, limitându-se mai întâi la această zonă; pe urmă te năpădeşte o moleşeală apăsătoare, o somnolenţă irezistibilă, o tendinţă continuă de a căsca. Limba capătă o culoare bolnăvicioasă, aproape neagră, cu o nuanţă gălbuie; până şi dinţii se fac galbeni şi sunt căptuşiţi de un fel de lipici greţos. Ochii pacientului scânteiază cu o intensitate sticloasă şi sunt complet apoşi. Când apar aceste simptome, încep frigurile şi nu întârzie să-şi dezlănţuie criza, cuprinzând tot corpul şi doborându-l pe nefericitul chinuit.

Câteodată ele sunt precedate de un frison violent, în cursul căruia poţi aşeza peste bolnav grămezi de pături, fără ca frigul mortal ce-l scutură să-i scadă. Vine apoi o durere de cap de o violenţă puţin obişnuită; după aceea, dureri insuportabile se nasc în zona lombară, urcă de-a lungul coloanei vertebrale, se întind peste crestele osoase ale umerilor, ating gâtul şi se stabilesc definitiv în frunte şi decipital.

Adeseori însă, frisonul nu se produce; după starea de lâncezeală şi toropeală, febra, cu durerosul ei cortegiu, succede imediat somnolenţei. Capul îţi arde, simţi bătăi precipitate în tâmple, eşti sfâşiat de cleşti înroşiţi în foc

Copac cu al cărui suc otrăvitor îşi îmbibă băştinaşii săgeţile. Întrebuinţare asemănătoare se dă unei plante din aceeaşi familie, în insula Java (n.t.).

şi văpăi îţi aleargă prin vine, setea te mistuie. Creierul îţi mişună de stranii închipuiri, care iau uneori forme monstruoase. Prin faţa vederii întunecate a

bolnavului trec reptile cunoscute şi necunoscute, monştri care se măresc şi se înmulţesc în mod nebulos, imagini mereu mai complicate, mereu mai încâlcite, şi se metamorfozează necontenit, pentru a deveni tot mai hâde şi teribile. Incapabil să mai suporte priveliştea năucitoare, pacientul face un efort şi deschide ochii, spulberând coşmarul delirant; dar numai pentru a luneca iarăşi pe tărâmul visului, unde se dezvăluie alt infern ireal şi suferă noi cazne.

Multe, multe ceasuri am petrecut gemând şi zbătându-mă sub povara acelui infernal delir, sub noianul de coşmaruri cumplite. O, cu ce anxietăţi îl copleşeşte pe călător această malarie africană!

Chinuri trupeşti, Chinuri sufleteşti. O, ce agonie atroce, ce ciudă, zbucium şi apăsare stârnite de oribile fantasmagorii diabolice!

Nimic n-o potoleşte; îngrijirile cele mai sârguincioase, răbdarea desăvârşită, atenţiile cele mai zeloase, devotamentul cel mai umil, totul te irită, totul te sâcâie.

În această stare teribilă chiar Iov în persoană, şi tot ar deveni iritabil, apucat de furii smintite şi coleric.

Cel căzut pradă acestei febre se socoteşte drept un lăcaş al tuturor nenorocirilor. Când soseşte vindecarea, se simte purificat; este o eliberare; devine iar sociabil, se simte bine dispus, amabil şi gata să râdă. Tot ce până acum îi părea o suspectă prevestire rea, este pentru dânsul izvor de încântare. Oamenii îi inspiră prietenie şi afecţiune, totul îi pare zugrăvit în culori frumoase; natura îi surâde, pădurile monotone şi moartea îl copleşesc cu farmecul lor. Vorbesc pe baza experienţei mele personale, căci am analizat cu grijă toate fazele neroade ale crizei.

Mă amuzam însemnându-mi imaginile umoristice şi teribile, fantastice şi exagerate, care mi se înfăţişau exact în clipa când sufeream paroxismul crizei de malarie.

La 1 octombrie, continuându-mi ruta spre sud-sudvest, am ajuns, după patru ore, pe malul unui heleşteu mare, numit Ziwani. Am descoperit un vechi *khambi*, pe

jumătate ars, adăpostit de un măreţ *mkuyu* (sicomor), gigantul pădurilor din Unyamwezi, pe care, după o oră l-am transformat într-o splendidă tabără.

Dacă-mi amintesc exact, trunchiul arborelui măsura treizeci şi opt de picioare, în circumferinţă. Este cel mai frumos copac, de felul acesta, pe care l-am văzut în Africa. Un regiment putea cu uşurinţă să se odihnească sub asemenea enorm dom de frunziş. Umbra ce-o arunca avea un diametru de o sută douăzeci de picioare.

Eram atunci sănătos şi voinic, ceea ce îmi îngăduia să admir tot ce mă înconjura. Mă simţeam cuprins de o bună dispoziţie „de o satisfacţie deplină, pe care nu o cunoscusem frământându-mă în Unyanyembe, unde mă rodea inactivitatea. Discutam cu oamenii mei prieteneşte, de la egal la egal, vorbeam despre perspectivele călătoriei şi le dezbăteam camaradereşte.

Lumina zilei murea şi soarele apunea rapid la orizont, în partea de vest, picfând cu strălucire cerul în culoarea aurului şi argintului, şofranului şi opalului, razele şi culorile splendide se reflectau deasupra vârfurilor pădurii veşnice, cu acel calm liniştitor şi sfânt al cerului ce se aşternea peste întreaga fire şi îndemna fiinţele care mă înconjurau să cugete desfătătoarea plăcere a odihnei în mijlocul unor vaste singurătăţi, în adâncurile marelui codru, unde eram singurele fiinţe omeneşti; ziua noastră de muncă se sfârşise şi tabăra era în perfectă securitate; toţi ne scoaserăm pipele şi puteam fi fericiţi că ne îndepliniserăm sarcinile şi mulţumiţi de o muncă dusă la b. un sfârşit.

Afară, niciun zgomot, decât chemarea unui florican stingher sau a vreunei bibilici care-şi pierduse perechea; glasul răguşit al brotacilor, orăcăind în apa învecinată, sau cântul greierilor, care părea că leagănă ziua şi o invită la somn. În interiorul taberei noastre, se auzea gâlgâitul provocat de aspirarea eterului albăstrui, pe care fumătorii îl trăgeau din ploştele ce le slujeau drept narghilele, întins pe covor, mulţumit şi fericit, având ca boltă frunzişul des, ţinând între buze scurta mea pipă din spumă, de mare,

lăsam să-mi alerge în voie gândurile. Cu toată frumuseţea luminii cenuşii şi domoale, ce ne învăluia, m-am adâncit în gânduri, care mă călăuziră mai întâi în depărtata Americă, lângă cei dragi. Apoi, întorcându-se la realitate, mă duseră iar la misiunea mea neterminată, la omul care era deocamdată, pentru mine, un mit, la cel pe care îl căutam; acesta, pe câte ştiam eu, poate că murise, poate că era tare departe, sau poate că se afla aici alături de noi, chiar în acelaşi codru ai cărui copaci îmi acopereau zarea cu coroanele lor; foarte aproape de mine şi la fel de ascuns privirilor mele ca şi cum s-ar fi – aflat în micul *cottage* din Ulva. Cine putea să ştie?

Eram totuşi fericit şi, deşi ignoram ceea ce mă interesa cel mai mult să cunosc, însăşi existenţa lui, simţeam o anumită tihnă, un fel de mulţumire greu de descris.

Dar de unde provin această slăbiciune şi neputinţă a omului? De ce trebuie să umble atât de încet într-acolo unde îl poartă dorinţele, de ce trebuia să se târască pas cu pas sute de mile, pentru a limpezi îndoielile ce-i chinuiesc mintea neclintită şi nerăbdătoare? De ce nu puteam oare, într-un zbor iute şi cutezător ca gândul meu, să xezolv această întrebare arzătoare, care revenea neîncetat: „Oare mai trăieşte?”

„Ei, ei, răbdare, suflete!” m-am îndemnat singur. Stăpâneşti o fericită linişte pentru care alţi oameni te pot invidia. Ai conştiinţa că misiunea pe care o ai de îndeplinit este sfântă. Pentru astăzi, asta să-ţi fie de ajuns! Mergi înainte şi speră!”

Luni, 2 octombrie: Ne găseam traversând pădurea şi câmpia care se întind din Ziwani la Manyara; pentru acest drum ne-au trebuit şase ore şi jumătate. Soarele dogorea excesiv, însă *întundu* şi *miombo* – copacii care alcătuiau codrul, nu lăsau liber între ei decât intervalul necesar dezvoltării lor şi ne ocroteau cu umbra plăcută a frunzişului îmbinat. Poteca se desfăşura pe un sol roşu şi ferm, care nu prezenta niciun obstacol, mersul era uşor. Nu ne supăra niciun necaz, afară de atacurile muştei te-te,

care roieşte în acest loc şi pe care – din pricina înţepăturii sale – băştinaşii au numit-o *plângă*, adică babie.

Ştiam că ne apropiem de un întins ţinut darnic în vânat, ceea ce ne făcea să stăm la pândă, dornici cum eram să ne procurăm câteva specimene de locuitori ai acestor codri.

În timp ce mergeam cu o medie de aproximativ trei mile pe oră, am văzut cum oamenii mei se îndepărtează de drum şi revin la el, după un înconjur de cincizeci de paşi. Ajungând la locul unde se depărtaseră, am zărit motivul ocolului lor: era cadavrul unei victime a vărsatului, oribilul flagel al acestei părţi din continentul african. Răposatul, care părea să fi murit în ajun, aparţinea cetei lui Oseto aflat în slujba lui, care băteau pădurea ca nişte partizani, pentru a-i surprinde pe susţinătorii lui Mirambo. Ceata aceasta se întorcea din Ukonogo, unde făcuse o incursiune pe pământurile sultanului din Mbogo, când îl văzuseră căzând pe unul din camarazii lor, cel al cărui cadavru îl găsisem noi.

Vom spune, în legătură cu acest episod, că ni se întâmpla adesea să întâlnim un schelet sau un craniu pe marginea potecii. Aproape că nu trecea zi fără să întâlnim relicve omeneşti lăsate în părăsire, câteodată chiar de mai multe ori pe zi.

După scurt timp, am ieşit din pădure şi am intrat în *mbuga*, sau câmpie, unde am văzut un cuplu de girafe, ale căror gâturi lungi puteau fi zărite înălţându-se deasupra unui tufiş, vinde păşteau. Vederea aceasta fu salutată printr-un strigăt de bucurie; ştiam că am intrat în ţinutul vânatului şi că aproape de golful ori râul Gombe, unde intenţionam să poposim, vom vedea astfel de animale cu duiumul.

Trei ceasuri de marş peste această câmpie arzătoare ne-au dus până la câmpurile din Manyara. Am ajuns la poarta satului, însă ni s-a interzis intrarea, fiindcă războiul bântuia pretutindeni, locuitorii erau foarte grijulii şi nu admiteau între zidurile satului lor nicio ceată străină, ca să nu fie învinuiţi că iau partea vreunei tabere. Am fost

trimişi într-un *khambi* situat lângă o salbă de heleşteie cu apă limpede; dar ocolul campamentului nu cuprindea decât vreo jumătate de duzină de bordeie dărăpănate, foarte puţin confortabile pentru nişte oameni obişnuiţi.

După ce ne-am înălţat tabăra, i-am dat kirangoziului câteva stofe şi l-am trimis în sat, ca să facă cumpărături. Ne aştepta perspectiva a noua zile de marş – 135 mile – într-un ţinut pustiu, aşa că ne trebuiau neapărat provizii. Drept orice răspuns, i se spusese omului meu, că vânzarea grânelor era strict interzisă de către Mtemi şi el se înapoie cu mâinile goale.

Situaţia era serioasă. Să trimit oamenii la Kikuru însemna să întârziem acolo câteva zile; mai bine era să încerc să folosesc puţină diplomaţie. Desfăcând deci un balot de stofe alese, am scos dinăuntru două *chukka* demne de un rege, pe care i le-am trimis căpeteniei prin Bombay, însoţite de urările lui Musungu şi de asigurarea prieteniei sale. Căpetenia îl pofti ursuză pe sol să se întoarcă cu *chukka* cu tot, trimiţând vorbă lui Musungu să nu-l plictisească.

Nu era chip să-l îndupleci pe omul acela. Bombay şi-a irosit în zadar elocinţa cu el, iar oamenii mei, înfometaţi şi într-o dispoziţie foarte arţăgoasă, au fost nevoiţi să se culce fără a cina.

Îmi reveniră în minte vorbele lui Njară, un neguţător de sclavi, parazit al marelui şeic Bin Nasib: „Ah, *bana bana*, îmi spunea dânsul, obstacolele sunt mai puternice decât domnia ta; crede-mă, nu vei trece peste ele şi vei fi silit să te întorci. Wa-malnyarii sunt răi, wakonongii, foarte răi, iar wazavirii sunt mai răi decât toţi. Vitrege vremuri pentru călătorit, când ţara este în război; şi războiul bântuie acum pretutindeni!”

Şi, într-adevăr, judecând după conversaţiile, purtate în tabără, în jurul focurilor, părea că Njară ar trebui să aibă dreptate. Existau toate perspectivele să fiu părăsit de oamenii mei. Totuşi, le-am spus oamenilor mei să-şi recapete curajul, căci dimineaţa le voi găsi de mâncare.

În ziua următoare, odată cu revărsatul zorilor, balotul

cu stofe alese fu redeschis şi l-am trimis din nou pe Bombay cu patru mantii regeşti, doi dori de *merikani* şi o droaie de complimente şi cuvinte politicoase. Politeţea era necesară cu un om atât de ciufut ca Mă-Manyera, prea puternic ca să ţi-l faci duşman. Ce s-ar fi întâmplat dacă-şi punea în gând să-l imite pe redutabilul Mirambo, regele din Uyoweh!

Efectul dărniciei mele nu întârzie să se producă, sub forma unor merinde abundente, somptuoase. După un ceas, am văzut cum sosesc o duzină de săteni cărând pe cap lăzi umplute cu *soryo*, orez, porumb, fasole. Apoi, se ivi chiar Mtemi în persoană, urmat de o escortă înarmată cu treizeci de flinte şi douăzeci de suliţaşi, ca să-l viziteze pe primul călător alb ivit pe ruta lui. După războinici veneau darurj compuse din păsări, capre, miere „fasole şi o cantitate de grâne suficientă pentru a-mi hrăni oamenii timp de patru zile – într-un cuvânt, bunuri înfăţişând o valoare care echivala cu prisosinţă pe cea a obiectelor trimise d. e mine.

M-am dus să-l întâmpin pe şef la poarta taberei şi, cu o plecăciune adâncă, l-am poftit să vină în cortul meu, pe care-l dichisisem cu tot luxul de care puteam dispune pentru primirea aceea; covorul meu persan fusese desfăcut, blana de urs întinsă, iar *kitanda* (patul) acoperit cu un frumos postav stacojiu nou-nouţ.

Mă-Manyera, un om robust şi înalt de stat, fu rugat „să se aşeze, împreună cu ofiţerii care-l însoţeau. Toţi mă contemplară cu o uimire de nespus: chipul meu, veşmintele mele îi cufundau într-o înmărmurire aproape cu neputinţă de descris. După aceea, se priviră ţintă câteva secunde, şi apoi izbucniră în hohote de râs nestăpânit, trosnindu-şi degetele de mai multe ori. Maganga, tălmaciul meu – fiindcă toţi aceşti oameni de vază vorbeau în grai kinyamwez – fu însărcinat să-i exprime căpeteniei marea desfătare ce mi-o prilejuia vederea lor.

După câteva minute cheltuite pentru schimbări de politeţuri – din partea lor, întrecându-se care mai de care să râdă de ceilalţi – Mă-Manyera îşi mărturisi dorinţa de a-

mi vedea armele. Carabina Winchester cu şaisprezece focuri stârni o mie de observaţii măgulitoare iar frumuseţea revolverelor ucigătoare, lucrătura lor – care păru supraomenească, în ochii încântaţi ai tuturor privitorilor – îi inspiră căpeteniei elogii atât de călduroase, încât am fost îndemnat să încerc şi altă prezentare.

Puştile de mare calibru, trăgând cu o puternică încărcătură de pulbere, îi făcură pe vizitatorii mei să sară cât colo, cuprinşi de o prefăcută îngrijorare, apoi fiecare din ei se aşeză iarăşi la locul lui, izbucnind în hohote de râs convulsiv.

Pe măsură ce entuziasmul sporea, oaspeţii mei îşi agăţară unul de altul degetele arătătoare şi, cum entuziasmul lor creştea mereu, se traseră de ele până ce m-am temut să nu le văd dislocate. După ce le-am explicat deosebirea dintre albi – şi arabi, am scos la iveală dulăpiorul meu cu medicamente.

Căpetenia m-a întrebat la ce serveau sticluţele şi fiolele acelea, a căror transparenţă şi aranjament iscusit le smulgeau – atât lui cât şi celorlalţi – suspine de încântare.

— *Dowa*, am răspuns eu sentenţios, *dowa*, cuvânt care desemnează tot ce este legat de arta vindecării, şi vă amintiţi că, în această ţară, medicina înseamnă vrăjitorie.

— Oh-oh! Oh-oh! murmură cercul admiratorilor.

Nu mi-a trebuit mult timp ca să le câştig admiraţia fără rezerve, iar superioritatea mea, chiar în comparaţie cu cei mai buni dintre arabii cunoscuţi de ei, era doar prea evidentă.

— *Dowa*, *dowa*, adăugară câţiva.

Luând o fiolă de rachiu medicinal, le-am spus:

— Iată *pombe Kisungu* (berea albilor). Încercaţi-i gustul!

Am turnat din ea într-o linguriţă pe care am prezentat-o căpeteniei.

— Hacht-hacht! o, hacht! ei! Ce bere tare mai au şi oamenii albi! Pfu, îmi arde gâtlejul!

— Da, dar este bună! i-am răspuns. Câte puţin din această licoare îi determină pe oameni să se simtă

puternici şi generoşi; prea multă îi face răi şi le aduce moartea.

— Dă-mi şi mie puţin, zise unul din şefi.

— Şi mie!

— Şi mie! exclamară de-ndată ce gustară pe rând.

Mi-au cerut cu toţii. Am luat apoi un flacon de amoniac concentrat.

— Iată aci, le-am explicat, un leac împotriva durerilor de cap şi muşcăturilor de şarpe.

Numai ce începu căpetenia să se vaite de dureri de cap şi să vrea să ia din medicamentul acela! I-am spus să închidă ochii şi i-am vârât brusc flaconul sub nasul majestăţii sale. Rezultatul a fost magic. Curiosul meu căzu pe spate ca lovit de trăsnet, făcând nişte strâmbături de nedescris.

Ofiţerii lui nu-şi mai veneau în fire şi se topeau de atâta haz; nu mai erau râsete, ci urlete. Se ciupeau unii pe alţii, aplaudau, plesneau din palme şi făceau încă o mie de năzdrăvănii.

Cred, într-adevăr, că dacă o astfel de întâmplare s-ar fi prezentat pe vreo scenă din lume, efectul ar fi fost vizibil pe dată la public; acesta, dacă ar fi văzut ceea ce am privit eu, ar fi râs în hohote şi nebuneşte.

În cele din urmă, Mă-Manyera îşi veni în fire; îi curgeau lacrimile mari pe obraji, atât de mult râsese, şi a trebuit să treacă vreo câteva clipe până ce buzele – pe care râsul tot le mai făcea să tremure – să poată rosti cuvântul:

— *Kali* (drog activ, cu efect rapid, medicament arzător)!

Nu-mi mai ceru nimic; sfetnicii lui însă voiră să miroasă flaconul şi, de câte ori adulmeca unul din ei, îi apuca pe toţi un nou acces de râs neînfrânat.

Dimineaţa a fost consacrată în întregime acestei vizite regeşti, spre satisfacţia reciprocă a tuturor celor interesaţi.

— A, grăi căpetenia, la despărţire, oamenii aceştia albi ştiu totul, pe lângă ei arabii sunt gunoi!

În noaptea aceea, una din călăuzele noastre,

Hamdallah a dezertat, luând cu el încărcătura (27 de dori) şi o puşcă. Era inutil să mai trimit în urmărirea lui, dimineaţa, deoarece această acţiune m-ar fi reţinut acolo mai multe zile decât îmi puteam permite; dar am jurat în sinea mea că domnul Hamdallah va munci pe brânci pentru aceşti 27 de dotă, înainte de a mă înapoia pe coasta Oceanului.

Miercuri, 4 octombrie: Ne vedeam călătorind spre râul Gombe, care se afla la patru ore şi un sfert de Manyara.

Abia ieşisem din mijlocul ogoarelor, unde spicele unduiau sub adiere, că am văzut o cireadă de nobile zebre.

Peste două ore, intram într-un întins parc magnific, un imens covor de verdeaţă, smălţuit de miniaturale desişuri întunecate şi împodobit cu copaci mari care, ici şi colo, se desfăşurau în toată frumuseţea lor. Cu siguranţă că era unul din cele mai frumoase peisaje ce se pot găsi în Africa. Adăugaţi la aceasta şi faptul că, din vârful dâmburilor ce dădeau un aspect oarecum accidentat câmpiei, se vedeau cirezi peste cirezi de bivoli, de zebre, de girafe şi de antilope, care făceau să-mi curgă sângele prin vine de două ori mai repede, exact ca în clipa când am pus prima dată piciorul pe pământul Africii.

Ne-am scurs în tăcere prin acest Eden ca să atingem cursul lui Gombe, care-şi târaşte acolo apele trândave, şi în apropierea căruia urma să ne stabilim.

De data aceasta, nimerisem cu adevărat în raiul vânătorilor! Cât de neînsemnate îmi păreau împrejurările când urmărisem antilope firave şi mistreţi! Ce nebunească cheltuială de energie, ce risipă de forţe în această îndelungată goană, în mijlocul spinilor şi al ierburilor umede, pentru un Tezultat atât de modest! îmi amintesc de amara experienţă a junglei africane, pe care o făcusem în regiunea maritimă. Dar aici! Care parc de mare senior se putea măsura cu această minunată întindere?

O iarbă nouă, molatecă, tapisa cu catifea o câmpie imensă; la fiecare pas, umbrare minunate, pline de graţie, pretutindeni se zăreau cete de animale felurite, păscând

drept în bătaia carabinei. Eram răsplătiţi cu prisosinţă pentru lungul ocol pe care-l făcusem spre sud şi care îmi permitea să mă desfăt cu un asemenea tablou! Niciun fel de mărăciniş, care să-l oprească pe vânător, nici mlaştini fetide care să-i bareze drumul şi să-i otrăvească până şi năzuinţa de a se îndeletnici cu acest sport adevărat! Niciun vânător nu poate visa un mai nobil câmp de etalare a însuşirilor sale.

De îndată ce a fost ales locul taberei, dominând unul din iazurile din albia lui Gombe, mi-am luat puşca cu două focuri şi m-am dus să hoinăresc pe meleagurile acelea aidoma unui parc.

La ieşirea dintr-un crâng, am zărit trei *spring-bok*,[2] trei animale grase, care păşteau iarbă la vreo sută de paşi. Am pus un genunchi la pământ şi am apăsat pe trăgaci. O nenorocoasă antilopă făcu instinctiv un salt drept în sus şi căzu la pământ, moartă. Cele două tovarăşe ale sale o luară la fugă, străbătând câte douăsprezece picioare, dintr-o săritură, şi, săltând ca nişte mingi de cauciuc, dispărură îndărătul unui dâmb.

Succesul meu fu asaltat cu aclamaţii zgomotoase de către soldaţi, pe care zgomotul împuşcăturii îi făcuse să alerge la faţa locului. Cel care îmi aducea arma de schimb îşi vârî cuţitul în grumazul animalului, rostind un fierbinte „*Bismillăh*!” şi, cât ai clipi din ochi, aproape că desprinse capul de trup.

Vânătorii din caravană fură trimişi la nord şi la est, ca să procure şi ei came, fiindcă în general, în toate caravanele există *fundi*, oameni care au sarcina specială de a aproviziona tabăra cu produsul vânatului lor. Unii din aceştia sunt experţi în surprinderea animalului şi se apropie foarte mult de el, ceea ce îi pune adesea în primejdie, dar manevra este necesitată de precizia extrem de redusă a armelor lor.

După prânz, care a constat dintr-o friptură din carne

---

2 Numită şi gazelă euchore, sau antilopă săritoare. Albă ca zăpada, având un metru şi douăzeci şi opt lungime, face salturi uimitoare, asemănătoare adesea cu un adevărat zbor (n.t.).

de gazelă, o plăcintă de porumb servită fierbinte şi o ceaşcă delicioasă de cafea Moca, m-am îndreptat spre sud, însoţit de Majwara şi de Kalulu, micii mei servanţi de arme.

Mergând lipit de marginea tufişurilor, puneam pe fugă firave antilope *perpusilla*, care ne ţâşneau de sub picioare ca nişte iepuri. Cucul, pofticios de miere, ţopăia dintr-un copac într-altul, aruncându-mi chemarea lui, închipuindu-şi că eram în căutarea dulcelui tezaur a cărui ascunzătoare o cunoştea; nu doream însă nici antilope *perpusilla* nici miere; în ziua aceea voiam ceva mare.

Vulturi-pescari cu ochi ager şi dropii aşezate pe ramuri de unde dominau albia sinuoasă a lui Gombe, îşi luau zborul la apropierea mea, crezând – şi pe bună dreptate, probabil – că sunt pornit să le răpun. Dar nu; nimic altceva decât o zebră, un elan, o girafă sau un bivol puteau să atragă trăsnetul meu!

După ce-am urmat malul lui Gombe, pe un parcurs aproape de o milă, desfătându-mi pe săturate ochii de priveliştea unui lung şi lat spaţiu umplut cu apă – vedere ce-mi era străină de atâta vreme – m-am trezit deodată în faţa unui tablou, care mi-a încântat sufletul: cinci, şase, şapte, opt, zece zebre se hârjoneau şi se muşcau: uşor, biciuindu-şi cu cozile, frumoasele coame vârstate, la o distanţă mai mică de o sută de yarzi. Scenă romantică şi fermecătoare, cu totul specifică locului; niciodată nu-mi dădusem seama atât de bine că mă aflam în inima Africii. Am trăit un moment de mândrie, în faţa unei întinderi aşa de vaste, populată de animale atât de nobile. Aveam acolo, la îndemâna gloanţelor mele, animalele cele mai diferite, fala pădurilor africane! Puteam să aleg între ele. Le puteam împuşca, fără a da bani, neplătind vreun preţ; cu toate acestea, mi-am aplecat de două ori ţeava carabinei; îmi repugna să rănesc aceste minunate necuvântătoare.

Dar, pac! Una din ele e răsturnată, bătând aerul cu cele patru picioare. Ce păcat! Iute, să înfig cuţitul ascuţit în dungile care-i vrăstează gâtul! Ah, ce hida gaură se cască în trupul ciopârţit!

Totul s-a sfârşit. Am la picioarele mele un animal superb. Ura! deseară voi gusta carnea unei zebre din Ukonongo.

O zebră şi o antilopă (*spring-bok*) îmi părură de ajuns pentru o zi, mai cu seamă după un marş lung. Gomfoe, a cărui apă, adâncă în acest loc, dormita între maluri şerpuitoare, străbătând crângurile verzi pentru a ieşi curând dintre ele şi a arăta frunzele de lotus ce plutesc la suprafaţă, râul şi malurile sale, tot acest ansamblu fermecător, pitoresc, împrospătător şi tihnit ca un vis de vară mă îmbiau grozav să fac o baie.

Am ochit un loc umbrit, sub un arbust de mimoză cu ramurile largi, unde iarba fină şi rasă, netedă ca aceea a unei pajişti, cobora în pantă lină până la unda străvezie.

M-am aventurat să-mi scot hainele şi eram dezbrăcat cu picioarele în apă, cu braţele întinse şi mâinile împreunate, şi tocmai eram gata să-mi iau vânt, ca să plonjez cu capul înainte, când o matahală enormă, despicând unda ca o săgeată, se arătă drept în locul unde aveam de gând să-mi afund capul. Dumnezeule, era un crocodil!

Am sărit îndărăt instinctiv şi aceasta a fost salvarea mea, căci dihania se îndepărtă cu o mutră foarte dezamăgită, lăsându-mă să mă felicit singur, căci scăpasem ca prin urechile acului, şi să fac legământ că nu voi mai fi niciodată ispitit de calmul perfid al unui râu african.

De îndată ce m-am îmbrăcat la loc, am întors spatele acestei unde trădătoare, al cărei aspect îmi devenise respingător, şi am intrat în hăţiş. Hoinărind alene prin junglă în direcţia taberei mele, am zărit siluetele a doi băştinaşi care scrutau împrejurimile, cu o grijă deosebită. În starea de tulburare în care se afla ţinutul, simpla prezenţă neexplicată a oricăror indivizi străini era oricând motiv de nelinişte. I-am sfătuit pe micii mei servitori să rămână nemişcaţi, am început să mă târăsc pe marginea pădurii şi m-am strecurat până la câţiva paşi de cei doi băştinaşi, fără să fiu descoperit de ei. Planul meu era să ies brusc la iveală şi să remarc, efectul produs de această

apariţie neaşteptată. Dacă constatam ceva ostil Expediţiei noastre, puteam rezolva fără greutate situaţia, cu ajutorul puştii mele cu două focuri. Sosit dintr-o parte, în timp ce dânşii veneau din cealaltă şi nemaifiind separaţi decât de un tufiş, am ţâşnit şi ne-am trezit faţă în faţă. Cei doi oameni rămaseră ca nişte stane de piatră, zărind deodată un alb, dar venindu-şi iute în fire, strigară:

— *Bana*, *bana*, nu ne mai recunoşti? Noi suntem cei doi wakonongo care v-au însoţit până la Mrera; căutăm miere.

— A, desigur sunteţi wakonongo. Da, da, e în ordine acum. Vă luasem drept nişte Ruga-Ruga.

Astfel că ambele părţi, în loc să-şi arate atitudinea ostilă, au izbucnit în râs. Wakonongii s-au amuzat foarte mult şi au râs, din toată inima, continuându-şi cercetările în căutarea mierii sălbatice. Pe o bucată de scoarţă, ei cărau puţin jar cu care afumară albinele, alungindu-le din cuibul ce-şi făcuseră în marele trunchi de *întundu*.

Aventurile zilei se încheiaseră; azurul cerului se preschimbase într-un cenuşiu mort; luna începea să răsară deasupra copacilor şi făcea ca râul să pară o cingătoare de argint. Brotacii zgomotoşi se auzeau cu orăcăielile lor răguşite, pe malul apei. Vulturii-pescari scoteau strigăte tânguitoare; ei erau cocoţaţi în vârful copacilor înalţi. Elanii, străji credincioase, dădeau de veste cu fornăielile lor sonore, cirezilor adăpostite în pădurile întunecate, unde se strecurau pe furiş siluete tăcute de carnivore. Toate acestea se petreceau în afara taberei.

În interiorul ocolului înalt de tufiş şi spini, pe care l-am ridicat împrejurul taberei noastre, domnea veselia, hohotul de râs şi zaiafetul radios şi plăcut.

În jurul fiecărui foc de tabără, se vedeau umbrele întunecate ale oamenilor aşezaţi pe vine: un bărbat muşca dintr-un os suculent, altul sugea măduva abundentă a unui femur de zebră; altul răsucea friptura garnisită cu un imens chebap; celălalt ţinea o coastă mare deasupra flăcării strălucitoare; unii amestecau cu mult sârg prin oale negre pline cu *uyali*; ei vegheau cu atenţie friptura

înăbuşită şi supa clocotindă, în timp ce aţâţau focul a cărui strălucire jucăuşă, scânteietoare, lumina trupurile goale ale oamenilor, împurpura cortul ce se înălţa în mijlocul taberei, ca sanctuarul unei divinităţi misterioase, pierzându-se printre copacii care ne acopereau cu ramurile lor masive, închipuind umbre cât se poate de fantastice în frunziş. Scenă cu desăvârşire sălbatică, romantică şi impresionantă.

Totuşi, oamenilor mei puţin le păsa de umbrele sugerate de licăririle roşiatice, de clarul de lună, de sanctuarele misterioase. Isprăvile săvârşite şi diferitele experienţe trăite în cursul zilei, ca şi ospăţul ce le-a urmat, îi absorbeau cu totul; se îmbuibau cu carnea gustoasă obţinută de puştile noastre. Unul din ei povestea cum se luase după un mistreţ, pe care crezuse că-l va răpune, cum animalul îl descoperise şi, năpustindu-se deodată asupra lui, îl silise să-şi arunce cât colo puşca şi să se caţere într-un copac. Umbletul fiarei, furia sa, mugetul ei cumplit erau sugerate printr-o mimică a cărei vervă şi exactitate stârneau nişte râsete de credeai că o să se zguduie bolta cerului. Altul ucisese un bivolaş, un al treilea doborâse un caama, şi care mai de care se întrecea să povestească urmărirea şi uciderea animalului.

La rândul lor, wakonongii istorisiră întâlnirea noastră hazlie şi vorbiră îndelung despre uimitoarea cantitate de miere ce se putea găsi în pădurile acelea.

În timpul acesta, Selim şi acoliţii săi îşi încercau dinţii ascuţiţi în carnea unui purcel ucis de vânătorii noştri, pe care nimeni nu l-ar fi mâncat, din cauza aversiunii mahomedane, aversiune dobândită în timpul transformării lor din calitatea de negri sălbatici la utila docilitate a unor zanzibarezi eliberaţi din sclavie.

Am poposit acolo două zile şi am făcut frecvente incursiuni printre sălbăticiunile acestui frumos ţinut. Am împuşcat în prima zi două antilope, un *kudu* (antilopă *strepsiceros*) cu frumoase coarne spiralate şi un *pallah* (antilopă *melampus*), animal de un cafeniu-roşcat, având o înălţime de trei picioare şi jumătate şi o crupă largă.

Aş fi putut ucide cu duzinele animalele acelea, dacă aş fi avut una din acele carabine grele, de o precizie atât de mare, pe care le fabrică Lancaster, Reilly sau Blisset şi cu care toate gloanţele nimeresc ţinta. Armele mele, cu excepţia puştii cu două focuri, nu făceau nici două parale pentru vânatul pe care-l aveam de urmărit. Ele erau mai mult pentru oameni. Cu Winchesterul şi carabina Starr, puteam nimeri animalul la două sute de yarzi dar, deşi rănit, scăpa întotdeauna, încât mă scârbisem de gloanţele dt bobul de mazăre.

Repet, în Africa este necesar un calibru mare, cu numărul 10 sau 12, care sfărâmă oasele – incit animalul să cadă pe potecă şi să te scutească astfel de osteneală şi decepţii.

În cursul şederii noastre pe malul Gombe-ului, m-am văzut în mai multe rânduri frustrat de prada pe care o atinsesem, după ce mă târâsem cu multă trudă, sau pe care eram îndreptăţit să mă bizui. Odată, printre altele, mi s-a întâmplat să dau pe neaşteptate, peste un elan – nu erau nici douăzeci şi cinci de yarzi între noi. Aveam în mină Winchesterul meu; ţintesc pieptul, glontele pătrunde adânc, sângele ţâşneşte din rana, animalul o ia la goană şi dispare; fiind prea dezamăgit, nu l-am urmărit.

După păţaniile acestea, parcă-mi piere toată pasiunea pentru vânătoare. Ce mare scofală însemnau două antilope, când pe câmpie păşteau cu miile?

În ciuda miilor de neplăceri avute în timpul acestui popas – care n-a durat nici trei zile – au fost ucişi doi bivoli, doi mistreţi, trei caama, o zebră, un *pallah*, trei dropii mici, opt bibilici, un pelican şi doi vulturi-pescari fără a mai pomeni de doi siluri[3] mari, prinşi cu mina în Gombe, de unul din oamenii caravanei.

Între timp, cea mai mare parte din carnea animalelor vânate fusese tăiată, afumată şi uscată; acum puteam înfrunta deşertul, având îmbelşugată provizie, şi, la 7 octombrie, am dat ordin ca tabăra să fie ridicată, spre viul

3 Peşte osos, teleostian, lipsit de înotătoare, cu aripioare dorsale scurte. Carnea lui seamănă la gust cu cea a ţiparului (n.t.).

regat al wangwanilor amatori de carne.

Ei l-au delegat pe Bombay să vină în faptul zilei spre a-mi vorbi, stăruind pe lângă mine ca să mă mai opresc o zi în tabăra aceea. Aşa se întâmpla întotdeauna; nutreau o aversiune de neînfrânt faţă de muncă, când dădeau de came. Bombay a primit o săpuneală bună, fiindcă mi-a înfăţişat asemenea cerere, după o odihnă de două zile, în timpul cărora îşi umpluseră pântecul până la saturaţie de came. Iar Bombay nu era nici el în bună dispoziţie; oale pline vârf cu carne îl puneau la încercare mai mult decât mărşăluiala necontenită, urmată de ostenelile cuvenite. Am văzut cum pe chipul său se aşternu o urâtă posomorâre, şi buzele lui groase se bosumflară de tot, ceea ce însemna, dacă aş fi tălmăcit în cuvinte: „Bine, atunci pune-i tu singur în mişcare, om aspru şi ticălos! Eu unul nu te voi ajuta!”

O tăcere prevestitoare de rău urmă ordinului dat de mine kirangoziului, de a suna din cornul lui, iar cântecele şi imnurile obişnuite nu se auziră. Oamenii se întoarseră posaci la baloturile lor, şi Asmani, ghidul cu statură de uriaş, fundi-ul nostru, fu auzit cârtind, mârâind şi regretând că fusese angajat să mă călăuzească până în Tanganica. Totuşi, de bine de rău, se urniră, înciudaţi. Am rămas în ariergarda caravanei, cu servanţii mei, ca să-i mân îndărăt pe fugari şi pe întârziaţi. Peste vreo jumătate de ceas am văzut cum earavatna se oprise de-a binelea, cu baloturile claie peste grămadă pe jos şi oamenii alcătuind grupuri care stăteau de vorbă, mânioşi şi întârziaţi, agitaţi.

Luându-mi puşca cu două ţevi de pe umărul lui Selim, am ales o duzină de cartuşe pentru vânat şi, virând două pe ţevi şi aranjându-mi revolverele ca să-mi fie la îndemâna pentru o treabă rapidă, am păşit spre ei.

Am remarcat că, pe măsură ce mă apropiam, oamenii puneau mina pe arme. Când m-am aflat la vreo treizeci de yarzi de grupurile lor, am descoperit două capete care se iveau deasupra unui furnicar, în stânga mea, cu ţevile puştilor îndreptate neglijent asupra drumului.

M-am oprit, am băgat ţeava puştii mele în căuşul

palmei stângi, şi apoi, ochindu-i fără a mă feri, i-am ameninţat că le zbor creierii, dacă nu vin spre mine să stăm de vorbă. Cei doi oameni erau gigantul Asmani şi tovarăşul lui nedespărţit Mabruki, ghizii şeicului Bin Nasib. Fiindcă era primejdios pentru ei să nu dea ascultare unui astfel de ordin, veniră pe dată, dar, stând cu ochii ţintă pe Asmani, l-am văzut cum umblă cu degetele pe trăgaciul armei sale şi o pune în poziţie de „foc”. Mi-am ridicat din nou puşca şi l-am ameninţat că îl omor pe loc, dacă nu aruncă arma.

Asmani veni, apropiindu-se pieziş, cu un zâmbet prefăcut aşternut pe faţă, dar în ochii lui clipea licărul dorinţei de a asasina, mai limpede decât a sclipi vreodată în ochii vreunui nemernic. Mabruki se strecură îndărătul meu, punând pulbere în tigăiţa muschetei sale, cu un gest deliberat, dar rotindu-mi fulgerător arma, i-am vârât ţeava la vreo doi paşi de faţa lui ticăloasă şi i-am ordonat să-şi arunce imediat puşca la pământ. A lăsat-o să-i cadă din mină foarte iute şi, dându-i un brânci zdravăn în piept cu puşca, l-am rostogolit la câţiva metri de mine, m-am întors ca să-l înfrunt pe Asmani şi i-am ordonat să-şi pună puşca jos, însoţindu-mi vorbele de o mişcare nervoasă a puştii şi, în acelaşi timp, apăsând uşurel pe trăgaci. Niciodată nu s-a aflat un om mai aproape de moarte decât Asmani în cursul acelor scurte clipe. Nu doream deloc să-i vărs sângele şi ţineam să încerc mai întâi toate căile posibile, pentru a împiedica asemenea faptă; dar. dacă nu aş fi izbutit să-l bag în sperieţi pe acest nelegiuit, s-ar fi isprăvit cu autoritatea mea. Adevărul este că se temeau să meargă mai departe pe ruta aceea şi singurul mijloc de a-i îndemna să se pună în mişcare era de a folosi o forţă covârşitoare şi de a-mi manifesta puterea şi voinţa în împrejurarea aceea, chiar dacă ar fi să plătească cu moartea pentru nesupunerea lui. Tocmai când începusem să simt că Asmani vieţuise ultima lui clipă pe acest pământ, tocmai când îşi ridicase puşca la umăr, dindărătul lui se ivi o siluetă şi mătură la o parte puşca, cu un gest nervos şi nerăbdător, şi l-am auzit pe Mabruki Burton

rostind, cu glas pătruns de oroare:

— Omule, cum de cutezi să-ţi îndrepţi puşca spre stăpânul tău?

Apoi, Mabruki se aruncă la picioarele mele şi se strădui să le sărute şi mă imploră să nu-l pedepsesc.

— Acum totul s-a terminat, afirmă el, nu o să mai fie niciun fel de certuri, vor merge cu toţii până la capăt, în Tanganica fără să mai facă zarvă; şi, Inshallah! exclamă el, la Ujiji îl vom găsi pe bătrânul Musungu (Livingstone).

— Vorbiţi şi voi, oameni liberi, nu aşa vom face? Vom merge până la Tanganica fără să mai iscăm niciun necaz? Spuneţi-i stăpânului, într-un singur glas!

— *Ay Wallah*! *Ay Wallah*! *Bana yango / Hamuna manneno rugini*! strigară care mai de care, ceea ce în traducere literală înseamnă: „Da, pe viul Dumnezeu! Da, pe viul Dumnezeu! Stăpânul nostru! Nu se vor mai auzi cuvinte de neînţelegere44 – se grăbea să rostească zgomotos fiecare.

— Cere-i iertare stăpânului, sau de nu, vezi-ţi de drumul tău, i se adresă Mabruki răspicat lui Asmani; şi Asmani se conformă, spre mulţumirea noastră a tuturora.

Nu-mi mai rămânea altceva de făcut, decât să extind iertarea asupra tuturor a, cu excepţia lui Bombay şi a lui Amhari, instigatorii răzvrătirii, care era acum potolită în mod fericit.

Pentru că Bombay ar fi putut, cu un singur cuvânt, în calitate de căpitan al meu, să înăbuşe în faşă orice manifestare de iritare şi supărare, numai să fi avut această intenţie.

Dar, dimpotrivă, Bombay era mai potrivnic marşului decât cel mai laş dintre camarazii lui, şi nu din pricina fricii, ci pentru că iubea indolenţa.

Se dădu din nou îndemnul de marş, şi fiecare om, cu o uluitoare repeziciune, îşi înşfăcă povara şi o luă la picior, pierzându-se curând din vedere.

Dacă tot am ajuns la acest subiect, aş putea prea bine să vă schiţez aici caracterul fiecăruia din principalii membri ai caravanei ale căror nume trebuie să apară des

în capitolele următoare.

Conform rangului deţinut, trebuie să pomenesc pe Bombay, Mabruki Burton, Asmani călăuza, Chowpereh, Ultimengo, Khamisi, Amhari, Jumah, Ferajji bucătarul, Maganga mnyamwezi-ul, Selim, băieţaşul arab şi Kalulu, un tânăr care îmi ducea arma.

Bombay datorează scrierilor lui Burton şi Speke o reputaţie desăvârşită.

„Cinste întruchipată” – spune Burton, în pomposul elogiu pe care-l face acestei păsări rare. Realitatea este că Bombay nu este prea cinstit, nici prea necinstit, adică nu se aventurează să fure mult; i s-a întâmplat odată ca, la împărţirea cărnii, să pună deoparte cu şiretenie, porţia cea mai grasă, pentru folosul lui personal. Acest mărunt păcat nu m-ar fi deranjat prea mult; în calitate de căpitan, merita o porţie mai mare. La fel şi cu stofa; ştiind că este supravegheat îndeaproape, nu şi-a însuşit niciodată mai multe pânzeturi decât i-aş fi dat chiar eu cu dragă inimă, dacă mi-ar fi cerut. Ca servitor sau valet, ar fi fost ireproşabil; dar rolul de căpitan sau jemadar al camarazilor săi, depăşea posibilităţile sale. Prea multe preocupări, prea multe griji. În unele zile nu mai ştia ce face, nu mai era stăpân pe gesturile sale, în clipa următoare uita ordinul pe care abia i-l dădusem, sfărâma sau pierdea obiectele lăsate în paza lui. Pe deasupra, îi plăcea cearta şi era înclinat spre încăierări. îl considera pe Hajji Abdullah – adică Burton – drept cel mai criminal om alb, pentru că îl văzuse strângând cranii omeneşti şi punându-le într-un sac, lucru care nu putea să aibă alt ţel decât pregătirea vreunui drog magic, destinat celor mai oribile vrăjitorii. Într-o bună zi, mă întrebă dacă Abdullah scrisese despre toate faptele sale şi când află că în cartea lui, *Regiunea lacurilor*, Burton nu vorbea despre această recoltă de cranii făcută la Kilwa, mă încredinţă că voi săvârşi o faptă bună dezvăluind această acţiune mârşavă b Dimpotrivă, Bombay păstrează o mare veneraţie faţă de căpitanul Speke şi îşi propune să întreprindă cândva un pelerinaj la mormântul fostului său stăpân.

După părerea mea, Mabruki „Ras-bukra Mabruki”, Mabruki-eap-de-taur, cum îl poreclise Burton, este o tristă victimă a subiectivismului.

Mabruki, deşi nerod, este credincios. Nu i se potriveşte de fel rolul de valet: ar putea fi comisionar. Este un pândar nepreţuit. În sfârşit, e slut şi plin de vanitate, dar deloc laş. E fără pereche în calitate de căpitan secund, a cărui îndatorire este să îi culeagă pe întârziaţi.

Asmani, gigantul cu umeri herculeani, înalt de peste şase picioare, este, în acelaşi timp, călăuză şi *fundi* – vânător. Este un om extrem de supertiţios, care are mare grijă de puşca lui şi de o anumită frânghie împletită – talisman vrăjit muiat în sângele tuturor fiarelor împuşcate de el de când vânează. Se teme de lei şi nu se îndepărtează niciodată de tabără, în locurile unde prezenţa acestor feline este cunoscută. Cu această excepţie, toate animalele sunt pentru dânsul bune de vânat şi le urmăreşte cu o ardoare neobosită. Rareori îl vezi fără un zâmbet de scuză sau perfid pe obraz. Ar putea să vâre pumnul în pieptul unui om fără să-şi piardă zâmbetul.

Chowpereh este un scundac vânjos, de vreo treizeci de ani; are o fire foarte bună şi este tare mucalit, când vorbeşte, aruncând câte una din scurtele lui glume pline de duh, cu umorul sec al lui Mark Twain, întreaga tabără izbucneşte în hohote de râs. Nu ne-am certat niciodată. Spune-i o vorbă bună şi poţi fi sigur că îţi va plăti cu o faptă bună. Chowpereh este cel mai puternic, cel mai sănătos, cel mai amabil, cel mai credincios din toţi. Este întruparea bunului tovarăş de călătorie.

Khamisi este un flăcău de vreo douăzeci de ani, curat şi îngrijit, foarte activ; cu glas răsunător şi fălos nevoie mare, dar este regele fricoşilor. E gata să fure la cel mai mărunt prilej. Poartă cea mai vie dragoste flintei sale şi îl cuprinde o nelinişte neţărmurită dacă i se desface un şurub sau dacă o creihene n-a scăpărat; totuşi, mă îndoiesc că ar putea trage în vreun duşman, din pricină că îi tremură mâinile în mod exagerat.

Khamisi şi-ar găsi mai degrabă securitatea în

sprinteneala picioarelor sale, mici şi bine modelate.

Amhari trebuie să fi trecut de patruzeci de ani. Este unul din „credincioşii” lui Speke şi a devenit unul din oamenii mei de încredere.

Nu este lipsit de inteligenţă, dar nu suficient de isteţ pentru a putea face dintr-însul un căpitan. I se poate încredinţa, totuşi, un detaşament, cu care se descurcă foarte bine. În perioade obişnuite, e trândav şi se dă în vânt după trai bun. Nu poate suferi marşul, chiar dacă nu are altceva de cărat decât puşca lui. Nu ar fugi din caravană, decât în clipa când s-ar afla faţă-n faţă cu inamicul sau l-ar ameninţa vreo primejdie personală iminentă.

Jumah era omul căruia i se aruncau cele mai multe injurii; nu din partea mea, căci rareori aveam ce să-i reproşez. Avea în firea lui ceva de babă care îl făcea să se văicărească întruna, însă îl îndemna să depună toate eforturile posibile pentru a-mi fi pe plac.

N-ar căra măcar un funt fără să cârtească şi să mârâie împotriva ursitei sale amare. Cu mine era sentimental până la patetism, cu oamenii de rând din caravană se arăta dur şi distant. Ca să fiu sincer, m-aş fi lipsit lesne de serviciile lui: era unul dintre acei incorigibili *inutiles* care înfulecă mult mai mult decât valorează, pe lângă faptul că era un nătărău excesiv de cârtitor şi certăreţ.

Ultimengo era cel mai trăsnit şi mai aiurit din întreaga, ceată: un vlăjgan înalt, de vreo treizeci de ani. Deşi se temea până şi de umbra lui, n-avea rival la lăudăroşenie. Dar, cu toate că adora plăcerile şi hazul, nu se da în lături de la muncă; era totdeauna vesel, chiar în zilele de trudă. Cu o sută de oameni ca el, aş fi străbătut întreaga Africă, cu condiţia să nu avem de dat nicio bătălie. Trebuie să vă amintesc că el a fost corifeul marţial care a condus mica mea armie în războiul împotriva lui Mirambo, înălţând cântecul de luptă al wangwanilor, şi am stabilit că după ce hotărâsem să ne retragem, a fost primul din grupul meu care a ajuns în fortăreaţa din Mfuto.

Foarte sprinten la alergare, bun vânător şi ţintaş, în destule rânduri ne-a umplut cămara în momentul în care lipsurile făceau proviziile cu atât mai preţioase.

Ferajji, fostul spălător de vase al lui Speke, luase odinioară partea lui Baraka şi îşi părăsise căpitanul când acesta se declarase în favoarea lui Bombay, preferând să-şi piardă leafa decât să-şi abandoneze prietenul. Îi oferisem funcţia de bucătar, după ce Bunder Salaam dăduse bir cu fugiţii şi Abdur Kader se arătase totalmente nepriceput.

Dacă era nevoie să cureţe farfuriile, un cocean de porumb, un pumn de iarbă, o mină de frunze îi slujeau drept cârpa de vase, în lipsa unei pânze. Dacă farfuria pe care i-o ceream purta întipărită urma unui deget negru, unsuros şi afumat, o freca cu degetul şi credea că asta este de ajuns să înlăture orice obiecţii. Se întâmpla să-i dau înapoi o linguriţă pentru că era murdară, el îşi închipuia că, cu puţin scuipat şi ştergând-o cu pânza care-i acoperea mijlocul, izbutea să-l satisfacă până şi pe cel mai năzuros stăpân.

Pretenţiile mele îi păreau exagerate; nu mă obişnuiam cu nisipul pe care mă făcea să-l înghit. Nu exista bucăţică de carne, nici trei linguri de terci sau porridge, să nu conţină, cel puţin zece fire de nisip. Într-o zi, l-am ameninţat că după ce voi sosi la Zanzibar, mă voi duce să-l vizitez pe doctorul englez – marele doctor – care îmi va deschide stomacul, va număra boabele de nisip îngrămădite într-însul şi bucătarul meu va fi amendat cu atâţia dolari, câte boabe se vor găsi. Conştiinţa cifrei la care s-ar fi ridicat boabele numărate şi enormitatea amenzii rezultată de pe urma acestui calcul, îl întristau uneori amarnic pe sărmanul Ferajji.

Altminteri, era un bucătar bun; dacă nu desăvârşit, cel puţin harnic şi muncitor. Comandam un popas, şi în mai puţin de zece minute îmi servea o ceaşcă de ceai şi un anumit număr de clătite fierbinţi, lucru pentru care îi eram foarte recunoscător, căci eram mai totdeauna înfometat de pe urma marşului. Ferajji a ţinut partea lui Baraka împotriva lui Bombay, în Unyoro, şi când Speke a

îmbrăţişat cauza lui Bombay, Ferajji – de dragul lui Baraka – a ieşit din serviciul exploratorului, renunţând la plata ce i se cuvenea.

Maganga este un mnyamwez, de obârşie din Mkwenkwe; e un om foarte voinic, slujitor credincios şi un excelent pagaz, înzestrat cu fire ireproşabilă. El intona, întotdeauna, cântecul hamalilor, acel cântec de o neînfrânata exuberanţă care, în ciuda oboselii, în ciuda arşiţei soarelui, năştea veselia şi reînsufleţea întreaga ceată. Glasul lui stimula toate glasurile; corul izbucnea, cor sălbatic, expresie a unei vieţi clocotitoare, cor puternic, care făcea să răsune pădurea şi să freamăte toţi locuitorii ei, mari sau mici, pe o rază de câteva mile.

Când ne apropiam de un sat, dacă oamenii de prin partea locului ni se arătau ostili, Maganga se pornea să cânte; întreaga caravană i se alătura, într-un cor spontan, şi după felul cum reacţionau băştinaşii ne dădeam seama dacă erau dispuşi să se poarte prietenos sau duşmănos cu noi. Dacă erau ostili sau sfioşi, porţile se închideau pe dată şi din interiorul ocolului ne rânjeau chipuri negre; dacă se arătau prietenoşi, se repezeau spre porţile larg deschise ca să ne întâmpine sau să schimbe cu noi fraze amicale.

Un membru important al Expediţiei era Selim, arabul tânăr. Fără cineva care să vorbească arabă bine, n-aş fi putut obţine prietenia şefului arabilor din Unyanyembe; nici n-aş fi fost în stare să comunic cu ei, căci deşi înţelegeam arabă, mi-era imposibil s-o vorbesc.

Nu aţi uitat cum a intrat în rândurile caravanei Kalulu şi în ce chip a primit numele ce-l poartă. Nu am întârziat să descopăr uşurinţa şi iuţeala cu care învăţa şi, ca urmare, l-am luat în slujba mea personală. E cu neputinţă să îndeplinească cineva mai bine această funcţie. Selim în persoană, când era vorba de servitul mesei, n-ar fi avut promptitudinea cu care copilul ghicea de ce anume avem nevoie şi mi-l şi oferea. Nici nu vă închipuiţi dibăcia şi vioiciunea lui Kalulu. Ochişorii săi negri alergau mereu de la un obiect la altul, studiind problema care se cerea rezolvată, cercetând ce-mi era

necesar şi ce devenea inutil.

Un marş de patru ore şi jumătate, pornind de la locul unde se opriseră oamenii mei, ne-a dus pe malul unui *ziwani* (heleşteu) unde nu se găsea strop de apă.

Gâtlejurile scorojite ale oamenilor mei îi făcură să ia hotărârea de a străpunge crusta din fundul micului bazin, operaţie executată cu nişte ciomege vârtoase foarte ascuţite la vârf – un fel de ţăruşi rustici. Săpând până la o adâncime de şase picioare, oamenii mei fură răsplătiţi pentru eforturile depuse, văzând cum de pe pereţii rezervorului lor mustesc câţiva stropi dintr-un lichid noroios, pe care-l înghiţiră lacomi ca să-şi domolească setea turbată. Cum se verificase chiar prea bine că izvorul era aproape secătuit, câţiva oameni inimoşi luară găleţi, ploşti, bidoane şi o porniră spre un luminiş părăsit, un *tongoni*, situat în Ukamba. Se înapoiară după vreo trei ceasuri, aducându-ne o provizie de apă, limpede şi potabilă care fu repede epuizată.

Peste o oră jumătate, îndreptându-ne spre sud, ajungeam şi noi la acest *tongoni* – cum se numeşte în acest ţinut al Ukambilor o aşezare părăsită. Se aflau acolo trei patru sate incendiate şi ogoare întinse, complet pustiite; era opera bandelor de wa-ruga-ruga ale lui Mirambo. Locuitorii care supravieţuiseră acelui dezastru, după jefuirea şi distrugerea completă a înfloritoarei aşezări, emigraseră în Ugara, provincie situată la apus de fostul lor cămin. O mare cireadă de bivoli se adăpa la heleşteul de unde fuseseră umplute bidoanele noastre şi care, odinioară, aproviziona cu apă satele ce fuseseră incendiate.

Blocuri groase de hematită răsăreau în mijlocul pădurilor pe care tocmai le străbăteam şi unde fructele sălbatice începeau să apară din belşug. Cele ale tamarinului, ale copacului *mtoque* – care este un *strychnos* cu fructe asemănătoare unei prune mici, ne-au furnizat destule prânzuri agreabile.

Pasărea mierii este foarte obişnuită în pădurile din Ukonongo. Strigătul ei constă dintr-o serie de chemări

vioaie, rapide şi sonore. Băştinaşii ştiau să se servească foarte bine de călăuzirea ei pentru a descoperi comoara adunată de albine sălbatice în scorburile copacilor mari. În fiecare zi, wakonongii intraţi în caravană îmi aduceau uriaşe spiţe pline de o miere delicioasă, roşie sau albă. Turtele făcute cu miere roşie conţineau îndeobşte multe albine moarte; însă oamenii noştri, de o lăcomie fără margini, nici nu se sinchiseau de asta şi mâncau nu numai albinele, ci şi o mare parte din ceară.

De îndată ce părăsea mierii zăreşte un călător, scoate o serie de strigăte însufleţite, saltă din cracă-n cracă, ţopăie de pe o ramură pe alta, apoi pe copacul vecin, repetându-şi necontenit chemările. Băştinaşul, care cunoaşte pasărea, nu şovăie să o urmeze. Omul nu vine destul de iute; călăuza, nerăbdătoare, face deci cale întoarsă, strigă mai tare, strigă cu nerăbdare, ţâşneşte ca o săgeată, ca să-ţi arate cât de repede te-ar putea conduce şi nu se opreşte decât în clipa când ai ajuns la stup, la depozitul de miere.

În timp ce localnicul afumă albinele şi pune mâna pe comoara lor, păsăruica îşi netezeşte penele; apoi, intonează un cântec triumfal, ca şi cum ar voi să-l informeze pe marele biped că, fără ajutorul ei, n-ar fi putut niciodată să descopere mierea.

De la Gombe până la Tongoni, ţânţarii, musculiţele şi muştele te-te ne-au pricinuit mii de chinuri. Numărul lor considerabil se datora mulţimii de animale care locuiesc prin împrejurimi

La 9 octombrie, am făcut o etapă lungă, îndreptându-ne spre sud, şi ne-am oprit în centrul unui pâlc de copaci splendizi, unde ne-am statornicit tabăra. Apa era foarte rară pe drum şi, din această cauză, caravana suferea grozav.

Wamrimii şi wanymwezii nu ştiu să reziste setei. Pe meleagurile bine udate, beau apă la fiecare pârâu, la fiecare heleşteu.

Când dau de un ţinut secetos cum sunt deşerturile Marenga şi Makunda Mkali, fac marşuri forţate în cursul

după amiezii ca să ajungă la apă şi îşi umplu ploştile din vreme, pejitru a putea să sosească la locul de popas, a doua zi de dimineaţă.

Selim era încă şi mai incapabil decât ceilalţi să îndure setea; oricât de mare era cantitatea de lichid preţios de care dispunea, îl epuiza până la ultima picătură, înainte de a sosi în tabără, iar, după aceea, suferea toată noaptea şi în cursul etapei următoare. Pe lângă aceasta, nu era o băltoacă, nu era şanţ noroios din care să nu bea pe săturate, ceea ce îi punea viaţa în primejdie. În ziua aceea, 9 octombrie, se plânse că are scaun cu sânge, ceea ce am considerat un început de dizenterie.

În cursul acestor marşuri, de când părăsisem provincia Ugunda, conversaţiile din cursul serii se desfăşurau în mod invariabil despre oamenii lui Mirambo, în jurul activităţii lor şi a întâlnirii pe care se putea s-o avem cu aceşti cutezători nelegiuiţi ai pădurii. Sunt convins că apariţia subită a vreo cinci-şase din oamenii lui Mirambo ar fi pus pe goană întreaga caravană.

În ziua următoare, după un scurt marş de trei ore, am ajuns în satul Marefu. Acolo am găsit o solie încărcată de darurile pe care arabii din Unyanyembe le trimiteau watuţilor din sud: diferite baloturi. Şeful grupului, un mseguhha – numit Hasan – era acolo de zece zile, reţinut de războaiele şi de zvonurile de pe front. Se da drept sigur că Mbogo, sultanul provinciei cu acelaşi nume, se bătea împotriva fratelui său Manwa Sera. Cum Mbogo, district însemnat din Ukonongo, nu este decât la o distanţă de două etape de Marefu, teama îl împiedica pe bătrânul diplomat să-şi urmeze drumul. Spunea că este cu neputinţă să străbaţi teatrul ostilităţilor fără să fii amestecat în conflict, şi mă sfătuia stăruitor să nu merg mai departei l-am răspuns că, dacă trecerea este barată, voi căuta altă rută, încercându-mi norocul, dar nu mă voi opri. M-am oferit chiar cu amabilitate să-l însoţesc până la hotarul ţinutului Ufipa, de unde putea să atingă uşor. şi în siguranţă, ţinta călătoriei sale; ofertă cu totul zadarnică, căci n-a fost acceptată.

Se împliniseră paisprezece zile de când călătoream către sud-vest; parcursesem în acest sens mai bine de un grad de latitudine. Intenţia mea era să mai urmez acest traseu încă o bucată de vreme; scăpăm de teama de a-l întâlni pe Mirambo şi drumul era excelent. Dar starea în care se găsea provincia Mbogo, aflată la numai două zile de marş, ne obliga să ne schimbăm direcţia. După ce m-am sfătuit cu Asmani, am adoptat planul de a ne îndrepta către Tanganica, pe la vest, cu o înclinaţie către nord, tăind-o prin codru, servindu-ne pentru marşul nostru de cărările deschise de elefanţi şi de potecile croite de băştinaşi în jurul satelor.

De la trecerea râului Gombe, ne aflam în Ukonongo.

A doua zi, după sosirea noastră la Marefu, ne repezeam spre apus, sub ochii tuturor sătenilor şi ai solului arabilor, care ne repetau până în ultima clipă că în chip sigur: „o să dăm peste ce meritǎm”.

Marşul dură opt ore, într-o pădure unde piersicul sălbatic este foarte răspândit. Arborele care poartă acest fruct, seamănă mult cu un păr. Este foarte rodnic, l-am văzut uneori încărcat cu o recoltă care ar fi umplut cel puţin şase-şapte buşeli. În ziua aceea, am mâncat enorm de multe piersici. Câtă vreme va exista asemenea copac, cel care călătoreşte prin această regiune nu trebuie să se teamă că va flămânzi.[4]

La poalele unei gingaşe coline în formă de con, se afla un sat ai cărui locuitori fură cuprinşi de cea mai mare nelinişte când caravana noastră apăru subit în creştetul urcuşului. Diplomaţia m-a îndemnat să trimit patru metri de stofă căpeteniei acestui sat, numit Utenda.

Dar căpetenia nu voi să accepte darul, deoarece se nimerise să se îmbete cu *pombe*, aşa că era dispus să se arate insolent. Fiind înştiinţat că va refuza orice alt dar, dacă nu primeşte încă patru cupoane de pânză, am ordonat imediat să fie construită o puternică *borna* pe creştetul unui deluşor destul de apropiat de o îmbelşugată sursă de apă potabilă, şi am pus să fie împachetat frumuşel

4 Şaizeci de livre (n.t.).

la loc darul în balot. Am ocupat o poziţie strategică aleasă cu grijă, căci de acolo puteam să măturăm, în bătaia armelor noastre, întregul spaţiu dintre baza deluşorului şi satyl Utenda. Au fost puse străji să vegheze toată noaptea, dar, din fericire, până dimineaţa, n-am fost tulburaţi cu nimic. În zori, o delegaţie de oameni importanţi din sat veni să mă întrebe dacă aveam de gând să plec fără a-i face vreun rău căpeteniei lor. Le-am replicat că nu intenţionam să trec printr-un ţinut fără a lega prietenie cu şeful de trib local şi că, dacă căpetenia lor era dispusă să accepte o pânză bună din partea mea, eram bucuros să i-o dau.

Deşi zăboviră până să se decidă asupra dimensiunilor şi a importanţei darului, până la urmă diferendul dintre noi se încheie prin adăugarea unui *fundo* de mărgele roşii – sami-sami – pentru soţia căpeteniei.

De pe colina şi coama de la Utenda se întinde spre vest pe mile întregi, un codru care continuă în valuri de vegetaţie, sfârşind printr-un vast şi neted platou ce se înalţă până la 500 – 600 de picioare deasupra câmpiei.

La 12 octombrie, după patru ceasuri de marş, am ajuns pe malul unui *nullah* asemănător fluviului Gombe, în care îşi varsă apele, în anotimpul ploios. De aici, se duc să se unească cu Malagarazi.

Cu puţin înainte de a aşeza tabăra, am zărit o ceată de *nimba* sau *pallah* 4. Am avut norocul de a doborî patru din aceste animale, ceea ce pică tocmai la ţanc pentru a spori stocul nostru de carne uscată, care scădea rapid.

După cantitatea de bălegar şi de mi-l de luncă pe care o găseam, am tras concluzia că bivolii erau numeroşi prin împrejurimi, la fel cu elefanţii şi rinocerii.

Ibişi, vulturi-pescari, pelicani, cocori, berze, statuie[5] albe ca zăpada şi flamingo, reprezentau aici din plin ginta înaripată.

De la acest *nullah* sau *mtoni* am plecat spre Mwaru, sat principal al districtului cu acelaşi nume, care avea drept căpetenie pe Ka-mirambo.

5 Antilopa melampus, sau cu picioare negre (n.t.).

Drumul trecea prin mijlocul unui şir de poieni lăsate în paragină, unde se vedeau altă dată sate şi câmpii cultivate, care aparţineau pe atunci oamenilor lui Kamirambo. Aceştia fuseseră alungaţi, cu nouă sau zece ani în urmă, de către Mkasiwa, în epoca în care se războia cu Manwa Sera. Manwa murise; lupta continua cu alţii. Fratele lui, numit Niongo, străbătuse ţinutul Mwaru în ajunul trecerii noastre, după ce suferise o înfrângere din partea lui Mbogo.

În ziua aceea, 12 octombrie, urcarăm lanţul deluros ce mărginea zarea şi care putea fi zărit din Utende. Versantul occidental al acestui lanţ se înclină spre sud-vest şi-şi poartă apele în Mrera, unul din afluenţii fluviului Malagarazi.

Deşi ne aflam încă la depărtare de douăsprezece sau cincisprezece marşuri de lacul Tanganica, influenţa sa se şi făcea simţită. Junglele deveneau mai dese, iarba aţin gea o înălţime uriaşă; ne aminteau de vegetaţia exuberantă din regiunile maritime Ukwere şi Ukami.

În locul acela, am întâlnit o caravană care venea direct din Ufipa; auzise spunându-se că un călător alb se afla în „Urua”; am presupus că era vorba de Livingstone.

Ieşind din Mwaru, am intrat pe domeniul lui Mrera, care fusese una din căpeteniile cele mai puternice şi influente „ale regiunii. Războaiele îi reduseseră însă stăpânirea la trei sau la patru sate înfundate în sânul junglei, unde se aflau apărate de invadatori de vegetaţia deasă c-a de o fortificaţie de piatră. La intrarea lor principală, nouă cranii înălbite, înfipte în vârful a tot atâtor prăjini, anunţau că oamenii de prin partea locului – wakonongii, se aflau în stare de război cu wazavirii – al căror teritoriu se întinde mai la vest, la distanţă de câteva marşuri. Trebuie să evităm tribul lor, dacă nu căutăm alt prilej de a ne distinge în bătălie. Wakonongii din Mrera neau înştiinţat că wazavirii erau duşmanii tuturor wangwanilor.

Între Mwaru şi Mrera, într-o fâşie îngustă de mlaştină, am zărit o mică ceată de elefanţi. Îi vedeam,

pentru întâia oară, pe aceşti coloşi în singurătăţile lor natale; multă vreme nu voi uita impresia ce mi-au lăsat-o. De atunci, socot că elefantul merită titlul de „regele animalelor”. Dimensiunile lui enorme, măreţia cu care priveşte la intrusul pe domeniile lui, conştiinţa forţei desprinsă din întreaga lui înfăţişare, îi dau – mai mult decât oricui – temeiuri bune de a pretinde acest titlu.

Ceata se găsea la o milă de punctul de unde treceam noi: se opriră să ne privească, după ce-şi satisfăcură curiozitatea, porniră iar la drum şi intrară în pădurea ce mărginea mlaştina spre sud-vest, cu un aer nepăsător, ca şi cum în ochii lor o caravană ar fi fost un lucru cotidian de prea puţină însemnătate. Într-adevăr, ce puteau să însemne – pentru aceşti liberi stăpâni ai codrilor, pen

tru aceşti coloşi de neînfrânt – un şir de bipezi poltroni, care n-ar fi avut curajul să-i înfrunte, într-o întâlnire loială?

Pagubele pe care un pâlc de animale din acestea le fac în pădure sunt pur şi simplu înspăimântătoare. În locurile unde cresc copaci tineri, îi vezi pâlcuri-pâlcuri dezrădăcinaţi şi smulşi cu sutele, la marginea drumului pe care şi l-a croit ceata prin hăţiş.

Selim era atunci atât de rău bolnav, încât am fost nevoiţi să ne oprim două zile în satul Mrera. Boala lui părea că îşi are originea în mădulare; simţea dureri atât de violente, încât îl făceau să tremure, să se trântească pe jos şi să se zvârcolească în chinuri cumplite. Pe deasupra, mai suferea şi de o dizenterie acută. Dar tratamentul şi îngrijirea neîntreruptă îl puseră curând din nou pe picioare şi, în ziua a treia, a putut suporta osteneala de a merge călare pe măgar.

Răgazul acesta prelungitmi-a îngăduit să mă duc la vânătoare şi să îmbogăţesc aprovizionarea împuşcând că te va animale. Pădurea era înţesată de vieţuitoare nobile: zebra, elefantul, girafa, rinocerul erau cât se poate de obişnuite dincolo de hotarul câmpurilor cultivate; bibilica şi cocoşul de munte se găseau, de asemenea, din belşug.

Războinicii din Mrera sunt mai toţi înarmaţi cu muschete, de care se ocupă cu mare grijă. Erau foarte sâcâitori prin cererile lor de flinte, gloanţe şi praf de puşcă, şi am făcut aproape o chestiune de principiu din refuzarea tuturor ca nu cumva, în orice clipă, iscându-se vreo harţă, să poată folosi chiar pe spinarea mea muniţiile pe care le-ar fi procurat astfel. Bărbaţii din sat erau o gaşcă de trântori, nefăcând mai nimic afară de vânătoare; căscau, bârfeau şi se jucau de parcă ar fi fost nişte copii mari.

Am profitat de cele trei zile de răgaz, folosind o mare parte a timpului ca să-mi repar încălţămintea şi să-mi peticesc hainele, pe care ultimele marşuri le făcuseră numai zdrenţe din pricina numeroaselor specii de plante ghimpate întâlnite-n drum.

Spre vest, dincolo de Mrera, începea un deşert a cărui traversare dura, pe câte ni s-a spus, nouă zile. Faptul acesta a necesitat cumpărarea unei cantităţi considerabile de grâne, pe care trebuia să le măcinăm şi să le cernem înainte de plecare, ca să rezistăm în marele ţinut nelocuit.

PRIN UKAWENDI, UVINZA ŞI UHHA, LA UJIJI

Auspicii fericite. Muşuroaie de furnici. Locul de adăpare pentru leul din Tanganica. Regele din Kasera.

Patria leului şi a leopardului. Un măgar sperie un leopard. Peisaje sublime în Kawendi. Iminentă înfometare. Plăcerile unei călătorii prin Africa. Şantajişti. Copiii vijelioşi din Uhha. Veşti despre un alb. Marşuri încordate. Mionvu, şeful încasatorilor de tributuri. O fugă la miezul nopţii. Trudind prin jungle.

Lacul muţilor. Prima privelişte asupra lacului Tanganica. Sosirea la Ujiji. Fericita întâlnire cu Livingstone.

Ne-am luat rămas bun de la Mrera în ziua de 17 octombrie, spre a ne continua ruta către nord-vest. Eram în cele mai bune relaţii cu toţi oamenii mei; încetase de mult orice cârteală şi arţag; Bombay şi cu mine uitasem de mult harţa noastră; eram gata să mă îmbrăţişez cu Kirangozi, atât de afectuoase şi drăgăstoase erau

raporturile noastre.

În inimile tuturor, renăscuse încrederea, căci, cum spunea Mabruki din Unyanyembe, „aici simţi mirosul peştelui din Tanganica”.

Ţinutul Unyanyembe, cu toate neliniştile lui, era lăsat departe, în urmă; puteam să-i dăm cu tifla lui Mirambo şi ciracilor lui lipsiţi de scrupule. Treptat, puteam să râdem de fricosul proroc, şeicul, fiul lui Nasib, care vestea totdeauna întâmplări cumplite. Râdeam în gura mare, trecând în şir indian prin pădurea tânără a junglei, dincolo de luminişul Mrerei şi fălindu-ne cu isprăvile noastre.

Ieşind din junglă, am pătruns într-o pădure nu prea deasă, unde numeroase furnicare se zăreau înălţându-se ca nişte dune. Îmi închipui că fuseseră construite în cursul unui anotimp excepţional de ploios, când câmpia acoperită de copaci putea fi inundată. Am văzut şi în alte districte cum armii de furnici îşi înălţau edificiile chiar pe terenurile supuse inundaţiilor.

Ce sistem minunat de celule construiesc aceste firave gâze!

Un labirint perfect: chilii, camere, cuibare, săli de vestibule se orânduiau de minune şi se îmbucau unele într-altele; era o demonstraţie a talentelor inginereşti şi a înaltelor capacităţi arhitectonice, demnă să te înmărmurească. Te aflai acolo în faţa unei metropole model, concepută cu iscusinţă astfel ca să ofere securitate şi confort!

După un ceas de marş, lăsând în urmă pădurea, am fost întâmpinaţi de priveliştea unui pârâu cu apă străvezie, care şipotea, alergând spre nord-vest; l-am salutat cu o bucurie a cărei intensitate o pot înţelege numai oamenii lipsiţi multă vreme de altă băutură, afară de un lichid scârbos, scos din scobituri noroioase, din saline, din fundul unor băltoace puturoase.

Dincolo de acest pârâu, se ridică o costişă râpoasa şi stâncoasă. Am urcat-o şi de pe creastă privirile noastre se opriră asupra unui ţinut pitoresc, romantic şi însufleţit. Reprezenta o adevărată sărbătoare pentru ochii noştri

sătui să privească în adâncurile codrului, la impunătoarele trunchiuri de copaci, la bogatele coroane de frunziş. Aveam acum, în faţa noastră, crestături de conuri, punctând suprafaţa plană, de-a lungul lui Ukonongo de sud, spre teritoriul lui Wafipa, atingând şi câmpia Rikwa.

Imensa perspectivă ivită este foarte variată; în exclusivitate, dealuri conice, munţi izolaţi şi cu vârfurile plate; ne întâmpină cumpăna apelor dintre Rungwa, ce se varsă în Tanganica, la sud de locul unde ne aflăm, şi fluviul Malagarazi, absorbit de Tanganica, puţin mai la nord.

O singură coamă de munte serveşte ca linie despărţitoare între Rungwa şi Malagarazi; la o distanţă de mai multe mile sau la vest de acest fluviu se iveşte altul, îndreptându-se spre nord şi sud.

Ne-am aşezat tabăra, în această zi, în junglă, aproape de o râpă îngustă cu un fund mocirlos, în conţinutul noroios şi mlăştinos pe care apele din bazinul Rungwa îl răsfiră lent spre sud, către câmpia Rikwa.

Era doar o mostră din numeroasele râpi dintre care unele aveau o lăţime de sute de yarzi, altele doar câţiva; în adâncime, smârcurile se arătau foarte periculoase, acoperite cu trestie înaltă densă şi papură.

Pe suprafaţa acestor hăuri de noroi puteau fi văzute sute de firişoare de apă roşiatică, vâscoasă, mişunând de vietăţi microscopice.

Câteva mile la sud de această râpă, numită de mine Kasera, după numele ţinutului pe care-l taie în două părţi egale, ravinele converg vărsându-se în apa noroioasă şi buretoasă a fluviului Usense, orientat în direcţia sud-est; după aceea, primind afluenţi din noi’ci şi nord-est în propria albie mai întinsă, devine, de îndată, o apă curgătoare cu o oarecare lărgime şi consecvenţă; întâlneşte un fluviu curgând din est, din direcţia lui Urori, cu care se întâlneşte în câmpia Rikwa şi în cele aproape şaizeci de mile rectilinii deşerte, mai departe, la vest, în lacul Tanganica.

Mi s-a spus că apa Rungwa este considerată în – regiune drept linie de demarcaţie dintre Usowa, ţinut aflat

la nord de cursul ei, şi Ufipa, care se găseşte la sud.

Nici nu ne isprăvisem bine de construit întăriturile defensive ale taberei, când câţiva oameni fură auziţi adresându-se unei mici cete de băştinaşi ce înaintau către *tembe-ul* nostru, conduşi de un om pe care, după portul şi găteala capului, l-am recunoscut ca fiind din Zanzibar. După ce am schimbat saluturile obişnuite, am fost informat că grupul acela era o solie trimisă de Simba („Leul”) care cârmuia Kasera, în Unyamweziul de sud. Mi se spuse că Simba era fiul lui Mkasiwa, regele Unyanyembe-ului şi purta război cu wazavirii, de care fusesem avertizat să mă feresc. Auzise asemenea veşti despre puterea şi măreţia mea, încât regreta că nu urmam ruta spre Ukawendi prin ţinutul lui, ca să poată avea prilejul de a mă vedea şi a lega prietenie cu mine; dar, în lipsa unei vizite personale, Simba îşi expediase solii ca să mă ajungă din urmă, cu speranţa că îi voi dărui o chezăşie a prieteniei ce-i purtam, sub înfăţişarea unui cupon de stofă. Deşi am fost luat cam prin surprindere de această cerere, totuşi, politica mea îmi cerea să mi-l fac prieten pe acest puternic şef de trib, ca nu cumva la înapoierea mea din căutarea lui Livingstone şi lui şi mie să ni se întâmple vreun neajuns. De vreme ce era de datoria mea să fac un cadou de dragul înţelegerii, era necesar să-mi demonstrez dorinţa fierbinte de pace oferind, dacă tot eram nevoit să dau ceva, un dar regesc. Ambasadorul îi duse, din partea mea, lui Simba, Leul din Kasera, două stofe somptuoase şi încă doi dori de *merikani* şi *kaniki*; dacă aş sta să mă încred în spusele acestuia, mi-l făcusem astfel pe Simba prieten pe viaţă.

La 18 octombrie, ridicând tabăra la ora obişnuită, ne-am continuat marşul spre nord-vest pe o cale ale cărei zigzaguri, de-a lungul poalelor munţilor Kasera, ne-au condus în mijlocul a tot soiul de dificultăţi. Am traversat douăsprezece râpe mlăştinoase, ale căror mocirlă şi apă au pricinuit neliniştea profundă.

M-am afundat până la gât în apa fetidă, asemenea Styx-ului, în gropile adânci provocate de paşii elefanţilor şi trebuia să merg greoi prin locurile noroioase din preajma

izvoarelor lui Rungwa, cu hainele umede şi murdare de nămol şi mil.

Decenţa mă împiedica să mă dezbrac; dogoarea soarelui mi-ar fi băşicat trupul. De altminteri, aceste mlaştini se arătau atât de frecvente, încât s-ar fi pierdut timp cu dezbrăcatul şi îmbrăcatul; cum fiecare era împovărat de propria-i greutate, ar fi fost o cruzime să-i constrâng a mă duce în spinare, de-a lungul drumului. Singura soluţie era să-mi continui drumul, covârşit de straie şi de echipament, prin aceste câteva cursuri de apă mocirloase, cu tot stoicismul filosofic de care temperamentul meu dispunea, în asemenea împrejurări critice. Însă nu era câtuşi de puţin confortabil, ca să nu spun nimic mai mult.

Am pătruns curând în ţinutul temuţilor wazaviri, dar nu se zărea picior de duşman. În cursul diferitelor sale campanii, Simba curăţase tot nordul provinciei şi singurul lucru ce ne-a izbit privirile a fost un ţinut pustiit, dar care odinioară fusese foarte populat, judecând după numărul satelor în ruine şi cel al colibelor mistuite de foc.

O junglă născânda îşi ramifica viguros mlădiţele în locul culturilor şi făgăduia pe curând un nou sprijin pentru locuitorii sălbatici ai pădurii.

În unul din satele părăsite şi distruse, fără vreun mijloc de confort, am găsit adăpost pentru expediţie.

Misonghi, unul din aceste nefericite sate abandonate, furniză caravanei mele o găzduire care nu era deloc de dispreţuit. Am adus din împrejurimile sale trei bibilici; Ultimengo, unul din vânătorii mei, a ucis acolo o antilopă pe care oamenii mei o numiră „mibawala” şi a cărei came inspiră unora dintre wanyamwezi o aversiune superstiţioasă. Această antilopă înaltă de trei picioare şi jumătate, cu pielea roşcată, capul lung, coarnele scurte, o lungă coamă dorsală, o coadă stufoasă şi boantă, îmi pare a fi speţa „Nzoe” descoperită de căpitanul Speke în Uganda şi care a primit din partea doctorului Sclater numele ştiinţific de „tragelaphus Spekii”. Are coada scurtă, stufoasă şi coamă lungă pe spinare.

Un lung marş de şase ore spre nord-nord-vest, prin mijlocul unei păduri unde a fost zărită antilopa *sabie*, zonă, de altfel, foarte prolifică în vânat, ne-a dus pe malul unui râu ce trece pe lângă un falnic deal conic, ale cărui pante erau acoperite cu o înfloritoare mantie de bambus nespus de uşoară, ca fulgul. Tabăra noastră a fost aşezată lângă râu, pe unul din povârnişurile muntelui.

În 20, părăsind tabăra noastră, aşezată între râu şi colina menţionată mai sus şi escaladând un mic lanţ de o înălţime redusă, care pleacă de la poalele muntelui, am fost întâmpinaţi de priveliştea pitorească a unor noi peisaje de conuri şi povârnişuri, înălţate în toate direcţiile.

Un marş de aproape cinci ore în acest ţinut pitoresc ne-a făcut să ajungem la Mpokwa, unul din afluenţii lui Rungwa. În apropierea râului, se afla un sat de curând părăsit de wazaviri, chiar în starea în care îl lăsaseră locuitorii în fuga lor, cu toate colibele aproape neatinse. Grădinile le-am găsit pline de legume, lucru care – după ce de-atâta vreme trăisem numai cu carne – a fost cât se poate de plăcut pentru noi. Pe ramurile copacilor stăteau încă Penaţii şi Larii[6] locali înfăţişaţi de nişte mari vase de pământ, lucrate excelent.

În câteva minute, numai cu mina goală, oamenii mei au prins în râul învecinat şaizeci de peşti din familia silurilor. O puzderie de păsări, vulturi-pescari, cu cap alb, pescăruşi negri, ibişi, rândunele uriaşe, spatule albe ca zăpada, planau deasupra apei sau se zăreau pe malurile sale.

Mpokwa coboară dintr-un grup de munţi situat la vreo opt mile la nord de satul părăsit şi, simplu fir de apă, şerpuieşte în mijlocul unui hăţiş şi al trestiişului înalt, unde se adăpostesc sute de bivoli şi de antilope. În sudul satului, care purta acelaşi nume, valea se lărgeşte, munţii cotesc la est şi la vest; acolo începe o vastă câmpie cunoscută sub numele de Rikwa, care în anotimpul ploios *masika* este inundată, dar în timpul de secetă prezintă acelaşi aspect, ofilit, ca şi toate pământurile africane, după ce iarba a dat

6 Zeii care ocrotesc căminul, la romani (n.t.).

colţ.

La 21 octombrie, călătorind pe malul drept al râului Mpokwa, am urcat până la izvorul său, care ţâşneşte dintr-un defileu adânc, închis între munţi înalţi. Bivolul şi mbawala au fost văzuţi în mare număr în tot cursul traseului.

A doua zi, după o etapă de patru ore şi jumătate, am sosit la Mtambu, fermecător pârâu cu unda dulce şi răcoroasă, repede şi cristalină, care curge spre nord. Acolo am văzut pentru întâia dată sălaşul leului şi al leopardului. Ascultaţi ce spune despre acest loc Freiligrath, în versurile sale:

Unde spini şi mărăcinise-ncilcesc de nepătruns;
Şi-ntre deşi copaci vecini Soarele-n veci n-a ajuns;
Leul stă, puternic crai.
Rang suprem necontestat.
Peste-al fiarelor alai Alt stăpân n-a cutezat.
Acolo se-ntinde-a somn.
După ce-n voie-a ucis;
Şi, la bunu-i plac de domn.
Mormăind se-afundă-n vis.

Tabăra a fost ridicată la câţiva paşi de una din aceste reşedinţe regale.

— În timp ce era întărită, îngrijitorul, însărcinat cu animalele noastre, le-a dus la adăpătoare şi, pentru a ajunge la apă, n-a găsit decât un tunel croit, prin mărăciniş, de elefanţi şi rinoceri. Abia intrase mica noastră ceată în această trecătoare întunecată ca o cavernă, că un leopard cu pete negre sări de gâtul unuia din măgari şi se cramponă zdravăn de el. Durerea o făcu pe victimă să scoată răgete oribile. Acestora li se alătură şi înspăimântătorul cor al celorlalţi măgari, care dădeau din copite în aşa hal, încât agresorul felin scăpă prada şi o tuli prin mărăciniş, băgat în sperieţi de zarva provocată de atacul lui. Rănile urecheatului, cumplite la vedere, nu erau, totuşi, de fel primejdioase.

Gândindu-mă că aş putea avea vreo aventură interesantă în această tenebroasă lizieră de sihlă înaltă,

unde vegetaţia de nepătruns care creştea pe sub copaci oferea un refugiu admirabil carnivorelor, am pornit-o la hoinăreală cu Kalulu, micul meu servant, care îmi căra puşca de schimb şi un supliment de muniţii.

Ne strecuram cu băgare de seamă prin hăţiş, aruncând priviri pătrunzătoare în văgăunile dezvăluite de trecători înguste, sperând să văd cum străluceşte acolo silueta reputatului monarh şi desfătându-mă să-mi închipui cum splendida şi trufaşa fiară mă înfruntă, dezlănţuită în toată măreţia regeştei sale mânii. Scrutam atent fiecare deschizătură întunecată, sperând să văd licărul ucigaş al marilor ochi ameninţători aţintiţi asupra mea.

Dar vai! După un ceas de mers prudent, neîntâlnind nimic, am devenit viteaz şi m-am încurcat într-una din acele caverne spinoase. Curând, m-am oprit sub un baldachin de frunziş pe care trunchiurile unor superbi şi dominatori *mvule*, copac regesc, îl ridicau la o sută de picioare deasupra capului meu.

Cine-şi poate imagina poziţia aceea?

Închipuiţi-vă o incintă de nepătruns, o dumbravă netedă ca o pajişte, o vegetaţie deasă, cumplită, o junglă ermetic închisă în jurul nostru, o falangă glorioasă de copaci impunători, falnici, o boltă vie de smarald, de unde cădea o lumină tainică. În sfârşit, un pârâu care alerga primăvăratic în această penumbră şuşotind încetişor de tot peste pietricelele polisate, cu o blândeţe potrivită cu tihna sfântă a locului.

Cine ar fi cutezat să pângărească acest sanctuar, să strice această armonie solemnă, să tulbure singurătatea aceea binecuvântată? în clipa când îmi spuneam: „Nimeni pe lume”, am zărit cocoţată sus de tot, pe o cracă, o maimuţă care părea totodată mirată şi indignată de prezenţa straniilor intruşi. Am izbucnit în râs şi nu m-am oprit decât în clipa în care nişte strigăte groaznice au părut că-mi răspund: o ceată de maimuţe ascunse în adâncurile frunzelor de deasupra, speriate brusc de zgomotul făcut de mine, fugeau, făcând un tărăboi înfiorător.

Părăsisem sanctuarul meu şi mă aflam iarăşi în plin soare, hoinărind mai departe în căutarea unei prăzi de împuşcat. Deodată, am văzut în pădure un mistreţ uriaş, roşiatic, cu colţi oribili, care păştea liniştit în pădurea ce mărginea în stânga valea Mtambu. Lăsându-l pe Kalulu păzit îndărătul unui copac şi zvârlindu-mi casca de plută în spatele altuia, ca să pot merg mai sigur pe urmele vânatului, am început să mă târăsc pe burtă. La patruzeci de paşi de animal, am ochit cu grijă şi am tras în umărul lui. Mistreţul făcu un salt înspăimântător, ca şi cum nu l-ar fi izbit nimic, se zbârli şi-şi ridică coama – avea o înfăţişare de brută formidabilă. În timp ce el asculta cu urechile ciulite şi scotocind împrejurimea cu ochi mici şi ageri, i-am vârât în piept alt glonte, ce i-a străpuns trupul. În loc să cadă însă, cum mă aşteptam, se năpusti furios în direcţia de unde venise lovitura, trecu prin faţa mea şi primi alt glonte, care îi străbătu din nou trupul. Îşi urmă drumul şi nu era decât la cinci sau şase metri de copacul îndărătul căruia stătea Kalulu, când se opri subit şi căzu. Dar în clipa în care soseam cu cuţitul în mină, ca să-i despic beregata, se ridică brusc, îl zări pe micul negru, şi privirea îi fu pironită de pălăria mea, a cărei albeaţă îi atrase atenţia. Acest obiect bizar îl făcu să-şi piardă cumpătul, nu putu să suporte vederea lui, căci scoase un grohăit înspăimântător şi se aruncă în desiş, unde îmi era cu neputinţă să mai dau de el.

Se lăsa noaptea, mă aflam la trei mile de oamenii mei; trebuia să mă întorc şi, deşi mă durea să mă înapoiez cu mâna goală, am luat iar drumul taberei, fără să mai zăbovim. În cursul acestei plimbări, am fost însoţit, pe stânga noastră, de un animal de dimensiuni mari, stăruind să ne urmărească. Umbra serii, care creştea, mă împiedica să-i desluşesc prea bine forma; era o siluetă nelămurită, pesemne că era un leu, dacă nu cumva era stafia mistreţului meu ucis.

În seara aceea, pe la unsprezece, am fost treziţi de un leu răgind foarte aproape de tabără. Curând îi dădu replica glasul altui leu, apoi un al treilea se alătură corului;

noutatea acestui fapt mă ţinu treaz. Am privit prin poarta îngrăditurii şi m-am îngrijit să pun mâna pe o armă – micul meu Winchester, în a cărui precizie aveam totală încredere, dar vai! cartuşele parcă ar fi fost umplute cu rumeguş, pe cât folos am avut de pe urma lor. În scârbă simţită faţă de muniţia aceea jalnică, i-am lăsat în pace pe lei şi m-am întors la culcuşul meu, unde răgetele lor mi-au slujit drept cântec de leagăn.

A doua zi, am părăsit valea Mtambu, acest rai pământesc al vânătorilor, pornind spre o aşezare pe care wakawenzi, o numesc, de obicei, a lui Imrera, la fel de nepăsători de parcă ar fi un pustiu. Ne-am oprit lângă satul Itaga, situat în Rusawa, district din Ukawendi – acestei provincii localnicii îi spun „Kawendi" – în care intrasem trecând peste râul Mtambu.

Locuitorii Rusawa, populaţie foarte numeroasă, sunt liniştiţi şi îndatoritori faţă de străini. Totuşi, îi văd foarte rar; cel mult, dacă primesc, în fiecare cin, vizita unuia sau a doi neguţători wasawahili, care trec pe-acolo, întorcându-se din Pumburu şi din Usowa. Au de vânzare o cantitate de fildeş atât de neînsemnată, încât nu-i de ajuns pentru a îndemna pe cineva să înfrunte distanţa care, pe această rută, desparte aşezările între ele.

Caravanele ce vin aici au ca obiectiv Pumburu, ţinut situat la sud-vest la o zi bună de marş de Imrera, adică la treizeci de mile; sau dacă nu, din Pumburu ele se îndreaptă spre Tanganica – prin Pumburu, Katuma, Uyombeh şi Ugarrawah. Usowa este un district realmente însemnat din Tanganica, populat şi înfloritor.

Era ruta pe care intenţionam s-a urmăm şi noi, însă în clipa când era să pornim de-a lungul ei, am aflat că Mapunda, sultanul din Usowa, deşi bun prieten cu neguţătorii arabi, purta război cu wazavirii care, trebuie să ne amintim, izgoniţi din Mpokwa şi din împrejurimi, îndrăzniseră să se statornicească între satele lui Pumburu.

Ca oameni înţelepţi şi prudenţi, având pe umerii lor sarcina de a conduce o expediţie valoroasă şi preţioasă, se impunea să decidem ce era de făcut şi ce rută trebuia

adoptată acum că eram, mult mai aproape de Ujiji decât de Unyanyembe. Am propus deci să ne ducem la lacul Tanganica, fără altă călăuză decât busola, să mergem drept înainte spre apus, evitând potecile, şi, după aceea, să ajungen la Ujiji, luând-o pe jos pe malul lacului.

Îmi formasem acest plan nu numai din pricina războiului întâlnit în drum, ci mă gândeam şi la Livingstone; dacă vestea sosirii mele urma să-l facă să o ia la fugă – ideea aceasta mă obseda – trebuia să mă îndepărtez de drumurile bătute, unde o întâlnire mă putea trăda, şi să merg pe urmele lui într-o „vânătoare tainică”.

Totuşi, după o matură chibzuinţă, oamenii de bază ai caravanei mele se gândiră că era mai bine să mergem drept spre nord şi să ajungem la râul Malagarazi, care se spunea că este un afluent al lacului Tanganica, unde se varsă, curgând de la răsărit. Dar niciunul din oamenii mei nu cunoşteau drumul şi căpetenia din Imrera nu a dat voie nici unuia din supuşii săi să ne călăuzească.

După spusele băştinaşilor, Malagarazi nu mai era decât la două etape de marş. Am socotit că era mai sigur, în cazul acela, să le dau oamenilor mei raţii pentru trei zile.

Satul Itaga este situat într-o scobitură adâncă a unui munte, unde domină, cu o frumoasă deschidere, ogoare de o mare întindere. Locuitorii săi cultivă *sorgo*, cartofi, fasole şi manioc, din care fac tapioca. Dar nu-i chip să cumperi acolo un pui, la niciun preţ şi afară de grâu nu ne-am putut procura decât o capră grozav de slabă, importată din Uvinza, într-o perioadă îndepărtată.

Ziua următoare, 25 octombrie, nu-mi rămâne în amintire decât ca o zi de mari frământări; de atunci, o serie de necazuri se iviră din nou.

Am apucat-o mai întâi spre răsărit, pentru a ajunge pe platoul care mărgineşte valea Imrerei, la nord şi la vest.

Am poposit la poalele platoului după două ceasuri şi jumătate de marş. Un şir de povârnişuri ne despărţea de platoul superior, care domina valea de la o înălţime de trei sute de metri; dar un defileu accesibil făgăduia să ne

conducă pe culme.

Suind falnicul arc muntos ce mărgineşte bazinul Imrera, la nord şi la apus, îmbrăţişasem cu privirea, la sud şi la est, o perspectivă întinsă. Aspectul peisajului, care în Ukawendi este totdeauna însufleţit, mereu pitoresc, nu avea totuşi nimic sublim.

Am găsit în faldurile acestui lanţ mai multe *borne* în ruină, care păreau să fi fost clădite în vreme de război.

Mbembu creştea din belşug pe drum şi, din cinci în cinci minute, vedeam cum câţiva oameni se desprindeau din şir pentru a se duce să-şi facă provizii din aceste poame care, pe alocuri, erau aşternute grămadă pe jos.

Cu puţin înainte de a ne opri, împuşcasem un leopard, dar nu-l răpusesem, aşa că izbuti să fugă în salturi.

Seara am auzit cum rag leii, ca în tabăra noastră de pe râul Mtambu.

Marşul următor, lung, desfăşurat la umbra crepusculară a unui înalt codru ce ne ocrotea de razele dogoritoare ale soarelui, ne-a dus până la o *borna* recent clădită de arabii care se îndreptau spre Unyanyembe, venind de la Ujiji, şi care făcuseră cale întoarsă, alarmaţi de veştile de război dintre arabi şi Mirambo.

În această lungă etapă, urmam malul drept al lui Rugufu, larg curs de apă leneş, înţesat de papirus şi de trestiiş de *matete*.

Bălegarul şi urmele de bivoli se găseau cu duiumul; se găseau, de asemenea, semne arătând prezenţa rinocerilor în apropiere. În fundul unui crâng de copaci mari, situat lângă râu, am descoperit o colonie de maimuţe bărboaşe şi cu o înfăţişare leonină.

În dimineaţa zilei de 28, când eram în pragul plecării, am văzut păşind agale o cireadă de bivoli. Imediat, am păstrat, cu toţii, o linişte deplină, însă, spre marea noastră mirare, animalele îşi dăduseră seama de primejdie. Nici nu începusem să ne târâm, că un vuiet de tunet, produs de galopul întregii cete, ne vesti de inutilitatea eforturilor noastre, când ne aştepta un marş lung prin pustietate.

La 28 octombrie, drumul s-a desfăşurat peste nişte imense pânze de gresie şi de minereu de fier. Apa nu era numai rară, ci şi execrabilă şi eram pândiţi de foamete.

Mărşăluisem timp de şase ceasuri fără să zărim nici cea mai mică urmă de culturi.

După informaţiile culese de la localnici, în ziua aceea, ar fi trebuit să ajungem la râul Malagarazi; dar după harta lui Burton, dacă trecuse corect poziţia pe hartă, eram încă la o distanţă de două etape lungi de ţintă.

În 29, aproape la ieşirea din tabără, am avut sub ochii noştri una din cele mai frumoase scene întâlnite în Africa. O privelişte sublimă, dar dintre cele mai aspre: într-o parte, râpe înguste, adânci, sălbatice, sfârtecând ţinutul în toate sensurile, deşi, în general, direcţia lor era nord-vest; de partea cealaltă, mase de stânca goală (gresie), mase enorme şi pătrate sau formând turnuri, piraţi unde, dâmburi, conuri trunchiate, uneori înfăţişându-se ca nişte creste circulare, cu spinări ascuţite, încreţite şi cu desăvârşire golaşe. Vegetaţia nicăieri, doar în cununa fisurată a vreunui gigantic creştet de colină, unde alunecase puţin teren, şi pe la baza povârnişurilor roşiatice, care-şi ridicau pretutindeni frunţile spre noi.

Un lung şir de coborâşuri, printre prăpăstii stâncoase unde eram împresuraţi de blocuri ameninţătoare de adevărate tancuri fărâmate, ne-au dus în fundul unei râpe secate, ale cărei margini abrupte se ridicau la o mie de picioare deasupra capetelor noastre. În numeroasele lui ocoluri, defileul se lărgi treptat şi se transformă într-o câmpie înclinată spre apus. Drumul pe care-l urmam, mergea însă spre nord şi pătrunse în mijlocul unui mic lanţ unde, în vârful unor sprâncenate mase de stânci, clădite asemenea unor castele, se zăreau sate părăsite.

Un gigantic smochin sicomor care părea pitic, creştea lângă o masă stâncoasă, înaltă de peste şaptezeci de picioare şi cu un diametru de vreo sută cincizeci; acolo ne-am oprit, după cinci ore şi jumătate de marş rapid şi neîntrerupt.

Oamenii erau flămânzi. Se împliniseră douăzeci de

ceasuri de când îmbucaseră ultima fărâmă de carne, ultimul lor pumn de grâu, şi nu aveam nicio perspectivă imediată de a dobândi hrană. Nu mai dispuneam decât de o livră şi jumătate de făină, puţin lucru pentru patruzeci şi cinci de înfometaţi.

Îmi rămâneau însă treizeci de livre de ceai şi douăzeci de livre de zahăr. Am spus să fie puse pe dată căldările pe foc; în timp ce apa pentru ceai se încălzea, grupe detaşate din caravană alergau în adâncurile junglei în căutarea fructelor sălbatice şi se întoarseră curând încărcaţi cu panere de tamarine şi *mtembu*, la care se adaugă – pentru fiecare din oamenii mei – un litru dintr-o excelentă băutură fierbinte, în care am turnat zahăr din plin.

În seara aceea, într-o invocaţie rostită cu glas tare, înainte de culcare, wangwanii noştri se rugară lui Allah să ne trimită merinde.

Fiecare se sculă devreme şi plecă foarte hotărât să nu se oprească decât în locul unde se vor putea procura provizii, sau vom cădea sleiţi de osteneală şi de slăbiciune.

Urmele de rinoceri abundau, bivolii păreau numeroşi, dar nu se zărea nicio vieţuitoare.

Povârnişurile repezi şi scurte fură urcate şi coborâte cu zecile, făcându-ne să trecem de pe creasta unor mici ridicături în fundul unor râpe secate, pietroase, de unde am intrat, în sfârşit, într-o vale mărginită de-o parte, de un munte triunghiular cu laturi perpendiculare, iar de cealaltă, de un grup de trei coline cu înfăţişare cutezătoare.

În timp ce coboram în valea aceea, pe care soarele o albise, o vegetaţie de un verde viu luă locul ierbii uscate; în depărtare se zări o pădure; la scurt timp după aceea, ne aflam în mijlocul unor ogoare de porumb.

Privind iscoditor în toate părţile, căutând satul, l-am zărit în creştetul falnicei mase triunghiulare ce-o aveam pe dreapta noastră. Un puternic strigăt entuziast salută această descoperire; oamenii mei îşi aruncară jos poverile, cerând merinde.

Se cerură voluntari care să ia stofă şi să escaladeze înălţimile, ducându-se să cumpere grâne, la orice preţ.

Trei-patru oameni plecară şi ne-am trântit pe jos chiar în locul acela, căci nu mai puteam de osteneală.

După aproape un ceas, oamenii însărcinaţi cu aprovizionarea se întoarseră grozav de mândri, cu braţele încărcate. Ne spuseră că satul era plin de provizii, că se numea Welled Nzogera – fiul lui Nzogera –, ceea ce ne dădu de ştire că ne aflam în Uvinza, a cărei mare căpetenie era Nzogera. Ne mai înştiinţară, pe deasupra, că acesta din urmă purta război cu Lokanda-Mira, din pricina câtorva saline situate în valea Malagarazi, drept care rezulta că ne va fi greu să ajungem la Ujiji pe calea obişnuită. Dar fiul lui Nzogera se învoia, în schimbul unei gratificaţii, să ne furnizeze călăuze şi, apucând-o spre nord, ne puteau duce în siguranţă la destinaţie.

Cum totul prevestea să iasă pe placul nostru, ne-am pregătit să cinstim merindele ce ne soseau, lucru la care trecerea junglelor şi a pădurilor din Ukahwendi nă stimulase de minune, prin truda şi privaţiile îndurate.

Începu atunci o serie de negocieri diplomatice cu privire la tributul pe care fiul lui Nzogera îl impunea călătorilor, trebui să fie dezbătută cantitatea de stofă, precum şi calitatea. Cererea era de patruzeci de metri; am obţinut o reducere de un sfert şi cei treizeci de metri plătiţi în *kaniki* şi *merikani* nu numai că ne achitară obligaţiile, dar ne ajutară să angajăm şi călăuzele de care aveam nevoie.

Revin la jurnalul meu, fără de care nu aş putea relata pe larg experienţele trăite în marşurile următoare şi care le va prezenta într-un mod mai viu şi mai exact decât aş putea, s-o fac astăzi, deoarece aceste extrase au fost scrise la încheierea fiecărei zile şi, după părerea mea, posedă mai mult interes decât o relatare rece a faptelor depuse acum în propria-mi memorie.

Marţi, 31 octombrie 1872: Ne-am aşezat tabăra în junglă. Direcţia rutei nord-nord-est. Durata marşului, patru ore şi jumătate.

După ce am părăsit poalele muntelui pe care fiul lui Nzogera şi-a construit citadela, am mers multă vreme spre est-nord-est, pentru a evita o porţiune de netrecut a mlaştinii aflate între noi şi ruta directă către Malagarazi. Valea avea o înclinare repede spre această rovină, al cărei sân larg culege apele din trei lanţuri muntoase însemnate. Curând, ne-am întors spre nord-vest şi ne-am pregătit să trecem mlaştina. Pe când poposeam încă pe malul ei oriental, călăuzele ne-au informat că un arab cu caravana lui compusă din treizeci şi cinci de oameni s-au înfundat, pe neaşteptate, în nămol şi că nu i-a mai văzut nimeni de atunci; catastrofă cumplită, care s-a produs la câţiva paşi de locul unde tocmai ne aflam.

Mlaştina aceasta, aşa cum ne-a apărut atunci, are o lărgime de câteva sute de yarzi şi e acoperită de o împletitură foarte strânsă de ierburi, cu care se amestecă multă materie în descompunere. În mijlocul acestei întinderi şi voalat de stratul ierbos, trece un larg curs de apă, adânc şi repede. Călăuzele deschideau marşul, urmaţi de oamenii mei, care se strecurau după ei cu paşi precauţi. Ajungând în centru, începusem să vedem cum podul mişcător alcătuit din ierburi – cu care natura ne-a înzestrat în chip atât de curios – iese la suprafaţă şi se lăsa-n jos, având greoaie unduiri lâncede, asemănătoare mişcării hulei când marea adoarme, după furtună. Pe unde treceau cei doi măgari ai Expediţiei, valurile ierboase se înălţau cu mai bine de treizeci de centimetri. Deodată, piciorul unuia din nenorocoasele dobitoace a crăpat această punte mobilă. Bietul animal, neputând să iasă de acolo, gaura s-a scobit, s-a muiat şi s-a umplut numaidecât cu apă, Cu toate acestea, cu ajutorul a zece oameni, am izbutit să ridic dobitocul şi să-l pun iarăşi pe un strat mai ferm, de unde i-am minat rapid pe amândoi şi i-am făcut să atingă cu uşurinţă malul, întreaga caravană trecând astfel mlaştina fără niciun alt accident. Am luat-o spre nord şi ne-am trezit într-un ţinut încântător, prielnic agricultorului din toate punctele de vedere. Pe ici, pe colo, se zăreau stânci mari, însă în crăpăturile lor creşteau falnici copaci de toată

frumuseţea, sub al căror umbrar se cuibărea o populaţie numeroasă.

În diferite sate întâlnite, am găsit localnici vârstnici lacomi de stofă, dar prezenţa oamenilor mezinului lui Nzogera le înfrâna înclinarea de a se arăta hrăpăreţi.

Ne-am procurat de la localnici oi şi capre în stare bună şi la preţ uimitor de ieftin şi, ca urmare, pentru a sărbători apropierea noastră de Malagarazi, am jertfit opt capre, a căror carne a fost împărţită oamenilor mei.

1 noiembrie: Pornind de la tabără, ne-am îndreptat spre nord-vest şi, după ce am coborât povârnişul unui munte, am contemplat în sfârşit Malagarazi, apa atât de nerăbdător râvnita. Este un râu îngust, dar adânc, care străbate o vale gâtuită între două faleze muntoase falnice. Păsări mâncătoare de peşti acoperă copacii ce mărginesc malurile sale. Numeroase sate se risipesc în împrejurimi. Bucatele se găsesc din belşug şi sunt la preţ scăzut.

După ce am urmat malul său stâng, pe distanţă de câteva mile, ne-am oprit la aşezările care-l recunosc drept cârmuitor pe Kiala.

Sperasem că vom fi capabili să trecem imediat râul, dar s-au ivit dificultăţi. Ni s-a spus să ne aşezăm tabăra înainte, de a putea fi deschisă orice fel de negociere. Când am stat pe gânduri, am fost informaţi că am putea trece râul prin vad, dacă dorim, dar nu vom fi ajutaţi de niciun Mvinza.

Fiind silit să fac popas în ziua aceea, cortul s-a înălţat în mijlocul unuia din sate şi baloturile au fost depozitate într-una din colibe, lăsând patru soldaţi de pază.

După ce am trimis o solie la Kiala, fiul mai mare al însemnatei căpetenii Nzogera, pentru a-i cere voie să trecem râul, căci suntem o caravană paşnică, Kiala ne-a trimis vorbă că omul alb va putea trece râul după plata a cinzeci şi şase de cupoane de stofă.

Cincizeci şi şase de cupoane însemna aproape un balot întreg! Era încă un prilej de a face uz de diplomaţie. Bombay şi cu Asmani fură împuterniciţi să trateze cu Kiala cu privire la *honga*, dar le-am atras atenţia că nu urma să

depăşească douăzeci şi cinci de dori.

La 6 după amiaza, după ce se tocmiseră timp de şapte ceasuri, cei doi oameni se întoarseră, cu cererea de a plăti treisprezece dori pentru Nzogera şi zece dori pentru Kiala. Bietul Bombay răguşise de tot, dar Asmani încă nu-şi pierduse zâmbetul şi am răsuflat uşurat, felicitându-mă, că pretenţia aceea absurdă, care era tâlhărie curată, nu era şi mai exagerată.

Peste trei ceasuri, ni s-au înfăţişat alte cereri. Kiala primise vizita a doua căpetenii venite de la tatăl lui, şi, spunându-li-se că un alb era la bac, pretinseseră şi ei două puşti şi un butoiaş cu pulbere. Dar răbdarea mea secase şi le-am spus că vor trebui să mi le ia cu forţa fiindcă nu voi admite niciodată să fiu prădat şi jupuit în felul acela.

Bombay şi cu Asţnani negociară până la 11 noaptea în jurul acestei cereri suplimentare, argumentând, certându-se, amenin ţând, până ce Bombay declară că-şi pierde minţile dacă mai stă mult la palavre. I-am spus lui Bombay să ia două cupoane de stofă, câte unul pentru fiecare căpetenie şi, dacă nu vor considera că au primit de ajuns, voi începe lupta. Darul fu acceptat şi negocierile se încheiară la miezul nopţii.

2 noiembrie: Suntem pe insula Ihata, la un ceas şi jumătate la vest de Kiala, pe malul stâng al râului Malagarazi. Am sosit în faţa acestei insule la cinci după amiază. Toată dimineaţa s-a irosit în vorbărie goală cu proprietarul bărcilor care slujesc ca bac.

Iată condiţiile finale puse pentru trecerea întregii caravane: opt yarzi de stofă, plus patru *fundos* 1 de perle roşii, zise sami-sami. M-am învoit să plătesc anticipat şi m-am executat pe loc.

Patru oameni, cu poverile lor, intră în bărcile mici – nişte pirogi prăpădite, informe şi avariate. După ce oamenii mei sunt lăsaţi pe celălalt mal, împreună cu încărcăturile, li se ordonă să rămână acolo şi, spre uimirea mea, mi se înfăţişează altă cerere.

Oamenii cu bacul au descoperit că două *fundos* din cele date ca plată erau mai scurte decât măsura obişnuită

şi că deci trebuie să mai plătim doi *fundos* altminteri, contractul pentru trecerea noastră peste râu va fi considerat nul şi neavenit. Aşa că au fost adăugaţi încă doi *fundos*, dar nu fără zăbovire şi multă „discuţie”, care, în aceste ţinuturi, este necesară.

De trei ori au făcut cursa dus-întors pirogile acelea, când – vai nouă! ni s-a prezentat altă pretenţie, cu larma şi zarva obişnuită, urmată de o ciorovăială aprigă; de data aceasta ni s-au cerut cinci *khete* pentru omul care conducea pirogile, o *shukka* de stofă pentru un palavragiu, care se ataşase de Jumah al nostru, cu obiceiurile lui de babă, acesta nefăcând altceva decât să stea la palavre şi să sporească zarva. Cererile acelea au fost, de asemenea, soluţionare.

Soarele cobora spre asfinţit când ne-am străduit să trecem pe celălalt mal măgarii. „Simba”, un frumos şi sălbatic măgar kinyamwez, trecu primul, cu o frânghie legată de gât. Ajunsese la mijlocul apei, când l-am zărit cum începe să se zbată – un crocodil îl înşfăcase de piept. Zbaterile sărmanului animal erau cumplite. Chowpereh trăgea de frânghie cu toată puterea, dar în zadar, fiindcă măgarul se duse la fund şi nu l-am mai văzut, în locul acela, râul avea o adâncime de cincisprezece picioare. E drept că zărisem în apropiere câteva capete de un cafeniu deschis, cu ochii mici, strălucitori şi spinările solzoase, dând târcoale, dar cine s-ar fi gândit vreodată că reptilele se vor apropia de bărci, în mijlocul zarvei pe care o făcea bacul?

Ne-am apucat iarăşi de lucru, cam întristaţi de această pierdere. La ora şase eram cu toţii pe malul celălalt, afară de Bombay, care păzea ultimul nostru măgar; va trece cu el mâine, când crocodilii vor fi părăsit râul.

3 noiembrie: La ce tocmeli n-am fost martori, în aceste ultime trei zile!

Prin ce zbucium am trecut, de când am sosit la Uvinza! Wavinzii sunt mai răi decât wagogii şi lăcomia mai insaţiabilă. Măgarul nostru a trecut azi dimineaţă cu

asistenţa unui mganga, vraciul cu leacuri şi talismane, care, după ce a mestecat câteva frunze ale unui copac ce se vede prin preajma râului, a scuipat pe animal pasta astfel fabricată.

Acest mganga îmi spuse că, după ce îşi freca trupul cu frunzele mestecate, putea să treacă râul la orice ceas din zi sau din noapte, fără să aibă a se teme de nimic. Părea foarte convins că leacul acela e cât se poate de puternic.

Pe la ora zece a apărut din direcţia Ujiji o caravană alcătuită din optzeci de băştinaşi ugahhi, trib care ocupă un colţ de provincie situată la sud-vest de Tanganica. Le-am cerut veşti şi ni s-a spus că un *musungu* tocmai sosise la Ujiji, venind din Manyuema. Vestea aceasta m-a făcut să tresar.

— Un om alb? am întrebat.

— Da, un om alb, replicară ei.

— Cum este îmbrăcat?

— Ca stăpânul (arătă spre mine).

— E tânăr sau bătrân?

— Nu, este bătrân. Are păr alb pe faţă. Şi pe urmă, este bbinav.

— De unde a venit?

— Dintr-o ţară aflată dincolo de Uguhha, foarte departe, foarte departe, şi care se numeşte Manyuema.

— Adevărat! Şi chiar s-a oprit la Ujiji?

— Da, abia acum opt zile l-am văzut acolo.

— Crezi că o să mai fie acolo, când vom sosi noi?

— *Sigur* (nu ştiu).

— A mai fost vreodată pe la Ujiji?

— Da, dar este multă vreme de atunci.

Urra! Omul acela este Livingstone! E Livingstone! *Nu* poate fi altul decât el. Cine ştie, totuşi? S-ar putea să fie altul – un călător venit de pe coasta occidentală. Sau poate Baker! Nu, Baker nu are barbă al bă. Acum trebuie însă să mă zoresc; dacă află că sosesc, şi o tuleşte, la vestea aceasta?

I-am întrebat pe oamenii mei dacă vor să ajungă la

Ujiji fără a face niciun popas, şi apoi le-am promis că, dacă-mi împlinesc dorinţa îi dăruiesc fiecăruia câte doi dori de stofă. Au primit cu toţii, bucuria lor era aproape la fel de mare ca şi a mea – şi mă stăpânea o bucurie nebună. Eram mistuit de nerăbdare de a pleca, ca să rezolv această întrebare arzătoare: „Este oare chiar Dr. David Livingstone?” Să-mi dea Dumnezeu răbdare! Dacă ar fi pe-aici drum de fier, sau s-ar găsi măcar cai!

Cu un cal, aş fi la Ujiji în douăsprezece ceasuri.

Am părăsit râul Malagarazi însoţit de două călăuze procurate de Usehge, bătrânul luntraş care, după ce ne trecuse, se arăta mai amabil cu noi.

După un ceas şi mai bine ajungeam la satul Isinga, al căpeteniei Katalambula. Marşul se desfăşura de-a curmezişul unei câmpii saline, care totuşi, pe măsură ce înaintam, devenea mănoasă şi productivă.

4 noiembrie: Am plecat dis-de-dimineaţă, cu mare băgare de seamă păstrând o tăcere adâncă. Ghizii au fost trimişi înainte la două sute de yarzi unul de altul, ca să putem fi avertizaţi la timp.

Prima parte a drumului a fost făcută într-o pădure rară cu copaci pitici: pădure care, tot rărindu-se, până la urmă a pierit de tot. Am intrat apoi în Uhha, un ţinut de câmpii plate. Sate se vedeau în toate părţile, în mijlocul unor înalte tulpini nălbite, de *sorgo* şi de porumb. Erau sate alcătuite din câte trei, cinci, zece sau douăzeci de colibe în formă de stup. În ele se trăieşte într-o desăvârşita securitate, căci niciunul din aceste cătune nu este înconjurat de o îngrăditură, obişnuita apărare a unei aşezări africane.

Un loc împrejmuit cu un şanţ îngust, neavând nici măcar apă, este singurul hotar care desparte Uhha de Uvinza. Intrând în Uhha, piere orice primejdie venită din partea lui Makumbi.

Ne-am oprit la Kawanga, al cărei şef nu a întârziat să ne dea a înţelege că el era marele *mutware* din Kimenyi, sub oblăduirea regelui.

Ne-a mai spus că era însărcinat cu strângerea

tributului pentru majestatea sa Kiha. Declară că era singura persoană din Kimenyi – o subdiviziune răsăriteană a ţinutului Uhha – care avea dreptul de a cere asemenea tribut şi că pentru el ar fi un aranjament foarte satisfăcător, în vreme ce nouă ne-ar scuti o groază de necazuri, dacă ar cădea la învoială pe loc să-i dăm doisprezece dori de stofă bună.

Noi însă nu am socotit că procedeul indicat era cel mai bun, după ce ajunsesem să cunoaştem firea băştinaşului african, aşa că am purces pe dată la reducerea cererii lui, dar – după şase ore de polemică înfierbântată – *mutware*-ul nu şi-a redus pretenţiile decât cu doi dori. Cererea lui a fost apoi rezolvată, cu înţelegerea că ni se va îngădui să străbatem întregul ţinut Uhha, până la râul Rusugi, „fără a ni se mai stoarce alte biruri.

5 noiembrie: Plecaţi din Kawanga încă din revărsatul zorilor, ne-am urmat marşul în câmpia fără hotar, uscată şi înălbită, de un fierbinte soare ecuatorial. Mergeam voioşi înspre vest, plini de speranţe plăcute, scăpaţi de orice îngrijorare, spunându-ne că ne apropiem de capătul suferinţelor noastre, că nimic nu ne va mai opri, că peste cinci zile vom găsi ceea ce venisem să caut la atâta depărtare de lumea civilizată, trecând peste atâtea stavile şi primejdii, şi tocmai treceam prin dreptul unui ciorchine de sate, când deodată, doi negri, desprinzându-se dintr-un grup de băştinaşi care păreau că ne privesc – alergară înaintea caravanei, cu scopul vădit de a ne împiedica să mai facem un singur pas mai departe.

Caravana mea se opri. Am făcut câţiva paşi în faţa tuturor, pentru a-i întreba pe noii sosiţi ce doreau. Am fost întâmpinat politicos cu *yambo*-ul cuvenit, apoi cei doi Wahha îmi puseră această întrebare:

— De ce omul alb trece pe lângă sat fără să vină să-l salute pe şeful nostru şi să-i plătească tribut? Omul alb nu ştie oare că aci locuieşte un rege din Uhha, căruia arabii şi wangwanii îi plătesc un drept de trecere?

— Cum aşa, am plătit aseară tributul căpeteniei din

Kawanga, la cererea lui, căci ne-a spus că este însărcinat să-l încaseze.

— Cât aţi dat?

— Zece dori de stofă frumoasă.

— Este chiar sigur?

— Foarte sigur; o să vă spună perceptorul însuşi.

— Foarte bine, urmă interlocutorul meu, un tânăr chipeş cu înfăţişare inteligentă, dar datoria noastră este de a vă opri, în numele regelui, până ce căpătăm dovada acestui fapt. Vreţi să veniţi în satul nostru; odihniţi-vă la umbra copacilor noştri până la întoarcerea curierilor pe care-i vom trimite la Kawanga.

— Nu; soarele s-a înălţat de-abia de un ceas şi suntem grăbiţi; avem mult de mers. Dar, ca să vă convingem că nu căutăm să scăpăm de tribut, vom rămâne aci şi doi soldaţi de-ai noştri îi vor însoţi pe oamenii voştri, ca să le arate cine a primit stofa noastră.

Curierii plecară. Între timp, chipeşul tânăr, care se nimerise să fie nepotul regelui, şopti un ordin la urechea unui flăcău; acesta se îndepărtă, cu iuţeala unei antilope, în direcţia satelor lăsate în urmă. Văzurăm curând cum sosesc cincizeci de războinici, având în fruntea lor pe un bărbat înalt şi frumos, îmbrăcat într-o mantie de postav stacojiu, *joho*, din care două capete erau înnodate peste umărul lui stâng, pe cap purta o stambă nou-nouţă, aranjată în chip de turban şi era împodobit cu o bucată de fildeş lustruit, în formă de semilună, care-i atârna de gât.

Şi el, şi detaşamentul pe care-l comanda, erau înarmaţi toţi cu arcuri şi lăncii, şi mărşăluiau cu o siguranţă care arăta că au deplină încredere în rezultatul oricărei ciocniri ce s-ar putea isca.

Eram atunci pe malul oriental al unei ape Pombwe, la mică depărtare de Lukomo, sat din Kimenyi, provincia Uhha.

Acest şef, somptuos înveşmântat, era, într-adevăr, de o frumuseţe remarcabilă. Avea figura ovală, pometii bine plasaţi, ochii mari, adânciţi în orbite, o arcadă frumoasă, fruntea cutezătoare şi proeminentă, nasul bine croit,

buzele de o tăietură frumoasă, înalt de stat şi de proporţii desăvârşite.

Cinci fu aproape de noi îmi spuse, pe un ton absolut cordial:

— *Yambo*, *bana*? Ce mai faci, stăpâne?

— *Yambo*, *mutware*? i-am răspuns eu, la fel de cordial.

Ceata lui cu a mea, eu însumi cu războinicii lui, schimbarăm saluturi *yambo*, şi în aceste prime raporturi nimic nu trăda nici cea mai mică ostilitate.

Căpetenia se aşează pe călcâie, punându-şi alături arcul şi săgeţile; toţi oamenii lui îl imitară.

M-am aşezat şi eu pe un balot, oamenii mei făcură la fel, luându-şi povara drept scaun, astfel ca să formeze laolaltă un semicerc în jurul meu. Oştenii wahha erau ceva mai numeroşi decât oamenii mei, dar pe când ei erau înarmaţi cu arcuri şi săgeţi, lăncii şi bâte, noi aveam carabine, muschete, revolvere, pistoale şi securi.

Întreaga adunare păstra o muţenie desăvârşită. Marea câmpie era cufundată într-un calm atât de profund, încât ai fi zis că este părăsită de orice făptură vie, în amiaza orbitoare. În mijlocul acestei tăceri, căpetenia luă cuvântul:

— Eu sunt Mionvu, zise el, marele *mutware* din Kimenyi şi cel mai mare după rege, a cărui locuinţă o vedeţi.

Arătă spre un târg mare, învecinat cu nişte coline golaşe, care se zărea la nord, la vreo zece mile.

— Am venit să vorbesc cu omul alb, urmă căpetenia. Arabii şi wangwanii, de câte ori trec prin acest ţinut, nu uită niciodată să-i facă un dar regelui, aşa este obiceiul. De ce omul alb nu-i plăteşte regelui ceea ce i se datorează? De ce poposeşte în drum? De ce nu intră în satul Lukomo, unde avem hrană şi umbră şi unde am putea discuta treaba pe-ndelete? Oare omul alb are de gând să înceapă lupta cu noi? Ştiu bine că este mai puternic decât noi. Oamenii lui au puşti, iar noi, wahha, avem doar arcuri şi săgeţi şi lăncii, dar Uhha este un ţinut mare şi satele

noastre sunt numeroase. Să privească jur-împrejurul lui pretutindeni zăreşte doar meleaguri Uhha, şi ţinutul nostru se întinde mult mai departe decât poate vedea cu ochii sau străbate cu piciorul într-o zi întreagă. Regele din Uhha este puternic; totuşi, el doreşte numai prietenie cu omul alb. Omul alb va voi să aleagă războiul ori pacea?

Un murmur prelung de încuviinţare urmă acestei cuvântări a lui Mionvu, înălţat de oamenii lui, în timp ce ai mei îşi exprimau dezaprobarea, îmbinată cu oarecare stinghereală. Când tocmai voiam să dau replica, îmi veniră în minte cuvintele generalului Sherman, pe care le-am auzit rostindu-le în faţa şefilor de triburi Arapahi şi Cheyenne, la North Platte, în 1867; şi am turnat ceva din spiritul acela în tiparul răspunsului dat de mine lui Mionvu, *mutware* din Kimenyi.

— Mionvu, marele *mutware*, mă întreabă dacă am venit aici pentru război. Când a auzit vreodată Mionvu de oameni albi care se războiesc cu oameni negri? Mionvu trebuie să înţeleagă că oamenii albi se deosebesc de cei negri. Oamenii albi nu îşi părăsesc ţara pentru a lupta cu cei negri, nici nu vin aici ca să cumpere fildeş sau sclavi. Vin ca să lege prietenie cu oamenii negri; vin ca să cerceteze râurile, lacurile şi munţii voştri, vin ca să descopere ce fel de ţări, ce fel de oameni, de râuri şi lacuri, ce fel de codri şi câmpii, ce fel de munţi şi dealuri se află pe meleagul vostru. Vin să cunoască feluritele animale care se află în ţara oamenilor negri pentru ca, după ce se întorc acasă, să le poată spune regilor precum şi bărbaţilor, femeilor şi copiilor albi cele ce au văzut şi au auzit în ţări atât de îndepărtate de ale lor.

Oamenii albi se deosebesc de arabi şi wangwani; oamenii albi cunosc toate lucrurile şi sunt foarte puternici. Când luptă ei, arabii şi wangwanii o iau la fugă. Noi avem puşti mari, care fac o larmă de tunet, şi când trag cu ele, pământul se cutremură; avem puşti ce pot trimite gloanţele mai departe decât bate vederea voastră: până şi cu aceste lucruri mici (arătând spre revolverele mele) aş putea să ucid zece oameni mai iute decât puteţi voi să-i

număraţi. Noi suntem mai puternici decât wahha. Mionvu a rostit adevărul, când a spus acest lucru, totuşi noi nu vrem să luptăm. L-aş putea ucide pe Mionvu chiar acum, şi cu toate acestea îi vorbesc ca unui prieten.

Eu doresc să fiu prieten cu Mionvu şi cu toţi oamenii negri. Nu vrea să spună Mionvu ce pot face pentru el?

Pe măsură ce aceste cuvinte le erau tălmăcite imperfect, presupun, dar măcar inteligibile, pe chipul celor din tribul wahha puteam citi cât de mult le apreciau. O dată sau de două ori mi să părut că desluşesc ceva apropiat de teamă, dar afirmaţiile mele că doresc pacea şi prietenia lor le înlăturară orice simţământ din acestea.

Mionvu replică:

— Omul alb îmi spune că este prietenos. De ce nu vine atunci în satul nostru? De ce se opreşte în mijlocul drumului? Soarele dogoreşte tare. Mionvu nu va mai vorbi deloc aici. Dacă omul alb este prieten cu noi, va veni în sat.

— Acum trebuie să poposim. S-a făcut amiaza. Ne-aţi întrerupt marşul. Ne vom duce să ne facem tabăra în satul vostru, am spus eu, în acelaşi timp, m-am ridicat şi le-am făcut semn oamenilor să-şi pună pe umeri poverile.

Eram siliţi să facem tabără acolo, n-aveam încotro, căci curierii încă nu se întoarseră de la Kawanga. Când am ajuns în satul lui, Mionvu se şi întinse cât era de lung la umbra sărăcăcioasă aruncată de câţiva copaci din interiorul *bornei*. Pe la orele 2, curierii se înapoiară, spunând: este adevărat că şeful statului Kawanga luase zece cupoane de stofă, dar nu în numele regelui ţinutului Uhha, ci pentru el însuşi!

Mionvu, care era vădit ager la minte, şi ştia perfect ce urmăreşte, se ridică îndată şi începu să facă legături miniaturale de trestii, câte zece fire întruna, şi îndată îmi înfăţişă zece legături din acestea, zicând:

— Câte beţişoare, tot atâţia dori de stofă pentru rege. Aşadar cerea pentru regele din Uhha un *honga* care se ridica la o sută de cupoane de stofă! – aproape două baloturi.

Venindu-mi în fire din buimăceala mea de nedescris,

am oferit a zecea parte.

Zece dori regelui Uhhei! Cu neputinţă! Nu vă clintiţi din Lukomo până ce nu plătiţi o sută! exclamă Miovu, pe-un ton semnificativ.

Fără să răspund nimic, m-am retras în bordeiul cură. – tat pentru mine şi i-am chemat pe Bombay, Asmani, Mabruki şi Chowpereh, ca să ţinem sfat. La întrebarea mea, dacă nu ne-am putea croi drum prin Uhha luptând, fură paralizaţi de panică şi Bombay, cu glas implorator, stărui să cumpănesc bine ce fac, deoarece era zadarnic să intru în război cu wahhii.

— Tot ţinutul Uhha este numai câmpie plată; nu ne putem ascunde nicăieri. Cel din urmă sat se va ridica împotriva noastră, jur-împrejur, şi cum ar putea patruzeci şi cinci de oameni să lupte cu mii de inşi?

Ne-ar ucide pe toţi, în câteva minute, şi cum ai mai ajunge atunci în Ujiji?

Gândeşte-te la asta, stăpâne scump, şi nu îţi arunca în vânt viaţa pentru câteva zdrenţe de stofel

— Bine, Bombay, dar asta este tâlhărie curată. Ne vom lăsa jefuiţi aşa? îi vom da acestui ins tot ce ne cere? La fel de bine ar putea să-mi ceară întreaga cantitate de stofă, împreună cu toate puştile mele, fără să-i arătăm că suntem în stare să luptăm. Pe Mionvu şi oamenii lui mai însemnaţi îi pot ucide cu mâna mea, iar voi îi puteţi măcelări pe toţi urlătorii ăia de-afară fără multă trudă. Dacă Mionvu şi cu fruntaşii lui ar fi ucişi, n-am mai avea mult de furcă şi am putea să ne îndreptăm spre sud până la Malagarazi, iar de-acolo să mergem spre vest până la Ujiji.

— Nu, nu, stăpâne scump; nu te gândi măcar o clipă la una ca asta! Dacă am merge în apropierea râului Malagarazi, am da peste Lokanda-Mira.

— Bine, atunci să ne îndreptăm spre nord!

— Până-ntr-acolo se întinde ţinutul Uhha, iar dincolo de neamul uhha sunt watuţii.

— Bine, atunci spuneţi ce trebuie să facem? Trebuie să facem ceva, dar nu trebuie să ne lăsăm jefuiţi!

— Plăteşte-i lui Mionvu ce cere, şi haide să ne depărtăm de locurile astea. Aceasta este ultima dată când vom fi siliţi să plătim. Şi peste patru zile vom fi la Ujiji.

— Ţi-a spus Mionvu că este ultima dată când vom fi nevoiţi să plătim tribut?

— Da, chiar aşa mi-a spus.

— Tu ce spui, Asmani? Să luptăm, ori să plătim?

Pe faţa lui Asmani era aşternut zâmbetul obişnuit, dar răspunse:

— Mă tem că trebuie să plătim. Aceasta va fi, negreşit, ultimul prilej.

— Şi tu ce zici, Chowpereh?

— Plăteşte, *bana*; este mai bine să ne urmăm drumul în linişte prin ţinutul acesta. Dacă am fi de ajuns de puternici, ei ne-ar plăti nouă tribut.

Ah, dacă am avea măcar două sute de puşti, cum ar mai fugi mâncând pământul aceşti wahha!

— Tu ce părere ai, Mabruki!

— Ah, stăpâne, scump; este tare greu, şi oamenii aceştia sunt mari tâlhari. Aş avea poftă să le tai capetele în bucăţi, la toţi, aşa aş face. Dar ai face mai bine să plăteşti!

Este ultima dată, şi ce înseamnă pentru tine o sută de cupoane de stofă?

— Prea bine, atunci, Bombay şi cu Asmani, duceţi-vă la Mionvu şi oferiţi-i întâi douăzeci. Dacă Mionvu refuză, daţi-i treizeci. Dacă e nevoie, mai adăugaţi zece. Fiţi risipitori cu vorbele; urcaţi încet dori cu dori, dar nu treceţi de optzeci. Vă jur că îl împuşc, dacă cere mai mult. Plecaţi şi fiţi înţelepţi!

Pe scurt, la nouă seara, am pus să i se ducă lui Mionvu ceea ce ne învoisem; şaizeci şi patru de dori pentru rege, şase pentru el însuşi şi cinci pentru subalterni. În total, şaptezeci de *chucka* duble, trei sute de metri de stofă – un balot întreg şi încă un sfert dintr-altul. De-ndată ce le-am plătit, începură să se certe pentru pradă şi speram că vor ajunge la bătălie, ca să am o scuză bună de a-i părăsi şi a mă cufunda în jungla care credeam că există spre sud, şi, sub ocrotirea ei prietenoasă, să

ajungem la vest. Dar m-am înşelat: era numai un* război de palavre, care se încheie cu zarvă.

6 noiembrie: în revărsatul zorilor, eram în marş, foarte trişti şi tăcuţi. Stocul nostru de pânzeturi primise acolo o lovitură teribilă. Ne mai rămâneau nouă baloturi ceea ce adăugat la mărgelele noastre de sticlă încă neatinse, era suficient pentru ca – administrat cu economie – să ne ducă până la Ocean, dar dacă un număr oarecare de căpetenii ca Mionvu s-ar fi găsit în calea noastră, n-am fi avut cu ce să ajungem la Ujiji. Oricât de aproape eram de dânsul, Livingstone îmi părea la fel de departe ca la începutul expediţiei.

Trecusem peste Pombwe şi o luasem de-a curmezişul unei câmpii care unduia molatec, înălţându-se treptat spre nişte munţi, în dreapta noastră, iar în stânga se înclina spre valea lui MalagaraziK râu de care eram la o distanţă de vreo douăzeci de mile.

Ţinutul este populat; pretutindeni se zăresc sate. Găseşti alimente la preţuri scăzute; lapte din belşug, unt de bună calitate.

După patru ore de mers, am trecut peste un râu care se numeşte Kanengi şi am intrat în *borna* din Kahirigi, sat întărit a cărui populaţie e alcătuită din watuţi şi wahhi.

Am fost înştiinţaţi numaidecât că un frate al regelui din Uhha locuia în acel sat, al cărui şef era.

Vestea a fost prost primită; am început să suspectez că din nou căzusem într-un viespar.

Efectiv, nu se scurseseră nici două ceasuri de când sosisem, că doi wangwani intrară în cortul meu. Am recunoscut în persoana lor pe doi sclavi ai lui Thani bin Abdullah, sclivisitul nostru prieten din Unyanyembe. Cei doi oameni veneau din partea fratelui regelui să pretindă *tributul*; cereau treizeci de dori, o jumătate de balot!

Cerule îndurător! Ce trebuia să fac? Mionvu ne spusese că lichidam tributul pentru tot ţinutul Uhha şi acum altă cerere! A doua oară ni se îndrugă aceeaşi minciună. de două ori am fost amăgiţi. Nu ne vom mai lăsa păcăliţi.

După spusele celor doi wangwani, în drumul nostru mai sunt cinci căpetenii – la două ceasuri depărtare unul de altul – şi fiecare încasa tribut, după pilda celor precedenţi.

Încă cinci căpetenii şi suntem ruinaţi, iată un fapt evident. În faţa acestei evidenţe, ce ne rămâne de făcut? Cum să răzbim până la Livingstone, fără a fi reduşi la starea de cerşetori?

I-am expediat pe cei doi oameni; pe urmă l-am chemat pe Bombay. I-am spus să se ducă cu Asmani să negocieze *honga* şi să-l stabilească „la preţul cel mai scăzut posibil”. După asta, mi-am luat pipa şi, de voie, de nevoie, privind lucrurile cu înţelepciune, am început să chibzuiesc. Peste o jumătate de ceas, planul meu era făcut. Chiar în noaptea aceasta voi căuta să fie dus la îndeplinire.

De îndată ce tributul a fost plătit, fapt pentru care fiecare s-a arătat bucuros – deşi toată diplomaţia lui Bombay, toată cazuistica lui, nu au putut coborî decât la douăzeci şi şase de dori – i-am rechemat pe cei doi sclavi wangwani şi i-am întrebat dacă există vreun mijloc de a-i ocoli pe şefii wahhi, care, pe teritoriul rămas în faţa noastră, pretind biruri.

Uimiţi de întrebare, au declarat mai întâi că nu este cu putinţă. Dar în cele din urmă, după ce i-am strâns cu uşa, am insistat, unul din ei a declarat că la miezul nopţii – sau ceva mai târziu – ne va sluji de călăuză şi ne va ajuta să apucăm prin jungla, aflată între Uhha şi Uvânză. Vom. străbate jungla în direcţia vestică, fără niciun ocol, şi vom ajunge la Ukaranga, fără să mai avem de pătimit alte necazuri. Călăuza este sigură de acest lucru, cu condiţia ca plecarea să fie nocturnă şi să obţin din partea oamenilor mei o tăcere deplină, pentru a nu trezi pe nimeni trecând prin satul adormit. Inutil să mai adaug că am acceptat bucuros ajutorul oferit, la asemenea preţ.

După ce treaba a fost hotărâtă, ne mai rămâneau multe de făcut. Mai întâi, să ne procurăm merinde pentru cele patru zile pe care urma să le petrecem în junglă. Am trimis imediat doi oameni cu stofă ca să cumpere grâne la

orice preţ. Înainte de ceasurile opt, aveam provizii pentru opt zile. Neîndoielnic, soarta ne este favorabilă.

7 noiembrie: Nu am dormit nicio clipă noaptea trecută. Cu puţin înainte de miezul nopţii, când luna începea să se arate pe cer, oamenii mei s-au strecurat tiptil din sat, în mici grupe de câte patru. La ora trei tot efectivul Expediţiei era afară din *borna*, fără a fi provocat cea mai mică larmă.

La un şuierat al nostru, noua călăuză a sosit. Am luat-o spre sud, de-a lungul malului drept al râului Kanengi. Un ceas de marş în această direcţie; pe urmă, caravana a cotit spre apus, de-a curmezişul unei câmpii ierboase, fără a devia de la această linie, în ciuda obstacolelor întâlnite în cale, destul de supărătoare pentru nişte oameni goi. Din când în când, nori imenşi răspândeau umbre prelungi peste câmpia pustie şi raza lunii era acoperită aproape total, încât situaţia ne părea cumplită.

Până când luna 'Nălţată în alaiul ei noros Lumina-i fără seamăn şi regească în mantie de-argint îmbracă bezna.

Toţi oamenii mei mergeau voiniceşte, fără să murmure, deşi erau însângeraţi de crudele ierburi tăioase. În sfârşit, zorile de ambrozie se iviră în toată gingăşia, în tot farmecul lor. Cerul se năştea din nou pentru noi, cu îmbărbătătoarele sale prevestiri, cu surâsurile lui pline de făgăduieli.

Cu toată osteneala, oamenii mei au mărit pasul, în timp ce se revărsau zorile şi au mărşăluit până la ora opt, când am zărit în faţa noastră sprintenul râu Rusugi. Am ordonat popasul. În vecinătate era un petic de junglă; am intrat în el ca să ne luăm micul dejun şi să ne odihnim.

Bivoli, antilope – printre care se găseau şi elani – însufleţeau malurile râurilor, dar, oricât de puternică era ispita, niciunul n-a fost doborât; nu îndrăzneam să tragem. Ecoul unei împuşcături ar fi alarmat întregul ţinut. Am preferat cafeaua şi mulţumirea prilejuită de succesul planului nostru.

Stăteam acolo de un ceas, fericiţi să ne odihnim,

când nişte oameni încărcaţi cu sare adusă de pe malurile râului Malagarazi s-au ivit pe malul celălalt venind spre noi. Ajunşi în dreptul ascunzătorii noastre, ne-au descoperit, au aruncat din spinare sacii cu sare, şi, scoţând strigăte de alarmă, au alergat cât îi ţineau picioarele către satele care păreau să fie la o distanţă de vreo patru mile spre nord.

Hamalilor mei li s-a ordonat să-şi ia numaidecât poverile, au trecut râul şi s-au repezit spre o junglă de bambuşi care era în faţa noastră.

Înainte! înainte! cu pas ferm şi hotărât până la ora unu când, nemaiputând de osteneală, am ajuns la micul Musunya. Fusese o etapă de nouă ore.

Lacul Musunya este unul din numeroasele bazine circulare pe care le cuprinde această parte din Uhha, unde ele formează o adevărată salbă. La drept vorbind, sunt mai curând nişte uriaşe heleşteie, decât lacuri. În timpul perioadei de *masika*, Musunya trebuie să se întindă pe trei sau patru mile lungime, pe două lăţime. Este plin de hipopotami şi vânatul nobil, mare, abundă pe ţărmurile sale.

Nimic mai calm decât bivuacul nostru; fiecare stă liniştit. Nicio colibă, niciun foc; cortul n-a fost desfăcut, pentru ca, la cea mai mică alarmă, să putem pleca fără întârziere. Mi-am” ţinut carabina Winchester (un dar din partea prietenului meu Morris, dar foarte preţios în asemenea cumpănă) cu încărcătorul plin, şi două sute de cartuşe aveam într-un săculeţ atârnat pe umărul meu. Arma fiecărui soldat era şi ea încărcată şi pregătită, şi am dormit ca să ne refacem forţele după atâta osteneală, având un sentiment de perfectă securitate.

8 noiembrie: Am pornit în marş cu mult înainte de s-a crăpat de ziuă. În clipa în care a apărut soarele, ieşeam din jungla de bambus unde ne aruncase venirea caravawei cu sare, şi ne găseam iar în câmpul deschis al Uhhei, trecând din nou pe lângă câteva heleşteie mari; zărirăm lunga perspectivă a unui teren unduit, având presărat ici şi colo câte un pâlc de copaci – caracteristici, care întrerupeau

goliciunea generală.

Ceasurile s-au scurs unul după altul, mergeam fără oprire, străbătând marile talazuri de pământ, sub bătaia unui soare de o tărie cu totul africană, dar a cărui arşiţă era uşor moderată de adieri binevenite, încărcate de mireasma ierburilor tinere şi de parfumul unor flori stranii, ce smălţuiau culorile lor felurite, pânza de un verde palid desfăşurată roată sub ochii noştri.

În felul acesta, am atins Rugufu; nu cel din Ukawendi, ci un râu cu acelaşi nume, care se află mai la nord şi care-şi aruncă apele în Malagarazi. Curs de apă larg şi puţin adânc, Rugufu, la care ajunsesem, se târăşte spre sud-vest, mişcându-şi aproape pe nesimţite undele.

În timp ce ne odihneam într-un luminiş adânc, în mijlocul unui petic de junglă situat în apropierea malului drept, un bubuit îndepărtat, dinspre vest, mi-a izbit auzul.

— Să fie oare tunetul? am întrebat.

Mi s-a spus că este Kabogo. O nouă întrebare din partea mea. Kabogo, mi s-a răspuns, este un munte înalt, situat pe ţărmul occidental al Tanganicăi şi ciuruit de scobituri adânci, în oare se rostogolesc undele apei. Când bate vântul peste lac în văgăunele acelea mari se stârneşte un zgomot asemănător cu *mvuha* (tunetul). Multe ambarcaţiuni au pierit în locul acela şi băştinaşii ba chiar şi arabii, au obiceiul de a arunca acolo stofă – *merikani* şi *kaniki* – precum şi perle, mai cu seamă perle albe, pentru a-l potoli pe *mulunyu* (zeul) lacului. Cei care aruncă perle aproape că n-au de ce se teme; îndeobşte, trec lacul fără greutate; dar oamenii care nu fac acest lucru sunt răsturnaţi şi se îneacă totdeauna.

— A! este un loc îngrozitor!

— Răspunsul acesta mi l-a dat călăuza Asmani, cu veşnicul lui surâs, şi mi-a fost confirmat de către mai mulţi din oamenii mei, care au navigat, de asemenea, pe lac.

Din locul unde ne aflam atunci, Rugufu, sunt pe puţin patruzeci şi şase de mile până la Ujiji; din acest ultim punct şi până la Kabogo – situat, se zice, aproape de Uguhha – sunt mai bine de şaizeci de mile. Astfel,

zgomotul valurilor – pe care-l auzeam desluşit – a ajuns până la noi de la o depărtare de peste o sută de mile.

Urmându-ne călătoria, am mers timp de trei ore prin nişte păduri nu prea dese, peste pânze mari dintr-o rocă primitivă, în mijlocul unor adevărate câmpii de bolovăniş, unde se îngrămădeau mari blocuri detaşate; apoi, străbătând o mocirlă al cărei teren mişcător părea compus din turbă, ne-am oprit pe malul pârâului Sunuzzi.

Au fost întâlnite numeroase ciurde de girafe, de bivoli şi zebre.

Bivuacul nu este situat la mai mult de o milă de o mare aşezare a wahhilor. Suntem însă cu totul îngropaţi în pădure; prin vecinătate nu trece nicio potecă; nu facem nici cel mai mic zgomot; toată lumea păstrează tăcere adâncă, n-am aprins niciun foc. Putem deci să ne odihnim liniştiţi, n-o să vină nimeni să ne tulbure.

— Mâine dimineaţă vom ieşi din Uhha, afirmă kirangozi şi, dacă în cursul zilei putem merge până la Niamtaga, poimâine vom fi la Ujiji.

Răbdare, suflete! încă vreo câteva ceasuri, şi vom cunoaşte sfârşitul tuturor acestor peripeţii! Peste câteva ceasuri voi fi faţă-n faţă cu acest „om alb, care are barba căruntă”, oricine ar fi el!

9 noiembrie: Ne-am părăsit ascunzişul de pe apa Sunuzzi cu două ore înainte de a se face ziuă şi am străbătut pădurea, în direcţia nord-vest. Le pusesem botniţe caprelor noastre, de teamă ca nu cumva behăielile lor să ne trădeze. A fost o greşeală ce era cât pe-aci să aibă un sfârşit tragic.

În clipa în care cerul începea să aibă o nuanţă de-un cenuşiu pal, am ieşit din juglă şi ne-am pomenit pe drumul mare: o potecă bătătorită. Călăuza, crezându-se dincolo de hotarul Uhhei, a scos un strigăt de bucurie, repetat de toţi oamenii noştri. Care mai de care zorea pasul, înainta cu o nouă vigoare şi sporită energie, când, pe neaşteptate, ne-am trezit în preajma unui sat ai cărui locuitori începuseră să se deştepte.

Am cerut să se facă linişte şi caravana se opri

imediat. M-am dus lângă călăuză. Nu ştia cum să procedeze. Nu era timp de chibzuială, aşa că am ordonat să fie ucise caprele, să fie lăsate pe drum; să li se taie gâtul puilor, şi i-am spus călăuzei să străbată satul în chip cutezător.

Caravana trecu repede şi în tăcere având călăuza în frunte, cu ordinul de a se afunda în jungla care se vedea spre miazăzi de «drum. Am aşteptat până ce a pierit din vedere ultimul om. Apoi, după ce mi-am pregătit Winchesterul, am încheiat ariergarda urmat de micii mei servanţi, care rămăseseră cu mine, ducând stocul de muniţie, şi am trecut la rândul meu. Când aproape dispărusem din sat, un om ţâşni afară din coliba lui şi scoase un strigăt de alarmă, căruia îi răspunse o zarvă de glasuri, ai fi zis că se iscase o ceartă. Curând am fost însă în junglă, grăbindu-ne să fugim de drum, apucând-o spre sud şi făcând o uşoară cotitură către vest.

O clipă am crezut că suntem urmăriţi. M-am postat îndărătul unui copac, pentru a-i opri pe duşmani, dacă stăruiau în urmărirea lor, dar nu sosi nimeni.

După ce am mărşăluit astfel o jumătate de ceas, ne-am întors cu faţa spre apus. Se luminase bine de ziuă acum: ochii noştri încântaţi contemplau vâlcelele nespus de pitoreşti, văile fermecătoare, despărţite unele de altele, pline de copaci roditori, de flori rare, de pârâiaşe străvezii, care săltau peste pietricele lustruite de vreme. Am trecut, în cele din urmă, prin unul din aceste râuleţe; o apă limpede, al cărei murmur dulce l-am luat drept o blândă urare de bun venit; lăsasem în urmă hotarul ticăloasei provincii Uhha, intrasem în Ukaranga! strigăte de bucurie nebună salutară acest eveniment.

Am găsit atunci un drum uşor, un drum neted, pe care fiecare din noi călca.cu pas elastic, zorindu-şi mersul şi uitând de oboseală, căci simţeam cu toţii că ne apropiem de capătul călătoriei.

Ce ne mai păsa acum de obstacolele întâlnite în cale, păduri crude şi munţi, hăţişuri spinoase, mlaştini adânci, ierburi tăioase? Ce importanţă mai au răgetele, strigătele

sinistre, tot acest vălmăşag de huiete ale lumii sălbatice, ai căror trişti auditori am fost?

Mâine! Ah! ziua cea mare e aproape; putem să râdem şi să cântăm, stăpâniţi de această dispoziţie triumfală! Am fost puşi la amarnice încercări, am avut momente când ne-am mâniat unii contra altora, când necazurile ne sâcâiseră; dar cine şi le mai aminteşte? Toate chipurile sunt radioase, nu-i unul care să nu exprime fericirea pe care am meritat-o cu toţii.

Ne-am oprit la amiază, ca să prânzim şi să gustăm o clipă de odihnă. Mi-au fost arătate colinele de unde se zăreşte lacul Tanganica; ele mărginesc la răsărit valea lui Liuche! În faţa acelei privelişti, nu m-am putut stăpâni. Până şi acel popas scurt mă sâcâia; eram agitat şi nemulţumit. Pornind iar la drum, mi-am îmboldid oamenii, spunându-le că mâine va veni şi răsplata. Vor căpăta peşte şi bere cât vor putea să înghită.

Trecerea noastră prin dreptul unui grup de sate ale wakarangilor a ştimit emoţia vie a tuturor locuitorilor. Am trimis oamenii înaintea caravanei ca să-i liniştească. Atunci au păşit în întâmpinarea noastră şi ne-au urat bun venit. Această primire ne-a mişcat adânc; era atât de nouă şi deosebită, faţă de cum ne întâmpinaseră turbulenţii wavinzi şi şantajişti uhha, că ne topeam de emoţie. Dar nu aveam vreme să zăbovim ca să ne lăsăm în voia acestei bucurii. O forţă irezistibilă mă târaşte, un gând unic mă stăpâneşte. Mai este încă acolo? Ştie EL oare că sosesc? O să fugă?

Ce frumoasă ţară e Ukaranga! Dealuri tapisate cu verdeaţă, pe care se văd ciorchine de bordeie conice, cu acoperişuri mari de paie. Coline cu costişe variate, coborând şi înălţându-se pe rând, ici folosite pentru cultură sau păşunat, dincolo înveşmântate cu copaci mari; în altă parte, acoperite de cătune. Ţinutul se aseamănă întrucâtva cu Maryland 1.

Trecem peste Mkuti, un râuleţ splendid. Escaladăm malul opus şi cutreierăm pădurea, ca nişte oameni care am săvârşit o ispravă de care suntem mândri. Au şi trecut

nouă ceasuri de când mergem! Soarele scapătă repede la orizont şi tot nu părem obosiţi.

Iată-ne în împrejurimile aşezării Niamtaga; în sat se bate toba. Locuitorii fug în păduri; ne iau drept o bandă de Ruga-Ruga, tâlharii de codru ai lui Miram bo.

Unul din primele 13 state întemeiate de colonişti în America de nord, pe coasta Oceanului Atlantic (n.t.).

care, după ce i-a învins pe arabii din Unyanyembe, vine să lupte şi cu cei din Ujiji. Până şi regele o ia la sănătoasa şi toată poporimea, bărbaţi, femei şi copii, îl urmează înspăimântaţi. Intrăm în sat şi-l luăm în stăpânire paşnică. Pun să mi se ridice cortul, fiecare din nou îşi statorniceşte locul de popas.

În sfârşit, se răspândeşte zvonul că suntem wangwani, care sosesc din Unyanyembe, şi locuitorii se arată din nou.

— Mirambo a murit, deci? – întrebă el.

— Din nefericire, nu, răspundem.

— Atunci, cum aţi izbutit să treceţi?

— Am luat-o prin Ukonongo, Ukawendi şi Uhha.

— Oh-li-le!

Toţi se pornesc să râdă cu poftă de spaima trasă şi îşi cer scuze. Îmi este prezentat şeful satului; îmi spune că se retrăsese mai întâi în pădure pentru a pune la cale planul său de atac; avea de gând să se întoarcă şi, dacă am fi fost chiar Ruga-Ruga, ne-ar fi nimicit până la unul. Sărmanul om habar nu are că noi ştiam asta; dar se speriase atât de rău, încât, dacă am. fi fost Ruga-Ruga veritabili, nu s-ar mai fi întors.

Totuşi, nu eram dispuşi să-l necăjim pentru o întorsătură de frază la care ţinea. Dimpotrivă, i-am strâns mâna, spunându-i că suntem cât se poate de bucuroşi să-l vedem. Dânsul a împărtăşit această plăcere şi ne-a trimis imediat trei berbeci graşi, făină şi căni cu bere şi miere, pe care ni le-a dăruit. La rândul meu, l-am făcut să se simtă mai fericit, oferindu-i două *chukka* din cea mai frumoasă stofă a mea. Astfel a fost încheiat între noi un pact prietenesc.

M-am întors în cortul meu, ca să scriu întâmplările zilei. Luând pana în mână, i-am spus lui Selim:

— Scoate din ladă hainele mele noi de flanel, unge-mi cizmele, albeşte-mi cu cretă casca de plută, pune-o o panglică nouă, ca să apar într-o ţinută cuviincioasă în faţa omului pe care-l vom vedea mâine şi în afaţa arabilor din Ujiji, căci spinii din junglă şi din codru nu mi-au lăsat decât zdrenţe pe mine. Noapte bună! Nu am am decât o noapte de trecut, şi-l vom vedea pe omul cu barba căruntă şi o să aflăm adevărul.

Vineri, *10 noiembrie*: A doua sută treizeci şi şasea zi, socotită cu începere de la plecarea noastră din Bagamoyo a cincizeci şi una, de la plecarea din Unyanyembe.

Direcţia generală a rutei de urmat pentru a ajunge la Ujiji: vest prin sud. Şase ore de marş.

Un timp superb, o dimineaţă radioasă. Aerul este proaspăt şi răcoros. Cerul zâmbeşte afectuos pământului şi fiilor săi. Pădurile adânci sunt încununate de frunziş strălucind în cel mai frumos verde posibil. Apa râului Mkuti, repezindu-se pe sub umbrarul de smarald al copacilor bărboşi care-i mărginesc malurile, parcă ne sfidează prin clipocitul său zgomotos să ne luăm la întrecere: care ajunge primul în Ujiji!

Am trecut de ocolul din trestii al satului. Fiecare din noi arăta la fel de fercheş, curat şi fericit ca în ziua în care am părăsit Zanzibarul, şi care ni se pare rămasă cu un veac în urmă; am îndurat şi am văzut atâtea lucruri de-atunci.

— Înainte, camarazi!

— *Ay wallah*, *Ay wallah*, *bana yango*![7]

Şi vitejii cu inima uşoară se urnesc cu pas rapid, care trebuie să ne conducă spre Ujiji. Urcăm mai întâi o colină căptuşită cu bambus, pe urmă, coborâm în fundul unei râpe de unde gâlgâie un torent năvalnic. Apoi, pe altă colină, pe o potecă netedă, ajungem pe coasta unei lungi creste, unde înaintăm aşa cum pot s-o facă doar oamenii grăbiţi, fără griji.

7 Da, în numele lui Alah, stăpîne! (n.t.).

Încă două ceasuri cu mersul acesta sprinten, şi din înaltul muntelui povârnit ce ne ascunde orizontul, călăuza mă înştiinţează că vom zări lacul. Mă stăpânesc ca să slobozesc strigătul inimii avântate. Dar să aşteptăm, trebuie, mai întâi, să văd.

Zorim pasul. Urcuşul anevoios este dus la capăt fără să ne mai tragem sufletul, ca să ne desfătăm mai iute cu măreaţa privelişte. Am atins culmea: încă nu este aici punctul anunţat. Tot mai departe!

În sfârşit, chiar acolo în zare, o lumină, o licărire argintie, printre copaci. În faţa noastră, lanţul din Uyama şi Ukaramba, un zid de o culoare neagră, spălată cu azur. Apoi o imensă pânza de argint, întunecată, un pat poleit, sub un vast polog de un albastru limpede; drept draperii, munţii falnici; drept franjuri, păduri de palmieri! Ura! Tangânica! întreaga ceată repetă acest entuziast strigăt de bucurie al. anglo-saxonului; răsună uralele de stentori; marile păduri şi coline par a ne împărtăşi triumful.

De aici l-au descoperit Burton şi Speke? îl întreb pe Bombay.

— Nu-mi amintesc, stăpâne; în orice caz, cred că pe-aici, prin împrejurimi.

Sărmani înaintaşi greu încercaţi! Unul era pe jumătate paralizat, celălalt aproape orb, când au sosit pe aceste meleaguri, descria domnul Roderick Murchison sosirea celor doi exploratori în punctul de unde se vede Tanganica.

Şi eu? Ei bine, eram atât de fericit, încât cred că de-aş fi fost chiar orb şi paralizat de-a binelea, în acel moment suprem, mi-aş fi redobândit vederea, mi-aş fi luat în spinare patul şi aş fi umblat.

Dar mă simt minunat; n-am fost bolnav nici măcar o singură zi, de când am părăsit Unyanyembe-ul. Ce n-ar da John Shaw ca să fie acum în locul meu? Cine este cel mai fericit? El, lăfăindu-se în belşugul care-l înconjoară, cu masă şi casă bună, sau eu, în picioare pe acest creştet de munte, privind lacul Tanganica, cu ochii vrăjiţi şi inima mândră?

Am coborât versantul apusean al muntelui, având în faţa noastră valea râului Liuche. Pe la unsprezece atinsesem deasa panglică de *matete*, care creşte pe ambele sale maluri. Am trecut prin vad – apa era străvezie, apoi am depăşit al doilea chenar şi ne-am aflat în mijlocul grădinilor din Wajiji, adevărate minunăţii de avuţie vegetală. Prea emoţionat ca să sesizez amănuntele, am văzut în grabă şi parţial doar nişte palmieri graţioşi, parcele bine întreţinute, înţesate de legume, şi sătuleţe înconjurate de fragile îngrădituri de trestii *matete*.

Vestea sosirii noastre va ajunge oare la Ujiji înainte de a fi observaţi? îngrijorarea aceasta ne face să dublăm pasul.

Ne tragem răsuflarea pe malul unui pârâu, apoi escaladăm versantul lung al unui lanţ muntos, cu stânca golaşă; este ultimul din miriadele de semeni ai săi pe care am fost nevoiţi să le străbatem, singurul ce ne împiedica să vedem lacul, în toată imensitatea lui.

Iată-ne pe creştet! Ajungem pe panta occidentală. Să ne oprim cititorule! Portul Ujiji este la picioarele noastre, la mai puţin de cinci sute de yarzi, într-un boschet de palmieri!

În acest ultim moment, nu ne mai gândim la sutele de mile mărşăluite, la colinele, munţii fără număr, spinii care ne-au umplut de sânge, sutele de păduri străbătute, câmpiile saline care ne-au băşicat picioarele, la cerul încins de arşiţă care ne-a jupuit pielea mlaştinile, deşertul, foamea, setea, frigurile, toate primejdiile au fost învinse!

În cele din urmă, ceasul acesta sublim a sosit, visele şi nădejdiile noastre, aşteptările noastre sunt acum pe cale de a se înfăptui!

Inimile şi simţirile noastre s-au concentrat parcă cu totul în priviri, în timp ce scrutăm printre palmieri şi căutăm să ghicim în care colibă sau casă locuieşte „omul alb” cu barba căruntă despre care am auzit când ne aflam pe malul râului Malagarazi.

— Desfăşuraţi steagurile şi încărcaţi-vă puştile!

— Aşa vom face, stăpâne!” răspund oamenii, cu glas

înfierbântat.

— Un, doi, trei – foc 1

Aproape cincizeci de puşti urlă. Tunetul lor este asemănător cu cel al unei salve de salut trasă de o baterie de artilerie; vom constata îndată ce efect produce în satul cu înfăţişare paşnică de la picioarele noastre.

— Acum, kirangozi, strângeţi rândurile şi salvele să nu se oprească până nu sosim în piaţa târgului sau în faţa casei omului alb. Mi-aţi spus adesea că adulmecaţi peştele din Tanganica, astăzi îl simt şi eu. Vă aşteaptă peştele, berea şi o îndelungată odihnă. ÎNAINTE, MARŞ!

Nu făcusem nicio sută de yarzi, că salvele noastre repetate au avut efectul dorit.

Am trezit orăşelul Ujiji cu vestea că soseşte o caravană şi am zărit cum oamenii se înghesuiau cu sutele ca să ne iasă în întâmpinare. Era de ajunsvederea steagurilor noastre şi dădea de ştire, imediat, oricui, că alcătuim o caravană, dar drapelul american purtat cu semeţie înfrunte de către uriaşul Asmani, a cărui faţă era toată numai zâmbet în ziua aceea – mai degrabă i-a descumpănit, la început.

Totuşi, mulţi dintre cei ce se apropiau acum de noi îşi amintiră ce fel de drapel era. îl văzuseră fluturând deasupra clădirii consulatului american şi înălţat la catargul principal al numeroaselor vase ancorate în portul Zanzibar, şi curând fură auziţi cum salutau frumosul drapel cu strigăte: „*Bindera kisungu*!” Drapelul unui om alb! „*Bandera* Marikani-Steagul american!

Apoi, cu toţii ne-au înconjurat: wajiji, wanyamwezi, wangwani, warunzi, waguhhi, wamanyuemi şi arabi. Aproape că ne asurzeau cu strigătele lor:

— *Yambo*, *yambo*, *bana*! *Yambo*, *bana*! *Yambo*, *bana*! adresate fiecăruia din noi.

Nici trei sute de metri nu ne mai despart de sat. Mulţimea creşte, oamenii se strâng buluc în jurul meu. Deodată, în mijlocul saluturilor, aud rostindu-se în dreapta mea:

— *Good morning*, sir!

Surprins să aud cuvinte englezeşti rostite în mijlocul unei mulţimi de negri, întorc brusc capul, căutându-l cu privirea pe cel care a adresat acest salut, şi văd o figură, având cel mai frumos ten negru, dar grozav de însufleţită şi voioasă, un om îmbrăcat într-un lung burnuz alb şi purtând un turban de stambă – o bucată de *nieriicani* – În jurul capului său lânos.

— Cine naiba eşti dumneata? îl întreb.

— Mă numesc Susi, servitorul doctorului Livingstone, îmi spune dânsul, cu un surâs care-i dezvăduie un îndoit şirag de dinţi sclipitori.

— Cum? Doctorul Livingstone este aici?

— Da, domnule.

— În satul acesta?

— Da, domnule.

— Eşti pe deplin sigur?

— Sigur, sigur, domnule. Cum aşa, chiar în clipa asta m-am despărţit de el.

— *Good morning*, sir, rosteşte alt glas.

— Încă, unul! strig eu.

— Da, domnule.

— Bine, care este numele dumitale?

— Chumah.

— Cum! Eşti Chumah, prietenul lui Weikotani?

— Da, domnule.

— Şi doctorul se simte bine?

— Nu prea bine, domnule.

— Unde a fost vreme atât de îndelungată?

— În Manyuema.

— Susi, acum aleargă să-l înştiinţezi pe doctor că sosesc.

— Da, domnule.

şi plecă, zburând ca un smintit.

Eram încă la două sute de paşi de casă; mulţimea se îndesa mereu şi ne cam împiedica să înaintăm. Steagurile şi flamurile erau larg desfăşurate; arabii şi wamgwanii împingeau spre a-şi face loc printre băştinaşi ca să ne salute, căci socoteau că le aparţinem lor.

— Dar cum aţi putut să treceţi?

Asta îi minuna grozav pe toţi.

Susi se înapoie curând, tot în goană, rugându-mă să-i spun cum mă cheamă. Doctorul, prea surprins, nu voise să-i dea crezare şi îl întrebase de numele meu, iar el, descumpănit, nu ştiuse ce să-i răspundă.

Dar în timpul alergăturilor lui Susi vestea că această caravană care trăsese salve şi avea steaguri, era chiar a unui alb, căpătase consistenţă. Cei mai de vază arabi din Ujiji: Mohammed bin Săli, Sayd bin Majid, Abid bin Suliman, Mohammed bin Gharib şi alţii se adunaseră în faţa locuinţei lui Livingstone şi acesta li se alăturase, ieşind pe verandă pentru a discuta evenimentul şi a aştepta sosirea mea.

În timp ce se petreceau acestea, avangarda caravanei se oprise cu kirangozi în frunte, ieşind din rânduri, eu steagul ţinut sus.

— Îl văd pe doctor, domnule, îmi spuse Selim.

— Vai, ce bătrân este! Are barba albă.

Ce n-aş. fi dat să am un mic colţ de deşert prietenos la dispoziţia mea, unde, fără a fi văzut, să-mi pot da frâu bucuriei lăsându-mă în voia' vreunei pozne „nebuneşti să-mi muşc mâinile ca un nătărău, să fac o tumbă, sau să biciuiesc arborii; în sfârşit, să domolesc în vreun fel aţâţarea de nestăpânit! Inima îmi bate în piept de să se spargă; dar nu trebuie să lăs să mi se trădeze pe chip emoţia, ca nu cumva să fiu mai prejos de demnitatea cuvenită unui om alb în asemenea împrejurări extraordinare.

Luând atunci hotărârea care mi se păru cea mai demnă, am dat în lături mulţimea şi, între două şiruri de curioşi alcătuind ca un bulevard viu, m-am îndreptat către semicercul de arabi, în faţa cărora stătea, „omul alb cu barba căruntă".

Pe măsură ce mă apropiam cu paşi lenţi de dânsul, remarcam paloarea şi aerul lui istovit şi trudit. Avea favoriţi şi mustaţă cărunte, purta un pantalon cenuşiu de *tweed*, un veston roşu şi o caschetă albăstruie, cu un galon

de aur, căruia i se ofilise strălucirea. Aş fi vrut să alerg la el; dar prezenţa gloatei mă făcea laş. Aş fi vrut să-l îmbrăţişez; nu ştiam însă cum voi fi primit.

Am făcut deci ceea ce-mi inspirau laşitatea şi falsul orgoliu; m-am apropiat cu pas hotărât şi, scoţându-mi pălăria, i-am spus:

— *Doctorul Livingsţone, după câte îmi închipui*?

— Da, răspunse dânsul, scoţându-şi cascheta, cu un surâs binevoitor; cordial.

Ne-am acoperit la loc capetele şi ne-am strâns cu putere mâinile.

— Îi mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a îngăduit să vă întâlnesc, doctore, am rostit apoi, cu glas tare.

— Sunt fericit că mă aflu aici, zise dânsul, pentru a vă ura bun venit.

M-am întors, după aceea, spre arabi, scoţându-mi pălăria ca răspuns la yambo-urile lor, iar doctorul mi-i prezentă pe nume, rând pe rând. Apoi, uitând de mulţime, uitând de oamenii care împărtăşiseră primejdiile ţirin care trecusem, l-am urmat pe Livingsţone spre locuinţa sa.

1 M-a dus pe veranda lui, mai curând o platformă de lut, sub largile streşini ale acoperişului şi m-a poftit, făcându-mi semn cu mâna, să iau loc pe un scaun aparte, a cărui idee i-o sugerase experienţa lui cu privire la climatul african: o saltea pusă peste laviţa de pământ ce reprezenta divanul, o blană de capră deasupra saltelei şi, drept spătar, altă blană de capră, ţintuită de perete, pentru a feri de contactul cu lutul rece. Am încercat să – refuz invitaţia, căci se cuvenea să stea el acolo; dar doctorul n-a vrut să cedeze, şi am fost nevoit să mă supun.

Ne aşezasem amândoi cu spatele la perete. Arabii se plasară la stânga noastră. În faţa noastră, peste o mie de localnici, umplând până la refuz micul scuar, se înghesuiau şi comentau acest fapt bizar; întâlnirea la Ujiji a doi oameni albi, dintre care unul sosea din Manyuema, adică de la apus, iar celălalt din Unyanyembe, deci din răsărit.

Convorbirea începu. Ce subiecte am discutat? Mărturisesc că habar nu am. Fără nicio îndoială, ne-am

pus reciproc diferite întrebări, ca de pildă:

— Pe ce drum aţi luat-o?

— Unde v-aţi aflat atâta vreme după ce aţi trimis ultimele dumneavoastră scrisori? Lumea v-a crezut mort.

Da, îmi amintesc că aşa a pornit discuţia; n-aş putea preciza însă nici răspunsurile mele, nici ce informaţii mi-a dat doctorul; eram prea absorbit. Mă surprindeam scrutând chipul minunat al acestui om, alături de care stăteam în ceasul acela, în Africa Centrală, privindu-l ţintă, studiindu-l şi învăţându-l pe de rost. Fiecare fir din barba lui căruntă, din pletele de pe cap, fiecare zbârcitură, paloarea trăsăturilor sale, înfăţişarea lui obosită, pe care se întipărise o uşoară plictiseală, mă învăţau ceea ce fusesem însetat să cunoscrâncă din ziua în care auzisem cuvintele: „Ia tot ce vrei, dar regăseşte-l pe Livingstone!” Câte cunoştinţe nu se ascundeau în aceste mute mărturii, adevăr curat, cât interes cuprindea lectura chipului său!

Citeam, şi în acelaşi timp, îl ascultam.

O, cititorule, dacă ai fi fost alături de mine în ziua aceea la Ujiji, cu câtă elocinţă ar fi putut fi descrisă natura muncii acestui om! De-ai fi fost acolo, doar ca să vezi şi să auzi!

Buzele lui, care nu mint niciodată, îmi dădeau detaliile. Nu pot repeta ce mi-a spus; eram prea absorbit ca să-mi scot carnetul de însemnări şi să-i stenografiez istorisirea. Avea atâtea lucruri de povestit, încât începea cu sfârşitul, părând să uite că trebuia să relateze întâmplări petrecute de-a lungul a cinci sau şase ani. Dar relatarea se revărsa, lărgindu-se mereu „căpătând proporţii grandioase” şi devenea istorisirea nespus de minunată a unor mari împliniri.

Arabii se ridicară, intuind – cu o delicateţă pentru care le-am fost recunoscător – că simţeam nevoia să fim lăsaţi singuri.

L-am trimis pe Bombay cu ei ca să le dea veştile pe care şi ei ardeau de dorinţa de a le afla, ţlespre starea lucrurilor din Unyanyembe. Săvd bin Majid, unul dintr-înşii, era tatăl lui Saud, viteazul tânăr căzut la Masângi şi

care se bătuse cu mine la Zambizo şi fusese ucis în ziua următoare de Ruga-Buga ai lui Mirambo în pădurea din Wilyankuru. Toţi aveau interese în Unyanyembe, toţi aveau acolo prieteni; de bună seamă că erau nerăbdători să afle noutăţile care-i priveau.

Am dat ordine ca oamenii mei să fie aprovizionaţi; pe urmă, l-am chemat pe Kaif-Halek şi l-am prezentat doctorului Livingstone, spunându-i că era unul din soldaţii caravanei sale, rămase la Unyanyembe, soldat adus cu mine ca să-i predea personal în mina depeşele cu care era însărcinat. Era faimosul sac poştal purtând data de 1 noiembrie 1870, ce îi sosea la trei sute şaizeci şi cinci de zile după ce fusese încredinţat purtătorului la Zanzibar. Câtă vreme, mă întreb, ar fi rămas în Unyanyembe, dacă nu aş fi fost trimis în Africa Centrală în căutarea marelui explorator?

Livingstone puse sacul pe genunchi, apoi îl deschise brusc, se uită la scrisorile cuprinse în el, luă două care erau de la copiii săi şi chipul i se lumină.

După aceea, îmi ceru să-i povestesc noutăţi.

— Mai întâi scrisorile dumneavoastră, doctore, trebuie să fiţi nerăbdător să le citiţi!

— A! Am aşteptat ani de zile scrisori, zise el, acum am răbdare, câteva ceasuri în plus nu mai înseamnă nimic. Spune-mi noutăţile generale; ce se mai întâmplă prin lume?

Fără îndoială, că sunteţi la curent cu anumite fapte; ştiţi, de pildă, că a fost inaugurat Canalul de Suez şi că-acum pe acolo se desfăşoară un tranzit regulat între Europa şi India?

— Nu ştiam că lucrările au fost terminate. Ei, este o veste mare! Altceva?

Şi iată-mă jucând rolul unui *almanah* al globului terestru, fără să am nevoie nici de exagerări senzaţionale, nici de umplutură de doi bani rândul.

În anii din urmă, lumea a fost martoră la atâtea lucruri, şi – încă atâtea lucruri surprinzătoare! Drumul de fier al Pacificului terminat, Grant ales preşedinte al

Statelor Unite, Egiptul potopit de savanţi, răscoala cretanilor înăbuşită; regina Isabela a Spaniei a fost alungată de pe tron de revoluţie şi în locul ei s-a numit un regent, Generalul Prim a fost asasinat; Castelar a electrizat Europa cu ideile lui înaintate privitoare la credinţa religioasă; Prusia a umilit Danemarca şi a anexat Schle swing-Holsteinul, iar acum armatele ei împresurau Parisul, „Omul Destinului”, Napoleon al III-lea, era prizonier la Wilhelmshohe, împărăteasa Franţei ajunsese fugară iar vlăstarul născut în purpură îşi pierduse pe vecie coroana; dinastia Napoleonilor fusese stinsă de Bismarck şi de von Moltke, Franţa, trufaşul imperiu, era îngenuncheat în ţărână.

Ce avalanşe de fapte, pentru un om care iese din adâncul pădurilor virgine ale Manyuemei!

Ascultând această cronică, doctorul se însufleţise, minunându-se întruna de una din cele mai palpitante pagini ale istoriei. Cât de mult păleau faptele mărunte ale barbariei, faţă de aceste evenimente!

Cine ar fi putut spune în ce noi stadii de frământare şi de nesiguranţă se zbătea Europa chiar în ceasul acela, în timp ce noi, doi din singuraticii ei copii, repetam povestea ultimelor sale suferinţe şi glorii?

Poate că ar fi fost vrednice, mai degrabă, să fie istorisite de un linie, Demodocus; dar, în lipsa unui poet, corespondentul de presă îşi juca rolul cât putea de bine şi de obiectiv.

La scurt răstimp după plecarea lor, arabii ne trimiseră toţi daruri, sub formă de bucate; Sayd bin Majid, nişte pateuri umplute cu came, un fel de colţunaşi, Mohammed bin Săli, un pui preparat cu care; Mocni Kheri trimisese o tavă cu pilaf şi friptură de capră înăbuşită. Cadourile urmau unul după altul şi, pe măsură ce erau aduse, le atacam cu energie.

Mă bucur de o digestie zdravănă, sănătoasă, pe care mişcarea făcută o stimulase serios, aşa că nu este de mirare că o foloseam în clipele acelea; dar Livingstone, care se plângea că îşi pierduse pofta de mâncare, că nu

mai poate digera decât cel mult o ceaşcă de ceai, şi asta din când în când, mânca şi dânsul, mânca la fel de vârtos ca mine, ca un om înfometat, înzestrat cu un stomac solid şi, văzându-mă acum cum dărâm muntele de pateuri cu carne înălţat în faţa noastră, repeta întruna:

— Mi-ai redat viaţa! Mi-ai redat viaţa!

— Vai! La naiba ce uituc sunt! am strigat eu. Selim, du-te iute şi adu sticla; ştii bine care anume. Să iei cupele de argint!

Selim ştia unde se afla fiecare obiect, se întoarse îndată cu o sticlă de şampanie Sillery, pe care o adusesem pentru această împrejurare. Am umplut vârf paharul lui Livingstone şi am turnat într-al meu puţin din înveselitoarea licoare.

— În sănătatea dumneavoastră, doctore!

— În sănătatea dumneavoastră, domnule Stanley! răspunse el zâmbitor.

Şi şampania păstrată ca o comoară pentru această fericită întâlnire a fost băută, însoţită de urările cele mai cordiale, cele mai sincere.

Dar vorbeam întruna, bucatele nu încetau să sosească; toată după-amiaza fu la fel, şi de fiecare dată atacul începea din nou până când am mâncat de m-am îmbuibat şi doctorul a fost silit să mărturisească şi el că mâncase destul.

Totuşi, Halimah, bucătăreasa doctorului, era tare agitată şi nu-şi mai venea în fire. Din clipă-n clipă îşi scotea capul din bucătărie pentru a se încredinţa de acest fapt, că se aflau cu adevărat doi oameni albi acolo jos, pe verandă, unde de obicei nu vedea decât unul singur – unul care nu înghiţea nicio îmbucătură. Era oare cu putinţă? Ea, care se temuse că stăpânul său nu va aprecia niciodată cum se cuvine talentele ei culinare, neavând această posibilitate! Şi iată-l că acum mânca, mânca şi iar mânca, încât o uluia prin cantitatea extraordinară consumată! încântarea bucătăresei aproape că se transforma într-un delir.

Auzeam cum îi meliţa limba cu toată repeziciunea,

cum i se rostogolea în gură, ca să transmită mulţimii faptul de necrezut care o îiluia.

Bună şi devotată fiinţă! În timp ce dânsa îşi revărsa beţia de entuziasm, doctorul îmi povestea serviciile pe care i le adusese; nelinişstea cumplită ce o cuprinsese când salvele noastre vestiseră că sosea caravana altui alb în Ujiji; cum zburase în căutarea lui, copleşindu-l cu fel şi chip de întrebări, stăpânită de cea mai mare emoţie, părăsindu-l pentru a se asigura de acest fapt, şi ce disperare o apucase din pricina cămării sărace a ciudatei lor gospodării, ce strădanie îşi dăduse pentru a crea măcar umbra unui ospăţ, un festin de Barmecid*, salvând aparenţele.

— Cum, spusese ea, omul acesta nu e unul de-ai noştri? Nu aduce belşug de stofă şi mărgele? Ce să mai vorbim despre arabi! Cine sunt ei, ca să poată fi comparaţi cu albii? Ha, nu zău, arabii!

Ne-am continuat conversaţia, discutând de unele şi de altele; în primul rând, despre dezamăgirea ce-o suferise doctorul când, sosind la Ujiji, aflase că i se vânduseră toate bunurile, fiind adus la sapă de lemn.

Din stocul de mărfuri lăsat în grija omului trimis de consul, croitorul metis numit Sherif, un beţivan, nu-i rămăseseră nici măcar douăzeci de cupoane. Pe lângă aceasta, o dizenterie foarte gravă îl adusese într-un hal de plâns şi de trei săptămâni, de când se afla acolo, abia dacă simţea vreo ameliorare. Mâncase însă bine şi începea să se şi simtă mai întremat, mai în puteri.

La fel cu toate celelalte, şi ziua aceea, măreaţă prin fericirea trăită, până la urmă apuse. Urmându-ne dialogul, cu faţa spre răsărit, priveam cum umbra năpădeşte rapid palmierii, se târăşte pe bastioanele munţilor ce-i trecusem în dimineaţa aceea şi care se topeau grăbit în zare.

Plini de recunoştinţă faţă de cel care dăruieşte şi împarte orice fericire, ascultam tunetul sonor al valurilor lacului Tanganica şi tot corul intonat de gâzele nopţii.

Ceasurile se scurseră, noi ne aflam tot acolo, cu mintea stăpânită de întâmplările remarcabile ale zilei.

Deodată, mi-am amintit de depeşele primite, pe care doctorul încă nu le citise.

— Doctore, am exclamat, şi scrisorile dumneavoastră? Nu vă mai reţin.[8]

— Da, răspunse dânsul, le voi citi. S-a făcut târziu, noapte bună, şi Dumnezeu să te copleşească cu binecuvântările sale!

— Noapte bună, doctore, îngăduiţi-mi să sper că veştile pe care le veţi afla vor fi pe placul dumneavoastră.

Acum am izbutit să vă relatez, stimaţi cititori, prin intermediul jurnalului meu de călătorie: *Cum l-am găsit pe Livingstone*, întocmai cum rezultă din însemnările ce au consemnat evenimentul chiar în seara acelei zile mari. Am fost potrivnic ideii de a reduce această evocare, printr-un proces de scurtări şi suprimări, la o simplă naraţiune rece, fiindcă, dacă aş fi procedat astfel, nu aş fi fost capabil să întipăresc pe hârtie ce sentimente îi copleşeau şi tulburau pe fiecare membru al Expediţiei noastre, precum şi pe mine personal, în zilele care au precedat descoperirea exploratorului considerat pierdut, şi mai cu seamă. În ziua în care, spre norocul amândurora, al doctorului Livingstone şi al meu, ne-am putut strânge mâinile, pecetluind o puternică prietenie născută în ceasul ce a fost martorul acelei stranii întâlniri.

Vârstnicul explorator, deşi fusese adesea minţit în chip crud, contrar tuturor aşteptărilor, mă primise ca pe un adevărat prieten, iar căldura cordială cu care acceptase salutul meu, curtoazia cu care îmi oferise adăpost chiar în locuinţa lui, candoarea plină de simplitate ce se desprindea din întreaga lui conversaţie, devenită şi mai cuceritoare prin neobişnuita modestie a comportării sale şi prin firea lui blajină – mi-au trezit o reacţie atât de intensă în favoarea lui, încât în clipa când am rostit, la despărţire „Noapte bună”, am simţit o vagă teamă momentană, ca nu cumva deplinătatea bucuriei trăite în seara aceea să fie micşorată şi ştirbită de vreo ursită invidioasă, înainte ca

8 Personaj din O mie şi una de nopţi, nobil din Bagdad, care pune la încercare pe un sărac, invitîndu-1 mai Intîl la un ospăţ imaginar (n.t.).

soarele să se înalţe din nou peste
Ujiji.

SFÂRŞITUL PĂRŢII ÎNTÂI

Întoarcerea la oceanul indian

ŞEDEREA CU LIVINGSTONE LA UJIJI. RELATAREA PERSONALĂ A LUI LIVINGSTONE: CĂLĂTORIILE. NECAZURILE ŞI DEZAMĂGIRILE LUI

„Dacă între noi e sădită iubire, vom avea relaţii neînchipuit de desfătătoare şi cât se poate de folositoare; dacă nu, îţi vei pierde vremea, iar tu nu vei izbuti decât să mă plictiseşti. Îţi voi părea nerod, iar reputaţia mea va fi falsă.

Toate însuşirile mele sunt magnetizaiite şi educ nu prin lecţii, ci văzându-mi de treburile mele”.

EMERSON – *Oameni de seamă*.

În dimineaţa următoare, m-am trezit brusc, tresărind, încăperea arăta ciudat! Era o casă, nu cortul meu!

A, da! mi-am amintit că îl descoperisem pe Livingstone şi eram în locuinţa lui. Am ascultat atent, pentru ca situaţia care mi se contura treptat să-mi poată fi confirmată de sunetul vocii lui. Nu am auzit nimic, decât murmurul monoton al undelor.

Stăteam întins liniştit pepat. Un pat! Da, era un culcuş rudimentar rezemat pe patru picioare, cu frunze de palmier împrăştiate peste cadrul de lemn, în chip de saltea şi cu blana mea de urs întinsă pe deasupra, ţinând locul oricărui aşternut. Am început să mă supun unui strict interogatoriu mental şi să-mi analizez situaţia.

— Pentru ce am fost trimis aici?

— Pentru a-l găsi pe Livingstone.

— L-ai găsit?

— Da, desigur; nu mă aflu oare în locuinţa lui? Al cui e oare compasul care atârnă colo, în cuier? Ale cui sunt hainele, cui aparţin cizmele acestea? Cine citeşte ziarele acelea – numerele din *Saturday Review* şi din *Punch* care zac aruncate pe podea?

— Prea bine, şi ce ai de gând să faci acum?

— Azi dimineaţă îi voi spune cine m-a trimis aici şi ce

misiune m-a adus în preajma lui. Apoi îl voi ruga să-i scrie domnului Bennett şi să-i transmită tot ce crede el necesar. N-am venit aici ca să-l prad de aceste noutăţi. Mie îmi ajunge faptul că l-am găsit. Asta înseamnă succes deplin. Dar voi obţine. un succes şi mai mare dacă îmi dă scrisorile pentru domnul Bennett şi aşterne pe hârtie recunoaşterea acestei întâlniri.

— Crezi că va face asta?

— De ce nu? Am venit până aici ca să-i fac un serviciu. El nu mai are mărfuri. Eu am. El nu mai are niciun om. Eu am. Dacă-i fac eu un serviciu, nu va fi şi el dispus să-mi facă unul? Ce spune poetul?

Nădejdi de prieteni n-ai.

Dar cel ce-n tine un prieten a găsit.

Toţi bunu-l vor, dar preţul nu-l plătesc: *De-aceea-n lume prietenii-s minuni*.

Eu, unul, plătisem preţul cuvenit, venind de la asemenea depărtare ca să-i fac un serviciu. Dar, după cât l-am putut cunoaşte în seara trecută, cred că nu este chiar aşa de ursuz şi mizantrop cum fusesem îndemnat să mi-l închipui. A manifestat o emoţie neţărmurită, în pofida monosilabelor cu care mi-a urat bun venit, când ne-am strâns mâna. Dacă ar fi fost un om pe care l-ar fi sâcâit orice fel de persoană venită după el, nu m-ar fi primit în felul acesta, nici nu m-ar fi poftit să stau la el, ci ar fi refuzat cu îndărătnicie să mă primească şi mi-ar fi spus să-mi văd de treaba mea. Nici naţionalitatea mea nu-l deranjează, căci a spus:

— Aici, englezii şi americanii sunt o apă şi-un pământ. Vorbim aceeaşi limbă şi avem aceleaşi idei.

— Întocmai, doctore; sunt de acord cu dumneavoastră. Aici, măcar, americanii şi englezii să se aibă ca fraţii şi îmi puteţi porunci să fac pentru dumneavoastră orice-mi stă în putere; sunt la dispoziţia dumneavoastră.

M-am îmbrăcat în linişte, intenţionând să hoinăresc agale pe malul lacului Tanganica, înainte ca doctorul să se trezească; am deschis uşa, care a scârţâit oribil din ţâţâni,

şi am ieşit pe verandă.

— Bună, doctore! V-aţi şi sculat? Sper că aţi dormit bine?

— Bună dimineaţa, domnule Stanley! mă bucur că te văd. Sper că te-ai odihnit bine. Am stat târziu aseară, citindu-mi corespondenţa. Mi-ai adus şi veşti bune, şi rele. Dar stai jos! îmi făcu loc alături de el.

— Da, mulţi prieteni de-ai mei au murit între timp. Fiul meu mai mare a avut un accident nefericit, mă refer la băiatul meu, Tom; al doilea fecior al meu, Oswell, e la facultate, studiază medicina, şi-mi scrie că se descurcă bine. Agnes, fata mea mai mare, a făcut o croazieră de plăcere cu un yacht, fiind invitata „domnului Parafină" Young şi a familiei sale. Domnul Roderick e, de asemenea zdravăn, sănătos şi îşi exprimă speranţa de a mă vedea în curând. Mi-ai adus un adevărat bilanţ.

Aşadar, omul acela nu era o nălucire, iar scenele de ieri nu erau doar rodul unui vis!

Şi mi-am aţintit privirea asupra lui, cu încordare, deoarece astfel mă încredinţam că nu fugise peste noapte, aceasta fiind marea spaimă care nu-mi dăduse pace în timp ce călătoream spre TJjiji.

— Ei, doctore, am rostit, probabil că vă întrebaţi de ce am venit aici?

— E adevărat, răspunse el, mi-am pus această întrebare. Mai, întâi, te-am considerat un emisar al guvernului francez, trimis în locul locotenentului Le Saint, care a murit la câteva mile mai sus de Gondokoro. Am auzit că ai ambarcaţiuni, oameni berechet şi provizii, şi am fost realmente convins că eşti vreun ofiţer francez, până în clipa când am zărit drapelul american; ca să fiu sincer, am fost mai degrabă bucuros că este aşa, fiindcă nu aş fi putut sta de vorbă cu el în limba franceză; iar dacă el nu ar fi avut habar de engleză, nostimă pereche de albi am mai fi fost aici; în Ujiji!

Ieri nu am vrut să te întreb, pentru că am considerat că nu este treaba mea.

— Ei, bine, am exclamat eu râzând, mă bucur pentru

dumneavoastră că sunt american şi nu francez şi că ne putem înţelege perfect fără ajutorul vreunui tălmaci. Văd că arabii se minunează de faptul că dumneavoastră, un englez, şi eu, un american, ne înţelegem. Trebuie să avem grijă să nu le spunem că englezii s-au războit cu americanii, că persistă nişte revendicări „Alabama", nerezolvate, şi că există şi oameni, care vă urăsc în America – Fenianii *K*

— Dar, serios, doctore, acum să nu te sperii când îţi voi spune ce caut eu aici, pe *dumneata*!

— Pe mine?

— Da.

— Cum aşa?

— Foarte bine. Ai auzit despre *Neta York Herald*?

— A, cine nu a auzit de acest ziar?

— Fără ştirea sau consimţământul tatălui său, domnul James Gordon Bennett, fiul domnului James Gordon Bennett, proprietarul ziarului *Herald*, m-a însărcinat să te găsesc, să culeg toate ştirile posibile despre descoperirile dumitale pe care vei fi dispus să mi le dai, şi dacă am posibilitatea, să te ajut, cu mijloacele puse la dispoziţia mea.

— Tânărul domn Bennett ţi-a spus să pleci în căutarea mea, să mă găseşti şi să mă ajuţi? Atunci, nu e de mirare că aseară l-ai lăudat atât de mult pe domnul Bennett.

— Îl cunosc, sunt mândru s-o spun şi ştiu că, pe deplin, corespunde spuselor mele. Este un om entuziast, înflăcărat, generos şi sincer.

— Nu zău! îi sunt foarte îndatorat, şi stima ce-mi arătaţi voi, americanii, mă face să mă simt mândru. Ai venit tocmai la ţanc, fiindcă începusem să mă gândesc că voi fi nevoit să cerşesc ajutorul arabilor. Până şi ei cam duc lipsă de pânzeturi şi sunt prea puţine mărgele în Ujiji. Individul ăla, Sherif, m-a jefuit de-a binelea. Aş vrea să-mi pot exprima mulţumirile către domnul Bennett în cuvinte potrivite; dar dacă nu voi fi în stare, te rog să nu mă consideri mai puţin recunoscător.

— Şi acum, doctore, după ce am terminat cu această mică treabă, Ferajji ne va aduce micul dejun, dacă nu ai nimic împotrivă.

— Mi-ai deşteptat pofta de mâncare, zise exploratorul. Halimah e bucătăreasa mea, dar ea nu ţi-ar putea deosebi niciodată ceaiul de cafea.

Ferajji, bucătarul nostru, era gata, ca de obicei, cu un ceai excelent şi o farfurie de clătite fierbinţi; „minciunele" cum le zicea doctorul. Niciodată nu m-am dat în vânt după genul acesta de dulciuri, prăjite într-o tigaie, dar îi erau necesare doctorului, care îşi pierduse aproape toţi dinţii din pricina călătoriei în Luanda. Fusese constrâns să reziste hrănindu-se cu boabe de porumb crud; în regiunea aceea nu se găsea fărâma de carne, şi efortul făcut pentru a ronţăi boabele de porumb îi slăbise dinţii. Eu preferam pâinişoarele din porumb de Virginia care, după părerea mea, aduceau cel mai mult cu pâinea ce se putea obţine în Africa Centrală.

Doctorul spuse că mă socotise un om nespus de bogat şi de deprins cu luxul, când văzuse marea cadă cărată pe umerii unuia din oamenii mei; dar în dimineaţa aceea, mă considera încă şi mai luxos, când fură aduse – scânteietoare şi strălucitoare de curăţenie – cuţitele şi furculiţele mele, farfuriile şi ceştile, ceainicul şi linguriţele de argint, când fu desfăşurat un covor persan bogat şi moale, şi gazda mea remarcă buna îngrijire asigurată de Mercurii mei de culoarea şofranului şi a abanosului.

Acesta a fost începutul vieţii noastre la Ujiji. Înainte de sosirea mea, nu mă gândeam la el ca la un prieten. Pentru mine era doar un „obiectiv" – un subiect grozav pentru un cotidian, în egală măsură cu alte subiecte cu care se desfată lacomul public iubitor de noutăţi. Străbătusem câmpuri de bătălie, fusesem martor la revoluţii, la războaie civile, la „*emeutes*"[9] şi masacre; stătusem în apropierea unui ucigaş osândit la moarte, ca să consemnez pentru cititori ultimele lui zbateri şi suspine; dar niciodată nu fusesem chemat să consemnez ceva care

9 Răzvrătiri (fr.) (n.t.).

să mă mişte atât de puternic ca necazurile şi suferinţele îndurate de omul acela, privaţiunile şi dezamăgirile încercate, a căror istorisire se revărsa în asemenea clipe în urechile mele. Am început cu adevărat să-mi dau seama că „Zeii din ceruri veghează cu dreptate treburile omeneşti”. Am început să recunosc în desfăşurarea lucrurilor mâna unei Pronii atotcârmuitoare şi binevoitoare.

Faptele, pe care le înşir mai jos sunt ieşite din comun şi vrednice de meditat asupra lor. Mi se încredinţase misiunea de a da de urma lui Livingstone într-o zi din luna octombrie a anului 1869. Domnul Bennett avea banii pregătiţi, iar eu eram gata pentru călătorie. Dar, ia aminte, cititorule, că nu am pornit direct la îndeplinirea misiunii mele de cercetare. Am avut multe sarcini de dus la capăt, înainte de a purcede la realizarea ei, şi am fost nevoit să călătoresc multe mii de mile. Presupunând că de la Paris aş fi plecat de-a dreptul în Zanzibar poate că după şapte-opt luni m-aş fi aflat la Ujiji, dar în perioada aceea Livingstone nu s-ar fi găsit acolo, şi aş fi fost silit să-l urmez pe cărările ocolite pe care apucase, prin pădurile virgine din Manyuema şi în susul întortocheatului curs al fluviului Luataba, pe o distanţă de sute de mile. Timpul pe care mi-l ceruse călătoria mea pe Nil, îndărăt la Ierusalim, după aceea până la Constantinopol, prin Rusia meridională, în Caucaz şi Persia, fusese folosit de Livingstone pentru a face rodnice descoperiri la vest de Tanganica. Formulând altă ipoteză: să zicem că aş fi sosit în Unyanyembe în partea a doua a lunii iunie şi că, din cauza războiului aş fi fost reţinut trei luni în Unyanyembe, ducând acolo o existenţă zbuciumată, timorată şi plină de nerăbdare. În intervalul acela, în timp ce eu mă zbăteam în fel şi chip şi eram întârziat de o serie de accidente, Livingstone fusese constrâns să se întoarcă la Ujiji, în aceeaşi lună. A durat din iunie şi până-n octombrie ca să mărşăluiască până la Ujiji. Acum, în luna septembrie, mă smulsesem din paralizarea pe care mi-o impuseseră accidentele şi peripeţiile şi mă îndreptasem în mare grabă spre sud-vest, către Ukonongo, apoi o luasem spre vest

până la Kawendi, după aceea, urmasem ruta nordică, cu direcţia Uvinza, pe urmă mersesem spre vest, către Ujiji, la numai trei săptămâni după sosirea doctorului, ca să-l găsesc odihnindu-se pe veranda locuinţei sale, cu faţa întoarsă spre est, direcţia din care venisem eu. Dacă aş fi plecat direct de la Paris în căutarea lui, s-ar fi putut să-l pierd; dacă aş fi fost în măsură să plec direct la Ujiji din Unyanyembe, s-ar fi putut să-l pierd.

Zilele veneau şi treceau, scurgându-se în chip tihnit şi fericit, sub coroanele de frunziş ale palmierilor din Ujiji. Tovarăşul meu se înzdrăvenea treptat şi i se ridica moralul. Simţea cum îi pulsează din nou viaţa în vine;

vitalitatea lui epuizată se refăcea, entuziasmul pentru munca sa îi renăştea, creştea, ajungând pe o culme care îl făcea să simtă dorinţa de a fi iar. pe picioare şi de a trece la acţiune. Dar ce putea el să facă, cu cinci oameni şi cincisprezece – douăzeci de dori?

Într-o zi l-am întrebat:

— Doctore, ai văzut capătul de nord al lacului Tanganica?

— Nu, am încercat să mă duc până acolo, dar waiijii au făcut tot ce au putut ca să mă jupoaie, la fel cum au păţit Burton şi Speke, şi nu aveam o mare cantitate de pânzeturi. Dacă m-aş fi dus la capătul lacului, n-aş fi putut merge până în Manyuema. Cumpăna apelor era tema cea mai importantă; şi aceasta o reprezenta cursul Luatabei. Faţă de această problemă, întrebarea dacă există vreo legătură între Tanganica şi lacul Albert N’Janza devine absolut insignifiantă. Marea cumpănă a apelor o reprezintă fluviul acesta, care curge de la al unsprezecelea grad de latitudine sudică, şi i-am urmat cursul pe o distanţă de peste şapte grade, spre nord. Chambezi, numele purtat de extremitatea lui sudică, cuprinde în bazinul lui o mare zonă din teritoriul situat la sud de cel mai meridional izvor al lacului Tanganica; – de aceea, trebuie să fie cel mai important. Personal, nu am nici cea mai mică îndoială asupra faptului că lacul acesta este Tanganica superioară, iar cel numit de Baker Albert N’Yanza este Tanganica

inferioară, legate între ele de o apă care curgea de la unul la celălalt. Aceasta este credinţa mea, bazată pe faptele relatate de arabi, şi pe o probă făcută cu plante acvatice, pentru a determina direcţia cursului. Dar, ca să fiu sincer, niciodată nu m-am prea gândit la asta.

— Ei, bine, dacă aş fi în locul dumitale, doctore, înainte de a părăsi Ujiji, l-aş explora şi aş înlătura îndoielile existente asupra acestui subiect, pentru ca, după ce vei pleca de aici, să nu trebuie să te întorci pe acelaşi drum. Societatea regală de geografie acordă o mare importanţă acestei presupuse legături şi declara că dumneata eşti singura persoană capabilă să o soluţioneze. Dacă îţi pot fi de vreun folos, sunt la dispoziţia domniei tale. Deşi eu personal nu am venit în Africa în calitate de explorator, subiectul acesta îmi stârneşte curiozitate grozavă şi-aş fi dispus să te ins oţesc. Am cu mine vreo douăzeci de oameni care se pricep la vâslit, avem, cu toptanul, arme de foc, pânzeturi. şi mărgele şi dacă suntem capabili să procurăm de la arabi o pirogă, am pune lesne treaba la cale.

— A, putem obţine o pirogă de la Sayd bin Majid. Omul acesta a fost foarte amabil cu mine şi, dacă a existat vreodată un *gentleman* printre arabi, atunci acela e el.

— Va să zică, s-a stabilit, plecăm împreună?

— Sunt gata, în clipa când vei fi şi dumneata.

— Eu sunt. la ordinele domniei tale. Nu îi auzi pe oamenii mei cum ţi se adresează cu cuvintele „Marele Stăpânit, iar mie îmi spun „Micul Stăpân”? Niciodată nu i-ar sta bine unui „Mic Stăpân” să preia el comanda.

Ajunsesem acum să cunosc ce fel de om era Livingstone. Desfid pe oricine s-ar afla în societatea lui fără a izbuti să-i sondeze temeinic firea, fiindcă este un om care nu ştie ce înseamnă ascunzişul, şi la el ceea ce apare la suprafaţă este însăşi realitatea din sufletul lui. Nu fac altceva decât să-mi aştern pe hârtie opinia personală despre omul Livingstone, aşa cum l-am văzut eu, nu aşa cum se prezintă el însuşi; aşa cum îl ştiu eu că este, şi nu cum am auzit vorbindu-se despre el.

Am trăit alături de el de la *10 noiembrie 1871* până la *14 martie 1872*; am fost martor la comportarea avută de el în tabără şi în cursul marşurilor, şi impresia pe care mi-a lăsat-o este o admiraţie fără rezerve.

Tabăra este locul cel mai potrivit în care omul îşi dezvăluie slăbiciunile şi-n care îndeletnicirile favorite îşi arată partea urâtă, dacă el este superficial sau incapabil.

Cred că este posibil, totuşi ca Livingstone, când se află în tovărăşia unei persoane nepotrivite cu el, să se simtă sădit. Ştiu prea bine că şi eu m-aş lăsa imediat stăpânit de o dispoziţie asemănătoare, dacă un om ar avea un caracter atât de făţarnic, încât ar fi cu neputinţă să călătoreşti în compania lui. Am văzut oameni în a căror companie nu simţeam altceva decât un fel de paralizare de care consideram că este de datoria mea să nu mă simt scăzut în propriii mei ochi – să mă descotorosesc cât mai curând. Dar Livingstone avea un caracter demn de admiraţia mea, care îmi stimula tot entuziasmul şi nu stârnea altceva decât cea mai sinceră admiraţie.

Doctorul Livingstone este un om de vreo şaizeci de ani, deşi, după ce se întremase complet, arăta mai degrabă ca un bărbat care nu a trecut de cincizeci de ani. Părul lui mai are încă o nuanţă şatenă, dar este vârstat ici şi colo de câte o şuviţă căruntă, pe la tâmple; favoriţii şi mustăţile sale sunt încărunţite de tot. Se bărbiereşte zilnic. Ochii lui, căprui, păstrează o strălucire remarcabilă. Are o privire ageră şi pătrunzătoare, ca un uliu. Doar dantura lui trădează slăbiciunea vârstei, călătoria grea şi anevoioasă prin Luanda a făcut prăpăd.

Statura lui, care de curând a căpătat un aspect îndesat, e cu puţin peste medie; este doar uşor încovoiat la umeri. Când merge, are un pas ferm dar greoi, ca al unui om prea muncit sau vlăguit. Este deprins să poarte o şapcă de ofiţer de marină, cu un cozoroc semicircular, după care a fost identificat de-a lungul. şi de-a latul Africii. Când l-am întâlnit prima dată, în îmbrăcămintea lui se vedeau urme de cârpeli şi de reparaţii, dar era de o curăţenie scrupulos păstrată.

Am fost făcut să cred că Livingstone are un temperament mizantropic, că e ros de *spleen*, că şi-a pierdut minţile, că este cu totul alt om decât acel David Livingstone pe care lumea îl ştia drept reverend misionar; că nu ţine niciun fel de însemnări, nu scrie niciun fel de observaţii, decât acelea pe care să nu le poată citi altă persoană afară de el; şi, înainte de a fi pornit spre Africa Centrală, îmi ajunsese la urechi zvonul că s-ar fi însurat cu o prinţesă africană.

Am pretenţia, cu tot respectul, de a-mi exprima o opinie care diferă de toate afirmaţiile menţionate anterior. Nu garantez că ar fi un înger, dar se apropie de stadiul angelic atât cât îi este posibil unei fiinţe omeneştii N-am văzut nici urmă de mizantropie sau *spleen* la el; cât despre afirmaţia că îi place sporovăială, pot spune că doctorul Livingstone este absolut contrariul: este rezervat, cât nici nu se poate spune; iar celor care susţin că doctorul Livingstone s-a schimbat, nu le pot declara altceva decât că, pesemne, nu l-au cunoscut niciodată, fiindcă este un fapt notoriu că doctorul era un filon de umor pe care şi-l manifesta ori de câte ori se afla printre prieteni. Trebuie, de asemenea, să cer îngăduinţa de a corecta. afirmaţia gentlemanului care mi-a comunicat că Livingstone nu-şi ia niciun fel de însemnări, nici nu face observaţii. Uriaşul *Jurnal* al lui Letts pe care l-am dus acasă fiicei sale, este doldora de însemnări, şi sunt acolo teancuri de file umplute cu observaţiile sale, în cursul ultimei călătorii întreprinse în Manyuema, singur; iar, în mijlocul registrului, vezi filă după filă, coloană după coloană, de cifre înşirate cu grijă.

Am primit din partea lui o misivă lungă, trimisă prin bunăvoinţa domnului Thomas MacLear, şi nu conţine nimic altceva decât observaţii. În timpul celor patru luni cât am stat cu el, am remarcat cum în fiecare seară îşi trecea pe hârtie cu cea mai mare grijă însemnările zilnice; o cutie încăpătoare de aluminiu, pe care o ducea cu el, conţinea nenumărate carnete de însemnări făcute în tabără, şi vă pot spune că cuprinsul lor va vedea cândva lumina

tiparului. Hărţile desenate de el vădesc, de asemenea, o mare acurateţă şi hărnicie. Cât despre zvonul, care a circulat cu privire la însurătoarea lui în

Africa, nu este necesar să spun mai mult decât că este totalmente neîntemeiat şi e absolut înjositor pentru un *gentleman* să facă astfel de aluzii în legătură cu numele lui David Livingstone.

Din persoana lui Livingstone se desprinde un afabil *abandon* care n-a rămas fără înrâurire asupra mea. De câte ori se pornea pe râs, era ceva contagios în reacţia lui, care mă îndemna să-l imit. Era un râs asemănător cu cel al lui Herr Teufeldrockh – un hohot de râs îi scutura făptura, din cap până la călcâie. Dacă istorisea o întâmplare o relata în aşa fel, încât să-l convingă pe auditor de autenticitatea ei; faţa lui se aprindea atât de puternic de hazul maliţios al păţaniei, încât eram sigur că întâmplarea merita să fie istorisită şi ascultată.

Trăsăturile ofilite care mă şocaseră la prima noastră întâlnire, pasul greoi, trădând vârsta înaintată şi călătoriile anevoioase, barba căruntă şi umerii încovoiaţi, dezminţeau firea reală a omului. Sub acel aparent aer de uzură, se ascundea un neţărmurit izvor de bună dispoziţie şi un umor nesecat; rama aceea tocită încadra un suflet tânăr şi nespus de exuberant.

În fiecare zi, auzeam din gura lui o droaie de glume şi anecdote plăcute, povestiri vânătoreşti interesante, în care prietenii lui, Oswell, Webb, Vardon şi Gorden Cumming, erau mai totdeauna principalii actori. La început, nu am fost sigur dacă nu cumva jovialitatea aceea, umorul şi revărsarea lui de vitalitate fizică nu erau rezultatele unei forme de isterie voioasă; dar, de vreme ce am constatat că se manifestau în mod constant, cât timp eram în societatea lui, sunt obligat să le consider trăsături naturale la el.

Alt lucru, care mi-a atras în mod deosebit atenţia, a fost uimitoarea capacitate de a reţine a memoriei sale. Dacă ne amintim de numeroşii ani petrecuţi de doctor în

Africa, lipsit de cărţi, se cuvine să-i apreciem memoria drept ieşită din comun, odată ce era capabil să

recite poeme întregi din opera lui Byron, Burns, Tennyson, Longfellow, Whittier şi Lowell.[10] Motivul pentru care se bucura de memoria aceea excepţională poate fi găsit, cumva, în faptul că aproape toată viaţa sa, putem spune, trăise cufundat în sinea lui. Zimmerman, un mare cercetător al firii omeneşti, se pronunţa în această materie: „Mintea neimpovărată de nimic îşi aduce aminte de tot ce a citit, tot ce a plăcut ochiului său şi i-a încântat urechea, şi cugetând asupra fiecărei idei pe care fie observaţia, fie experienţa personală, fie convorbirile avute, le-au zămislit în mintea lui, dobândeşte noi informaţii prin mijlocirea fiecărei meditaţii.

Intelectul contemplă toate scenele precedente ale vieţii sale; priveşte cu anticipaţie tot ceea ce va să vină şi contopeşte toate ideile culese din trecut şi din viitor în savurarea momentului actual”.

Doctorul a trăit într-o lume ce s-a rotit înăuntrul lui, din care rareori s-a trezit, doar ca să se ocupe de satisfacerea necesităţilor practice ale lui şi ale oamenilor din jurul său; apoi, se cufunda din nou în aceeaşi fericită lume interioară, pe care desigur că a populat-o cu proprii lui prieteni, cu relaţiile şi rudele sale, cu lecturile, ideile şi asociaţiile familiare spiritului său, astfel că, oriunde s-ar fi aflat sau de orice ar fi fost înconjurat, lumea lui personală exercita totdeauna o atracţie mai puternică asupra minţii sale cultivate, decât cea avută de circumstanţele exterioare.

Studiul schiţat asupra personalităţii doctorului Livingstone nu ar fi complet, dacă nu am avea în vedere şi latura evlavioasă a caracterului său. El nu împărtăşeşte o religie de tip teoretic, ci credinţa sa constă dintr-o practică statornică, deschisă, sinceră. Nu este o atitudine demonstrativă, nici zgomotoasă, ci se manifestă într-un mod liniştit, concret şi este totdeauna în acţiune. Nu este agresiv, aspect care uneori devine stânjenitor, dacă nu chiar penibil. La el religia îşi evidenţiază cele mai

10 Primii trei, poeţi englezi, ceilalţi poeţi şi gînditori americani reprezentativi din secolul al XIX-lea (n.t.).

frumoase trăsături: îi cârmuieşte conduita, nu numai faţă de slujitorii lui, ci şi faţă de băştinaşi, de mahomedanii bigoţi şi de toate persoanele care vin în contact cu dânsul. Fără această înclinare, Livingstone, cu temperamentul lui năvalnic, cu entuziasmul şi moralul lui ridicat, cu curajul lui, ar fi devenit cu siguranţă un companion insuportabil şi un stăpân aspru. Religia l-a îmblânzit şi a făcut din el un *gentleman* creştin: ceea ce era neşlefuit şi năvalnic a fost rafinat şi domolit; religia a făcut dintr-însul omul cel mai sociabil şi stăpânul cel mai indulgent – un om în a cărui societate este o plăcere să te găseşti.

La Livingstone, am văzut multe trăsături amabile. Niciodată nu uită să fie gentil; niciodată nu-l părăseşte optimismul. Niciun fel de nelinişti, nicio tulburare a minţii, nici îndelungata absenţă de-acasă şi prelungita despărţire de neamurile lui, nimic nu-l poate face să se plângă. El gândeşte că, „până la urmă totul se va sfârşi cu bine”; asemenea încredere în bunătatea Proniei îl însufleţeşte, împrejurări potrivnice şi-au bătut joc de el, fiind jucăria unor nemernici trimişi din Zanzibar; deşi a fost călcat în picioare şi covârşit de hărţuieli, totuşi nu a dezertat nicio clipă de la misiunea încredinţată de domnul Roderick Murchison.

A sacrificat severului dictat al datoriei, şi numai ei, căminul său şi toată tihna şi înlesnirile, plăcerile, rafinamentele şi confortul vieţii civilizate. îl caracterizează un eroism spontan, inflexibilitatea tipică romanului, fermitatea care nu dă îndărăt de la niciun efort, a anglo-saxonului – niciodată nu şi-a părăsit munca, cu toate că inima lui duce dorul căminului; niciodată nu a renunţat la vreuna din obligaţiile ce-i reveneau, până când – nu poate pune cuvântul *FINIS* la capătul operei lui.

Dar puteţi lua oricare latură doriţi din personalitatea doctorului Livingstone şi să o analizaţi cu minuţiozitate, şi arunc mănuşa oricărui om în stare să-i găsească un cusur. Ştiu că este susceptibil; dar aşa este oricare făptură înzestrată cu o minte aleasă şi o fire generoasă. Este susceptibil când i se pune la îndoială vreo afirmaţie, sau

dacă este criticat. Una din trăsăturile sale cele mai marcate este o mare dragoste de adevăr, ceea ce dovedeşte că este un om care respectă cele mai stricte principii şi nutreşte cele mai conştiincioase scrupule; fiind astfel, este natural să se arate susceptibil şi să se ferească de orice atac adus onestităţii observaţiilor făcute de el şi acurateţei relatărilor sale. Este conştient că a trudit cu zel şi sârg spre propăşirea geografiei şi a ştiinţei, că şi-a dat toată silinţa şi a fost atât de exact pe cât i-au îngăduit împrejurările. Criticii de rând rareori ţin seama de împrejurări, ei – fără a lua deloc aminte la munca depusă pentru a putea obţine cea mai mică doză de informaţie geografică, într-o ţară nouă, împresurat de primejdii şi greutăţi de neconceput, de felul celor înfăţişate de meleagurile Africii Centrale – par să găsească o satisfacţie din a face harcea-parcea, din a reduce la zero rodul unor îndelungaţi ani de trudă, aruncând săgeţi ascuţite muiate în veninul ridiculizării şi al sarcasmului.

Fără îndoială, Livingstone se poate înşela în câteva din concluziile trase asupra anumitor puncte din geografia Africii Centrale, dar nu este el omul dogmatic şi categoric care să refuze probe contrarii. Negreşit, când se aduc argumente împotriva constatărilor sale, pretinde b autoritate mai înaltă decât simpla teorie abstractă. Întreaga lui existenţă reprezintă o mărturie împotriva netemeiniciei teoriei pure, şi toată truda lui de ani şi ani ar fi zadarnică, dacă o simplă teorie ar putea fi folosită drept dovada valabilă împotriva observaţiei personale şi a cercetării ştiinţifice răbdătoare.

Repulsia manifestată de el faţă. de eşafodarea de supoziţii şi ipoteze privitoare la natura, forma şi configuraţia unei materii concrete imutabile, cum este globul pământesc, rezultă din faptul că un om care se lasă pe seama teoriilor elaborate asupra unui subiect atât de neteoretic cum este Africa Centrală, nu-şi dă osteneala să se deplaseze la faţa locului pentru a le demonstra, supunându-le la verificarea explorării. Opinia exprimată de doctor asupra unui asemenea personaj este că nu se arată

omul potrivit pentru împlinirea datoriei sale, că riscă să devină uşor sclavul teoriei, o închipuire voluptuoasă, care-l va pune la picioarele ei.

Livingstone are ferma convingere că un om care îşi bizuie unica lui cunoştinţă asupra geografiei Africii, exclusiv pe teorie, nu merită niciun pic de credit. Tocmai teama lui de a fi discreditat şi criticat, fiind făcut astfel să apară în ochii lumii întregi ca un om care şi-a irosit atâţia ani preţioşi în Africa doar de dragul de a împovăra mintea geografilor cu teorii – acest fapt l-a reţinut vreme atât de îndelungată în Africa, unde s-a zbătut din răsputeri pentru a verifica valoarea principalei teorii pe care a îmbrăţişat-o şi de care nu se va despărţi până ce nu o va fi dovedit, sau va fi dezminţită de realitate.

Această teorie principală constă din convingerea lui că în largul şi puternicul fluviu Luataba a descoperit izvoarele Nilului. Temeiurile care îl fac să nutrească această credinţă sunt, de asemenea natură şi pondere, încât îl îndeamnă să dispreţuiască avertismentul ce i se dă că vârstă este necruţătoare şi că vechea lui constituţie de fier se şubrezeşte. El se arată sigur că speculaţiile sale asupra acestui punct vor fi confirmate; are convingerea că este destul de robust pentru a-şi continua explorările până ce va fi în stare să se întoarcă în patria lui, anunţând că Luataba nu este altceva decât Nilul.

Descoperind că un neînsemnat râu numit Chambezi care azi are obârşia între 10° şi 12° latitudine sudică, curge spre vest, apoi spre nord, trecând prin mai multe lacuri, având când numele de Chambezi, când de Luapula, iar apoi fiind întâlnit drept Laalaba, şi că urmează direcţia către nord pe o distanţă de mai bine de şapte grade, Livingstone a devenit adeptul ferm al opiniei că apa al cărei curs îl va urma era chiar Nilul egiptean. Neizbutind să-şi continue explorările mai sus de 4° latitudine sudică, din lipsă de provizii, s-a decis să se întoarcă la Ujiji pentru a-şi le procura.

Iar acum, după ce le-a obţinut, intenţionează să se întoarcă la punctul unde şi-a întrerupt munca. Are să

urmeze marele fluviu până ce se va stabili în mod categoric ce nume trebuie să-i fie dat acestei nobile căi de apă, al cărui curs l-a cercetat cu preţul atâtor greutăţi şi trudârî, subminându-şi sănătatea.

Tuturor stăruinţelor de a se întoarce, tuturor ispitelor sclipitoare oferite de cămin şi de nenumăraţii săi prieteni, le dă acelaşi ferm răspuns:

— Nu, nu mă înapoiez până ce nu-mi duc la capăt munca.

I-am auzit adesea pe slujitorii noştri discutând meritele fiecăruia dintre noi.

— Stăpânul vostru, le spun slujitorii mei oamenilor lui Livingstone, este un om bun, un om foarte bun; el nu vă bate, fiindcă are inimă blajină; dar al nostru – vai şi amar! este aprig şi aspru – înfierbântat ca focul – *mkali sana*, *kana moto*.

De unde, în momentul sosirii sale la Ujiji, arabii şi metişii îl urau şi-i puneau beţe în roate în fel şi chip, datorită amabilităţii sale nedezminţite şi firii blânde, plăcute, dovedite, ajunsese să cucerească toate inimile. Până şi musulmanii nu treceau niciodată pe lângă casa lui fără a intra ca să-i aducă omagiile lor şi să-i spună: „Binecuvântarea Domnului să pogoare asupra domniei voastre”.

În fiecare duminică dimineaţa, îşi adună în jur mica lui turmă de credincioşi şi le citeşte rugăciuni şi un capitol din *Biblie*, pe un ton natural, neafectat şi sincer, iar, după aceea, ţine în limba kisawahili o scurtă cuvântare inspirată de subiectul citit, fiind ascultat cu interes şi atenţie.

Mai există un aspect al caracterului lui Livingstone, asupra căruia cititorii cărţilor scrise de el şi cercetătorii călătoriilor sale, desigur, că sunt dornici să fie informaţi – anume, abilitatea cu care rezistă climatului înspăimântător al Africii Centrale şi urmărirea energică a explorărilor. Energia aceasta consecventă este o însuşire înnăscută, a lui şi a rasei sale. Doctorul este un foarte frumos exemplu de perseverenţă, îndărătnicie şi tenacitate, ce caracterizează spiritul anglo-saxon; dar capacitatea lui de

a rezista climatului nu este datorită numai firii fericite native, ci şi vieţii de o strictă cumpătare dusă. Un beţivan şi un om cu deprinderi vicioase nu ar fi fost niciodată în stare să reziste climatului Africii Centrale.

A doua zi după sosirea mea la Ujiji, l-am întrebat pe doctor dacă nu simţea câteodată dorinţa de a-şi vizita patria şi de a-şi acorda un răgaz, după cei şase ani petrecuţi în explorări, şi răspunsul dat îl dezvăluie pe deplin. Mi-a spus:

— Aş ţine tare mult să mă duc acasă şi să-mi mai revăd copiii, dar nu mă rabdă inima să abandonez sarcina ce mi-am luat, când lucrarea este aproape dusă la capăt. Îmi mai trebuie doar şase-şapte luni ca să identific adevăratul izvor, descoperit de mine, cu braţul Nilului Alb, cercetat de Petherick, sau cu lacul Albert N'Yanza al domnului Samuel Baker, numit de băştinaşi „Chowambe". De ce să mă duc acasă înainte ca misiunea mea să fie îndeplinită, şi astfel să fiu silit să mă mai întorc aici o dată ca să fac ceea ce pot realiza foarte bine chiar în lunile următoare?

— Şi de ce v-aţi întors de la asemenea distanţă, l-am întrebat, fără a vă încheia misiunea pe care spuneţi că o aveaţi de îndeplinit?

— Pur şi simplu, fiindcă am fost constrâns. Oamenii nu mai voiau să se clintească din loc, nici cu un pas. S-au răzvrătit şi au luat hotărârea secretă – dacă eu aş fi insistat să meargă mai departe – de a stârni o răzmeriţă în ţinut, şi după ce ar fi izbutit m-ar fi părăsit; în asemenea caz, aş fi fost omorât. Era primejdios să merg mai departe. Explorasem şase sute de mile ale cursului de apă, trasasem pe hartă toţi tributarii principali care-şi varsă apele în canalul central de drenaj, dar când eram pe cale deja începe explorarea ultimei şut. e de mile, oamenilor mei le-a pierit curajul şi au început să mă saboteze sub toate formele posibile. Acum, după ce am făcut cale întoarsă şapte sute de mile, ca să-mi procur un nou stoc de provizii şi altă escortă, mă trezesc lipsit până şi de mijloacele minime necesare pentru a subzista mai mult de

câteva săptămâni şi cu trupul şi mintea bolnave.

Acum pot face o pauză pentru a întreba pe oricare om brav cum s-ar fi comportat într-o asemenea criză. Mulţi ar fi fost cuprinşi de zorul înfrigurat de a ajunge acasă, pentru a vesti explorările continuate şi noile lor descoperiri şi pentru a domoli neliniştea familiei mâhnite şi a prietenilor, care aşteptau întoarcerea. Negreşit că făcuse destui paşi către soluţionarea problemei ce stăpânişe minţile colegilor săi savanţi, membrii Societăţii Regale de Geografie. Nu era o explorare cu rezultate negative; era o strădanie anevoioasă, cinstită, depusă ani în şir, dovedise jertfire de sine, răbdare atotîndu-rătoare şi o tărie de cuget exaltată, cum nu izbutesc să aibă oamenii obişnuiţi.

Presupunând că Livingstone s-ar fi întors în grabă spre coasta Oceanului, după ce descoperise lacul Bangwelo, ca să dea lumii geografice această veste, pe urmă, ş-ar fi înapoiat în interior ca să descopere Maero şi apoi ar fi dat iarăşi fuga spre Zanzibar, după care s-ar fi dus îndărăt încă o dată, ca să descopere Kamolondo şi să dea iarăşi fuga spre coastă. Acest procedeu nu ar fi fost conform cu caracterul lui Livingstone. El trebuia nu numai să descopere Chambezi, lacul Bangwelo, fluviul Luapula, lacul Moero, fluviul Luataba şi lacul Kamolondo, ci trebuia totodată să-şi mine neobosit înainte paşii, ca să contribuie la întregirea identificării măreţului sistem lacustru-fluvial.

Dacă ar fi urmat pilda exploratorilor obişnuiţi, ar fi dat buzna de colo-colo ca să comunice noutăţile descoperite, în loc de a explora, şi ar fi fost capabil să scrie câte un volum pe tema descoperirii fiecărui lac şi să câştige mulţi bani pe această cale. Cuprinsul cărţilor sale se întemeiau pe destule luni de explorare constantă.

Lucrarea sa *Călătoriile unui misionar* îmbrăţişează o perioadă de şaisprezece ani; cartea sa asupra Zambeziului, alţi cinci ani, şi dacă, marele călător mai are zile pentru a se întoarce acasă, cea de a treia carte scrisă de el, cea mai însemnată din toate, va trebui să consemneze observaţiile făcute în decurs de opt sau nouă ani.

Livingstone are ca principiu să facă temeinic orice îşi ia sarcina de a înfăptui, şi în conştiinciozitatea cu care îşi efectuează munca el găseşte – în pofida dorului de casă, devenit câteodată copleşitor – într-o anumită măsură, mulţumire, dacă nu fericire. Pentru oameni cu o alcătuire sufletească diferită, o lungă şedere în mijlocul sălbaticilor din Africa ar fi privită cu oroare; totuşi, în această sihăstrie mintea lui Livingstone este capabilă să găsească plăcere şi hrană pentru meditaţiile sale filosofice. Minunăţiile naturii virgine, pădurile măreţe şi munţii sublimi, râurile veşnice şi izvoarele marilor lacuri, comorile minunate ale pământului, splendorile firmamentului tropical, contemplate zi şi noapte – toate fenomenele terestre şi celeste sunt ca o mană cerească pentru un om însufleţit de asemenea spirit de sacrificiif şi devotat filantropism. El se poate simţi vrăjit de simplitatea primitivă a fiilor întunecaţi la culoare ai Etiopiei, în mijlocul cărora a petrecut atâţia ani din viaţa sa; are o încredere nezdruncinată în capacităţile lor; observă virtuţi în firea lor acolo unde alţii nu văd nimic altceva decât sălbăticie, şi oriunde a călătorit printre ei, s-a străduit să înalţe un popor care părea uitat de Dumnezeu şi de creştini.

Într-o noapte mi-am scos carnetul de note şi m-am pregătit să consemnez, întocmai cum istorisea cu gura lui, tot ce avea de spus despre călătoriile sale, şi fără nicio şovăială şi-a reluat experienţele, pe care le înfăţişez în rezumat astfel:

Doctorul David Livingstone a părăsit insula Zanzibar în luna martie a anului 1866. În ziua de 7 a lunii următoare pleca din golful Mikindany către interior, însoţit de o expediţie formată din doisprezece *sepoi*[11] din Bombay, nouă oameni proveniţi din Johanna – una din insulele Comore – şapte sclavi eliberaţi şi doi oameni din ţinutul Zâmbezi, pe care îi luase cu el ca să experimenteze cum se comportă. Mai avea şase cămile, trei bivoli, doi catâri şi trei măgari. Adunase, astfel, în jurul său, treizeci de

11 Soldaţi indieni din armata anglo-indiană. Cuvîntul vine din persană — sipahi, fiind introdus de portughezi (n.t).

oameni dintre oare o duzină de *cipai* urmau să joace rolul de gardă a expediţiei. Majoritatea lor erau înarmaţi cu carabine Enfield, primite în dar de doctor din partea guvernului din Bombay. Bagajul expediţiei consta din zece baloturi de pânzeturi şi doi saci cu mărgele, ce urmau să servească drept monedă de schimb destinată cumpărării produselor necesare întreţinerii, în ţinuturile pe care doctorul intenţiona să le viziteze. Pe lângă „banii" aceia împovărători, oamenii caravanei mai cărau câteva lăzi cu instrumente ştiinţifice, cronometre, termometre, sextant şi orizont giroscopic, lăzi conţinând haine, doctorii şi obiecte de uz personal. Expediţia călători în susul malului stâng al fluviului Rovuma – o rută mai semănată de obstacole nici nu ar fi putut să găsească. Mile şi mile de-a rândul, Livingstone şi însoţitorii lui fură siliţi să-şi taie drum cu securile prin inima unor jungle dese şi aproape de nepătruns, care se înşirau pe malurile fluviului. Drumul era o simplă potecă de picior, ce-i călăuzea în modul cel mai capricios prin mijlocul vegetaţiei stufoase, căutând cea mai lesnicioasă deschidere ivită, fără să-i pese ce direcţie lua. Pagazii erau în stare să înainteze de ajuns de uşor; dar cămilele, din pricina taliei lor enorme, nu puteau face niciun pas fără ca securile expediţiei să intre în acţiune, croind o cărare. Aceste unelte de pădurari erau necesare aproape întotdeauna; dar înaintarea expediţiei era adesea întârziata din cauza copacilor şi a oamenilor din insula Johanna, care nu aveau chef să muncească.

Curând după plecarea de la ţărm a expediţiei, aceşti oameni au început să se plângă şi să murmure, şi în orice împrejurare, cu fiecare prilej, trădau o ostilitate premeditată faţă de continuarea călătoriei. În scopul de a-l împiedica pe doctor să îşi urmeze ruta şi nutrind speranţa că acest lucru îl va forţa să se întoarcă pe coastă, oamenii aceia tratau cu atâta cruzime animalele, încât în scurtă vreme nu mai rămase niciunul în viaţă. Dar cum uneltirea aceea dădu greş, se apucară să-i instige pe băştinaşi împotriva albilor, pe care îi acuzau în chip necugetat că ar practica rituri stranii. Deoarece planul acela avea cei mai

mari sorţi de reuşită şi cum era primejdios să aibă în preajma lui asemenea oameni, doctorul ajunse la concluzia că era mai bine să renunţe la serviciile lor şi, în consecinţă, îi trimise pe *cipai* îndărăt pe coastă. Dar nu fără a le fi furnizat mijloacele de subzistenţă suficiente pentru călătoria lor până la destinaţie. Oamenii aceia aveau o faimă atât de proastă, încât băştinaşii pomeneau de ei numindu-i „sclavii doctorului”. Unul din cele mai urâte păcate ale lor era năravul de a-şi da pus tile şi muniţiile spre a fi cărate de prima femeie sau de primul băieţaş întâlnit în cale. Ei îi convingeau să facă această corvoadă, folosind ameninţări sau făgăduieli imposibile de adus la îndeplinire. Un ceas de marş era de ajuns ca să-i ostenească, iar, după aceea, se lungeau în mijlocul drumului ca să-şi jelească soarta amară şi să urzească noi planuri pentru a sabota ţelurile conducătorului lor. Către asfinţit, îşi făceau îndeobşte apariţia la locul de tabără, având înfăţişarea unor oameni pe jumătate morţi. Fireşte, că astfel de indivizi formau doar o escortă ca vai de lume căci, dacă expediţia ar fi fost atacată de vreun trib de băştinaşi nomazi dispunând de cea mai mică forţă ofensivă, doctorul nu ar fi putut să organizeze nici cea mai slabă apărare, şi nu. i-ar fi rămas altă alternativă, decât să se predea şi să fie ruinat.

Doctorul şi mica lui caravană sosiseră în ziua de 18 iulie 1866, într-un sat aparţinând unei căpetenii de wahiyou, situat la opt zile de marş, în sudul Rovumei şi a cărui aşezare domina obârşia lacului Nyassa. Teritoriul întins între fluviul Rovuma şi acest sat de wahiyou era o pustietate unde nu întâlneai nicio vietate; în cursul traversării sale, Livingstone şi cu expediţia lui suferiră amarnic de foame şi de pe urma dezertării oamenilor.

Pe la începutul lui august 1866, doctorul sosi în ţinutul lui Mponda, o căpetenie statornicită în vecinătatea lacului Nyassa. În drum spre această aşezare, doi dintre sclavii eliberaţi dezertară. Tot acolo, în Wekotani, un protege1 insistă să i se dea drumul, pretextând că îşi găsise fratele pierdut, neadevăr descoperit ulterior de

doctor. Mai pretinse, de asemenea, că familia lui locuia pe ţărmul răsăritean al lacului Nyassa. Susţinu, mai departe, că soţia favorită a lui Mponda era chiar sora lui. Dându-şi seama că Wekotani nu voia nici în ruptul capului să-l însoţească mai departe, doctorul îl luă cu dânsul la

Mponda. Acesta, cu acel prilej, îl văzu pentru întâia oară în viaţa lui, şi după ce îl aprovizionară pe flăcăul acela nerecunoscător cu pânzeturi şi mărgele suficiente pentru a se putea întreţine până ce „fratele lui mai mare" avea să-l cheme, îl lăsă pe lângă căpetenie, asigurându-se, mai întâi, că va avea parte de un tratament onorabil. Doctorul îi mai dăduse lui Wekotani hârtie de scris, deoarece tânărul ştia să scrie şi să citească – asemenea „cuceriri" ale educaţiei sale se înfăptuiseră la Bombay, unde fusese dat la şcoală – astfel ca, oricând ar avea. chef, să le poată scrie prietenilor săi englezi, sau însuşi doctorului. Livingstone îl sfătuise apoi să nu participe la vreuna din incursiunile făcute, de obicei, de compatrioţii. săi, oamenii din ţinutul Nyassa, asupra triburilor vecine, în scopul de a pune mina pe sclavi. Descoperind că cererea lui de a fi concediat avusese succes, Wekotani făcu ce făcu ca să-l momească şi pe Chumah, alt protejat de-al doctorului, tovarăş şi prieten la cataramă cu Wekotani, să plece din serviciul doctorului şi să vină după el, promiţându-i că-i va da, ca mită, o nevastă şi *pombe* cât îi va pofti inima, de la „fratele lui mai mare". Când Chumah îi raportă doctorului toată tărăşenia, fu sfătuit să nu plece, deoarece el (doctorul) nutrea bănuiala grozavă că Wekotani voia să-şi facă un sclav din colegul său. Chumah se retrase atunci, în chip înţelept, din mrejele ademenitorului său. De la reşedinţa lui Mponda, doctorul purcese până la „călcâiul** lacului Nyassa, în satul unui şef de trib pe nume Babista, care avea nevoie de doctorii pentru o boală de piele. Cu amabilitatea lui obişnuită, rămase în satul acelei căpetenii, ca să-i trateze maladia.

În fiind ce se găsea acolo, un arab corcit sosi de pe ţărmul apusean al lacului şi relată că fusese prădat de o bandă de mazitu, într-un loc de care doctorul şi cu Musa, şeful oamenilor din insula Johanna, ştiau prea bine că se

aflau la o depărtare de cel puţin 150 de mile nord-vest, de cel unde poposiseră ei. Musa însă, din motive cu totul personale – ce vor ieşi îndată la iveală – ascultă cu sufletul la gură \istorisirea arabului, şi-i acordă un credit total. După ce rumegase bine detaliile ei oribile, veni la doctor să-i înşire pe larg tot ce auzise, cu urechi atât de dornice. Exploratorul ascultă răbdător naraţiunea, care, prin intermediul relatării lui Musa, nu-şi pierdea nimic din copleşitoarea ei semnificaţie, şi apoi îl întrebă pe Musa dacă îi dădea crezare.

— Da, răspunse pe dată Musa, el îmi spune mie adevărul adevărat. Eu întreb pe el bine şi el îmi spune adevărul adevărat.

Totuşi, doctorul declară că nu crede istorisirea aceea, deoarece acei mazitu nu s-ar fi mulţumit să prade pe un călător, ci l-ar fi asasinat; dar sugeră, cu gândul de a îndepărta temerile subalternilor săi musulmani, să se ducă amândoi la căpetenia la care trăseseră şi acesta, fiind un om cu scaun la cap, va fi în stare să-i sfătuiască dacă povestirea menţionată putea să pară exactă sau nu… Se duseră deci împreună la căpetenia Babisa care, după ce auzi povestea arabului, nu şovăi o clipă să-l denunţe drept mincinos, întrucât istorisirea lui nu avea nici cea mai mică bază reală, argumentând pentru a-şi justifica opinia că, dacă vreo bandă de mazitu ar fi bântuit în ultima vreme prin împrejurimi ar fi trebuit să audă şi el, destul de curând.

Musa izbucni însă în strigăte:

— Nu, nu, doctore; nu, nu, nu; nu vreau mers mazitu; nu vreau mazitu ucide la mine. Vreau să-mi văd tatăl, mama, copilul, în Johanna. Nu vreau de loc mazitu.

Acestea sunt declaraţiile lui Musa *ipsissima* verba1.

La care doctorul replică:

— Nici eu nu vreau ca aceşti mazitu să mă omoare, dar de vreme ce ţi-e frică de ei, îţi promit că vom merge drept spre apus până ce vom ajunge foarte departe de locurile bântuite de ei.

Musa nu se mulţumi cu promisiunea, ci se perpeli ca

pe jar, şi gemea mai departe, zicând:

— Dacă am avea cu noi două sute de puşti, m-aş duce; dar ceata noastră mică o vor ataca la vreme de noapte, şi ne vor ucide pe toţi.

Doctorul îi repetă făgăduiala:

— Dar îţi spun că nu voi merge prin apropierea lor: mă voi duce spre apus.

Nici nu se întoarse bine cu faţa la apus, că Musa şi hamalii din insula Johanna o luară la sănătoasa, ca un singur om.

Comentând purtarea lui Musa, doctorul declară că a simţit un puternic imbold de a-i împuşca pe Musa* şi pe alt conducător de clică, dar era totuşi bucuros că nu îşi mânjise mâinile cu sângele lor ticălos.

Peste o zi sau două, alt om din caravana lui – pe nume Simon Price – veni la doctor cu acelaşi basm despre banda de mazitu, dar constrâns de numărul redus al membrilor expediţiei să înăbuşe orice fel de tendinţe de a dezerta şi de a fi slab de înger, doctorul îi astupă gura numaidecât şi îi interzise cu asprime. să mai rostească măcar o dată numele de mazitu.

Dacă băştinaşii nu l-ar fi ajutat, desigur că ar fi pierdut orice nădejde de a pătrunde în interiorul sălbatic şi neexplorat al continentului, unde era acum pe cale de a pune piciorul.

— Din fericire, după cum declară doctorul cu smerenie, mă aflam atunci într-un ţinut, după ce părăsisem ţărmurile lacului Nyassa, unde nu călcase picior de neguţător de sclavi; era un meleag nou şi virgin, şi, bineînţeles, cum am constatat întotdeauna în asemenea cazuri, băştinaşii se arătau realmente mai buni şi ospitalieri, şi mi-au transportat bagajele de la un sat la altul în schimbul unor cantităţi foarte mici de pânzeturi. *La* nevoie, călătorul era ajutat cu multă grijă la orice de aceşti băştinaşi simpli şi nesofisticaţi.

Părăsind această regiune ospitalieră pe la începutul lunii decembrie 1866, doctorul pătrunse într-un ţinut unde tribul mazitu se lăsase în voia obişnuitelor sale înclinări

spre tâlhărie. Ţinutul fusese stors de ultima fărâmă de provizii, pieriseră toate vitele, iar locuitorii emigraseră în alte locuri, ieşind din raza de acţiune a acelor feroci jefuitori. Membrii expediţiei, din nou asediaţi de o foame mistuitoare, erau siliţi să recurgă la fructele furnizate de unele părţi ale ţinutului. La răstimpuri, situaţia acelei caravane aflată la mare anaghie se înrăutăţea de dezertările membrilor lipsiţi de inimă, aceştia nu o dată s-au făcut nevăzuţi, cu echipamentul personal al doctorului, luând cu ei haine, schimburi, rufărie etc. în timp ce nenorociri şi necazuri de tot felul îi frânau, mai mult sau mai puţin, paşii, doctorul străbătuse, în siguranţă, ţinuturile Babisa, Bobenba, Barungu, Ba-ulungu şi Luanda.

În ţinutul Luamba trăieşte faimosul Cazembe, pe care l-a făcut cunoscut, cel dintâi, europenilor, doctorul Lacerda, exploratorul portughez. Cazembe este un cârmuitor nespus de inteligent; este un bărbat înalt, viguros, care poartă o îmbrăcăminte cu totul aparte, o stofă stacojie, cu desen, croită ca un kilt1 admirabil. În această ţinută de gală, regele Cazembe l-a primit pe doctorul Livingstone, înconjurat de căpeteniile şi de garda sa personală. O căptenie care fusese trimisă în misiune de regele şi de sfatul bătrânilor, ca să descopere tot ce se putea afla despre omul alb, se ridică apoi în picioare dinaintea adunării i, cu glas puternic, raportă rezultatul anchetei întreprinse: auzise că omul alb venise ca să caute şi să cerceteze ape, fluvii şi mări; deşi pe el nu-l tăia capul ce nevoie ar avea omul alb de asemenea lucruri, nu avea nicio îndoială că urmărea un ţel bun.

Apoi Cazembe întrebă ce-şi propunea doctorul să facă şi încotro se gândea să se ducă. Doctorul răspunse că se gândise să mărşăluiască spre sud, deoarece auzise despre o seamă de lacuri şi râuri care se aflau în direcţia aceea.

Cazembe întrebă:

— Ce nevoie te poate mina într-acolo? Apa este aici, aproape. Prin împrejurimi găseşti sumedenie de ape mari.

Înainte de a ridica şedinţa adunării sfetnicilor,

Cazembe dădu ordin ca omul alb să fie lăsat să meargă netulburat şi nestingherit prin cuprinsul ţării sale. Spuse că era primul englez pe care-l văzuse în viaţa lui, şi că îi fusese simpatic.

La scurt timp după ce fusese prezentat regelui, regina intră şi ea în încăpătoarea casă de primire, înconjurată de o gardă personală formată din amazoane înarmate cu lăncii. Era o tânără femeie chipeşă, înaltă, atrăgătoare, şi negreşit că se gândise să facă o impresie pu. ternică asupra bădăranului acela alb, fiindcă se înveşmântase în modul cel mai regal posibil şi era înarmată cu o lande înspăimântătoare. Dar înfăţişarea ei, deosebindu-se mult de ceea ce-şi închipuise doctorul, îl făcu să râdă, lucru care strică efectul urmărit, căci râsul doctorului era atât de contagios, încât însăşi amfitrioana fu cea dintâi care-l imită, iar amazoanele, ca nişte curtene experimentate, îi ţineau isonul. Foarte descumpănită de această întâmplare, regina fugi îndărăt în încăperile ei, urmată de docilele sale demoazele de onoare; o retragere absolut lipsită de demnitate şi atât de neregească, comparată cu maiestuoasa intrare făcută în prezenţa doctorului. Dar Livingstone ar avea multe de povestit despre primirea lui la această curte şi despre această interesantă pereche regală, şi cine poate relata mai bine şi mai viu scenele la care a fost martor, şi care îi aparţin exclusiv lui, decât el însuşi?

Curând după sosirea sa în ţinutul Luanda, sau Londa, şi înainte de a fi depăşit hotarul districtului guvernat de

Cazembe, trecuse un râu numit Chambezi, un curs de apă realmente important. Asemănarea de nume cu acel vast şi nobil fluviu din sud, a cărui descoperire va fi pe veci legată de numele lui, îl induse în eroare pe Livingstone, în perioada aceea, şi în consecinţă nu îi dădu atenţia cuvenită, având credinţa că Chambezi nu era decât obârşia lui Zâmbezi şi deci nu avea nicio legătură cu izvoarele fluviului din Egipt în căutarea cărora pornise. Vina lui era că prea se bizuise cu ochii închişi pe corectitudinea informaţiilor portugheze. Pentru a rectifica această eroare,

l-a costat multe luni de trudă sâcâitoare.

— De la începutul anului 1867, perioada sosirii sale în cuprinsul stăpânirii lui Cazembe, până la jumătatea lunii martie 1869, când sosise la Ujiji, fusese absorbit aproape integral de corectarea elementelor eronate şi a afirmaţiilor inexacte făcute de exploratorii portughezi. Portughezii, vorbind despre râul Chambezi, îl menţionau în mod invariabil ca pe „propriul nostru Zâmbezi” – adică, fluviul Zâmbezi care curge prin posesiunile portugheze din Mozambic. „Dacă te duci prin ţinutul lui Cazembe venind din Nyassa” – spuneau ei – „vei trece în drum peste propriul nostru Zâmbezi”. Asemenea informaţie categorică şi repetată – transmisă nu numai oral, ci şi inclusă în cărţile şi hărţile lor – era, firește, de natură să creeze confuzii. Când doctorul a constatat că ceea ce vedea el şi cele descrise de ei nu se potriveau, îndemnat de dorinţa sinceră de a fi corect, ca nu cumva el să se fi înşelat, se apucă să întreprindă din nou călătoria pe meleagurile străbătute în cursul expediţiilor precedente. Parcurse iară şi iară diferitele ţinuturi scăldate de numeroasele râuri ale complicatului sistem hidrografic cercetat, de parcă ar fi fost un suflet chinuit. Puse iară şi iară aceleaşi întrebări diferitelor persoane întâlnite, până când fu obligat să renunţe la ele, ca să nu i se spună: „Omul acesta s-a smintit, i s-a suit apa la cap!”

Dar călătoriile întreprinse şi truda lui plictisitoare din Luanda şi din ţinuturile adiacente stabiliseră, mai presus de orice îndoială – mai întâi faptul că Chambezi este un râu complet diferit de fluviul Zâmbezi al portughezilor, şi, în al doilea rând, că Chambezi, pornind cam din jurul gradului al unsprezecelea de latitudine sudică, nu este altul decât cel mai sudic tributar al marelui Nil, ceea ce acorda faimosului fluviu o lungime de peste 2000 de mile de latitudine, în linie dreaptă, aşa că devenea al doilea fluviu din lume, ca lungime, după Mississippi. Numele real şi adevărat al Chambezului este Dombazi. Când Lacerda şi urmaşii lui portughezi, venind în ţara lui Cazembe, au trecut peste Chanjbezi şi i-au auzit rostit numele, în chip

foarte firesc l-au aşternut pe hârtie drept, „propriul nostru Zâmbezi”, şi, fără a se interesa mai departe, i-au schiţat cursul ca şi cum ar fi urmat direcţia presupusă de ei.

În cursul cercetărilor făcute în regiunea aceea, atât de rodnică în descoperiri, Livingstone, ajunse la un lac situat la nord-est de stăpânirea lui Cazembe, pe care. băştinaşii îl numea Liemba, după ţinutul cu acelaşi nume cu care se mărginea el la est şi la sud. Trasând conturul lacului spre nord, doctorul Livingstone descoperi că nu era altul decât Tanganica – mai bine zis, extremitatea sa sud-estică, semănând foarte mult, pe harta lui, cu o schiţăv a Italiei. Latitudinea capătului sudic al acestei mari întinderi de apă este, cu aproximativ, 8°42 sud, ceea ce reprezintă astfel, de la nord la sud, lungimea totală de 300 de mile geografice. De la extremitatea meridională a lacului Tanganica, Livingstone străbătu ţinutul Marungu şi dădu peste lacul Moero. Urmărind să treacă pe hartă conturul acestui lac, care are cam vreo şaizeci de mile lungime, până la capătul lui sudic, descoperi un râu numit Luapula, care intra în lac venind din direcţia aceea. Urmând cursul lui Luapula spre sud, descoperi că iese din vastul lac Bangwelo cu o suprafaţă aproape tot atât de mare ca a lacului Tanganica. Explorând apele ce se vărsau în lac, descoperi că cel mai însemnat dintre tributarii aceia era Chambezi, astfel că izbutise să traseze integral cursul lui Chambezi, de la izvor până la lacul Bangweolo, ca şi ieşirea lui pe la capătul nordic al lacului, sub numele de Luapula, şi descoperise că intră apoi în lacul Moero. Se înapoie, din nou, în districtul lui Cazembe, pe deplin încredinţat că râul care curgea spre nord pe o distanţă de trei grade latitudine nu putea fi acelaşi cu cel ce se îndrepta spre sud sub numele de Zambezi, chiar dacă între numirile lor putea să existe o asemănare remarcabilă.

La reşedinţa lui Cazembe, găsi un metis bătrân, cu barbă albă, pe nume Mohammed bin Săli, ţinut acolo de către rege ca un fel de prizonier în libertate, din pricina anumitor împrejurări suspecte care însoţiseră sosirea şi şederea lui în ţinut. Datorită înrâuririi lui Livingstone,

Mohammed bin Săli obţinu eliberarea. În drum spre Ujiji, doctorul avu motive de a regreta amar că îşi folosise trecerea în favoarea acelui corcit. Se dovedi a fi un nemernic cât se poate de nerecunoscător, care otrăvea minţile puţinilor ciraci ai doctorului şi le câştigă simpatiile vânzându-le favorurile concubinelor sale, reducându-i astfel la un fel de robie. îl părăsiră cu toţii pe doctor, afară de doi – până şi credincioşii Susi şi Chumah îl părăsiră pentru a intra în serviciul lui Mohammed bin Săli. Dar se căiră curând şi se întoarseră la cel căruia îi juraseră devotament. Din ziua în care îl avusese pe bătrânul acela josnic în preajma lui, tot felul de amare nenorociri se ţinură scai de doctor, până în clipa sosirii sale la Ujiji, în martie 1869.

De la data sosirii sale până la sfârşitul lui iunie 1869, rămase la Ujiji, datând de acolo acele scrisori care – deşi lumea civilizată punea încă la îndoială supravieţuirea lui – convinseseră minţile savanţilor din Societatea Regală de Geografie şi ale prietenilor săi că mai era în viaţă şi că povestirea lui Musa era o născocire „deşi ingenioasă, zămislită de un dezertor poltron. În cursul acelei perioade, îi veni gândul de a face ocolul lacului Tanganica într-o ambarcaţiune, dar arabii şi cu băştinaşii erau atât de porniţi să jupoaie pielea de pe el încât, dacă ar fi purces în întreprinderea aceea, tot ce-i rămânea din bunuri nu i-ar fi permis să exploreze cumpăna apelor, al cărei punct iniţial îl descoperi a fi departe, spre sud de districtul lui Cazembe, cam în jurul paralelei 11, în râul numit Chambezi.

În zilele, când ostenitul căpitan Burton îşi găsise un repaus la Ujiji, după marşul făcut de la coastă, de lângă Zanzibar – ţinutul spre care îşi îndreptase paşii Livingstone după plecarea lui din Ujiji – le era necunoscut arabilor, cu excepţia unor vagi zvonuri. Se pare că domnii Burton şi Speke nu auziseră niciodată de ţinutul acela.

Speke, geograful Expediţiei Burton, aflase de un loc numit Urua, pe care îl situă pe harta lui conform direcţiei generale indicate de arabi, dar chiar cei mai

întreprinzători dintre arabi, porniţi în căutarea de fildeş, atinseseră doar fruntariile regiunii Rua, aşa cum o numeau localnicii şi Livingstone, căci Rua este un ţinut imens, întins de la nord la sud pe şase grade de latitudine şi având o lăţime încă nedefinită, de la est la vest.

La sfârşitul lunii iunie 1869, Livingstone părăsea Ujiji şi călătorea către Uguhha, pe malul apusean al lacului, plecând în ultima şi cea mai mare serie de explorări; rezultatele acestora fu descoperirea ulterioară a unui lac de proporţii considerabile pus în legătură cu Moero prin marele râu numit Luataba şi. care era continuarea salbei de lacuri descoperite în prealabil de doctor.

Din portul Uguhha pomi, în compania unui grup de neguţători, pe o rută orientată aproape direct spre vest, către ţinutul Urua. Cincisprezece zile de marşuri neîntrerupte îi aduseseră până la Bambarre, primul contoar important de fildeş din Manyuema, sau – după cum pronunţă băştinaşii, Manyuema. Aproape şase luni în şir fu reţinut la Bambarre de nişte ulcerări la picioare, din care ţâşnea puroi cu sânge de-ndată ce le punea pe pământ. Când se însănătoşi, porni într-o direcţie nordică, şi, după câteva zile, ajunse la un lat râu lacustru, numit Luataba, care curgea spre nord şi vest, şi în unele locuri spre sud, în modul cel mai zăpăcitor. Râul avea o lăţime variind între o milă şi trei mile. Printr-o perseverenţă neţărmurită, izbuti să urmeze cursul lui capricios până ce văzu că apa Luatabei intră în îngustul şi lungul lac Kamolombo, cam pe la 6°30 latitudine. Înregistrând din nou traseul râului spre sud, ajunse la punctul unde văzuse cum Luapula intră în lacul Maero.

Te simţi entuziasmat când auzi cum descrie Livigstone frumuseţile peisajului de la Moero. Încins din toate părţile de un brâu de munţi înalţi, Moero îşi revarsă apele care-i prisosesc printr-o adâncă despicătură, în sânul munţilor. Năvalnicul şi măreţul râu bubuie şi tună ca o cataractă, năpustindu-se prin hăul acela, dar curând, după ce îşi părăseşte albia adâncă şi limitată, îşi desface noianul de ape în calma şi larga Luataba, ce se întinde peste mile

şi mile de teren. După ce face mari coturi la vest şi la sud-vest, şi apoi se arcuieşte către nord, intră în lacul Kamolombo. Băştinaşii îi spun Luataba, doctorul însă, în scopul de a-l deosebi de alte râuri cu acelaşi nume, i-a dat numele de „Râul lui Webb”, după domnul Webb, înstăritul proprietar al lui Newstead Abbey, pe care doctorul îl apreciază drept unul dintre cei mai vechi şi mai nedezminţiţi prieteni de-ai lui. Departe, spre sud-vest, de Kamolombo, se află alt lac mare, care îşi varsă apele prin intermediul importantului râu Loeki, sau Lomami, în marele Luataba. Acest lac, cunoscut de băştinaşi sub numele de Chebungo, doctorul Livingstone l-a botezat „Lincoln”, urmând a fi de acum înainte desemnat în cărţi şi pe hărţi sub numele de Lacul Lincoln, în amintirea lui Abraham Lincoln, preşedintele nostru asasinat. Această iniţiativă a fost determinată de impresia vie lăsată asupra minţii exploratorului de un pasaj din discursul rostit de preşedinte la instalarea sa – fragment pe care l-a auzit citit de pe amvonul unei biserici englezeşti – pasaj legat de cauzele ce l-au îndemnat pe Lincoln să dea Proclamaţia Dezrobirii, document memorabil datorită căruia 4.000.000 de sclavi şi-au dobândit pentru totdeauna libertatea. Pentru a cinsti memoria aceluia ale cărui strădanii depuse în folosul rasei negre merită elogiile tuturor oamenilor de bună credinţă, Livingstone a făurit astfel un monument mai durabil decât arama sau piatra.

Puţin mai la nord de Kamolondo, la intrarea de sud-sud-vest a râului Webb, se află un mare râu numit Lufina, dar braţele care se varsă pe un traseu propriu, de la obârşie direct în Luataba, sunt atât de numeroase, încât nici nu ar încăpea pe harta doctorului, aşa că le-a lăsat netrecute, cu excepţia celor mai importante. Continuându-şi itinerariul spre nord, trasând cursul Luatabei prin toate cotiturile şi coturile ei nenumărate şi întortocheate, până la paralela 4 sudică, a ajuns într-un loc unde a auzit de alt lac situat la nord pe care l-a reîntâlnit în drumul lui. Dar aici e mai cuminte să-ţi acorzi, cititorule, un răgaz şi să citeşti ce urmează după acest pasaj, şi astfel… Acesta a

fost cel mai îndepărtat punct atins în explorările relatate, loc de unde fusese constrâns să se întoarcă, făcând din nou drumul obositor până la Ujiji, cale de 700 mile.

Nădăjduiesc că din această sumară schiţare a minunatelor explorări întreprinse de doctorul Livingstone, cititorul cel mai superficial, ca şi cel ce se ocupă de geografie, va înţelege ce grandios sistem de lacuri este conectat datorită râului Webb. Pentru a-l ajuta, să aruncăm o privire asupra hărţii ce însoţeşte această carte. Cititorul va avea atunci o idee clară asupra înfăptuirilor doctorului Livingstone în cursul celor trei ani îndelungaţi, precum. şi asupra contribuţiilor aduse la studiul geografiei Africii. Doctorul nu are nici cea mai mică îndoială asupra faptului că râul, purtând diferite numiri – curge dintr-un lac într-altul, păstrând direcţia nordică, cu toate marile coturi întortocheate şi sinuozităţile lui – este în realitate Nilul „adevăratul Nil. Multă vreme el a manifestat un mare scepticism, din pricina coturilor adânci şi a cotiturilor făcute spre vest şi chiar spre sud-vest, dar după ce a trasat drumul urmat de la izvor la Chambezi, de-a lungul a 7 grade de latitudine – adică de la paralela a unsprezecea sudică, până la 4 grade latitudine nordică = – a fost silit să ajungă la concluzia că nu poate fi alt curs de apă decât Nilul. S-a gândit că ar fi Congo-ul, dar a descoperit că izvoarele fluviului Congo sunt Kassai şi Kwango, două râuri care izvorăsc de pe versantul occidental al obârşiei Nilului, cam la latitudinea lacului Bangweolo, şi i s-a vorbit despre alt râu, numit Lubilash, care izvorăşte de la nord şi curge spre vest.

Luataiba, însă, opinează doctorul, nu poate fi fluviul Congo, din pricina marii sale întinderi şi a volumului de apă, şi din cauza curgerii sale continue către nord, printr-o vale largă şi întinsă, zăgăzuită la est şi la vest de nişte munţi uriaşi. Altitudinea celui mai nordic punct până la care doctorul a trasat cursul minunatului râu depăşea cu puţin 2000 de picioare*, astfel că, deşi Baker indică acest lac la 2700 de picioare peste nivelul mării, totuşi, Bahr-

Ghazal[12][13], prin care braţul Nilului Alb descoperit de Petherick ajunge – în Nil, e situat doar la 2000 de picioare, în care caz există o posibilitate ca Luataba să nu fie altul decât braţul descoperit de Petherick.

E bine cunoscut faptul că diferitele contoare pentru comerţul cu fildeş au fost stabilite cam cu 500 de mile mai sus, pe braţul descoperit de Petherick. Trebuie să ne amintim de acest amănunt, când ni se spune că Gondokoro, aflat la 4° latitudine nordică, are o înălţime doar cu puţin mai mare de 2000 de picioare peste nivelul mării. Unele persoane pot considera o afirmaţie surprinzătoare ipoteza că două râuri indicate pe hartă ca având înălţimea de 2000 de picioare peste nivelul mării, situate la o distanţă de 8° latitudine, sunt unul şi acelaşi curs de apă. Dar trebuie să ne înfrânăm simpla exprimare a mirării şi să ţinem seama de amănuntul că acest puternic şi lat râu numit Luataba este un fluviu lacustru cu o lărgime întrecând pe cea atinsă de Mississippi; că din loc în loc această masă de apă formează lacuri cu suprafaţă întinsă, apoi, restrângându-se la albia unui râu lat, dă naştere din nou altui lac, şi aşa mai departe, până la paralela a patra nordică, şi. chiar şi dincolo de acest punct, doctorul a auzit despre încă un mare lac, existent la nord.

Trebuie să aşteptăm, de asemenea, până ce altitudinile celor două râuri – Luataba, unde doctorul a făcut un popas, şi punctul sudic de pe Bahr-Ghazal, unde a fost Petherick, vor fi cunoscute cu desăvârşita acurateţă.

Acum, de dragul argumentării, să presupunem că îi atribuim acestui lac fără nume o lungime de 6 grade latitudine – cum ar putea fi cel descoperit de Piaggia, exploratorul italian, lac din care braţul Nilului Alb identificat de Petherick iese prin nişte mlaştini acoperite de stufăriş, în Bahr-Ghazal, şi apoi trece în Nilul Alb, la sud. de Gondokoro. Folosind această metodă, putem presupune că cele două râuri sunt unul şi acelaşi, căci dacă lacul se întinde pe atâtea grade de latitudine ar fi

12 Cam 650 de metri (n.t.).

13 Apa gazelelor (n.t.).

înlăturată necesitatea de a explica diferenţa de altitudine care trebuie să existe în mod firesc între două puncte ale unui fluviu aflate la o distanţă de 8° de latitudine.

În acelaşi timp, instrumentele de observaţie şi de măsurat altitudinea folosite de Livingstone se poate să fi înregistrat o eroare, şi e foarte probabil că aşa s-a întâmplat – supuse cum au fost ele unei manevrări brutale, în decursul a aproape şase ani de călătorie. În ciuda aparentei dificultăţi, create de problema altitudinii, mai există alt motiv puternic de a crede că râul Webb, sau Luataba, este Nilul. De la obârşie acest fluviu, de-a lungul căruia Livingstone a călătorit pe o asemenea distanţă, curge printr-o vale ce se întinde la nord şi la sud, între două falnice lanţuri de munţi, estic şi vestic.

Această vale sau cumpănă a apelor, în timp, ce e stabilit că nu are ca tributari pe Kassai şi Kwango, primeşte afluenţi care vin de la mare distanţă dinspre vest; de exemplu, are ca tributari însemnaţi pe Lufira şi Lomani, precum şi mari râuri venite dinspre est, cum sunt Lindi şi Luambo. şi, în vreme ce cei mai inteligenţi exploratori şi neguţători portughezi afirmă că Kassai, Kwango şi Lubilash reprezintă obârşiile fluviului Congo, nimeni nu a emis încă ipoteza că măreţul fluviu care curge spre nord şi este cunoscut de băştinaşi sub numele de Luataba, ar fi Congoul.

Fluviul acesta ar putea fi Congoul, ori poate Nigerul. Dacă Luataba e situată la numai 2000 de picioare peste nivelul mării, iar lacul Albert N’yanza la 2700 de picioare, Luataba nu poate intra în acest lac. Dacă Bahr-Ghazalul nu se întinde, prin intermediul vreunui braţ, cu opt grade mai sus de Gondokoro, atunci Luataba nu poate fi Nilul. Dar ar fi prematur să lansăm teorii dogmatice asupra acestui subiect. Livingstone va soluţiona personal această controversă, şi dacă descoperă că este fluviul Congo, va fi primul care îşi va recunoaşte eroarea.

Livingstone admite că izvoarele Nilului nu au fost găsite, deşi el a trasat cursul Luatabei pe o distanţă de şapte grade latitudine, spre nord; şi, deşi nu are nici măcar

o fărâmă de îndoială că acest râu este de fapt Nilul, încă nu se poate spune că problema Nilului a fost elucidată şi încheiată. Din două motive:

1. Doctorul a auzit de existenţa a patru izvoare, două care dau naştere unui râu curgând spre nord, Râul lui Webb, sau Luataba, şi a unui fluviu care se îndreaptă spre sud, acesta fiind Zâmbezi. A auzit în repetate rânduri despre aceste izvoare, din gura băştinaşilor. De mai multe ori a ajuns la o distanţă de 100 şi 200 de mile de ele, dar totdeauna s-a interpus vreun obstacol care l-a împiedicat să se ducă să vadă la faţa locului. Conform spuselor celor care le-au văzut, ţâşnesc de ambele laturi ale unui dâmb sau platforme orizontale ce nu conţin nicio piatră. Unii au descris locul ca pe un mare muşuroi de furnici. Unul din aceste izvoare, despre care se spune că are lăţimea unui om, fiind situat pe una din laturi, nu poate fi văzut din cealaltă parte. Aceste izvoare trebuie să fie descoperite şi se impune stabilirea poziţiei lor. Doctorul presupune că ele nu s-ar afla la sud de lacul Bangweolo. În scrisoarea trimisă de el ziarului *Herald* afirmă: „Aceste patru guri mari de apă ţâşnitoare, situate atât de aproape unele de altele, şi dând naştere la patru mari râuri, corespund, într-o anumită măsură, descrierii făcute despre izvoarele fără fund ale Nilului, de către arhivarul Minervei, în oraşul Sais din Egipt, părintele tuturor călătorilor, Herodot”.

Pentru informarea acelora dintre cititorii mei care s-ar putea să nu aibe originalul la îndemână, includ următorul extras, din traducerea lui Herodot făcută de Cary:

„Cu privire la izvoarele Nilului, niciun om dintre toţi egiptenii, libienii sau elinii, cu care am stat de vorbă, nu a cutezat a spune vreodată că ar şti ceva, afară de arhivarul tezaurului Minervei, din cetatea Saisului, în Egipt. Acel om, cu adevărat, părea a mă lua cumva în batjocură, zicând a fi încredinţat cu desăvârşire că stăpâneşte adevărul; totuşi, în istorisirea lui, s-a înşirat precum urmează: Sunt deci munţi ce se înalţă într-un pisc ascuţit, aflaţi undeva, între cetatea Sienei, în Tebaida, şi

Elefantina. Numele acestor munţi sunt, unul Crophi, celălalt Mophi; izvoarele Nilului, cu adâncuri fără fund, curg între munţii aceştia; jumătate din cuprinsul de apă se revarsă de-a curmezişul Egiptului către miazănoapte, iară cealaltă jumătate străbate Etiopia şi porneşte către miazăzi. Despre adâncul fără fund al izvoarelor Nilului „grăiat-a el, Psammitighus, craiul Egiptului a făcut dovada, căci, punând luminăţia sa a fi înnodată o funie de multe mii de stânjeni lungime, tot nu a putut da de fund”.

Aşadar, aceasta a fost părerea arhivarului; dacă, de bună seamă, gura lui rostit-a curatul adevăr; *văzând*, după luminile mele, că în acel loc sunt vârtejuri puternice şi bulboane, astfel încât, cum apa bate în pereţii de stâncă, când este lăsată în adânc o undiţă de sondaj, nu poate atinge fundul. Nu am fost în stare a cunoaşte mai multe de la nimeni. Dar m-am învrednicit a afla, purtându-mi cercetările cât mai departe cu putinţă, dur cându-mă şi văzând cu ochii mei totul, până hăt la Elefantina, şi pe lângă acestea, am căpătat ştire din auzite.

Când un călător urcă spre obârşie pe fluviu, mai sus de cetatea Elefantina, ţinutul este povârnit; acolo, din această pricină, este nevoie să legi o funie de laturile amândouă ale unei bărci, precum se face cu boul înjugat la plug, şi, în acest chip, să se purceadă mai departe, dar de se va întâmpla ca funia să fie ruptă, barca este purtată în voia undelor de tăria curentului.

Asemenea ţinut se întinde cale de patru zile, iară Nilul pe acest meleag este la fel de furtunos ca şi Meandrul 1; sunt douăsprezece *schene* de-a lungul cărora eşti nevoit să pluteşti în acest fel; iară după aceea, vei ajunge la o câmpie netedă, unde Nilul curge jur-împrejurul unui ostrov; numele acestuia este Tachompso. Etiopienii locuiesc ţinutul ce urmează îndată după Elefantina, precum şi jumătate din ostrov; cealaltă jumătate este locuită de egipteni. În apropierea acestui ostrov, se întinde un mare lac, pe ţărmurile căruia sălăşluiesc etiopieni nomazi. După ce vei străbate cu luntrea-ţi acest lac, vei ajunge la albia Nilului, care curge în el: atunci vei fi nevoit

să păşeşti pe ţărm şi să călătoreşti patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi pe marginea fluviului, căci în mijlocul lui se înalţă stânci ascuţite şi se zăresc multe luntre scufundate, printre care nu este cu putinţă a cârmi nimic plutitor. După ce ai lăsat în urmă patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi acest ţinut, trebuie să urci pe puntea altei bărci şi să mergi pe apă douăsprezece zile, iară apoi vei ajunge la o cetate de seamă, pe nume Mervoie: această aşezare zice-se a fi cetatea de scaun a întregii Etiopii. Locuitorii ei nu se închină altor zei decât lui Jupiter şi lui Bacchus, dar pe aceştia îi cinstesc cu mare strălucire. Au, aşijderi, un oracol al lui Jupiter, şi poartă aceşti oameni război ori de câte ori zeul lor le cere printr-un semn dat de oracol, şi anume, împotriva acelui vrăjmaş arătat de zeu. Pornind mai departe pe apă de la această cetate, vei sosi în ţinutul Automolilor într-un răstimp egal cu cel ce ţi-a luat drumul de la Elefantina până la cetatea de scaun a etiopienilor. Aceşti automoli sunt numiţi după numele lui Asmak, care, în graiul Greciei, înseamnă: „Cei care stau de-a stingă craiului”. Aceştia, în număr de două sute şi patruzeci de mii din tribul războinicilor egipteni, s-au răzvrătit împotriva etiopienilor în următoarea împrejurare. Sub domnia craiului Psammitichus, la Elefantina o garnizoană stătea de strajă împotriva etiopienilor, iară alta stătea în cetatea Daphnae peluziană, împotriva arabilor şi a sirienilor, iară alta la Marea împotriva libienilor; şi chiar în vremea mea, garnizoane ale persanilor sunt rânduite în aceleaşi locuri ca şi sub domnia lui Psammitichus, căci ele sunt de strajă la Elefantina şi la Daphnae. Acum, egiptenii, după ce îşi îndepliniseră datoria doi ani la rând, nu fură schimbaţi, drept care, după ce ţinuseră sfat între dânşii şi ajunseră la o hotărâre a obştei întregi, se răzvrătiră cu toţii împotriva lui Psammitichus şi se duseră în Etiopia. Auzind acestea, Psammitichus pomi pe urmele lor, iară când îi ajunse, stărui asupră-le cu multe şi multe temeiuri şi îi conjură să nu dea uitării pe zeii părinţilor lor, pe copii şi soaţe. Dar unul dintre dânşii zice-se a-şi fi descoperit (spaţiu alb în original) şi a fi grăit: „Oriunde afla-ne-vom,

vom găsi deopotrivă, şi soaţe, şi copii". Oamenii aceştia, când ajunseră în Etiopia, se înfăţişară craiului etiopienilor, arătându-se gata a intra în slujba lui, şi cârmuitorul le dădu răsplata următoare: Erau o seamă de etiopieni ce-şi depărtaseră inima de la – (monarhi, pe aceştia le ceru noilor veniţi să-i alunge-şi să ia în stăpânire cu totul pământurile lor. Prin statornicirea acestor oameni în mijlocul lor, etiopienii se făcură mai civilizaţi şi învăţară purtările şi obiceiurile egiptenilor.

Acum se ştie despre Nil că cere o călătorie şi o drumeţie pe uscat de patru luni încheiate, pe lângă partea cursului de apă aflată în Egipt, întrucât după ce au fost puse faţă-n faţă şi cumpănite spusele unora şi ale altora, întocmai atâtea luni se ştie că sunt petrecute de un om care călătoreşte de la Elefantina până în ţara automolilor. Fluviul acesta curge de la apus, dinspre scăpătatul soarelui, dar dincolo de acel loc, nimenea nu este în stare a vorbi cu siguranţă, deoarece restul ţinutului este pustiu din pricina unei arşiţe peste măsură de neîndurătoare. Am auzit însă următoarea istorisire, de la nişte cirenieni, care zic că s-au dus la oracolul lui Amon şi acolo le-a fost hărăzit a sta de vorbă cu Etearchus, crai peste amonieni, şi că, printre alte subiecte, s-a nimerit a se cuvânta despre Nil, precum că nimeni nu-i ştia izvoarele; Etearchus a grăit că nişte nasamonieni veniră odată la dânsul – seminţia asta este libiană şi locuieşte prin părţile Sirtelor, şi ţinutul lor se afla la mică depărtare, spre răsărit de golful Sirtelor – şi că, anume, când sosit-au aici nasamonieni, şi fură întrebaţi, dacă pot ei da şi alte veşti privitoare la deşerturile Libiei, au răspuns că se aflau printre dânşii câţiva flăcăi îndrăzneţi, feciorii unor oameni puternici, şi că aceştia, după-ce ajunseseră la vârsta bărbăţiei, îşi făuriseră fel şi chip de planuri nesăbuite – şi, mai mult încă, aleseseră pe cinci din numărul lor, prin tragere la sorţi, pentru a cerceta cu piciorul deşerturile Libiei şi a vedea de nu cumva ar putea face alte descoperiri decât cei care, până la dânşii, pătrunseseră în locurile cele mai depărtate. (Căci, cu privire la părţile Libiei de-a lungul

mării de Miazănoapte, începând dinspre Egipt, de la promontoriul Solois, unde este capătul Libiei, libienii şi felurite popoare din cuprinsul Libiei ajung cu toţii până acolo, afară de acele părţi stăpânite de greci şi fenicieni; cu privire însă la părţile aflate dincolo de hotarul acestei mări, şi la acele popoare care ajung, în cutreierările lor, până la ţărmul mării, în părţile de jos Libia este bântuită de fiare sălbatice; iară pretutindeni, dincolo de colţul acela de ţărm, sunt numai nisipuri peste nisipuri, o întindere cu desăvârşire stearpă şi suferind o înfricoşătoare uscăciune şi lipsă de apă.

Istorisiră aceia mai departe că, după ce tinerii, însărcinaţi de cei de-o seamă cu ei, purceseră la drum, luându-şi cu chibzuinţă apă şi merinde destule, au trecut mai întâi printr-un ţinut nelocuit; iară după ce l-au străbătut pe acesta, ajunseră ei la meleagul bântuit de fiare sălbatice; iară, după aceea, merseră de la un capăt la celălalt al deşertului, croindu-şi drum către apus; şi când străbătură mult tărâm nisipos, într-o călătorie care ţinu multe zile, în cele din urmă, zăriră un pâlc de copaci crescând într-o câmpie; şi ziceau mai departe că se apropiaseră şi începuseră a culege pometul ce creştea pe ramul aces…”

tora; iară în vreme ce culegeau ei, câţiva oameni tare scunzi, având mai puţin decât jumătate de stat de om, se iviră şi, punând mina pre dânşii îi târâseră cu otuzbirul şi nasamonienii nici că înţelegeau o iotă din graiul lor, nici aceia ce-i răpiseră nu-l pricepeau pe-al nasamonienilor. Cu toate acestea, îi duseră printre întinse mlaştini şi rovine iară când trecuseră de acestea, ajunseseră la o cetate în care toţi locuitorii erau de aceeaşi mărime ca şi cei care-i minaseră într-acolo şi negri la piele: iară în preajma cetăţii curgea un mare fluviu, purtându-şi apele de la apus la răsărit şi ziceau că în el fuseseră văzuţi crocodili.

Până aici am aşternut pe pergament istorisirea lui Etearchus Amonianul; la care poate fi adăugit, precum mă încredinţează cirenienii, „că omul acela spune că nasamonienii se înturnaseră cu toţii teferi în ţinutul lor de

baştină şi că oamenii, până la care ajunseseră, erau cu toţii necromanţi”.

Etearchus, aşijderi, se bătea cu gândul că acest fluviu, care curge prin preajma cetăţii lor, este Nilul; şi înfăţişa temeiul următor: căci Nilul curge dinspre Libia şi o taie prin mijloc; şi-i aşa cum îmi clădesc eu gândurile, deducând lucruri necunoscute din acelea cunoscute, porneşte dintr-un punct corespunzător cu Istrul. Fiindcă Istrul, începând din ţara celţilor şi de la cetatea Pyrene, împarte în două Europa, prin cursul lui, dară celţi se află dincolo de Columnele lui Hercule şi stau în hotar cu teritoriile cirenienilor, statorniciţi în capătul din urmă al Europei, către soare-apune; Istrul, curgând de-a curmezişul întregii Europe, îşi încheie călătoria vărsându-se în Pontul Euxin, unde este aşezată o colonie de milezieni, la Istria.

Acum, Istrul, întrucât curge prin ţinuturi cu populaţie deasă, îndeobşte este cunoscut; dar nimenea nu este în stare a cuvânta despre izvoarele Nilului, fiindcă Libia prin care curge, este nelocuită, stearpă şi pustie.

Aşadar, cu privire la acest fluviu, atât cât mi-a stat în putinţă a cerceta, am şi spus cele aflate. Deci, el se varsă în mare în Egipt, iară Egiptul se află, cât se poate de aproape, în partea dimpotrivă munţilor Celiciei; de-acolo până la Sinope, schelă la Pontul Euxin, pentru un om harnic este în linie dreaptă, cale de cinci zile, iară Sinope se află pe ţărmul din faţa celui unde Istrulr îşi varsă apele în mare. De aceea, gândesc că Nilul, străbătând întregul cuprins al Libiei, poate prea bine a fi asemuit cu Istrul. Astfel se înşiră, aşadar, istorisirea ce sunt în stare a vă înfăţişa cu privire la Nil”.

2. Râul lui Webb trebuie să aibă cursul trasat până la punctul unde are o legătură cu vreo porţiune a vechiului Nil.

După ce vor fi îndeplinite aceste două acţiuni – atunci, şi numai atunci, va putea fi elucidat misterul Nilului. Cele două ţinuturi prin care minunatul râu lacustrian, Luataba, curge cu sumedenie de lacuri şi vaste

întinderi de apă, sunt: Rua – desemnat de Speke sub numele de Uruwa, şi Manyuema. Pentru prima dată, Europei i se aduce la cunoştinţă că între Tanganica şi izvoarele cunoscute ale Congoului sunt regiuni înţesate de mii şi mii de oameni de rasă neagră, care n-au văzut sau nu am auzit niciodată de oameni albi, care dincolo de hotarele Africii se agită atât de zgomotoşi şi de aferaţi. În minţile celor ce au avut norocul de a vedea primul specimen al acestei remarcabile rase albe în persoana doctorului Livingstone, se pare că el a făcut o impresie favorabilă, deşi – din pricina* înţelegerii greşite a ţelului său şi din cauza asocierii lui cu arabii, care desfăşoară o activitate oribilă acolo – viaţa sa a fost primejduită nu numai o dată. Aceste două ţinuturi întinse, Rua şi Manyuema, sunt populate de autentici pagini, cârmuiţi – nu cum se întâmpla cu stăpânirile din Kargwah, Urundi şi Uganda, de-regi despotici – ci fiecare sat de sultanul sau şeful lui. Cei mai isteţi dintre aceşti mici şefi de trib par să nu aibe habar de tot ce există dincolo de o rază de treizeci de mile de aşezările lor. La trei mile depărtare de Luataba, doar o mină de oameni auziseră vreodată de marele râu. Fireşte, asemenea ignoranţă răspândită printre localnici cu privire la propria lor ţară a sporit greutăţile întâmpinate de Livingstone şi truda lui. În comparaţie cu aceşti băştinaşi, toate triburile şi neamurile africane cu care a venit până acum în contact Livingstone pot fi considerate civilizate; totuşi, în domeniul artizanatului, aceşti sălbatici din Manyuema erau cu mult superiori tuturor celor întâlniţi în alte părţi. Acolo unde alte triburi şi neamuri se mulţumeau cu piei de animale azvârlite neglijent peste umeri, oamenii din Manyuema confecţionau postav din ierburi alese, care poate fi comparat, în avantajul lui, cu cel mai frumos postav împletit din iarbă găsit în India. Mai cunosc şi arta de a vopsi aceste împletituri în culori variate – negru, galben şi purpuriu. Wangwanii sau oamenii eliberaţi din sclavie din Zanzibar, uimiţi de frumuseţea ţesăturii, au fost foarte dornici să-şi schimbe straiele de bumbac cu cele din postav de ierburi,

alese şi pe aproape fiecare negru din Manyuema l-am văzut purtând acest postav indigen, din care şi-au croit elegante *damire*, jachete scurte arabe. Aceste ţinuturi sunt, de asemenea, foarte bogate în fildeş. Febra care domneşte, de a pleca în Manyuema, pentru a schimba nişte mărgele de prost gust pe preţioşii colţi de elefant, este la fel de intensă şi cam de acelaşi gen cu cea care i-a împins pe oameni să plece spre trecătorile şi zăcămintele aurifere aluvionare din California, Colorado, Montana şi Idaho, vine imediat după pepitele de aur din Australia şi filoanele diamantifere din Colonia Capului. În prezent, Manyuema este El Dorado-ul arabilor şi al triburilor de Mamrima. Sunt numai patru ani de când primul arab s-a înapoiat din Manyuema, încărcat cu asemenea avuţie de fildeş şi doldora de veşti despre cantităţile fabuloase aflate acolo, încât din ziua aceea vechile drumuri bătute, din ţinuturile Karagwah, Uganda, Ufipa şi Marungu, au devenit, prin comparaţie, pustii. Oamenii din Manyuema, necunoscând valoarea preţiosului articol, clădeau colibe rezemate pe pilaştri şi colonete de fildeş. Stâlpii de fildeş constituie o privelişte comună în Manyuema şi, auzind de aceste realităţi, nimeni nu se mai poate minuna de palatul de fildeş al regelui Solomon. De multe generaţii, oamenii aceştia au folosit colţii de fildeş ca uşori de uşi şi suporturi de streşini, până ce au putrezit cu totul şi şi-au pierdut orice fel de valoare. Sosirea arabilor i-a învăţat însă curând valoarea articolului mult râvnit. Preţul lui s-a urcat acum considerabil, deşi este încă uluitor de ieftin. În Zanzibar, valoarea fildeşului, calculată *per* frasilah de 35 de livre, variază între 50 şi 60 de dolari, după calitate. În Unyanyembe, este. de 1, 10 dolari funtul, dar în Manyuema îl poţi cumpăra dând o cantitate de aramă care valorează de la un cent până la un cent şi un sfert pentru fiecare funt de fildeş. Arabii însă au cusurul de a strica o piaţă prin rapacitatea şi cruzimea lor. Înarmată cu muschete, o mică ceată de arabi devine invincibilă faţă de un neam ca al Manuyemezilor, care, până nu demult, nu auziseră niciodată zgomotul făcut de o armă de foc.

Descărcarea unei muschete le inspiră o teroare ucigătoare, şi e aproape cu neputinţă să-i îndemni să înfrunte ţeava unei puşti. Ei cred că arabii au furat fulgerul din cer şi că împotriva unor asemenea oameni arcul şi săgeata nu au niciun efect. Nu sunt câtuşi de puţin lipsiţi de curaj şi au declarat adesea că, dacă nu ar fi la mijloc puştile, niciun arab nu s-ar întoarce cu viaţă din ţinutul lor; aceasta tinde să facă dovada că s-ar angaja bucuroşi într-o luptă cu străinii care s-au făcut singuri atât de respingători, dacă n-ar fi faptul că buimăcitoarea explozie a prafului de puşcă seamănă spaima în rândurile lor.

În oricare ţară ar pătrunde arabii, parcă se străduiesc să-şi facă numele şi neamul odios. Dar sursa principală a acestei stări de lucruri nu este firea arabului, nici culoarea pielii sau numele lui, ci pur şi simplu negoţul cu sclavi. Câtă vreme se permite menţinerea comerţului cu sclavi în Zanzibar, aceşti oameni – altminteri întreprinzători – arabii, vor atâta împotriva lor flacăra urii băştinaşilor din tot cuprinsul Africii.

Pe ruta principală care duce din Zanzibar în interiorul Africii, aceste acte de cruzime sunt necunoscute, pentru bunul motiv că băştinaşii, fiind înarmaţi cu puşti şi învăţaţi cum să folosească aceste arme, nu se sfiesc câtuşi de puţin să treacă la fapte, dacă li se oferă un prilej. După ce şi-au dat seama, prea târziu, de nebunia comisă vânzând puşti băştinaşilor, arabii încep azi să jure răzbunare împotriva oricărei persoane care, pe viitor, va vinde o puşcă unui localnic. Dar ei s-au făcut vinovaţi cu toţii de aceeaşi greşeală şi este ciudat că nu şi-au dat seama că au comis o nesocotinţă când s-au apucat să vândă arme.

În zilele de odinioară, când erau ocrotiţi de escorta lor alcătuită din sclavi şi înarmată cu puşti, arabii puteau călători prin Unguhha, Urori, Ukonongo, Ufipa, Karagwah, Unyoro şi Uganda, neavând decât un toiag de drumeţie în mina; acum însă, este imposibil, şi pentru ei, şi pentru oricare alt călător, să încerce aşa ceva. Fiecare pas pe care îl face, înarmat sau nu, este minat de primejdii, în

apropierea coastei Oceanului îl opresc wasegahii şi îi cer tribut, sau îi oferă alternativa războiului; când intră în Ugogo, este supus zi de zi la aceeaşi pretenţie apăsătoare, sau îi rămâne înfricoşătoarea alternativă. Wanyamwezii se arată, de asemenea, foarte dispuşi de a folosi acelaşi avantaj; ruta spre Karagwah este înţesată de dificultăţi; teribilul Mirambo le stă în drum „le înfrânge lesne forţele unite şi face incursiuni ajungând chiar până în pragurile caselor lor din Unyanyembe, iar dacă au reuşit să treacă de Mirambo, se ridică în faţa lor o căpetenie – Swaruru – care le cere tribut după numărul baloturilor caravanei, şi este zadarnic să-ţi măsori forţele.

Aceste observaţii sunt legate de comerţul cu sclavi iniţiat de arabi în Manyuema. Hăituiţi pe ruta dintre Zanzibar şi Unyanyembe, de băştinaşii ameninţători, care cu mâini pătate de sânge sunt gata să răzbune cel mai mic afront, arabii se reţin acum de la răpirea de oameni, între lacul Tanganica şi Oceanul Indian; dar în Manyuema, unde băştinaşii sunt sfioşi, nehotărâţi şi împărţiţi în mici triburi slabe, negustorii îşi recapătă îndrăzneala şi lasă frâu slobod înclinaţiilor lor spre vânătoarea şi răpirea de oameni.

Relatările doctorului despre această regiune nouă sunt cât se poate de deplorabile. A fost spectator fără voie la o faptă oribilă – masacrul comis asupra locuitorilor unui district populat, care se adunaseră în piaţa târgului, situat pe malurile Luatabei, aşa cum fuseseră deprinşi s-o facă veacuri în şir. Se pare că wamanyuemezii se dau în vânt după târguieli, preţuindu-le ca pe *summum bonum*[14] al desfătărilor omeneşti. Găsesc o plăcere fără margini să pălăvrăgească, tocmindu-se până în pânzele albe pentru ultima fărâmă de monedă a lor – ultima mărgea; iar când au câştigat partida, căreia îi închină iscusinţa lor deosebită, se simt nespus de fericiţi. Femeile lor simt o veritabilă pasiune pentru acest mod de târguieli şi, cum sunt tare frumoase, piaţa târgului pesemne că exercită o atracţie nemaipomenită asupra gintei masculine.

14 Bunul suprem (lat.) (n.t.).

Într-o asemenea zi, tocmai când era în plină desfăşurare o scenă similară, Tagamoyo, un arab corcit, însoţit de escorta lui de sclavi înarmaţi, a declanşat un masacru general, fără a face nicio discriminare, trăgând în plin salvă după salvă de gloanţe în densa masă de fiinţe. Se presupune că erau de faţă vreo 2000 de persoane, şi la primul zgomot de împuşcături, sărmanii oameni s-au repezit cu toţii la pirogile lor. În graba aceea înfricoşătoare, pentru a evita să fie împuşcaţi, pirogile au încet să fie depărtate de ţărm de primii norocoşi care au. pus mina pe ele; cei care n-au fost la fel de norocoşi, s-au azvârlit în apele adânci ale Luatabei şi deci mulţi dintre ei au devenit pradă uşoară voracităţii crocodililor care roiau în jurul acestei scene; majoritatea şi-au primit moartea seceraţi de gloanţele neîndurătorului Tagamovo şi ale ticăloasei sale bande. Doctorul apreciază, ca şi arabii înşişi, că vreo 400 de persoane, majoritatea femei şi copii, şi-au pierdut viaţa în acest episod, în timp ce mult mai mulţi au căzut în robie. Această samavolnicie este doar una din numeroasele la care a fost martor fără voie, şi este absolut incapabil de a descrie repulsia resimţită faţă de inumanii ei autori.

Sclavii proveniţi din Manyuema obţin un preţ mai ridicat decât cei din oricare alt ţinut, din cauza înfăţişării lor chipeşe şi a docilităţii ce-i caracterizează. Femeile, cum a repetat de multe ori doctorul, sunt făpturi înzestrate cu un farmec remarcabil şi nu au nicio trăsătură comună – exceptând părul – cu negrii de pe coasta occidentală. Pielea lor are o nuanţă foarte deschisă, nasul este frumos cizelat şi nu au buze exagerat de pline, în vreme ce maxilarul prognat este neobişnuit. Aceste femei sunt căutate cu ardoare ca neveste, de către arabii corciţi de pe Coasta Orientului, şi până şi arabii de spiţă pură, din Oman, nu se dau în lături să se însoare cu ele.

La nord de Manyuema, Livingstone a dat peste o seminţie cu ten de culoare deschisă, de nuanţa portughezilor, sau chiar a cuarteronilor[15] din Louisiana

15 Persoane care au un sfert de slnge negru în vinele lor (n.t.).

noastră, care sunt indivizi foarte frumoşi şi întru totul remarcabili prin spiritul lor descurcăreţ şi chibzuinţă dovedită în materie de comerţ. Femeile sunt experte pescuitoare de stridii, ce se găsesc din belşug în Luatabă.

Rua, într-un loc numit Katanga, este un colţ bogat în aramă, iar minele lui de cupru erau exploatate de mult. În albia unui pârâu, s-a găsit aur. spălat de ape, în fragmente având formă de creioane, sau în particule mari cât un bob de mazăre despicat în două.

Doi arabi au mers până acolo, încât au întreprins prospectări, căutând acest metal preţios; dar, cum ignoră arta mineritului, încercările de a crea exploatări au sorţi de izbândă cam reduşi.

Doctorul Livingstone a fost întors din drum de la aceste descoperiri de o extremă importanţă şi interes, când era aproape în pragul succesului, din cauza refuzului categoric al oamenilor săi de a-l urma mai departe. Se temeau să mai înainteze, dacă nu sunt însoţiţi de un efectiv numeros; şi deoarece nu putea procura oameni din Manyuema, doctorul, vrând-nevrând, s-a întors cu faţa spre Ujiji.

Drumul de înapoiere a fost lung şi istovitor. Acum călătoria nu mai prezenta niciun fel de interes pentru el. Făcuse mai înainte acelaşi itinerar, mergând spre vest, plin de speranţe şi năzuinţe înălţătoare, nerăbdător să atingă ţinta ce-i făgăduia odihnă după truda depusă, şi iată că se întorcea gonit de eşec, sabotat şi cu planurile dejucate, când aproape văzuse cu ochii ţinta, şi fiind silit să facă, la înapoiere, acelaşi drum cu piciorul, copleşit de aşteptări dezamăgite şi de speranţe înfrânte care-l obsedau; nu e de mirare că bravul lui suflet bătrân aproape sucombase şi constituţia sa robustă fusese aproape distrusă.

Livingstone sosi la Ujiji la 16 octombrie, fiind aproape la un pas de moarte. Pe drum încercase să se îmbărbăteze singur, de vreme ce devenise imposibil să se măsoare cu îndărătnicia oamenilor săi, zicându-şi „N-o să-mi trebuie multă vreme; încă cinci sau şase luni; nu mai contează, din moment ce situaţia aceasta nu poate fi

împiedicată. Am mărfurile mele la Ujiji şi pot angaja alţi oameni, pornind totul de la capăt”.

Acestea sunt cuvintele şi speranţele prin care încerca să se legene singur cu iluzii că totul va fi încă cum trebuie; dar imaginaţi-vă ce şoc trebuie să fi suferit, când află că omul în paza căruia încredinţase toate bunurile lui, pentru a fi păstrate în siguranţă, vânduse până şi ultimul balot, ca să capete în schimb fildeş.

În seara înapoierii lui Livingstone la Ujiji, Susi şi Chuma, doi dintre cei mai credincioşi oameni ai lui, fură văzuţi vărsând lacrimi amare. Doctorul îi întreabă ce-i durea şi atunci îi ajunseră la urechi pentru întâia oară veştile rele ce-l aşteptau.

Cei doi îi spuseră:

— Toate lucrurile noastre sărit vândute, domnule! Sherif a vândut totul ca să capete fildeş.

Mai târziu, chiar în seara aceea, Sherif veni în persoană să-l vadă şi îi întinse mâna, fără ruşine, dar Livingstone îl dădu la o parte, zicându-i că q. u poate da mâna cu un tâlhar… Drept scuză, Sherif afirmă că ghicise, întrebând *Coranul*, iar filele cărţii sfinte îi spuseseră că El Hakim (Doctor, în limba arabă), murise.

Livingstone era adus acum la sapă de lemn; abia dacă îi mai rămăsese cu ce să se întreţină, el şi oamenii lui, o lună de zile, după care avea să fie constrâns să cerşească de la arabi.

Doctorul afirmă în continuare că, dacă Speke indică altitudinea lacului Tanganica ca fiind de numai 1800 picioare peste nivelul mării, trebuie să fi căzut în greşeală, deoarece menţionase frecvent *Anno Domini*[16], o simplă scăpare de condei, căci altitudinea, după cum precizează Livingstone, este de 2800 de picioare – stabilită pe baza punctului de fierbere sau trece cu puţin de 300 de picioare, dacă te bizui pe indicaţiile barometrului.

Doctorul avea să se plângă de multe lucruri, fiindcă îi fuseseră trimişi sclavi cărora să li se încredinţeze mărfurile, după ce de-atâtea ori îi rugase fierbinte pe

16 Anul Domnului, anul curent (lat.) (n.t.).

emisarii lui din Zanzibar să îi trimită pentru expediţie oameni liberi. Un efort foarte mic din partea celor însărcinaţi să-i expedieze proviziile şi uneltele le-ar fi putut oferi posibilitatea de a procura oameni liberi, buni şi devotaţi, dar dacă ei se mulţumiră – după ce – primiseră o scrisoare de la doctorul Livingstone – să trimită la Ludha Damji după oameni, nu mai e de mirare că au intrat în serviciul lui sclavi necinstiţi şi incapabili. Nu este nou faptul descoperit de doctor, când declară că un negru liber este de o sută de ori mai capabil şi mai demn de încredere decât un sclav. Cu veacuri în urmă, Eumeu, păstorul, îi spunea lui Ulise:

Zeus legiut-a: *cel ce-i înrobit, la trup şi la suflet e-njumătăţit*.

Petrecusem la* Ujiji destule zile fericite şi sosise vremea să ne pregătim pentru „croaziera” noastră pe lacul Tanganica. Livingstone se întrema văzând cu – ochii, datorită dietei diferite pe care i-o asigura bucătarul meu. Nu-i puteam oferi o cină ca acelea de care au avut parte Jupiter şi Mercur, când au fost găzduiţi în căsuţa umilă a lui Baucis şi Filemon. Noi nu avem zmeura castei Minerva, nici cireşe culese din pom, andive, ridichi, smochine uscate, curmale, mere îmbujorate şi înmiresmate şi struguri, dar aveam la dispoziţie brânzeturi şi unt făcute cu mâna mea, ouă abia scoase din cuibar, pui, berbec fript, peşte pescuit din lac, smântâna deasă şi zer, vin obţinut din palmieri de Guineea, pătlăgele vinete, castraveţi, cartofi dulci, alune şi fasole, miere albă adusă din Ukaranga, savurosul *singve*, un fruct asemănător cu pruna din pădurile de lângă Ujiji, pâinişoare şi clătite din făină de porumb, în loc de pâine de grâu.

În timpul arşiţei amiezii, stăteam la adăpostul verandei noastre, discutând diferitele proiecte comune, iar în faptul zilei, şi pe înserat căutam răcoarea malurilor lacului, făceam câte o promenadă în sus şi în jos pe plajă, ca să respirăm adierile răcoroase, care încreţeau faţa apei şi rostogoleau neliniştita spumă a undelor, până departe, în interiorul ţărmului neted şi nălbit.

Era în anotimpul uscat, şi aveam vremea cea mai plăcută posibilă: temperatura nu depăşea niciodată 80 de grade Fahrenheit la umbră (circa 35° Celsius).

Piaţa târgului, care domina-întinsul argintiu al apei, nu ne înfăţişa nimic amuzant sau instructiv. Fruntaşii mai tuturor triburilor, care locuiau în împrejurimile lacului, puteau fi găsiţi acolo în fiecare zi. Erau wajiji păstori şi plugari, cu turmele şi cirezile lor; erau pescari veniţi din Ukaranga şi Kaole, de dincolo de Bangwe şi chiar din Urundi, cu anşoa pescuită de ei, pe care o numeau *dogara*, cu siluri, bibani şi alte soiuri de peşti; erau neguţători de ulei de palmier, veniţi mai cu seamă din Ujiji şi Urundi, cărând oale mari de câte cinci galoni, pline cu ulei roşcat, având Consistenţa untului; erau neguţători de sare din câmpiile saline ale ţinuturilor Uvinza şi Uhha; erau neguţători de fildeş din Uvira şi Usowa; erau constructori de pirogi din Ugoma şi Urundi; erau telalii de mărunţişuri din Zanzibar, care vindeau gravuri de doi bani şi samsari care schimbau mărgele *mutunda* pe *sami-sami*, *songomazzi* şi *soţi*. Mărgelele *sofi* sunt ca nişte ţăndări din ţeava unor pipe groase de ceramică, având o lungime de vreun deget şi jumătate şi au o mare căutare aici.

În piaţa târgului puteau fi găsiţi waguhhi, wamanyuemezi, wagomi, waviri, wasigi, warunzi, wajiji, wahi, wavinzi, wasovi, vangwani, wakawenzi, arabişi wasawahili, prinşi în focul unor flecăreli şi tocmeli zgomotoase. Cu capul descoperit şi cu trupul aproape gol, flăcăii făceau curte unor Phylis *l*, cu piele neagră şi capete lânoase, care nu ştiau cum să mai roşească sub privirile arzătoare ale îndrăgostiţilor, ca şi suratele lor albe; bătrânele matroane bârfeau, la fel cu femeile în vârstă de pretutindeni; copiii se jucau şi râdeau şi se hârjoneau, ca şi copiii din ţările noastre; iar bătrânii, rezemaţi în lănciile sau arcurile lor, erau la fel de palavragii în Piaţa Mare din Ujiji ca şi bătrânii din alte climate.

Personaj convenţional din idile pastorale, apărând itaai ales în literatura manieristă a secolelor al XVI-lea, al XVII-lea (n.t.).

CROAZIERA NOASTRĂ PE LACUL TANGANICA.
EXPLORAREA CAPĂTULUI DE NORD AL LACULUI.
DESCOPERIM CA RÂUL RUSIZI INTRA ÎN LAC.
ÎNAPOIEREA LA UJIJI.

„Resping categoric afirmaţia că «vreo interpretare greşită a instrucţiunilor primite de mine din partea Societăţii Regale de Geografie, cu privire la poziţia Nilului Alb» m-a făcut să nu-mi dau seama de imensa importanţă pe care o are stabilirea cu certitudine a direcţiei urmate de râul Rusizi. Adevărul este că ne-am străduit din răsputeri ca să ajungem până acolo, şi am eşuat în tentativa noastră". Din volumul lui Burton: *Zanzibar*.

„Mărturia unanimă adusă de băştinaşi cu privire la Râul Rusizi, care ar fi un afluient, constituie argumentul cel mai concludent că, realmente, îşi continuă cursul după ce iese din lac". Speke.

„De aceea, pretind pentru lacul Tanganica, onoară a de a fi REZERVORUL CEL MAI SUDIC AL NILULUI, până când vreo dovadă mai categorică, obţinută prin observaţie făcută la faţa locului, va determina altă concluzie". Findlay, membru în S.R.G.

Dacă Livingstone şi cu mine, după ce ne pusesem în gând să vizităm capătul nordic al lacului Tanganica, fiind siliţi de pretenţiile sau spaimele absurde ale unui echipaj format din wajiji, am fi decis să ne întoarcem în Unyanyembe fără a fi rezolvat problema pusă de râul Rusizi, negreşit că am fi meritat să fim întâmpinaţi de toţi cei de acasă cu chicoteli şi batjocuri unanime. Dar eşecul suferit de căpitanul Burton, prin angajarea unor wajiji şi a acelei ridicule căpetenii sălbatice, Karmena, ne avertizase asupra rolului negativ la care ne puteam aştepta să-l aibe astfel de oameni în soluţionarea unei probleme geografice. Aveam destui marinari de apă dulce cu noi, care se aflau cu totul la ordinele noastre. Dacă am fi izbutit doar să obţinem împrumutarea unei pirogi, chibzuiam că totul ar fi putut să iasă bine.

Adresându-ne lui Sayd bin Majid, acesta ne-a permis de-ndată, cu generozitate, să folosim pirogă lui la orice ne-

ar putea fi necesară. După ce am angajat doi ghizi wajiji, plătindu-i cu doi dori de cap, ne-am pregătit să înălţăm pânzele din portul XJjiji, cam la vreo săptămână şi ceva după intrarea mea în târguşor.

Am şi arătat mai sus cum am ajuns, doctorul şi cu mine, să luăm asupra noastră sarcina de a explora jumătatea nordică a lacului Tanganica şi râul Rusizi, despre care s-au spus şi s-au scris atâtea lucruri.

Înainte de a ne lansa în această întreprindere, doctorul Livingstone nu-şi fixase prea precis ruta pe care voia să o urmeze, deoarece situaţia lui era cu-adevărat deplorabilă. Nu mai. avea. alţi servitori decât pe Susi, Chumah, Hamoydah, Gardner şi Halimah – bucătăreasa lui şi nevasta lui Hamoydah – „la aceştia se adăuga Kaif-Halek, omul pe care l-am silit să mă urmeze din Unyanyembe pentru a-i preda stăpânului său corespondenţa primită între timp.

Până unde ar fi putut mărşălui doctorul Livingstone cu pilcul* acela de oameni şi cele câteva feţe de masă şi şiraguri de mărgele care îi rămăseseră din depozitul risipit în vânt de imbecilul Sherif? Era o întrebare ce te punea în încurcătură.

Dacă doctorul Livingstone s-ar fi bucurat de o sănătate normală, obişnuita lui rezistenţă şi cugetul lui neînduplecat ar fi dat un răspuns expeditiv. Ar fi putut să împrumute ceva pânzeturi de la Sayd bin Majid, la un preţ exorbitant, strângând o cantitate suficientă pentru a-l duce până în Unyanyembe şi la coasta oceanului. Dar cât de mult ar fi fost nevoit să stea cu braţele încrucişate la Ujiji, aşteptând şi tot aşteptând mărfurile ce se spunea că ar fi în Unyanyembe, lăsat pradă unor mari speranţe, nădăjduind zi de zi că războiul se va încheia – nădăjduind săptămâni după săptămâni că va prinţi vestea sosirii mărfurilor sale? Cine ştie câtă vreme sănătatea lui slăbită ar mai fi suportat diferitele dezamăgiri la care avea să fie supus?

Deşi am păstrat toată deferenţa cuvenită faţă de vasta experienţă acumulată de doctorul Livingstone în

calitate de explorator, mi-am îngăduitcutezanţa de a sugera următoarele soluţii pe care le puteam adopta, la alegere:

1. Să ne ducem acasă, să ne luăm odihna bine meritată şi de care, aşa cum reieşea chiar atunci, aveam atât de mare nevoie.

2. Să ne îndreptăm spre Unyanyembe, să recepţionăm acolo mărfurile lui şi să înrolăm un număr de pagazi suficient, pentru a-i permite doctorului să călătorească oriunde ar voi, spre Manyuema sau spre Rua, şi să rezolvăm problema Nilului, ceea ce spunea că este tocmai pe cale de a face.

3. Să mergem în Unyanyembe, să luăm în primire caravana lui, să înrolăm oameni şi să încercăm să facem joncţiunea cu domnul Samuel Baker, eventual ducându-ne în Muanza ca să pornim pe apă prin ţinutul Ukerewe sau Victoria N'yanza, în bărcile mele – pe care aveam să le montez – până la palatul Miesa din Uganda, ocolindu-i astfel pe Mirambo şi Swaruru din Uşui, care l-ar fi oră

— Dat dacă ar fi urmat drumul obişnuit al caravanelor, spre Uganda; apoi, de la Miesa să ajungem la Kamrasi, regele din Unyoro, unde desigur că va auzi de marele om alb; despre el se spunea că s-ar afla, împreună cu un efectiv numeros, la Gondokoro.

4. Să ne ducem în Unyanyembe, să luăm în primire caravana doctorului, să înrolăm oameni şi să ne întoarcem la Ujiji, iar de acolo îndărăt în ţinutul Manyuema, prin Uguhha.

5. Să o pornim spre Rusizi trecând prin Ruanda, şi aşa mai departe, până la Itara, Unyoro şi să ajungem la Baker.

Pentru fiecare din aceste variante, indiferent pe care o socotea el ca fiind mai operativă, eu şi cu oamenii mei eram gata să-l ajutăm, atât ca escortă, cât şi pentru transportul bagajelor, pe cât puteam mai bine. Dacă ar fi ales varianta întoarcerii în patrie, l-am informat că aş fi mândru să-l escortez, şi m-am consideratla dispoziţia lui – eram dispus să călătoresc numai când doctorul ar fi dorit

acest lucru şi să fac tabără doar când dădea el de ştire că ar vrea.

6. Ultima variantă de acţiune sugerată a fost să-mi permită a-l însoţi până în Unyanyembe, unde putea să primească mărfurile lui şi unde eu aş fi fost în măsură să-i livrez un stoc îmbelşugat de pânzeturi şi mărgele de primă calitate, pe lângă puşti şi muniţii, ustensile de bucătărie, îmbrăcăminte, bărci, corturi etc. şi unde s-ar fi putut odihni într-o casă confortabilă, în vreme ce eu aş fi zorit să ajung la coastă, să organizez acolo o expediţie compusă din cincizeci sau şaizeci de oameni devotaţi, bine înarmaţi, cu care i-aş fi putut trimite o provizie de obiecte de lux şi bunătăţi necesare, sub forma unor înlesniri personale.

După o îndelungată chibzuinţă, se decise să adopte ultima variantă sugerată, deoarece îi părea că ar fi lucrul cel mai realizabil şi cel mai bun, deşi nu ezită să comenteze apatia de neconceput a agentului său din Zanzibar, atitudine care îi provocase atâtea necazuri şi supărări, precum şi o mărşăluire istovitoare, pe un traseu de sute de mile.

Mica noastră „Corabie” – deşi nu era altceva decât o pirogă, instabilă, scobită în trunchiul unui copac *mvvle* din Myoma – era un soi de *Argo* 1 africană pornită într-o întreprindere mai nobilă decât faimosul ei prototip grec. Nu aveam nicio misiune mercenară, nu pornisem după niciun fel de Lână de Aur, ci poate spre a descoperi pentru comerţ o arteră capabilă să aducă corăbiile de pe Nil până la Ujiji, Usowa şi chiar până la Marangu. Nu ştiam ce am putea descoperi în călătoria noastră spre capătul nordic al lacului Tanganica; presupuneam că vom găsi că Rusizi este un afluent al lacului Tanganica şi curge până la lacurile Albert sau Victoria N’yanza. Băştinaşii şi arabii ne spuseră că Rusizi ieşea din lac.

Sayd bin Majid afirmase că piroga lui va putea să transporte treizeci şi cinci de oameni şi 3500 livre de fildeş. Acţionând pe baza acestei informaţii, am îmbarcat douăzeci şi cinci de oameni, dintre care câţiva depozitaseră saci cu sare, în scopul de a face comerţ cu

băştinaşii; dar când am împins-o de pe ţărm în apă, lângă Ujiji, am descoperit că ambarcaţiunea fusese prea încărcată şi se afundase până la marginea bordului. Întorcându-ne.la ţărm, am debarcat şase oameni şi am dat jos sacii cu sare, ceea ce ne-a lăsat cu şaisprezece vâslaşi, plus Selim, Ferajji, bucătarul, şi cei doi ghizi wajiji.

După ce ne-am asigurat astfel echipajul corespunzător, am împins din nou piroga şi am îndreptat-o spre insula Bangwe, aflată la patru sau cinci mile de bunderul[17] din Ujiji. În timp ce treceam pe lângă această insulă, ghizii ne-au informat că arabii şi wajijii se adăpostiseră acolo în cursul unei incursiuni făcute de watuţi – petrecută cu câţiva ani în urmă – când aceştia veniseră şi invadaseră Ujiji, masacrânfl o mulţime de locuitori. Cei care se refugiaseră pe insulă erau singurele persoane care scăpaseră de prăpăd, căci watuţii trecuseră, târgul Ujiji prin foc şi sabie.

— După ce am lăsat în urmă insula şi am urmat diferitele coturi şi dantelări ale ţărmului, am ajuns în dreptul minunatului golf Kigoma, care se evidenţiază imediat ca având calităţile unui excelent port, ocrotit împotriva vânturilor variabile ce suflă peste lacul Tanganica. Pe la 10 dimineaţa, ne-am tras spre jsatul Kigoma, deoarece se ridica vântul de răsărit şi ameninţa să ne mine spre largul apei. Pentru cei dornici de călătorii de plăcere, care nu se grăbesc prea mult, Kigoma este totdeauna primul port pentru pirogile pornite spre nord din Ujiji. În dimineaţa următoare, în revărsatul zorilor, ne-am ridicat cortul, am stivuit bagajele, am gătit, ne-am băut cafeaua şi am pomi ţ-o iarăşi către nord.

Lacul era de un calm desăvârşit; apele lui, având o culoare verde închis, oglindeau azurul senin de deasupra. Hipopotamii scoteau capetele ca să respire, alarmant de aproape de piroga noastră, iar apoi şi le cufundau din nou în unde, ca şi cum s-ar fi jucat de-a v-aţi ascunselea cu noi. Sosind în partea opusă înaltelor coline împădurite din

17 Corabia pe care au pornit legendarii căutători ai Linei de Aur spre Colchida lui Iason, căpătînd astfel numele de argonauţi (n.t.).

Bemba şi fiind la o milă de ţărm, am considerat că prilejul este favorabil pentru a sonda' adâncimea apei, a cărei culoare părea să indice o mare adâncime. În locui respectiv am găsit că lacul avea treizeci şi cinci de stânjeni.

În ziua aceea, ne-am urmat plutirea în imediata apropiere a ţărmului, având în preajmă un şir de coline frumos împădurite şi înveşmântate în iarbă verde, înclinându-se abrupt, aproape precipitat, în adâncimile mării de apă dulce, înălţându-se dominatoare chiar deasupra capetelor noastre. Pe când dădeam ocol mai multor capuri sau puncte, în sufletul nostru se năşteau speranţe mari în ivirea vreunei noi minuni, sau în dezvăluirea vreunor imagini şi peisaje desfătătoare, pe măsură ce cutele adânci ale ţărmului se deschideau dinaintea ochilor noştri. Şi nici nu am fost dezamăgiţi. Colinele împădurite având o întreagă avuţie de crânguri şi dumbrăvi cu copaci frumoşi, dintre care mulţi erau în floare, încununaţi cu o sclipitoare revărsare de petale, răspândind o mireasmă neînchipuit de dulce, înălţându-şi creştetele şi siluetele cu contururi variate – unul piramidal, altul înfăţişând un trunchi de con; unul neted ca suprafaţa unei mese, altul în muchii, ca acoperişul în pantă abruptă al unei biserici; unul cu o superbă ţâşnire, având o siluetă plană, altul zimţat şi sălbatic – ne atrăgeau nespus de mult interesul; iar imaginile îmbietoare, peste fire de iarbă, din capul câtorva golfuri, stârniră multe exclamaţii de admiraţie. Era lucrul cel mai natural din lume să resimt cea mai profundă admiraţie pentru acea succesiune de imagini de o tihnită frumuseţe peisajistică, dar doctorul avea tot atât de multe lucruri de spus despre ele ca şi mine, deşi, după cum vă puteţi închipui prea bine, era saturat de imagini de acelaşi gen, cu mult mai frumoase, cu mult mai minunate, aşa că ar fi trebuit să-şi fi epuizat de multă vreme orice capacitate de a admira peisajele naturale.

De la Bagomoyo până la Ujiji, nu văzusem nimic care să se poată compara cu priveliştile acelea – niciuna din

acele aşezări pescăreşti, aflate la umbra unui boschet de palmieri şi platani, banani-şi mimoze, cu grădini de casava, în dreapta şi-n stânga unor păduri de palmieri şi petece de ogoare cu cereale luxuriante dând spre un golf tihnit, ale cărui ape damoale în revărsat de ziuă oglindeau frumuseţile colinelor ce le adăposteau de vijeliile turbulente şi dezlănţuite ce se porneau atât de des din spatele lor.

Era evident, că pescarii se socoteau oameni înstăriţi. Lacul le furniza peştele de care aveau nevoie, hrană mai mult decât de ajuns, iar cei harnici găseau o droaie de lucruri de vânzare. Costişele povârnite ale colinelor, cultivate de gospodine, ofereau, din belşug, grâne, ca: *durra* şi porumb, pe lângă casava, nuci „de pământu', sau alune sălbatice, şi cartofi dulci. Palmierii le dau ulei, iar platanii, fructe delicioase, din abundenţă. Râpile şi viroagele adânci îi aprovizionează cu arborii înalţi cu siluetă mlădioasă, din care îşi cioplesc cu barda pirogile. Natura i-a aprovizionat cu dărnicie cu tot ce-şi poate dori inima sau stomacul unui om. Când contempli ceea ce pare- atât din punctul lor de vedere, cât şi din afară – o desăvârşită şi totală fericire – îţi vine în gând cât de amarnic trebuie să suspine oamenii aceştia, când sunt minaţi de-a curmezişul pustiei întinse între ţinutul din preajma lacului şi cel maritim, de dorul unor cămine atât de plăcute, cugeţi la nefericiţii care, cumpăraţi de arabi pentru tipi dori, sunt duşi pe sus la Zanzibar pentru a culege cuişoare sau a trudi din greu ca hamali!

Pe măsură ce ne apropiam de Niasanga, locul ales pentru cea de a doua tabără a noastră, comparaţia între nobilul alai de coline pitoreşti şi intrândurile unduioase ale ţărmului, cu decorul lor pastoral şi agricol, şi ţărmurile bătrânului Pontus, se impunea foarte mult. La câteva minute înainte de a ne trage piroga pe uscat, s-au petrecut două mici incidente. Am împuşcat o maimuţă enormă cu faţă de câine, care măsura din vârful nasului până la capătul cozii patru picioare şi nouă degete; faţa avea o lungime de opt degete şi jumătate, corpul ei cântarea cam

vreo, 100 de livre. Nu avea coamă sau ciuf la capătul cozii, dar corpul ei era acoperit cu un păf lung, sârmos. Fură văzute o droaie de specimene din acestea, precum şi dintre cele foarte active, cu cap depisică şi din cele mai mici cu coadă lungă. Celălalt incident a fost vederea unei şopârle de mari dimensiuni, având cam 2 picioare şi 6 degete lungime, care se piti la adăpost, bălăngănindu-se, înainte ca noi s-o fi observat bine. Doctorul opina că trebuie să fie un exemplar de *Monitor terrestris*.

Ne-am făcut tabăra su'b un banian; împrejurimile noastre constau acum din apele de un cenuşiu deschis ale lacului Tanganica, un amfiteatru de coline şi satul Niasanga, situat la gura râuleţului cu acelaşi nume, cu crângul lui de palmieri, cu desişuri de platani şi petece de ogoare semănate cu grâne şi casava. În apropierea cortului nostru, erau vreo cinci-şase pirogi, mari şi mici, aparţinând sătenilor. Cortul nostru îşi avea intrarea în faţa superbei întinderi de apă dulce, invitând la el briza, şi ne oferea priveliştile din îndepărtatele ţinuturi Ugoma şi Mkasamba, şi insula Muzimu, ale cărei coame apăreau în culoarea albastru-închis. La picioarele noastre erau pietricele curate şi bine spălate de unde, grămădite în firave şiruri şi grămăjoare de jocul neobosit al valurilor. O cercetare întreprinsă printre pietricelele acelea ne-ar scoate la iveală materialul movilelor muntoase ce se înalţă în dreapta şi în stânga noastră; erau acolo mostre de şisturi, conglomerat de gresie, o argilă albă dură, o argilă având nuanţa ocru, conţinând multe crâmpeie de fier, cuarţ polisat, etc.

Aruncându-ne privirea prin deschiderea cortului nostru, puteam vedea de ambele laturi câte un şir de trestii înalte, formând un fel de gard între plajă şi terenul cultivat din jurul satului Niasanga. Printre păsările văzute acolo, cele mai cunoscute erau voioasele codobaturi, privite de către băştinaşi ca nişte vestitori de bine şi soli ai păcii, cel mai mic rău făcut lor stârneşte imediat ciuda unanimă şi e pasibil de amendă. Afară de cei înclinaţi spre fărădelegi, aceste păsări nu trezesc nimănui pofta de a comite violenţe. Când am păşit pe uscat, zburară să ne

întâmpine, legănându-se în văzduh în faţa noastră, încât puteam lesne să punem mâna pe ele. Celelalte păsări erau ciori, turturele, creţi de apă, vulturi-pescari, *ibis negra* şi *ibis religioasa* f, drduri de păsări *uhydah*[1819], gâşte sălbatice, plutinde, rândunele de lava, ulii şi pajure.

În locul acela, doctorul suferi o criză de dizenterie – zice că este singurul punct slab al construcţiei sale – şi, după cum am aflat ulterior, este un rău care-l supără deseori. Orice preocupare ce-i tulbura mintea, sau orice neregularitate ivită în regimul său alimentar, era sigur că se va sfârşi printr-un atac de dizenterie, care, în ultima vreme, căpătase un caracter cronic.

Ziua a treia a călătoriei noastre pe lacul Tanganica ne-a dus până la râul şi satul Zasi, după ce vâslirăm patru ceasuri. De-a lungul liniei drumului, munţii se înălţau până la 2000 şi 2500 de picioare peste nivelul apelor lacului. Îmi imaginam că decorul urma să devină tot mai pitoresc şi însufleţit, cu fiecare pas, şi îl judecam ca întrecând cu mult în frumuseţe tot ce văzusem în împrejurimile lacului George sau pe fluviul Hudson. Primitoarele cotloane din capătul multor golfuleţe constituie cele mai admirabile peisaje, pline cum sunt de palmierii cu penaj de o frumuseţe veşnică şi de largile cununi verzi ale platanilor. Aceste scobituri au fost toate luate în stăpânire de către pescari, şi colibele lor conice, ca nişte stupi, se ivesc mereu de sub frunziş. Astfel, ţărmurile lacului sunt extrem de populate; fiecare terasă, fiecare mic platou şi bucăţică de teren plan sunt ocupate.

Zasi este uşor de recunoscut după o grupă de coline conice care se înalţă în apropiere şi sunt numite Kirasa. Drept în faţa lor, la o depărtare de circa o milă de ţărm, am făcut un sondaj şi am înregistrat adâncimea de 35 de stânjeni, ca şi în ziua precedentă. Ajungând mai departe cu o milă, am dat drumul la întreaga lungime a sondei mele, 115 stânjeni, şi nu am atins fundul. Trăgând la suprafaţă

18 Ibis negru şl ibis evlavios (lat.) (n.t.).

19 Pasăre de dimensiunea unui canar, originară din Dahomey —" neagră cu picăţele albe (n.t.).

otgonul, s-a rupt şi am pierdut plumbul, împreună cu trei sferturi din frânghie. În legătură cu această întâmplare, doctorul mi-a declarat că efectuase un sondaj în faţa falnicului munte Kabogo, la sud de Ujiji, înregistrând marea adâncime de 300 de stânjeni. Pierduse şi el plumbul şi 100 de stânjeni din otgonul lui, dar îi mai rămăseseră aproape 900 de stânjeni aflaţi în pirogi. Sperăm să folosim acest lung otgon de sondaj când vom străbate lacul de-a curmezişul, de la ţărmul estic la cel vestic.

În ziua a patra, am ajuns la Nyabigma, o insulă nisipoasă din Urundi. Trecusem linia de hotar dintre Ujiji şi ţinutul Urundi cu o jumătate de oră înainte de a* ajunge la Nyabigma. Râul Mshala este considerat de ambele neamuri ca fiind linia despărţitoare cea mai indicată, deşi aici se află grupuri de warunzi care au emigrat dincolo de frontieră, în Ujiji de exemplu, *mutware*-ul şi sătenii din populata aşezare Kagunga, aflată la o depărtare de un ceas, la nord de Zasi. Se mai găsesc, de asemenea, câteva mici grupuri de wajiji, care au profitat de frumoasele şi mănoasele pământuri din deltele râurilor Kasokwe, Namusinga şi Luaba – dintre care primele două se varsă în Tanganica în acest golf, lângă capul unde este situat satul Nyabigma.

De la Nyabigma poţi avea o privelişte foarte bună asupra curbei adânci făcute de marele lanţ muntos întins de la capul Kazinga până la Kasufu, pe o distanţă de douăzeci chiar treizeci de mile. Este un peisaj cât se poate de impunător, şirul acesta mare şi neregulat de munţi cocoşaţi şi cu creste dantelate. Râpe şi hăuri adânci oferă deschizături prin care se strecoară numeroasele pâraie şi râuri ce se nasc în fundal; un stol de nori pali şi lânoşi le învăluie mai totdeauna ca un giulgiu piscurile. De la poalele lor, se întinde o largă câmpie aluvionară, de o bogăţie indescriptibilă, înţesată de palmieri, platani şi copaci umbroşi. Pretutindeni, zăreşti ciorchine-ciorchine de sate. Prin această câmpie aluvionară, curg Luaba, sau

Ruaba, pe latura nordică a capului Kitunda, şi Kasokwe, Namusinga şi Mshala, la sud de capul menţionat.

Deltele acestor râuli, ce-şi deşartă bogăţia undelor în Tanganica, sunt străjuite din toate părţile de un gard des alcătuit din hăţişuri de *matete* – o specie de iarbă gigantică – şi de papirus. În unele delte, cum sunt ale râurilor Luaba şi Kasokwe, s-au format rovine unde jungla de *matete* şi papirus devine de nepătruns. În adâncurile lor sunt heleşteie, tihnite şi adânci, frecventate de felurite păsări acvatice, ca: gâşte, raţe sălbatice, becaţe, raţe şuierătoare, pescăruşi şi ibişi, berze, cocori şi pelicani. Dar este o trudă nespus de anevoioasă, pentru sportivul pornit în căutare de vânat, să ajungă până în bârlogurile şi ascunzişurile lor; este o trudă adesea întâmpinată de mari primejdii, din pricina naturii perfide a acestor mlaştini şi smârcuri precum şi din cauza înfricoşătoarelor atacuri de malarie care, în aceste regiuni, este consecinţa invariabilă a ceasurilor petrecute cu veşmintele umede pe tine şi cu picioarele ude.

La Nyabigma, ne-am pregătit împărţind fiecăruia dintre oamenii noştri muniţii pentru zece focuri, în eventualitatea unei încăierări cu warunzii, aflaţi la depărtare de două etape, dacă ei ar fi provocat asemenea ciocniri, manifestându-şi prea ostentativ antipatia şi prejudecata faţă de străini.

În zorii celei de a cincea zile, am părăsit portul din insula Nyabigma şi, în mai puţin de o oră, am ajuns la capul Kitunda. Acest cap este o platformă joasă constituită din conglomerat de gresie, întinsă pe o distanţă de vreo opt mile, de la poalele marii curbe a lanţului muntos, unde-şi au izvorul Luaba şi râurile surori. Traversând golful adânc la extremitatea căruia întâlneşti delta Luabei, am ajuns la capătul Karefu. În împrejurimi sunt numeroase sate. De acolo am putut privi, în linişte, o serie de puncte sau capuri, Klgongo, Katunga şi Buguluka, şi am trecut de toate acestea înainte de a face un popas în fermecătoarea poziţie de la Mukungu.

La Mukungu, unde ne-am oprit, în cea de a cincea zi a croazierei noastre, ni s-a cerut un *honya*, sau un tribut. Pânzeturile şi mărgelele, care ne-au asigurat întreţinerea

în cursul călătoriei pe lac, îmi aparţineau, dar doctorul Livingstone, fiind mai vârstnic, mai experimentat şi „personajul” expediţiei, a avut însărcinarea de a satisface toate cererile de acest gen. De nu ştiu câte ori trecuse prin încercarea plicticoasă ce-ţi macină sufletul de a rezolva problema unui *honga*, şi ardeam de nerăbdare să văd cum va duce la capăt această treabă marele explorator.

Mateko (un om care deţine un post inferior unui *mutwdre*) din Mukungu a cerut doi de ti şi jumătate. Aceasta era pretenţia lui, adusă la cunoştinţă cu puţin înainte de a se întuneca. Doctorul întrebă dacă nu ni s-a trimis niciun dar. I se răspunse:

— Nu, acum este prea târziu ca să mai căpătăm ceva; dar, dacă plăteam tributul, Mateko ar fi fost dispus să ne dea ceva, când urma să ne înapoiem.

Auzind aceste vorbe, Livingstone zâmbi, şi cum Mateko se afla chiar în faţa lui, îi spuse:

— Prea bine, dacă nu puteţi obţine nimic pentru noi acum şi intenţionaţi să ne dăruiţi ceva când ne întoarcem, e mai bine să ne păstrăm *honga* până atunci.

Mateko a fost luat cam prin surprindere şi făcu nazuri la orice – propunere de acest fel. Văzându-l nemulţumit, l-am îndemnat să ne aducă o oaie – o singură micuţă mioară – fiindcă stomacurile noastre erau aproape goale după o aşteptare de mai mult de o jumătate de zi. Apelul avu succes, căci moşneagul plecă zorit şi ne aduse un miel şi o oală de trei galoni, plină ochi cu *zogga* dulce şi tare (un grog din vin de palmier) şi, în schimbul lor, doctorul îi dădu doi dori şi jumătate de pânzeturi.

Mielul fu tăiat şi, cum ne bucuram de o digestie sănătoasă, carnea lui ne-a priit, dar, cât priveşte efectele acelei *zogya* sau grog din vin de palmier a fost vai şi amar.

Susi, nepreţuitul adjunct al doctorului Livingstone, şi Bombay, conducătorul caravanei mele, cei doi oameni însărcinaţi cu supravegherea navigaţiei pirogii, deoarece se îmbibase prea nesăbuit, ca nişte bureţi, de ameţitoarea licoare, adormiră buştean, aşa că dimineaţa, doctorul şi cu mine furăm siliţi să regretăm pierderea mai multor lucruri

preţioase şi indispensabile. Printre ele, pot fi menţionate: parâma de sondaj de 900 de stânjeni a doctorului, 500 de capse, cămăşi şi focoase de cartuşe pentru armele mele şi nouăzeci de gloanţe de muschetă, aparţinându-mi tot mie. Pe lângă aceste obiecte, foarte utile într-un eventtial conflict cu ostilii warunzi, fuseseră furate un sac mare de făină şi întregul stoc de zahăr alb al doctorului. Era a treia oară când încrederea mea în cinstea lui Bombay îmi adusese o mare pagubă, şi a nouăzeci şi noua oară când eram constrâns să regret amarnic că dădusem crezare orbeşte elogiilor bombastice pe care i le adusese Speke. Numai laşitatea firească a unor tâlhari ignoraţi îi oprise pe sălbatici să care cu ei întreaga pirogă, cu tot conţinutul ei, ducându-i totodată pe Bombay şi Susi în sclavie. Îmi pot imagina prea lesne mirarea voioasă stârnită de priveliştea şi de gustul delicios al zahărului doctorului şi uimirea cu care trebuie să fi privit răufăcătorii strania muniţie a wasungilor. E de sperat, cu toată sinceritatea, că nu s-au vătămat cu gloanţele explozive şi cu cămăşile cartuşelor din pricina ignorării naturii conţinutului lor ucigător – în cazul din urmă, lada şi cu conţinutul ei trebuie să fi dovedit o adevărată cutie a Pandorei[20].

Tare necăjiţi de pierderea suferită, am pornit la drum, la ora obişnuită „în a şasea zi a călătoriei noastre acvatice. Am făcut cabotaj[21] prin apropierea a diferite promontorii joase formate de râurile Kigwena, Kikuma şi Kisunwe; iar când vreunul din golfuri făgăduia un anumit interes, cârmeam piroga conform cu dantelăriile lui. În timp ce călătoream astfel pe apă – şi fiecare zi scotea la iveală decoruri şi peisaje similare – în dreapta noastră se înălţau munţii din Urundi, dezvăluind ici şi colo râpe şi

20 Fecioară frumoasă, plăsmuită de Hefaistos din lut şl apă. Pentru a-1 pedepsi pe Prometeu fiindcă furase focul din cer, Jupiter l-a convins pe Erimeteu, fratele titanului, să primească In dar pe Pandora împreună cu o cutie superbă. Dar din cutie au ieşit toate relele, rămînlnd speranţa pe fund (n.t.).

21 Navigaţie pe lîngă coaste — după numele corăbierului francez Cabot (sec. XVI-lea) (n.f.).

viroage prin care diferite râuri şi pâraie îşi găseau loc de trecere spre a se vărsa în marele lac; la poalele lor, se aflau câmpiile aluvionare unde înfloreau palmierul de ulei şi plăcutul platan, în timp ce salbe de sătuleţe se înşirau sub umbrarul lor. Când şi când, treceam prin dreptul unor lungi şi înguste fâşii de plajă, acoperite cu pietriş sau nisipoase, pe care se improvizau pieţe unde se vindeau peste zi produsele de bază ale obştilor respective. Apoi, am trecut pe lângă largi rovine mocirloase, formate de numeroasele pâraie izvorâte din munţi, în locurile unde înfloreau din plin *matete* şi papirus. Munţii, acum, se apropiau de apă cu costişele lor coborând abrupt până la marginea acesteia; pe urmă, se îndepărtau, alcătuind cute adânci, la poalele cărora în mod sigur că vedeai o câmpie aluvionară având o lăţime între una şi opt mile. Aproape fără întrerupere, observam pirogi cu fundul plat menţinute cu vigoare aproape de creasta undelor, vădind o temerară sfidare a catastrofei, cum ar fi darea peste cap a ambarcaţiunii şi înfulecarea echipajului de către crocodilii hulpavi. Câteodată, zăream o pirogă plutind la mică distanţă în faţa noastră; pe dată, oamenii noştri intonând în cor un cântec, începeau să se străduiască din răsputeri ca să o întreacă. Observând eforturile noastre, băştinaşii se încordau şi ei asupra misiunii ce le revenea, şi cum vâsleau stând în picioare şi goi puşcă, ne ofereau prilejul unui studiu detaliat de anatomie comparată. Sau vedeamcâte un grup de pescari tolăniţi alene *în puris naturalibus* 1 pe plajă, aruncând priviri pline de curiozitate asupra pirogilor când lunecau prin dreptul lor; după aceea, treceam prin faţa unei flote de pirogi ale căror proprietari stăteau liniştiţi în colibele lor, ocupaţi cu mânuirea undiţei şi a cârligului, sau aruncându-şi năvoadele, ori câte doi oameni aranjându-şi pânzele lungi lângă ţărm, gata să le tragă; sau copiii lor zbenguindu-se fără teamă prin apă, în vreme ce mamele îi urmăreau cu priviri aprobative, de sub umbra vreunui copac, atitudine din care deduc că nu sunt prea mulţi crocodili prin lac, decât prin vecinătatea gurilor de râuri mai însemnate.

După ce am trecut pe lângă scundul promontoriu Kisunwe, format de râul Kisunwe, sub ochii noştri s-a ivit capul Murembwe aflat la patru-cinci mile depărtare terenul despărţitor de punctul acela era format din pământuri scunde, o plajă nisipoasă şi acoperită cu pietriş. Lipite de plajă sunt şiruri-şiruri de sate, în timp ce ţărmul, furnicând de oameni, arată cât de populate sunt ţinuturile din spate. Cam pe la jumătatea drumului dintre Kisunwe, este un ciorchine de sate numit Bikari, care are un *muttvare* deprins să ia *honga*. Cum nu eram deloc capabili să ne măsurăm forţele, să ne irosim cât de puţin timpul, cu orice aşezare închinată spre fărădelegi, evitam cu grijă toate satele cu o reputaţie proastă printre wajiji. Dar uneori până şi ghizii wajiji se înşelau şi nu o dată ne-au dus în locuri primejdioase. Evident, ghizii nu aveau niciun motiv să nu se oprească la Mikari, deoarece era a doua tabără de la Mukungu; fiindcă pentru ei un popas în umbra răcoroasă a platanilor era de-o mie de ori preferabil şederii într-o pirogă instabilă, unde rămâneau nemişcaţi ca nişte piese sculptate în lemn.

— Cum îl făcură mamele lor (lat.) (n.t.).

— Dar mai înainte ca ei să-şi fi declarat obiecţiile şi preferinţele, locuitorii din Bikari ne strigară cu glasuri zgomotoase să venim la ţărm, ameninţându-ne cu răzbunarea marelui Wami, dacă nu ne oprim. Şi cum vocile nu aduceau de fel cu cele ale sirenelor, am refuzat cu încăpăţânare să le îndeplinim cererea. Dându-şi seama că ameninţările nu le foloseau la nimic, recurseră la pietre şi, în consecinţă, azvârliră în noi cu mare tragere de inimă. Cum un bolovan căzu la doi paşi de braţul meu, am sugerat să le răspundem trimiţând un glonte în imediata apropiere a picioarelor lor; Livingstone însă, deşi nu rosti un cuvânt, totuşi, arătă în chip destul de lămurit că nu aproba câtuşi de puţin această reacţie. Deoarece aceste demonstraţii de ostilitate erau departe de a fi binevenite, şi vedeam semne similare aproape de câte ori treceam prin dreptul unui sat, ne-am urmat ruta până ce am ajuns la Murembwe Point, care – fiind delta unui râu cu acelaşi nume – era bine

protejat de o perie lată de junglă ghimpoasă, trestiiş tăios şi un hăţiş des de stufăriş şi papirus, de care se putea feri prea bine şi cel mai cutezător Urundi, mai ales, dacă ţinea minte că dincolo de mlaştina aceea neospitalieră erau puştile străinilor pe care semenii lui îi provocaseră cu atâta grosolănie. Ne-am tras piroga la ţărm acolo şi, pe un petec îngust de nisip curat, Ferajji, bucătarul nostru, gata oricând, în orice strâmtoare, îşi aprinse focul şi ne înjghebă porţii destule din cea mai delicioasă cafea mocca. În ciuda primejdiilor dând încă târcoale, eram într-adevăr fericiţi; şi ne-am făcut şi mai gustos micul dejun, adăugându-i o mică filosofie morală ce ne-a ridicat, fără să ne dăm seama, la nivelul unor fiinţe infinit superioare paginilor de care eram împrejuraţi; iar din clipa aceea, ne-am uitat de sus la ei, sub influenţa licorii de mocca şi a filosofiei morale dobândite, cu un dispreţ calm, nelipsit de o anumită doză de compătimire. Doctorul ne relată câteva experienţe trăite printre oamenii cu aceleaşi înclinări, nu întârzie însă să le pună pe seama nechibzuitei purtări a arabilor şi a corciţilor, bazându-se pe înţelepciunea lui de om cu vastă experienţă; sunt de acord, fără nicio rezervă, cu această opinie a sa.

De la Murembwe Point, după ce ne-am sorbit cafeaua şi ne-am încheiat conversaţia despre etică, ne-am continuat voiajul cârmuindu-ne ambarcaţiunea spre capul Sentakeyi, unde, deşi, până acolo erau opt sau zece mile, speram să ajungem înainte de înserat. Wangwanii au tras la rame cu sinceră bunăvoinţă, dar se scurseră zece ore, noaptea se lăsa, iar noi ne aflam încă departe de Sentakeyi. Cum aveam parte de o frumoasă noapte cu lună şi eram pe deplin conştienţi de situaţia periculoasă în care ne-am putea trezi, oamenii consimţiră să mai vâsleaşca încă un ceas sau două. Pe la ora 1 noaptea, am tras piroga la ţărm, într-un loc pustiu – o sfoară de nisip curat cu o lungime de vreo treizeci de picioare şi lată de vreo zece – douăsprezece, având masate, de ambele laturi, ţăndări de stânci. Acolo, am socotit că, păstrând un anumit grad de tăcere, am putea să scăpăm neobservaţi şi să nu fim

sâcâiţi, pentru câteva ceasuri, după care, fiind odihniţi, ne-am putea continua călătoria. Ceainicul nostru fierbea, oamenii făcuseră un focşor şi umpluseră oala lor de pământ negru cu apă pentru *poridge*, când sentinela pusă să stea de veghe zări cum nişte siluete negre se strecurau spre bivuacul nostru. Fiind strigaţi, intruşii se arătară numaidecât şi ne salutară cu adresarea localnicilor: „*Wakea*.

Ghizii noştri le explicară că suntem wangwani şi intenţionăm să stăm până dimineaţa, când, dacă aveau ceva de vânzare, vom fi bucuroşi să facem negoţ cu ei. Oamenii spuseră că vestea aceea îi bucura şi, după ce mai schimbară câteva cuvinte – interval în care noi am observat că, încercau să-şi întipărească în minte detaliile taberei – se depărtară. La plecare, promiseseră să se întoarcă dimineaţa, cu alimente, legând prietenie cu noi. În timp ce ne beam ceaiul, pândarii ne avertizară de sosirea unui al doilea grup, care procedă la aceleaşi schimburi de saluturi şi observaţie atentă, ca şi cel dintâi. Aceştia plecară şi ei, peste măsură de exuberanţi, după părerea mea, şi fură urmaţi curând de un al treilea pilc, care veniră şi plecară ca şi ceilalţi. Din tot acest du-te-vino, am dedus că prin satele din jur se răspândea rapid vestea apariţiei noastre, şi am remarcat două pirogi învârtindu-se în sus şi-n jos cu o grabă ceva mai mare decât socoteam noi că ar avea în mod obişnuit sau că ar fi necesară. Aveam bune temeiuri de a fi suspicioşi; aceste seminţii nu obişnuiesc sub niciun pretext, cel puţin nu între Ujiji şi Zanzibar, să se ţină de vizite şi saluturi după ce s-a aşternut bezna; nu este permis nimănui să iscodească într-o tabără, după căderea nopţii, fără să se tragă în intrus; iar foiala aceea în sus şi-n jos, voioşia aceea de o ostentativă exuberanţă, la sosirea unei mici cete de wangwani, care în multe părţi din ţinutul Urundi ar fi privită ca o întâmplare foarte banală, erau judecate, în ansamblu, foarte suspecte.

În vreme ce doctorul şi cu mine ajungeam la concluzia că mişcările acelea erau fie preliminariile, fie semnele ostilităţii, un al patrulea pilc, foarte turbulent şi

gălăgios, veni să ne viziteze.

De data aceasta, ne-am amânat cina şi am socotit că a bătut ceasul să acţionăm.

După ce ai patrulea pilc plecă, dedându-se unor extravagante manifestări de entuziasm, oamenii expediţiei fură zoriţi să-şi ia locurile în pirogă şi, după ce se aşezară cu toţii iar pândarii fură îmbarcaţi şi ei, am împins ambarcaţiunea, făcând-o să lunece în apă, chiar în ceasul al unsprezecelea. În clipa când piroga lunecă afară din penumbra Vag luminată ce ne înconjura, am atras atenţia doctorului asupra mai multor siluete întunecate; unele se ghemuiau îndărătul stâncilor din dreapta noastră, iar altele se târau peste ele, ca să obţină poziţii bune sau mai bune; în acelaşi timp, nişte indivizi se apropiau din stânga poziţiei noastre, în acelaşi mod suspect; şi deodată, un glas ne strigă din vârful micii faleze de lut ce domina fâşia nisipoasă unde abia adineauri ne odihnisem.

— Am lucrat cu cap, ţipă doctorul, în timp ce ţâşneam ca o săgeată peste luciul apei, lăsându-i cu buzele umflate, îndărătul nostru, pe candidaţii la tâlhărie.

Şi în împrejurarea aceea, mina mi-a fost oprită să tragă câteva focuri bune, ţintite cum trebuie – ca un avertisment pentru ei să se abţină de a mai molesta străinii, pe viitor – de simpla prezenţă a doctorului, care, după cum gândeam eu, dacă gestul acela ar fi fost realmente necesar, nu ar fi ezitat să spună cuvântul cuvenit.

După ce am mai vâslit şase ceasuri, în cursul cărora, am dat ocol capului Sentakeyi, ne-am oprit în sătuleţul de pescari Mugeyo, unde ni s-a îngăduit să dormim nesupăraţi. În revărsatul zorilor, ne-am continuat călătoria, şi, pe la orele opt, am ajuns la-satul prietenosului *mutware* din Magala. Vâslisem, „dintr-un foc”, optsprezece ore, ceea ce, cu viteza de două mile şi jumătate pe oră, făcea o etapă de patruzeci şi cinci de mile. Luând relevmentele taberei noastre de la capul Magala, unul din punctele cele mai proeminente (ale ţărmului) când călătoreşti spre nord, pornind de la Ujiji, am descoperit că întinsa insulă

Muzimu, care intrase în raza noastră vizuală încă de când ocolisem capul Bangwe, lângă Ujiji Bundei, avea orientarea sud-sud-vest şi că ţărmul vestic se apropiase considerabil de cel estic, lăţimea lacului fiind, în punctul acela, de vreo opt-zece mile.

Aveam o panoramă bună a înălţimilor vestice, ce păreau să aibă o altitudine mijlocie, ridicându-se cam la vreo 300 de picioare peste nivelul lacului. Piscul Luhanga, înălţându-se puţin mai la nord-vest de Magala, s-ar putea să aibă o altitudine cu 500 de picioare mai mare, iar Sumburizi, situat ceva mai la nord de Luhanga – unde locuia Mruta, sultanul din Uvinza, ţinutul aflat peste drum de partea aceea din Urundi – este cu vreo 300 de picioare mai ridicat decât înălţimile învecinate. Spre nord de capul Magala, lacul se pierdea în zarea depărtată, între două lanţuri alpine care se întâlneau într-un punct aflat la vreo treizeci de mile spre nord de noi.

Warunzii din Magala erau foarte curtenitori şi le plăcea să privească pe îndelete. Roiau prin jurul intrării cortului şi îşi aţinteau privirile asupra noastră cu nespusă perseverenţă, de parcă am fi fost vrednici de cel mai intens interes, dar susceptibili de a pleca brusc şi pe vecie.

Mutware-ul veni să ne vadă după amiază, târziu, înveşmântat cu mare fast. Se dovedi a fi unul din flăcăii pe care îi remarcasem în gloata privitorilor, pentru înfăţişarea lui arătoasă şi dantura sa frumoasă, pe care şi-o expunea, fiindcă îl podidea mereu râsul. Nu îl puteam confunda cu nimeni, deşi pentru ocazia aceea solemnă se împodobise cu multe ornamente din fildeş, cu coliere – şi cu grele brăţări de aramă, având şi cerculeţe de sârmă în jurul gleznelor. Admiraţia, pe care i-am mărturisit-o, fu împărtăşită şi, în schimbul celor doi dori de pânză şi a unui *fundo* de *sami-sami* oferiţi de noi, el ne dărui un porc gras, o oaie cu coadă lată şi o oală plină cu lapte, în situaţia noastră, preţul plătit şi darurile primite erau cât se poate de rezonabile.

La Magala, am auzit că bântuia războiul între Mukambe, spre al cărui ţinut ne îndreptam şi

Waruinashanya, un sultan dintr-un district învecinat, şi am fost sfătuiţi – doar dacă nu cumva intenţionam să sprijinim pe vreuna din aceste căpetenii împotriva celeilalte – că ar fi mai bine pentru noi să facem cale întoarsă. Dar, cum pornisem la drum ca să soluţionăm problema râului Rusizi, asemenea judecată nu trăgea deloc în cumpănă în luarea hotărârii noastre, în dimineaţa celei de a opta zile de la plecarea din Ujiji, ne-am luat rămas bun de la ospitalierii locuitori din Magala şi ne-am îndreptat către ţinutul lui Mukamba, care se zărea cu ochiul liber. Curând după trecerea hotarului dintre Urudi propriu-zis şi partea cunoscută sub numele de Usige, se stârni dinspre sud-vest o furtună şi înfricoşătorul balans al pirogii, în valuri şi printre ele, ne avertiză să nu mai înaintăm, aşa că am întors prova ambarcaţiunii spre satul Kisuka, aflat la patru mile spre nord, acolo unde; în Usige, începe Mugera.

La Kisuka veni să ne vadă un mgwana care trăia în preajma lui Mukamba şi ne dădu asupra războiului iscat între cârmuitorul lui şi Warumashanya amănunte din care părea că aceste două căpetenii erau, necontenit, la cuţite. La urma urmei, este un fel mai potolit de a lupta. Unul din adversari întreprinde o incursiune în ţinutul celuilalt şi izbuteşte să se facă nevăzut cu’o cireadă de vite, ucigând unul sau doi oameni luaţi prin surprindere.

Se scurg săptămâni sau poate chiar luni, mai-nainte ca potrivnicul lui să treacă la represalii şi să reuşească o captură, în mod similar, şi atunci este restabilit un echilibru, nefiind niciuna din părţi în câştig. Rareori, se atacă cu curaj şi pe faţă, firea africanului fiind, categoric, pornită împotriva oricărui sistem energic de a purta război.

Punându-i diferite întrebări, acest *mgwana* ne mai dădu apoi informaţii cu mult mai interesante, privitoare la Rusizi. Ne spuse, fără ezitare, cu aerul unui om. care ştie absolut totul despre subiectul abordat, şi ca şi cum orice persoană în stare să-i pună la îndoială spusele ar putea fi catalogată drept un măgar şi jumătate, că râul Rusizi ieşea din lac, continuându-şi cursul spre ţinutul lui Suna (Miesa).

Spre ce alt ţinut mai putea să curgă? întrebă el.

Doctorul Livingstone era înclinat să-i dea crezare; mai bine zis, era mai dispus să accepte lucrurile aşa cum declara el, până ce proprii noştri ochi aveau să-i confirme informaţiile. Eu eram mai înclinat să-i pun la îndoială spusele, după cum i-am şi mărturisit doctorului: mai întâi, versiunea aceea era prea frumoasă ca să fie adevărată; în al doilea rând, individul manifesta prea mult entuziasm discutând despre un subiect care nu era cu putinţă să-l intereseze. Exclamaţiile lui: „Barikallah" şi „Inshallah" erau cu mult prea înflăcărate; răspunsurile date de el concordau prea mult cu propriile noastre dorinţe. Doctorul punea mare bază pe relatarea unui *mgwana* întâlnit de el cu mult mai la sud, care afirmase că bunicul, sau părintele lui Rumanika – în momentul actual cârmuitorul Karagwahului – se gândise să sape de-a lungul albiei râului Kizamgule, în scopul ca pirogile lui să se poată duce la Ujiji pentru a face acolo negoţ. Din pricina acelei relatări, îmi închipui – care coincide cu credinţalui fermă şi deseori exprimată, că apele lacului Tanganica se scurgeau printr-o deschidere undeva – doctorul privea cu părtinire spusele acelui mgwana; dar, pe măsură ce înaintăm cu povestirea, vom vedea cum se vor sfârşi toate acestea.

În a noua dimineaţă de la plecarea din Ujiji, cam la două ceasuri de când se înălţase soarele pe cer, am trecut de delta lată a lui. Mugere, un râu care dă şi numele districtului de pe ţărmul răsăritean cârmuit de Mukamba. Ajunsesem chiar în faţa celei mai sudice din cele trei guri ale râului, unde am descoperit că există o deosebire netă în culoarea apei. O linie de demarcaţie aproape dreaptă, trasă de la est la vest de la gura râului, ar servi foarte bine pentru a evidenţia deosebirea existentă între cele două pânze de apă. În partea sudică, apa era curată, având o nuanţă verde deschis; la nord de linia imaginară, era noroioasă şi se vedea desluşit cum curentul are direcţia nordică. Curând, după depăşirea primei guri a râului, am ajuns la a doua, şi apoi la a treia gură a râului, fiecare având o lăţime de numai câţiva yarzi, dar fiecare vărsând

în lac suficientă apă pentru a ne permite să urmărim linia dintre diferitele curente la 5 – 6 lungimi dincolo de gurile respective.

Mai sus de a treia gură a lui Mugere se ivi un cot, cu grupuri de sate înşirate pe ţărmul lui. Acestea erau aşezările lui Kukamba, şi într-unul din ele locuia chiar căpetenia. Băştinaşii de pe meleagurile acelea încă nu văzuseră niciun alb şi, bineînţeles, de-ndată ce am debarcat, am fost înconjuraţi de 6 droaie de oameni, toţi înarmaţi cu lăncii lungi, singura armă vizibilă printre ei, cu excepţia unor bâte şi, ici şi colo, câte o toporişcă.

Am fost conduşi într-o colibă, pe care am împărţit-o cu doctorul. Ce s-a întâmplat în ziua următoare îmi amintesc doar ca prin ceaţă, deoarece am fost doborât la pat de un atac de malarie, primul suferit de când părăsisem ţinutul Unyanyembe. Îmi aduc aminte vag că am încercat să ghicesc cam ce vârstă ar avea Mukamba, remarcând că avea o înfăţişare, în acelaşi timp, chipeşă şi oglindind bune intenţii faţă de noi. Iar în intervalele de tăcere torturată şi de cădere în inconştienţă, am văzut – sau era o nălucire, silueta lui Livingstone, mişcându-se spre mine, şi am simţit, sau mi s-a năzărit că simt – mâna lui Livingstone pusă cu duioşie pe fruntea sau pe membrele mele fierbinţi. Între Bagamoyo şi Unyanyembe suferisem mai multe atacuri de malarie, fără să am nimic sau pe nimeni care să-mi aline migrena şi durerea sâchtoare şi răscolitoare, sau să aducă o rază de lumină printre perspectivele sumbre şi mohorâte care, în mod fatal, se adună la căpătâiul călătorului bolnav şi solitar. Dar, deşi atacul acela de malarie era mai grav ca de obicei, deoarece timp de trei luni beneficiasem de o imunitate faţă de el, nu am regretat prea mult producerea lui, fiindcă am devenit obiectul amabilităţilor foarte duioase şi părinteşti a bunului om în tovărăşia căruia mă aflam în zilele acelea.

În dimineaţa următoare, dat fiind că mă întremasem puţin după atacul de malarie, când Mukamba veni să ne dăruiască un bou, o oaie şi o capră, am fost în stare să ciulesc urechile la răspunsurile date de el despre râul

Rusizi şi capătul lacului. Veşnic veselul şi entuziastul *mgvxma* era şi el de faţă, şi nu se arătă măcar cu un dram mai ruşinat când, prin intermediul lui, căpetenia; ne spuse că râul Rusizi, unindu-şi apele cu Ruanda sau Luanda, la o depărtare de două zile de drum pe apă, sau o zi de mers pe uscat, de la capătul lacului, curgea în Tanganica.

Astfel, nădejdile noastre, aţâţate oarecum de asigurările categorice şi repetate, căpătate, că râul îşi urma cursul depărtându-se către Karagwah, se năruiseră la fel de vertiginos cum se clădiseră.

I-am plătit lui Mukamba *honga*, constând din nouă dori şi nouă *jundo* de *sami-sami*, *junghio*, *muzurio n zige*. Basmalele imprimate, pe care le avusesem din belşug în Unyanyembe, ar fi făcut treabă bună aici. După ce-şi primi darul, căpetenia i-l prezentă doctorului pe fiul său, un flăcău înalt, de vreo optsprezece ani. cu gândul să devină fiu adoptiv al doctorului, dar, cu un râs bonom, doctorul se descotorosi de orice fel de înrudire din acestea, deoarece obiceiul era instituit cu unicul scop de a-i mai stoarce ceva pânzeturi. Mukamba primi reacţia lui Livingstone cu inimă uşoară şi nu insistă ca să obţină mai mult.

În a doua seară petrecută de noi la reşedinţa lui Mukamba, Susi, slujitorul doctorului, se îmbătă straşnic datorită dărniciei cu care căpetenia împărţise *pombe*, făcând chiar risipă. Tocmai când se crăpa de ziuă, am fost trezit auzind câteva zgomote pătrunzătoare, ca nişte trosnituri. Am ascultat atent şi am descoperit că larma venea din coliba noastră. Era provocată de doctor care, pe la miezul nopţii simţise cum cineva vine şi se întinde alături de el în acelaşi pat, şi crezând că eram eu, cu amabilitatea lui nedezminţită, făcuse loc şi se culcase pe marginea patului.

Dar dimineaţa, simţind cam răcoare, se deşteptase de-a binelea şi înălţându-se în coate spre a vedea cine era „partenerul” de pat, descoperise, spre marea lui mirare, că nu era altul decât slujitorul lui negru, Susi.

Acesta, făcându-se stăpân pe păturile doctorului şi înfăşurându-se în ele, în modul cel mai egoist, ocupa

aproape în întregime patul. Doctorul, cu blândeţea lui caracteristică, în loc să pună mina pe o vargă, se mulţumise să-l bată pe spate pe Susi, zicând:

— Fii bun, Susi, scoală-te. Te afli în patul meu. Cum de-ai îndrăznit omule, să te îmbeţi în aşa hal, după ce de-atâtea ori îţispusesem să nu mai bei? Scoală-te!

Nu vrei? Poftim, încasează asta şi asta! şi-i dădea nişte ghionţi uşori.

Totuşi, Susi, îşi vedea mai departe de somn şi mârâia, aşa că stăpânul continua să-l ghiontească, până ce chiar şi pielea groasă a lui Susi începu să simtă ceva şi se trezi de-a binelea, dându-şi seama ce lipsă de devotament şi nepăsare faţă de stăpânul lui dovedise, uzurpându-i până şi patul. După acest *expose* al năravului său faţă de „micul stăpân”, cum eram numit eu, Susi se simţi grozav de abătut.

A doua zi, în amurg, ne-am îmbarcat şi am trecut de partea cealaltă a lacului, căci Mukamba venise să-şi ia rămas bun de la noi şi ne rugase ca, de-ndată ce ajungem prin părţile stăpânirii fratelui său, Ruhinga – al cărui ţinut se întindea la capătul lacului – să trimitem piroga îndărăt să-l ia, iar între timp să lăsăm în preajma lui doi oameni de-ai noştri, înarmaţi cu puşti ca să-l ajute să se apere, în caz că Warumashanya l-ar ataca, imediat după plecarea noastră.

În nouă ceasuri am sosit la capătul lacului în Mugihena, ţinutul lui Ruhinga, fratele mai mare al lui Mukamba. Uitându-ne înapoi, ca să vedem de unde veneam, am observat că tăiasem lacul în diagonală, străbătându-l de la sud-est spre nord-vest; cu alte cuvinte, de la Mugera care pe ţărmul de est era situat la cel puţin zece mile de punctul cel mai nordic, ajunsesem la Mugihewa, aşezare situată în punctul cel mai nordic al ţărmului apusean. Dacă ne-am fi continuat ruta de-a lungul ţărmului răsăritean şi astfel am fi plutit în jurul capătului de nord al lacului, am fi trecut prin Mukanigi, ţinutul lui Warumashanya, şi Usumbura lui Simveh, aliatul şi prietenul său. Dar urmând un itinerar ca acela descris mai

sus, am sosit la extremitatea lacului fără a întâmpina niciun fel de dificultate.

Ţinutul în care ne aflam acum; Mugihewa, este situat în delta râului Rusizi. Este un teren extrem de plat, cea mai ridicată parte a lui neavând nici zece picioare peste nivelul lacului, presărat cu numeroase adâncituri năpădite de teamal duhnitoare iarbă *matete* şi cel mai înalt soi de papirus, şi scobituri asemănătoare unor iazuri, umplute cu apă stătătoare, care put, răspândind malarie în toată legea. Ele slujesc ca păşuni pentru creşterea unor întinse cirezi de vite, fiindcă acolo unde terenul nu este acoperit de plante de mlaştină, produce o iarbă bogată, dulce. Oile şi caprele, mai cu seamă primele, arată totdeauna bine, şi deşi nu suferă comparaţie cu rasele englezeşti sau americane, sunt cele mai frumoase văzute în Africa.

În acest ţinut, se zăresc numeroase sate, deoarece spaţiile dintre adâncîturile menţionate nu sunt ocupate de jungla putrezită şi luxuriantă comună altor părţi din continentul african. De n-ar fi kolquall, euforbia, originar din Abisinia, pe care unii şefi de trib au pus să fie sădiţi în chip de apărare, în jurul satelor – ai putea vedea de la un capăt la celălalt al ţinutului Mugihewa. Apele din jurul lacului de la ţărmul răsăritean până la cel apusean, mişună de crocodili. De pe maluri am numărat zece capete de crocodili şi ni s-a spus că râul Rusizi era plin de ei.

Ruhinga, care veni să ne vadă îndată ce ne-am statornicit tabăra în satul lui, era un om nespus de jovial; totdeauna izbutea să vadă ceva ce-i stârnea cheful de râs; deşi era mai în vârstă cu cinci, poate şase ani, decât Mukamba – el pretindea că a împlinit o sută de ani – nu avea nici jumătate din demnitatea mezinului său, nici nu era privit cu atâta admiraţie de poporul lui. În schimb, Ruhinga cunoştea mai bine ţinutul decât Mukamba şi avea o memorie admirabilă, fiind capabil să-şi împărtăşească în mod inteligent cunoştinţele acumulate asupra regiunii. După ce ne-a făcut onorurile satului, în calitate de căpetenie, şi ne-a dăruit un bou şi o oaie, lapte şi miere – nu am întârziat să ne străduim a dobândi de la el cât mai

multe informaţii cu putinţă.

Informaţiile căpătate de la Ruhinga pot fi sintetizate după cum urmează: ţinutul care mărgineşte capătul lacului, de la Urundi propriu-zis, pe ţărmul estic, până la Uvira, pe cel vestic, este împărţit în următoarele districte:

Primul: Mugere, cârmuit de Mukamba, zonă prin care se vărsau în lac micile râuri Mugere şi Mpanda.

Al doilea: Mukanigi, cârmuit de Warumashanya, ocupa în întregime capătul nord-estic al lacului, porţiune pe unde se varsă în lac micile râuri Karindwa şi Mugerawa Kanigi.

Al treilea: în jumătatea de est a districtului, şi în capătul lacului, se află Usumbura, cârmuit de Simveh, aliatul şi prietenul lui Warumashanya, care se întinde până la ţărmul răsăritean al râului Rusizi.

Al patrulea: Începând de pe ţărmul apusean al lui Rusizi până la extremitatea nord-vestică a lacului, se afla Mugihewa – ţinutul lui Ruhinga.

Al cincilea: De la Uvira spre vest, mergând spre nord până dincolo de Mugihewa şi depăşind-o pe latura nordică, ajungând până la colinele din Chamati, era Ruwenga, un ţinut cârmuit, de asemenea, de Mukamba.

Dincolo de Ruwenga, de la colinele din Chamati până la râul Ruanda, era ţinutul Chamati. La vest de Ruwenga, cuprinzând toţi munţii din direcţia aceea, cale de două zile de marş, era Uashi. Sunt diviziunile cele mai mici ale ţinutului cunoscut îndeobşte sub numele de Ruwenga şi Usige, ţinuturile Usumbura, Mukanigi şi Mugere. Dar toate acestea reprezintă numai o parte şi o parcelă din Urundi, care include toate regiunile limitrofe ale lacului de la râul Mshala, pe malul estic, până la Uvira, pe cel vestic – necesitând o călătorie de zece zile, dacă te îndrepţi direct spre nord, de la capătul lacului, şi de o lună, dacă porneşti într-o direcţie nord-estică, cu destinaţia Murukuko, capitala lui Mwezi, sultanul tuturor provinciilor din Urundi. Exact la nord de Urundi este Ruanda, o ţară foarte întinsă.

Râul Rusizi – după spusele lui Ruhinga – izvorăşte din

apropierea unui lac despre care se spune că ar avea o lungime cât de la Mugihawa până la Mugere, şi este lat ca din Mugihawa până în ţinutul lui Warumashanya, adică optsprezece mile lungime pe circa opt mile lăţime. Lacul este înconjurat de munţi pe latura nordică şi cea apuseană: în partea de sud-vest a unuia din aceşti munţi, îşi are obârşia Rusizi – la început, un mic torent, dar pe măsură ce-şi urmează calea spre lac, primeşte ca tributari râurile Kagunissi, Kaburan, Mohira, Nyamagana, Nyakagunda, Ruviro, Rofubu, Kamimvira, Myove, Ruhuha, Mukindu, Sang6, Rubinzi, Kiriba şi ultimul, râul Ruahda, acesta părând a fi cel mai însemnat din toate. Lacul Kivo poartă numele ţinutului în care este situat. De-o parte a lui este Mutumbi (probabil Utumbi, menţionat de Speke şi Baker), la vest este Ruanda, la est Urundi. Căpetenia din Kiro poartă numele de Kwansibura.

După atât de multe detalii minuţioase primite despre râul Rusizi, nu ne mai rămânea decât să-l vedem. În a doua dimineaţă de la sosirea noastră la Mugihewa, am făcut rost de zece vâslaşi vânjoşi şi am pornit în explorarea capătului lacului şi a gurii râului Rusizi.

Am aflat că acest capăt nordic al lacului era crestat, având şapte golfuri largi, fiecare deschizându-se pe-o lăţime având între o milă şi jumătate şi trei, că nişte sfori de nisip prelungi şi late, năpădite de *matete*, despărţeau fiecare golf de cel următor. Primul, pornind de la vest la est, în partea cea mai lată, spre extremitatea sudică a ţinutului Mugihewa, avea cam trei mile lăţime şi servea drept linie de demarcaţie dintre districtul Ruwenga al lui Mukamba şi Mugihewa lui Ruhinga; avea, de asemenea, o adâncime de două mile. Al doilea goli se deschidea la o milă de extremitatea sudică a ţinutului Mugihewa, ţinând până în satul lui Ruhinga, la capătul golfului, şi aveai de făcut o milă peste altă sfoară de nisip, care se termina printr-o insuliţă.

Al treilea goli se întindea pe aproape o milă, până la o lungă sfoară de nisip, la capătul căreia se găsea altă insulă, având o lungime de o milă şi un sfert, şi alcătuia

latura vestică acelui de-al patrulea golf, la capătul căruia era delta lui Rusizi.

Acest de-al patrulea golf, la baza lui, avea o adâncime de circa trei mile, şi se adâncea în interiorul uscatului cu o jumătate de milă, mai mult decât toate celelalte. Sondajele indicau o adâncime de şase picioare şi aceeaşi adâncime se menţinea la câteva sute de picioare depărtare de vărsarea braţului principal al râului Rusizi. Curentul abia se târa; nu parcurgea mai mult de o milă pe oră. Deşi ţineam fără întrerupere binoclul la Ochi, cercetând cu privirea împrejurimile în căutarea râului, nu am putut zări braţul principal până ce nu am fost la 200 de picioare de el, şi chiar atunci, doar observând cu atenţie prin ce deschizătură ieşeau, în lac, pirogile pescarilor. În punctul acela, golful se strâmtase, ajungând de la două mile la o lăţime de numai 200 de picioare. Invitând o pirogă să ne arate drumul, o mică flotilă de pirogi ne precedă, stăpânii lor fiind îmboldiţi de pură curiozitate.

I-am urmat; peste câteva minute, urcam în susul cursului de apă foarte rapid, deşi avea o lărgime de numai zece picioare. Am vâs Kt amonte, pe o distanţă de vreo jumătate de milă, curentul fiind foarte puternic; am vâslit între şase şi opt mile pe oră şi am ajuns destul de departe spre a constata natura râului la gurile lui. Am putut vedea că îşi lărgea albia şi se răsfira în miriade de canale, învolburându-se în jurul unor smocuri încâlcite de rogoz şi iarbă *matete*, şi că dădea impresia unei mlaştini. Am urcat pe braţul central, sau principal. Braţul apusean avea o lăţime de circa opt yarzi. După ce ne întorsesem în golf, am observat că braţul cel mai estic avea cam şase yarzi lăţime şi. vreo zece adâncime, dar apa era foarte leneşă. În felul acesta, examinasem toate cele trei guri şi înlăturasem toate îndoielile cauzate de alternativa dacă Rusizi se vărsa în lac, sau ieşea din el. Nu era necesar să urcăm mai sus pe cursul lui, întrucât râul propriu-zis nu oferea absolut nimic vrednic de observaţie.

Întrebării: „Rusizi este un afluent al – lacului, sau iese din el?” – i s-a dat pentru totdeauna răspuns. Asupra

acestui punct nu mai încăpea nici cea mai mică îndoială, la proporţii nici nu putea fi comparat cu râul Malagarazi; pe de altă parte, nu este, nici nu ar putea fi navigabil pentru alte ambarcaţiuni decât cele mai mici pirogi.

Singurul lucru demn de rematcat cu privire la el este faptul că abundă în crocodili, dar nu a fost văzut măcar un singur hipopotam, ceea ce poate fi luat drept altă dovadă a adâncimii sale reduse.

Golfurile situate la est de Rusizi au aceeaşi conformaţie ca şi cele de la vest. Judecând cu chibzuială, după lărgimea fiecărui golf şi a diferitelor limbi de nisip despărţitoare, se poate spune că lăţimea lacului are vreo douăsprezece sau patrusprezece mile. Dacă ne-am fi mulţumit pur şi simplu să ne uităm la conformaţia terenului şi la locul de întâlnire dintre lanţul muntos estic şi cel vestic, am fi spus şi noi că lacul se sfârşea într-un punct, aşa cum l-a schiţat pe hartă căpitanul Speke. Dar explorarea întreprinsă a spulberat această idee.

Dealul Chamati reprezintă terminaţia nordică a lanţului vestic şi pare, la un examen superficial, că se reazemă pe munţii Ramata din lanţul estic, aflaţi în faţa lui Chamati; dar o vale lată de vreo milă desparte cele două lanţuri, şi prin valea aceea, Rusizi curge spre lac. Deşi Chamati încheie şirul vestic, cel estic continuă câteva mile dincolo de acest loc, spre nord-vest. După ce iese din această largă strungă, Rusizi pare că aleargă într-o matcă largă, cu un curent puternic, de-a curmezişul unei întinse câmpii aluvionare, formată din sedimentele aduse chiar de râu, risipit într-o sută de canale, până când, apropiindu-se de lac, se varsă în el prin numai trei braţe, aşa cum am descris mai sus.

Nu voi omite să declar aici că, deşi doctorul şi cu mine am fost nevoiţi să luptăm cu puternicul curent al râului Rusizi când curgea sprinten şi năvalnic, ducându-şi apele în Tanganica, doctorul mai este şi astăzi adeptul credinţei că – indiferent de rolul jucat de Rusizi – trebuie să fie pe undeva o deschidere şi pentru Tanganica, bazându-se pe faptul că toate lacurile de apă dulce au

asemenea deschideri. Doctorul este capabil să-şi expună opiniile şi motivele mai argumentat decât m-aş pricepe eu în locul lui şi, ca nu cumva să prezint deformat subiectul, îl voi lăsa deoparte până ce va avea prilejul de a şi le explica singur; cu vastele sale cunoştinţe asupra Africii, va fi în măsură să facă acest lucru spre folosul lui.

Pentru mine un lucru rămân. e evident, şi cred că şi pentru doctor: că domnul Samuel Baker va trebui să mute lacul Albert N'yanza cu unul dacă nu chiar cu două grade latitudine mai jos. Acest binecunoscut explorator a marcat pe hartă lacul lui mult prea departe în interiorul Warundi, în timp ce Ruanda a fost plasată pe latura estică, când de fapt o mare porţiune din această regiune, dacă nu toată, s-ar cuveni să fie trecută la nord de ceea ce, pe harta lui, a desemnat sub numele de Usige. Nu trebuie să fie dispreţuite informaţiile comunicate nouă de către un om înzestrat cu inteligenţa lui Rushinga, fiindcă dacă lacul Albert s-ar situa într-o rază de o sută de mile de Tanganica, cu siguranţă, că-acest şef de tri b ar fi auzit de existenţa lui, chiar dacă nu l-ar fi văzut cu ochii lui. El este de obârşie din ţinutul Mutumbi, şi a călătorit din ţinutul acela în Mugihewa, districtul pe care-l cârmuieşte acum. L-a văzut pe Mwezi, marele rege al ţării Urundi, şi îl descrie ca fiind un bărbat de vreo patruzeci de ani şi un om foarte bun la suflet.

Munca noastră era acum încheiată; nu mai aveam ce să ne reţină la Mugihewa. Ruhinga fusese peste măsură de amabil şi ne dăduse mereu alţi boi ca să-i tăiem şi să-i mâncăm. Mukamba se purtase la fel. Soţiile lor ne aprovizionaseră cu lapte şi unt din belşug, şi acum aveam stocuri serioase din ambele alimente.

Doctorul făcuse o serie de observaţii privitoare la latitudine şi longitudine, stabilind că Mugihewa era situată la 3° şi 19 latitudine sudică.

La 7 decembrie, dis-de-dimineaţă, am părăsit Mugihewa şi, vâslind pe lângă extremitatea sudică a insulelor Katangara, ne-am apropiat de înălţimile din Uashi, în preajma liniei de hotar dintre ţinutul lui

Mukamba şi

Uvira. Linia de frontieră este considerată a fi o râpă largă, în adâncurile căreia creşte un crâng de copaci înalţi, frumoşi şi cu trunchiuri drepte, din lemnul cărora băştinaşii îşi fac pirogile.

Trecând pe râul Kanyamabengu, care se varsă în lac în apropiere de terenul rezervat târgului din Kirabula, punctul limită ajuns de Burton şi Speke în explorările efectuate pe lacul Tanganica, am cârmit spre sud, de-a lungul ţărmului vestic al lacului, şi am mai navigat încă o jumătate de oră până la Kavimba, unde ne-am oprit ca să ne pregătim micul dejun.

Satul unde locuia Mruta, regele ţinutului Uvira, se zărea din tabăra noastră şi observam cum grupuri de oameni urcau şi coborau munţii mult mai des decât socoteam că ar fi de bun augur pentru noi. Pe lângă aceasta, în apropiere, era un grup de wajiji cu înfăţişări jalnice, care fuseseră prădaţi doar cu câteva zile mai înainte de sosirea noastră, fiindcă încercaseră, aşa cum credeau wavirii, să se sustragă plăţii tributului. Fapte de felul acestora, precum şi cunoştinţele avute de noi despre starea generală de insecuritate din ţinut, rezultatul numeroaselor războaie în care erau angajate districtele din Tanganica, ne determinară să nu facem popas la Kavimba.

Ne-am suit repede în ambarcaţiunea noastră, înainte ca wavirii să se fi strâns laolaltă, şi am pornit spre sud, înfruntând o vijelie puternică, care se abătu asupra noastră venind dinspre sud-vest. După ce am tras zdravăn la rame vreo două ore, faţă-n faţă cu furtuna iscată rapid, am îndreptat prova ambarcaţiunii către un golfuleţ liniştit, aproape ascuns printre trestiile înalte şi am debarcat acolo ca să înnoptăm.

Cunoscând primejdiile înconjurătoare, ştiind că un om sălbatic şi necruţător era duşmanul cel mai rău de care aveam a ne teme, ne-am pus în joc toate energiile disponibile ca să construim o îngrăditură înaltă, din tufişuri ghimpoase, şi apoi, după ce munca fusese isprăvită, ne-am aşezat să cinăm, şi ne-am lăsat în voia

somnului; nu însă înainte de a fi postat sentinele pentru a ne păzi piroga, ca nu cumva cutezătorii tâlhari din Uvira s-o poată face nevăzută; în asemenea caz, am fi intrat într-o frumoasă încurcătură şi am fi căzut pradă unei nenorociri amarnice.

Când se crăpa de ziuă, părăsind punctul Kukumba, după ce luasem pe sponci o gustare, cafea, brânză şi plăcinte făcute cu făină de *doarra*, am pornit din nou în direcţia sudului. Focurile noastre de tabără scăpaseră neobservate de pescarii bănuitori şi cu ochi ageri din Kukumba; dar precauţiunile luate şi straja vigilentă rânduită înainte de a ne retrage la culcare se dovediseră o garanţie eficace împotriva tâlharilor din Uvira.

Pe măsură ce înaintam, urmând traseul nostru, ţărmurile apusene ale lacului se înfăţişau mai falnice şi mai cutezătoare decât înălţimile împădurite din Urundi şi dâmburile bărboase din Ujiji. O creastă din spate – avangarda munţilor înălţaţi dincolo de ea – se dezvăluie printre culmile strânse între ele ca în chingile liniei frontale a munţilor, atingând o altitudine variind între 2500 şi 3.000 de picioare peste nivelul lacului. Printre vălurile primului şir de munţi se ridicau coline izolate, de o mărime respectabilă, abrupte şi prăpăstioase, dar foarte pitoreşti ca decor. Cea mai mare parte dintre aceste coline aveau coame rotunde şi netezite, sau dacă nu, creştetul lor prezenta o formă tabulară. Creasta ce învăluia aceste coline trimitea printre ele, ca nişte săgeţi, din loc în loc, prelungiri asemănătoare unor promontorii, având conturul în pantă domoală, desemnate de mine pe hartă sub titulatura de „capuri alpine”, sau puncte. Când dădeam roată pe lângă asemenea puncte, imediat ne scoteam la iveală compasele ca să luăm relevmentele şi să observăm direcţiile avute de toate reperele topografice mai însemnate, demne de interes. Deseori, aceste capuri sunt formate din câmpii aluvionare, prin mijlocul cărora, cu siguranţă, că va fi descoperit un râu oarecare. Astfel de câmpii aluvionare îmbietoare, cuprinse spre sud-vest şi nord într-un măreţ arc montan, prezintă cel mai luxuriant

şi încântător decor. Vegetaţia pare a creşte acolo în mod spontan. Pâlcuri de palmieri *Elacis Guineansis* ascund în verdeaţă vreun sat de culoare cafenie stinsă; în jur, se zăreşte un alai fastuos de maiestuoşi şi superbi copaci *mvule*; un larg cuprins este acoperit de tulpinile de *sorghum*, cu verdele lor viu, cu creştetele ca nişte paraşute ale mimozelor; predomină, o dungă de nisip alb, pe care pirogile băştinaşilor sunt trase departe de bătaia sonoră şi capricioasă a undelor; pescarii se profilează tolăniţi alene la umbra unui copac; toate acestea sunt scene înfăţişate privirii, în timp ce navigam în piroga noastră, pe luciul lacului Tanganica. Când ne săturam de vraja romantică a sălbaticelor decoruri ecuatoriale, de tipul celor descrise mai sus, n-aveam decât să ne ridicăm ochii spre vârfurile marilor munţi, ivindu-se dominatori, sumbri şi impunători, în dreapta noastră; să urmărim creionarea uşoară a norilor *cirus* pe boltă, care le atingeau în treacăt piscurile, lunecând pribegi către nord, purtaţi de vântul ce be pornea, să urmărim formele schimbătoare luate de nori, de la barele orizontale, lânoase, ale maselor de *cirus*, până la noianul mai dens, mai mohorât, al norilor *cumidus*, care prevesteau furtună şi ploaie şi se statorniceau curând în grupuri impresionante – clădindu-se asemenea unor Alpi aşezaţi peste alţi Alpi, unul deasupra celorlalţi; ştiam că furtuna pe care o purtau în pântecul lor sta gata să se stârnească şi era timipul să ne căutăm un adăpost.

Trecând de Muikamba, am văzut câteva crânguri de *mvule* înalţi. Până hăt, la Bemba, wabembii ocupă crestele munţilor, în vreme ce wavirii cultivă câmpiile aluvionale înşirate de-a lungul bazei şi a povârnişurilor mai joase ale munţilor. La Bemba, ne-am oprit să ne procurăm bucăţi de ceramică pentru pipă, conformându-ne tradiţia wajijilor, convinşi că vom trece cu bine lacul şi vom avea o soartă norocoasă, dacă respectăm această veche tradiţie.

Trecând de Ngovi, am ajuns în dreptul unui cot adânc, unde ţăranul se curba până la capul Kobagi, la o distanţă de zece mile. Când făcusem cam două treimi din drumul acela, am ajuns la un grup de ostroave – trei la

număr – toate foarte abrupte şi stâncoase; cel mai mare avea o lungime de vreo 300 de picioare la bază, şi vreo 200 de picioare lăţime. Acolo am făcut pregătiri pentru a poposi peste noapte. Locuitorii insulei erau un bătrân cocoş împodobit cu un penaj de o somptuoasă strălucire, un sturz colorat gălbui bolnăvicios, o barză cu capul ca un ciocan, şi doi şoimi pescari care, trezindu-se că le luasem, în stăpânire domeniul rezervat cu religiozitate, îşi luară zborul către insuliţa cea mai apuseană; din locul unde se cocoţară, continuară să ne măsoare cu privirea în modul cel mai solemn.

Deoarece pronunţam cu o mare greutate numele acestor ostroave, Kavuneweh, doctorul, cunstatând că erau singurele locuri noi pe care aveam probabilitatea de a le descoperi, le botează insuleţele „New York Herald”; şi, ca o confirmare a noii denumiri, ne-am strâns mâna. O minuţioasă estimare a poziţiei lor stabili că se aflau la 3°41 latitudine sudică.

Vârful celei mai mari dintre insuliţe era o poziţie foarte adecvată pentru a lua relevmente, şi am folosit cu prisosinţă prilejul oferit, deoarece din punctul acela puteai dispune de cele mai cuprinzătoare privelişti asupra largului şi prelungului lac şi a şirurilor înconjurătoare, de munţi impunători. Se vedeau limpede colinele Ramata şi am marcat direcţia lor ca fiind nord-nord-est; capul Katanga, sud-est prin sud; Şentakeyi, est-sud-est; Magala, est prin nord; punctul sud-vestic al insulei Muzimu l-am marcat sud, iar punctul ei nordic, sud, sud-est.

În zorii zilei de 9 decembrie, ne-am pregătit să ne reluăm voiajul. O dată sau de două ori, în cursul nopţii, fusesem vizitaţi de pescari, dar veghea noastre neîntreruptă împiedică orice şterpelşală. Mi s-a părut însă că oamenii de pe ţărmul opus, care fuseseră musafirii noştri nepoftiţi, pândeau cu ardoare orice ocazie de a se năpusti asupra pirogii noastre, sau de a ne lua chiar pe noi drept prada lor corporală, iar oamenii noştri au fost foarte serios influenţaţi de gânduri similare, dacă judecam după tragerea de inimă cu care vâsliră vârtos ca să ne

îndepărtăm de ultimul nostru loc de popas.

Sosind la capul Kabogi, intram pe teritoriul wasanzilor. Am ştiut că avem de-a face cu un trib diferit după salutul „*Moholo*” cu care ne întâmpină un grup de pescari, deoarece cel al wavirezilor era „*Mako*”, la fel cu neamurile din Urundi, Usige şi Uhha.

Am zărit curând capul Luvumba – o povârnită proiecţie în afară a unei creste muntoase, care-şi trimitea o ramificaţie până departe, în lac. Deoarece se apropia o furtună, ne-am îndreptat spre un golfuleţ primitor şi comod, care se ivea înainte de un sat şi trăgându-ne piroga pe uscat, am început să ne înălţăm cortul şi să facem alte pregătiri pentru a înnopta acolo.

Localnicii părând a fi destul de paşnici şi politicoşi, n-am văzut niciun motiv de a bănui că nutresc vreo ostilitate faţă de arabi şi de wangwani. În consecinţă, ne-am gătit dejunul şi, ca de obicei, ne-am întins ca să tragem un pui de somn, după amiaza. Am adormit curând şi tocmai visam ceva în cortul meu, pierdut într-o fericită uitare a încăierării şi conflictului care se stârnise de când mă dusesem eu la culcare, când am auzit un glas strigându-mă:

— Stăpâne! stăpâne! Scoală-te, iute! Aici o să înceapă îndată o luptă!”

Am sărit ca ars, şi, smulgându-mi din rastel centironul cu revolverul şi cartuşiera, am ieşit afară din cort.

Nici vorbă, părea să domnească o vrajbă teribilă între două tabere; deoparte era o ciurdă de băştinaşi zgomotoşi, cu aer răzbunător, iar de cealaltă, oaimeni din expediţia noastră. Şapte-opt oameni de-ai noştri se refugiaseră îndărătul pirogii şi-şi ţineau puştile încărcate pe jumătate ţintite asupra gloatei furibunde, al cărei număr creştea din clipă în clipă – dar pe doctorul Livingstone nu l-am putut zări nicăieri.

— Unde este doctorul? am întrebat.

— S-a dus dincolo de dealul acela, cu compasul lui, domnule, zise Selim.

— E cineva cu el?

— Sunt Susi şi Chumah.

— Tu, Bombay, trimite doi oameni să-l avertizeze pe doctor şi să-i spună să vină în grabă aici.

Dar chiar în momentul acela doctorul şi cu cei doi oameni ai săi se iviră pe sprânceana dealului, aruncându-şi privirile în jos, în modul cel mai bonom, asupra scenei eroi-comice pe care o înfăţişa mica depresiune unde ne stabilisem. Fiindcă, într-adevăr, în ciuda aspectului serios al situaţiei, erau îmbinate acolo şi multe elemente comice: un tânăr, gol puşcă, beat turtă şi abia ţinându-se pe picioare, izbea în nisip cu singura pânza care-i acoperea şalele ţipând şi urlând ca un apucat; prin această atitudine şi prin tonul adoptat, declara, în limbajul ştiut de el, că niciun mgwana sau arab nu va pune măcar o clipă piciorul pe ţărmul sfânt al usanzilor. Părintele său, sultanul, era în acelaşi hal de ebrietate ca şi el, deşi comportarea lui trăda aceeaşi violenţă.

Între acestea, doctorul sosise la faţa locului şi Selim îmi strecurase în mina carabina Winchester, cu încărcătorul plin de cartuşe. Doctorul întrebă cu calm ce se întâmplă acolo şi ghizii wajiji răspunseră că oamenii de pe meleagul acela voiau ca noi să plecăm, deoarece erau în raporturi de ostilitate cu arabii, din pricină că fiul mai mare al căpeteniei din Muzimu – insula spaţioasă, aflată chiar aproape în faţa noastră – fusese omorât în bătăi de un beluc numit Khamis, în Ujiji, pentru că tânărul cutezase să arunce o privire în haremul acestuia, iar de atunci pacea fusese ruptă cu totul între wasanzi şi arabi.

După ce ne-am sfătuit cu ghizii, doctorul şi cu mine am ajuns la concluzia că era mai bine să ne străduim a-l pacifica pe sultanul local printr-un dar, decât să ne considerăm jigniţi de trăsnaia unui flăcăiandru beat. În furia lui dementă, încercase să-l înjunghie pe unul din oamenii mei cu vârful unei unelte. Acest act fusese socotit ca o declaraţie de începere a ostilităţilor – şi soldaţii mei erau destul de dispuşi să se războiască; nu aveam însă nicio nevoie să pornim lupta cu o gloată năucită de

băutură căci – dacă am fi vrut – am fi putut curăţa locul folosind doar revolverele noastre.

Doctorul, dezgolindu-şi braţul, le spuse că el nu era nici mgwana nici arab, ci om alb, că arabii şi wangwanezâi nu aveau aceeaşi culoare a pielii ca noi. Eram oameni albi, deosebindu-ne întru totul de cei pe care erau ei deprinşi să-i vadă, că niciun negru nu suferise vreo vătămare din partea unui alb. Această cuvântare păru să aibă un mare efect, căci după o scurtă acţiune de lămurire, cu binele, tânărul beţiv şi monarhul său nu mai puţin „făcut" fură îndemnaţi să stea jos şi să discute în linişte. În conversaţia avută cu noi se referiră frecvent la Mombo, feciorul lui Kisesa, căpetenia din Muzdmu, care fusese omorât cu brutalitate.

— Da, omorât cu brutalitate! exclamară ei de mai multe ori, în graiul local, ilustrând, printr-o pantomimă cât mai fidelă, cum murise nefericitul tânăr.

Livingstone continua să discute cu ei într-un fel blând, părintesc, iar protestele lor vehemente şi zgomotoase împotriva cruzimii arabilor erau pe cale să se stingă, când bătrânul sultan se ridică deodată şi începu să se învârtă în sus şi-n jos, aţâţat, iar într-una din aceste vânzoleli, îşi crestă intenţionat piciorul cu tăişul ascuţit al lănciei sale, şi după aceea exclamă că wangwanii l-au rănit!

La strigătul scos de el o jumătate de gloată se zori să o ia la sănătoasa, dar o babă care avea în mină un toiag zdravăn, cu trupul unei şopârle sculptat în capătul lui, începu să-l ia la trei păzeşte pe sultan, cu toată energia limbii sale volubile, învinuindu-l că avea poftă să-i vadă pe toţi ucişi şi alte femei îi ţinură isonul, sfătuindu-l pe şeful tribului să stea liniştit şi să accepte darul pe care eram dispuşi să i-l facem.

Dar este evident că era nevoie de prea puţin pentru a-i face pe toţi bărbaţii aflaţi în scobitura aceea mică să înceapă o încăierare sângeroasă. Atitudinea gentilă, răbdătoare a doctorului avu o înrâurire mai puternică decât oricare alt argument pentru a-i convinge pe toţi să

evite vărsarea de sânge, câtă vreme mai rămăsese măcar cea mai mică şansă de a se ajunge la o rezolvare amicală, şi, până la urmă, avu câştig de cauză. Sultanul şi cu feciorul lui fură amândoi trimişi să-şi vadă de treabă, bucurându-se de întorsătura lucrurilor".

În timp ce doctorul purta discuţii cu ei şi se străduia să le domolească aprigul clocot al pasiunilor, eu ordonasem să fie strâns cortul, să fie puse pe apă pirogile, şi bagajele stivuite cum trebuie, iar când negocierile se încheiară amical, l-am rugat pe doctor să sară în ambarcaţiune, deoarece pacea aceea aparentă era doar o acalmie înainte de dezlănţuirea furtunii; pe lângă aceasta i-am spus că în echipajul nostru avem parte şi de două-trei făpturi laşe care, în cazul când s-ar isca altă tulburare, n-ar fi oprite de niciun scrupul ca să ne părăsească pe amândoi acolo.

Pe la ora 4, 30 p.m., am început să vâslim de-a lungul lacului, pornind de la capul Luvumba; la orele 8, eram în dreptul capului Panza, extremitatea nordică a insulei Muzimu, la 6 a.m. ne aflam la sud de Bikari şi trăgeam tare înspre Mukungu, situat în Urundi, localitate în care am sosit la orele 10 a.m., după ce traversarea lacului ne luase şaptesprezece ore, ceea ce – calculând media orară de două mile şi jumătate – ne dă totalul aproximativ de treizeci şi cinci de mile în linie dreaptă, ca lăţime, şi o distanţă ceva mai mare de patruzeci şi trei de mile, de la capul Luvumba.

La 11 decembrie, după şapte ore de vâslit, am sosit iarăşi în pitoreasca aşezare Zasi, în ziua de 12, eram la fermecătorul golfuleţ Niasanga, iar la orele 11 a.m., dădusem ocol pe lângă Bangwe şi în faţa noastră se zărea Ujiji.

Am intrat în port foarte liniştit, fără să tragem obişnuita salvă, deoarece gloanţele şi praful de puşcă erau cam pe sfârşite. Când am debarcat, soldaţii noştri şi notabilităţile arabe veniră până la mafginea apei ca să ne ureze bun sosit.

Mabruki avea un bilanţ bogat de istorisit: toate

întâmplările petrecute în lipsa noastră. Acest om credincios, căruia îi lăsasem în grijă locuinţa lui Livingstone, îşi îndeplinise misiunea mai presus de orice laudă. Kalulu se opărise şi avea pe piept o arsură înfiorătoare, cu carnea încă crudă. Mabruki îl pusese în lanţuri pe Marora, pentru că rănise unul din măgari. Bilali, poltronul acela bâlbait, un veritabil tiran al femeilor, stârnise tulburare în piaţa târgului şi fusese tăbăcit cu străşnicie de către Mabruki, cu băţul. Şi, veste mai presus de toate îmbucurătoare, primisem, din partea consulului american din Zanzibar, o scrisoare purtând data de 11 iunie. Plicul conţinea telegrame expediate din Paris, unele recente, chiar din 22 aprilie acelaşi an! Bietul Livingstone exclamă: „Şi eu nu am nimic. Ce plăcut este să ai un prieten adevărat şi bun!”

Voiajul nostru pe lacul Tanganica ţinuse douăzeci şi opt de zile, interval în care parcursesem pe apă peste 300 de mile.

CĂLĂTORIA noastră de la ujiji

LA UNYANYEMBE

Ne-am simţit chiar ca acasă când ne-am aşezat pe blana noastră de urs negru, pe covorul persan cu colorit vioi şi pe rogojinile noi, curate, ca să ne odihnim cu spatele rezemat de perete, sorbindu-ne ceaiul cu aerul unor oameni care savuraseră confortul, flecărind pe tema incidentelor din timpul picnicului, cum persista Livingstone să numească voiajul întreprins de noi până la râul Rusizi. Părea că se întorseseră vremurile bune de odinioară, a căror amintire ne plăcea să o evocăm, deşi locuinţa noastră era destul de umilă ca aspect şi slujitorii noştri nu erau decât nişte barbari goi, dar în apropierea acelei case îl întâlnisem pe el – Livingstone în persoană – după marşul plin de peripeţii făcut din Unyanyembe; pe aceeaşi verandă unde ne aflam acum ascultasem minunata povestire a doctorului despre acele regiuni îndepărtate, încântătoare, situate la vest de lacul Tanganica; în acelaşi ungher, am pătruns prima dată în intimitatea lui, iar de atunci admiraţia ce-i port a sporit clipă de clipă, şi mă simt

în al nouălea cer când doctorul mă informează că trebuie să meargă în Unyanyembe sub ocrotirea escortei mele şi pe propria-mi cheltuială. Vechile ziduri de lut, căpriorii goi, străvechiul acoperiş de stuf şi veranda aceea veche, cu aerul ei ciudat, vor păstra pentru mine un interes istoric cât voi trăi, şi de aceea, câtă vreme mai am putinţa, mi-am dat osteneala de a imortaliza umila clădire bătrână făcând o schiţă cu mina mea. Am spus abia adineauri că admiraţia mea pentru Livingstone a sporit. Este adevărat. Omul căruia eram pe cale de a-i lua un interviu, la fel de calm şi placid cum aş sta de vorbă cu oricare personaj de renume în scopul special de a-i defini structura sufletească sau de a-i cunoaşte în amănunţime opiniile, m-a cucerit.

Avusesem intenţia de a-i lua un prelungit interviu, de a relata detaliat tot ce mi-a spus, de a trasa portretul vieţii şi al figurii sale, apoi să-i fac o plecăciune, să-i spun „au *revoir*" şi să mărşăluiesc îndărăt. În mintea mea era solid înrădăcinată ideea că se lăsa împins de bruscheţe şi avea maniere deosebit de dezagreabile şi care aveau să mă facă să mă cert cu el imediat.

Dar Livingstone, om dintr-o bucată, creştin nobil, inimă generoasă, suflet sincer, a acţionat ca un erou, m-a invitat în casa lui, mi-a spus că e bucuros să mă vadă şi s-a însănătoşit dinadins, ca să dovedească adevărul conţinut în afirmaţia lui – „M-ai readus la viaţă*; iar când eu am căzut la pat, având malarie, legănându-mă între viaţă şi moarte, el m-a îngrijit ca un tată, şi acum s-a împlinit mai mult de o lună de când suntem împreună.

Vă mai poate prinde mirarea, atunci, că îmi place omul acesta; având faţa oglindă a firii sale, inima însăşi esenţa bunătăţii umane, cu ţeluri atât de înalte, încât uneori mă fac să izbucnesc în exclamaţii năvalnice:

— Dar familia dumitale, doctore, desigur că ar vrea atât de mult să te vadă! Lasă-mă să te ademenesc ca să vii cu mine acasă. Îţi promit să-ţi asigur transportul pe fiecare palmă de teren, de aici până la coasta oceanului. Vei avea cel mai bun măgar de călărie care se poate găsi în Unyanyembe. Nu vei trebui decât să faci aluzie la dorinţele

dumitale, şi îţi vor fi pe dată satisfăcute. Dă-le încolo de izvoare ale Nilului, te rog, haide, vino în patrie şi odihneşte-te! Pe urmă, după un an de odihnă, cu sănătatea restabilită, te poţi întoarce ca să isprăveşti tot ce ai de făcut.

Dar răspunsul suna:

— Nu, într-adevăr, aş ţine tare mult să-mi văd familia. Scrisorile copiilor mei mă înduioşează nespus, dar trebuie să nu mă întorc în patrie; trebuie să-mi duc la capăt misiunea. Numai lipsa proviziilor m-a reţinut. Aş fi încheiat descoperirea cursului Nilului cu acest episod, trasându-i albia până la joncţiunea ei fie cu lacul indicat de Baker, fie cu braţul Nilului identificat de – Petherick. Dacă mi-aş fi continuat ruta încă o lună, aş fi putut spune: „Munca mea este terminată”.

Unii din oamenii aceia care-l întorseseră pe doctor din drumul spre interesantele sale descoperiri, se aflau încă în Ujiji şi mai aveau în mâinile lor carabinele Enfield dăruite de guvern, arme pe care intenţionau să le reţină până ce aveau să fie plătite salariile; dar cum fiecare dintre ei primiseră, din partea consulului englez, un avans în valoare de 60 de dolari, la Zanzibar, cu clauza stipulată în contract că se obligau să-şi urmeze stăpânul oriunde avea să le ceară să meargă, şi cum ei nu numai că nu merseseră acolo unde li se ceruse să îl însoţească, ci şi dejucaseră şi sabotaseră planurile, era o absurditate ca o mină de oameni să triumfe asupra doctorului, păstrând armele dăruite de guvernul din Bombay.

Îi ascultasem pe şeicii arabi, prieteni de-ai doctorului sfătuindu-i cu blândeţe să le restituie; fusesem martor la îndărătnicia răzvrătiţilor, şi tocmai atunci, pe burzani-ul din casa lui Sayd bin Majid, am profitat de ocazie pentru a spune ce-mi stătea pe inimă, şi a-mi înfăţişa părerea asupra acelui caz. Am procedat astfel nu numai spre binele acelor sclavi încăpăţânaţi, ci şi spre lămurirea arabilor, şi le-am spus răspicat că era bine că îl găsisem pe Livingstone în viaţă, căci dacă s-ar fi atins de-un singur fir de păr din capul lui, m-aş fi întors până la coastă pentru a

reveni cu un efectiv suficient de puternic ca să-mi îngăduie să-l răzbun. Aşteptam zi de zi să văd cum îi sunt restituite lui Livingstone armele acelea, sperând că nu voi fi silit să folosesc forţa, dar după ce se scursese o lună sau chiar mai mult, şi armele încă nu fuseseră înapoiate, am cerut permisiunea de a le recăpăta eu, ceea ce mi s-a acordat. Susi, viteazul slujitor al lui Livingstone, fu trimis imediat, cu o duzină de oameni, pentru a recupera armele, şi peste câteva minute eram în posesia carabinelor, fără a mai avea alte necazuri din pricina aceea.

Doctorul luase hotărârea de a mă însoţi în Unyanyembe în scopul de a-şi primi proviziile, expediate din Zanzibar la 1 noiembrie 1870. Întrucât, eu eram însărcinat cu escorta, era de datoria mea să studiez bine diferitele rute existente de la Ujiji în Uriyanyembe. Eram suficient de conştient de dificultăţile şi răspunderile implicate, cât timp aveam să escortez un om atât de însemnat. Pe lângă aceasta, în împrejurarea aceea, erau puse în joc şi sentimentele mele personale. Dacă lui Livirigstone i se întâmpla cel mai mic rău, din pricina vreunei neglijenţe comise de mine, câtă vreme se afla în compania mea, imediat s-ar fi spus: „Aha! dacă nu ar fi plecat la drum cu Stanley, acum ar mai fi fost în viaţă!”

Mi-am scos harta – cea desenată cu mâna mea – în care aveam desăvârşita încredere, şi am schiţat un itinerar capabil să ne ducă până în Unyanyembe fără a fi siliţi să plătim tribut un singur cupon de pânză, şi fără a întâlni în cale nimic mai rău decât o junglă; o rută care să ne dea putinţa de a-i evita pe toţi wavinzii şi wahhii prădalnici. Această rută paşnică, oferind deplină securitate, ducea pe apă, către sud, de-a lungul ţărmului ţinuturilor Ukaranga şi Ukawendi, până la capul Tongwe. Sosind la capătul Tongwe, m-aş fi găsit în faţa satului

Itaga, cârmuit de sultanul Imrera, în districtul Rusawa din Ukawendi; după aceea, am fi apucat-o pe vechiul meu drum, pe care îl străbătusem când venisem din Unyanyembe, cu destinaţia Ujiji. I-am explicat doctorului proiectul şi el a recunoscut numaidecât că este

foarte realizabil şi prezintă mare securitate, iar dacă atingem ţărmul la Imrera, cum propuneam eu, avea să ne dovedească dacă harta făcută de mine era corectă sau nu.

Sosisem la Ujiji, din croaziera întreprinsă cu scopul de a face unele descoperiri, în nordul lacului Tanganica, la 13 decembrie; de la data aceea, doctorul începuse să scrie, epistole către numeroşii săi prieteni şi să transcrie în „mamutul" lui, *Jurnalul lui Lett*, din însemnările făcute în carnetele sale de tabără, informaţiile preţioase dobândite în cursul anilor când călătorise la sud şi la vest de Tanganica. Am schiţat un portret al lui Livingstone, în timp ce stătea pe verandă, cu mânecile suflecate şi cu registrul acela uriaş pe genunchi; iar micul desen de pe frontispiciul cărţii reprezintă un portret admirabil al doctorului, deoarece artistul care m-a ajutat, înzestrat cu un ochi intuitiv, văzuse defectele schiţei făcute de mine şi, datorită acestei intervenţii, am posibilitatea de a-l aduce sub ochii cititorului exact cum l-am văzut eu – pe când sta şi medita la toate câte întâlnise în cursul îndelungatelor lui marşuri.

Curând după sosirea mea la Ujiji, se repezise la hârtia lui de corespondenţă şi adresase o scrisoare lui James Gordon Bennett, Esq., în filele căreia îi transmitea mulţumirile sale; şi după ce sfârşise de scris, i-am cerut să adauge pe plic cuvântul „Junior", întrucât tânărului domn Bennett îi era îndatorat. Am considerat scrisoarea admirabilă şi i-am cerut doctorului să nu mai adauge un singur cuvânt. Simţămintele inimii sale îşi găsiseră expresia în cuvintele pline de recunoştinţă scrise; şi, dacă îl cunoaştem bine pe domnul Bennett, ştiam că avea să fie mulţumit de cuprins. Căci lui nu-i păsa atât de noutăţile geografice, cât de faptul grozav de important, dacă Livingstone era în viaţă sau murise.

În ultima parte a lunii decembrie, scria misive adresate copiilor lui, domnului Roderick Murchison şi lordului Granville. Intenţionase să-i scrie şi contelui de Clarendon, dar mi-a revenit trista misiune de a-l informa despre moartea acelui distins nobil.

Între timp, îi pregăteam pe membrii expediţiei pentru

marşul de înapoiere în Unyanyembe, împărţind echitabil baloturile şi bagajele, încăpătoarele cutii de tablă ale doctorului ca şi ale mele, între oamenii mei, deoarece luasem hotărârea de a le permite oamenilor doctorului să pornească în marş ca nişte pasageri, drept răsplată pentru că îşi îndepliniseră în chip atât de nobil datoria faţă de stăpânul lor.

Sayd bin Majid plecase la 12 decembrie, către ţinutul lui Mirambo, pentru a da bătălie cu acel Bonaparte negru, răzbunând astfel uciderea fiului său Soud în codrii din Wilyankuru, şi luase cu dânsul trei sute de inşi vânjoşi, din Ujiji, înarmaţi cu puşti. Bătrânul şef, încă plin de curaj, ardea de mânie şi revoltă, şi înfăţişa o frumoasă figură de războinic, având alături puşca lui de 7 picioare. Înainte de a pleca spre Rusizi, îi urasem *bon voyage* şi îmi exprimasem speranţa că vor scăpa lumea Africii centrale de tiranul Mirambo.

La 20 decembrie, anotimpul ploios îşi făcu apariţia cu ropote de ploaie însoţite de tunete, fulgere şi grindină; termometrul scăzu la 66° fahrenheit. În seara aceleiaşi zile, am suferit un atac de urticarie, sau „băşicare”, pentru a treia oară de când sosisem în Africa şi îndurasem suferinţe crâncene; şi aceasta fu premergătorul unui atac de malarie care ţinu patru zile. Era de tipul malign, dovedit a fi fatal pentru atâţia exploratori, pe Zâmbezi, pe Nilul Alb, pe Congo şi pe Niger. Capiii îţi zvâcneşte, pulsul îţi sare ca nebun, inima se zbate chinuită, în timp ce gândurile suferindului rătăcesc într-o lume stranie, cum numai fantezia unui om bolnav poate crea. Acesta era al patrulea atac de malarie, din ziua când îl întâlnisem pe Livingstone. Aţâţarea produsă de marşul dificil şi speranţele mari nutrite necontenit de mintea mea, îmi menţinuseră «trupul aproape invincibil faţă de un atac de maiarie, câtă vreme înaintasem spre Ujiji, dar la două săptămâni după ce marile eveniment se consumase, energia mea se relaxase, mintea îmi era cu desăvârşire liniştită, aşa că am devenit victima malariei.

Sosi crăciunul, iar doctorul şi cu mine ne hotărâsem

ca ziua aceea binecuvântată şi care din vremi străbune se bucura de mare cinstire, să fie întâmpinata la fel ca în ţările anglo-saxone, sărbătorind-o atât cât ne îngăduia târgul Ujiji. În seara ajunului, frigurile mă lăsaseră cu totul, iar în dimineaţa de crăciun, deşi eram extrem de slăbit, m-am ridicat din pat, m-am îmbrăcat şi, i-am ţinut lui Ferajji, bucătarul, o adevărată conferinţă asupra importanţei pe care o are ziua aceasta pentru oamenii albi, străduindu-mă să strecor în mintea îmbuibatului şi linguşitorului nătărău câteva iscusite secrete ale artei culinare. Oi grase, cu coada lată, capre *Zogga* şi pombe, ouă, lapte proaspăt, banane, *singure*, făină de calitatea întâia, peşte, ceapă, cartofi, etc. etc. au fost procurate din piaţa din Ujiji şi de la bunul bătrân Mocni Kheri. Dar, vai, din vina slăbiciunii mele, Ferajji a stricat friptura şi crema „lapte de pasăre” a fost arsă – „dineul a fost un eşec. Puşlamaua aceea cu creierul plin de seu a scăpat de o chelfăneală numai din pricină că nu am fost în stare să ridic mâinile să-l pedepsesc; dar aveam o înfăţişare înspăimântătoare şi alarmantă, capabilă să nimicească pe oricine afară de Ferajji. Nerodul bucătar, cu capul lui tare, nu făcu altceva decât să chicotească, şi cred că avu ulterior răsplata de a înfuleca plăcintele, crema şi friptura pe care neglijenţa lui le stricase pentru gâtlejurile europene.

Înainte de a pleca, Sayd bin Majid lăsase consemnul să ni se permită a folosi piroga lui pentru călătoria noastră spre casă, iar Mocni Kheri avu amabilitatea de a ne împrumuta în acelaşi scop uriaşa lui ambarcaţiune. Expediţia, sporită acum cu persoana doctorului şi cu cei cinci slujitori ai săi şi bagajele lui, necesita utilizarea unei pirogi suplimentare. Aveam câteva capre de lapte şi o provizie de oi grase, pentru a rezista în junglă din Ukawendi, a cărei traversare eram pe cale să o încerc. Buna Halimah, bucătăreasa lui Livingstone, avea gata un sac de făină fină, aşa cum numai ea putea să pregătească, îndemnată de afectuosul devotament ce-i arăta stăpânului său. Hamoydah, soţul ei, contribuise, de asemenea, în mod

gratuit, şi cu multă atenţie, la realizarea acestui important articol alimentar. Am cumpărat pentru doctor un măgar, singurul disponibil în Ujiji, ca nu cumva în cursul marşului acela lung, doctorul să sufere din cauza vechiului său duşman: dizenteria. Pe scurt, eram aprovizionaţi din plin cu hrană, oi, capre, brânzeturi, pânzeturi, măgari şi pirogi, suficiente ca să facem faţă până la o mare depărtare; nu mai aveam nevoie de nimic.

— Ziua de 27 decembrie a sosit; este ziua fixată pentru plecarea noastră din Ujiji. Probabil că sunt pe cale să-mi iau adio pe veci de la portul al cărui nume va fi pentru totdeauna sfinţit în amintirea mea. Pirogile – trunchiuri mari de copaci pentru cherestea, scobite – sunt încărcate cu lucruri bune; vâslaşii au trecut la locurile lor; drapelul Angliei este înălţat la prova pirogii doctorului; drapelul american flutură şi foşneşte voios deasupra pirogii mele; şi nu le pot privi fără a simţi o anumită mândrie pentru că cele două naţiuni anglo-saxone sunt reprezentate în ziua aceasta pe asemenea mare interioară, în faţa naturii sălbatice şi a barbariei.

Suntem escortaţi până la ambarcaţiunile noastre de neguţătorii arabi de vază, de copiii stăpâniţi de admiraţie ai unyamwezilor, de oamenii liberi din Zanzibar, de waguahhi şi wajiji minunându-se, de aprigi warunzi, care, în ziua aceasta, sunt liniştiţi, chiar mâhniţi de plecarea oamenilor albi.

„Încotro pleacă?” se întreabă cu toţii.

La 8 p.m., pornim, împărţim în dreapta şi-n stânga cuvintele de despărţire, în timp ce arabii şi, *quid nune* îşi flutură mâinile spre noi, urându-ne drum bun. Vfco doi-trei dintre ei au încercat să ne spună ceva sentimental şi afectuos „mai cu seamă păcătosul dovedit de Mohammed bin Săli; dar deşi făţiş nu mi-am manifestat sub nicio formă dezaprobarea cuvintelor adresate, sau a modului emfatic în care mi-a scuturat mina, nu am regretat deloc să-i văd ultima oară mutra, după ce îl trăsese pe sfoară cu perfidie pe Livingstone, în 1869. Am fost rugat stăruitor să transmit în Unyanyembe „*Mengi sălaams*” la toată lumea

dar dacă aş fi făcut astfel, cum era evident că dorea el, nu m-aş fi mirat câtuşi de puţin dacă toţi m-ar fi considerat drept un imbecil care nu se mai poate vindeca.

Am împins piroga în apă, depărtând-o de malul lutos, la poalele pieţii, în vreme ce caravana rămasă pe uscat, împovărată de bagaje, sub conducerea uriaşului Asmani şi a lui Bombay, îşi începea călătoria către sud, de-a lungul ţărmului lacului. Ne înţelesesem să ne întâlnim la gura fiecărui râu, ca să-i transportăm de pe un mal pe celălalt.

Doctorul, aflat în piroga lui Sayd bin Majid, care era cam cu o treime mai mică decât cea luată sub comanda mea, trecu în frunte, cu drapelul britanic, ţinut drept, falnic, pe o prăjină de bambus, unduind în urmă ca un meteor stacojiu. Ambarcaţiunea mea – având un echipaj alcătuit din marinari wajiji, angajaţi ca să ducă pirogile îndărăt de la capul Tongwe la Ujiji Bunder – venea în dreptul pupei celei din faţă şi avea un băţ mult mai înalt pentru drapel, pe care fu înălţat veşnic frumosul „Stele şi Dungi”. Înălţimea lui neobişnuită ne atrase din partea doctorului – care-şi simţea patriotismul şi loialitatea aţâţate – observaţia că va reteza cel mai înalt palmier ca să aibă şi el un port-drapel potrivit, fiindcă nu se cuvenea ca drapelul britanic să fie cu atâta mai scund decât cel al Statelor Unite.

Soldaţii noştri nu erau măcar cu un dram mai prejos de noi, ca bună dispoziţie, şi îmbrăţişau cu inima uşoară gândul de a pleca în Unyanyembe. Se porniră să intoneze cântecul entuziast al luntraşilor din Zanzibar, având refrenul extatic:

Kinan de re re Kitiinga şi se îndepărtară de uscat vâslind ca nişte năluci, până ce fură siliţi să-şi tragă sufletul, fiind complet sleiţi, în timp ce năduşeala ţâşnea ca aburii din porii trupurilor şiroind de sudoare. După ce se răcoriră şi se înviorară, se aplecară iarăşi asupra vâslelor, înălţând cântecul din Mrima:

O mamă, re de mi ky care curând îi îmboldi iarăşi la un efort nesăbuit. Prin aceste succesiuni de ţâşniri frenetice, întreceri, ţipete, cântece, transpiraţie, râsete,

gemete şi pufăieli, oamenii noştri dădeau frâu slobod voioşiei lor, pe măsură ce se înstăpânea peste minţile lor gândul că se îndreaptă spre patrie şi că, datorită rutei adoptate de mine, între noi şi Unyanyembe nu se mai ivea nici cea mai mică primejdie.

I-am păcălit pe wahezi, ocolindu-i! *ha*! *ha*!

Wavinzii n-or să ne mai necăjească! *ha*! *ha*!

Mionvu nu mai poate scoate pânzeturi de la noi! *hi*! *hi*! *Şi Kiala n-are să ne mai vadă nicicând*! *ha*! *ha*!

ţipau ei, întrerupându-şi cântul prin bruşte explozii de râs, însoţite de înfricoşătoare şi rapide izbiri ale apei, date cu vâslele care făceau ca ţepenele pirogi bătrâne să tremure de la cap la coadă.

Detaşamentul de uscat al Expediţiei părea să ne împărtăşească aţâţarea şi oamenii îşi alăturau glasurile în dezlănţuitele refrene ale nebunescului cântec african. Îi privim cum zoresc pasul ca să păstreze aceeaşi cadenţă cu noi, pe când dădeam ocol capurilor şi promontoriilor şi trăgeam la rame de-a cumerzişul golfurilor ale căror margini erau acoperite de rogoz, trestii şi stufăriş. Firavul şi agilul Kalulu, micuţii Bilali şi Majwara, erau văzuţi minând în goană turma de oi, caprele şi măgarii care aparţineau caravanei; până şi animalele păreau că iau parte la bucuria generală.

Natura, de asemenea, trufaşa, sălbatica natură, cu doijnul ei falnic şi azuriu, boltit şi înflorit; cu întinsul şi adâncul ei de verdeaţă smălţuit în culori vii şi cu neţărmurirea copleşitoare din stânga noastră; cu imensa ei pânza de apă sclipitoare, aruncând reflexe; cu seninătatea sa cumplită şi intensă, ne împărtăşea şi ne sporea bucuria.

Pe la ceasurile 10 a.m., am sosit în satul lui Kirindo, bătrâna căpetenie care se remarcase prin deosebita bunătate arătată faţă de doctorul Livingstone, în vreme ce arabilor le purta pică. Pentru arabi, atitudinea aceea era de neexplicat; pentru doctor, era o consecinţă firească: el nu îi vorbise decât cu cuvinte amabile şi sincere, pe câtă vreme toţi arabii i se adresau de parcă nici n-ar fi fost şi el om, cu atât mai puţin un şef de trib.

Reşedinţa lui Kirindo este aşezată la gura râului Liuche care este foarte largă; râul musteşte printr-un codru de *eschinomenae* (conifer, *Kauri*). Locul acela era unul din punctele de întâlnire stabilite între caravana de pe ţărm şi cea de pe lac, pentru ca pirogile să-i poată trece pe toţi de partea cealaltă, la o distanţă de o milă şi jumătate. Gura râului Liuche formează golful Ukaranga, numit astfel deoarece pe partea opusă, unde urma să îi trecem pe camarazii noştri de pe uscat, era situat satul Ukaranga, la câteva sute de yarzi de lac. Tot bagajul fu scos din piroga mai mare şi stivuit frumuşel în cea mai mică, şi câţiva vâslaşi de mina întâia îşi luară locurile la rame şi se depărtară, avându-l la bord pe doctor, care trebuia să supravegheze aranjarea taberei la Ukaranga; în acest timp, eu am rămas în urmă ca să priponesc măgarii nărăvaşi şi râu nărăviţi şi să-i grămădesc la o parte în fundul pirogii mai mari, ca să nu intervină niciun risc de a ne răsturna' şi a fi apoi înghiţiţi de crocodilii înfometaţi. Aceştia pândeau, toţi prin jur, aşteptându-şi prilejul. Ciurda de capre fură apoi îmbarcate şi ele, împreună cu câţi putură să se urce dintre oamenii noştri. Vreo treizeci rămâneau în urmă cu mine, şi piroga trebuia să se întoarcă pentru noi.

Am ajuns cu toţii teferi la Ukaranga, deşi am trecut primejdios de aproape de o cireadă de hipopotami. Trecerea largei guri a râului Liuche, fiind pe atunci revărsat, fu terminată în vreo patru ore.

În ziua următoare, menţinând aceeaşi ordine ca şi cea avută la plecarea din Ujiji, ne-am continuat drumul spre sud, detaşamentul de pe lac ţinându-se cât putea mai aproape de ţărm; totuşi, când vântul şi vremea prielnică ne permitea, ţâşneam cutezător înainte, ca săgeata, de-a curmezişul numeroaselor golfuleţe care dantelează malurile lacului Tanganica. Malurile erau înveşmântate într-un verde frumos, efectul ploilor din ultima vreme; apele lacului erau oglinda fidelă a firmamentului albastru de deasupra noastră. Hipopotami, întâlneam cu duiumul. Cei pe care i-am observat în ziua aceea erau coloraţi cu

inele roşietice în jurul bazei urechilor şi pe ceafă. Un monstru, scoţând capul la suprafaţă cam târziu, fu surprins de piroga îndreptată spre el în plină viteză şi, cuprins de mare spaimă, făcu un plonjon grozav, care ne dezvălui întreaga lungime a corpului său. La jumătatea drumului dintre gura râului Malagarazi şi vărsarea în lac a lui Liuche, am văzut pe mal o tabără – cea a lui Mohammed bin Gharib, un wasawahili care figura adesea – în naraţiunea orală a aventurilor şi călătoriilor sale făcută mie de Livingstone – ca unul dintre cei mai amabili şi buni musulmani din Africa Centrală. Îmi părea a fi un om cu fire amabilă, având o faţă rareori întâlnită şi care purta întipărită o caracteristică neobişnuită: sinceritatea.

Pe măsură ce înaintam spre sud, vegetaţia de pe maluri era cu adevărat tropicală, fiecare cotitură dezvăluia noi frumuseţi. Undele îşi îngăduiseră stranii extravaganţe cu roca moale calcaroasă, din care sunt făurite majoritatea stâncilor şi a falezelor abrupte, văzute pe când ne apropiam de gura râului Malagarazi.

Am ajuns la gura râului Malagarazi pe la ceasurile 2 p m., după ce vâslisem optsprezece ore în şir de la Ukaranga. Detaşamentul de pe ţărm sosi pe la ceasurile 5 p, m., foarte obosit.

A doua zi fu folosită pentru a-i trece pe membrii caravanei peste gura largă a râului, aducându-i în tabăra noastră, situată cu vreo două mile la nord de râu. Este un râu care, pentru o obşte civilizată, ar fi de nepreţuit folos ca să scurteze distanţa dintre coasta oceanului şi Tanganica. S-ar putea face o etapă de aproape o sută de mile pe acest curs de apă, de ajuns de adânc în toate anotimpurile pentru a permite navigaţia până la Kiala, în ţinutul Uvinza, de unde ar putea fi uşor construită o şosea dreaptă, până în Unyanyembe. Misionarii ar putea, de asemenea, să recolteze aceleaşi avantaje, pentru turneele de convertire întreprinse de ei în Uvinza, Uhha şi Ugala. Urmându-ne drumul, în ziua de 30, şi ocolind pitoreştile capuri Kagongo, Mviga şi Kivoie, am ajuns, după vreo trei ceasuri de vâslit, în faţa satelor aşezate la gura

năvalnicului şi nămolosului Rugufu. Acolo am fost nevoiţi din nou să transportăm caravana sosită pe uscat peste gura infestată de crocodili a acestui râu.

În dimineaţa zilei de 31, am trimis o pirogă cu mai mulţi oameni în căutare de alimente, prin cele două-trei sate, vizibile pe malul celălalt al apei. Cu patru dori au fost cumpărate provizii suficiente, pentru patru zile, caravanei noastre alcătuite din patruzeci şi opt de persoane. Apoi, ne-am pus în mişcare, după ce l-am informat pe Kirangozi că destinaţia noastră era Urimba şi cerându-i să se ţină cât mai aproape cu putinţă de ţărmul lacului, acolo unde era practicabil acest gen de navigaţie, dar dacă nu, să se descurce cum va putea mai bine. De la vărsarea lui Rugufu, peste ale cărui izvoare trecusem în ruta noastră – urmată în voia hazardului – către Ujiji, până la Urimba, o distanţă care cere şase zile de călătorie pe apă, nu există sate, şi, prin urmare, nici hrană disponibilă. Detaşamentul de pe uscat însă, primise, înaintea plecării din Ujiji, raţii pentru opt zile, şi, în dimineaţa aceea, căpătase, pentru încă patru zile, merinde distribuite fiecărui om, astfel că nu era în primejdie de a flămânzi, chiar dacă ramificaţiile muntoase care acum se desfăceau din lanţul central, pieptişe şi abrupte, una după alta, i-ar fi împiedicat să menţină comunicaţia cu noi. Trebuie să fie clar înţeles că asemenea călătorie nu fusese încă niciodată încercată, până la noi, de către vreun arab sau wasawahili, şi fiecare pas înainte era făcut ignorând cu desăvârşire pe unde ruta aleasă avea să-i ducă pe oamenii noştri de pe ţărm.

Ocolind promontoriul povârnit la Kivoie, a cărui creastă bărboasă de sihlă şi a cărui coamă zimţată, împădurită până la marginea apei, cu golfuleţele lui desfătătoare şi cu tihnitele ascunzişuri, ar fi putut lesne să trezească efuziunea poetică unei firi înzestrate cu acest dar, am îndrăznit să tăiem, de-a curmezişul, valurile din golful Kivoie şi am luat-o de-a dreptul spre capul următor, Mizohazy, îndărătul căruia, din cauza vântului şi a valurilor stârnite, am fost siliţi să poposim peste noapte.

După Mizohazy se iveşte cutezătorul cap Kabogo – nu

teribilul Kabogo, în jurul numelui căruia a fost ţesut un val de mister de către băştinaşii superstiţioşi; nu Kabogo al cărui tunet şi huiet cumplit fuseseră auzite când trecusem peste Rugufu, în fuga noastră de wahezi – ci un loc din Ukaranga, de ale cărui stânci dure şi neprimitoare s-au lovit, scufundându-se, multe pirogi. Am trecut lipit de zidurile lui care îţi interzic accesul, mulţumită apelor liniştite ale lacului Tanganica.

În apropiere de Kabogo, se află câţiva frumoşi *mvule*, foarte potriviţi pentru construirea de pirogi şi aici nici nu dai peste băştinaşi scandalagii, gata să se ciorovăie pentru privilegiul de a tăia aceşti copaci.

De-a lungul marginii lacului şi cam la vreo trei picioare mai sus de luciul apei, am observat foarte clar, pe suprafaţa netedă a coamelor stâncoase de la capul Kabogo urma întipărită de cota maximă atinsă de lac. Aceasta arată că Tanganica, în cursul* anotimpului ploios, se ridică cu vreo trei picioare mai sus de nivelul din anotimpul uscat şi că, în lunile următoare, evaporarea duce apa la nivelul normal. Numărul râurilor pe lângă care am trecut în această călătorie mi-a îngăduit să observ dacă, aşa cum mi se spusese, exista în lac vreun curent având direcţia nord. Mie mi-a părut că, atâta vreme cât suflă vântul dinspre sud-vest, sud sau sud-est, masa de apă cafenie a râurilor se tălăzuia spre nord, dar se nimeri ca, pe când străbăteam o dată sau de două ori, gura unui râu, după o trâmtcă de vânt pornită dinspre nord-vest şi nord, apele noroioase să fie văzute apucând-o mai la sud de gurile de vărsare, amănunt ce mă face să trag concluzia că nu există niciun curent permanent în Tanganica, cu excepţia celor provocate de vântul nestatornic.

Găsind un cuib comod într-un golf dintr-un loc numit Sigunga, am tras la mal pentru a prinzi. Un ostrov aflat la gura golfului ne sugeră că ungherul acela era frumos aşezat pentru a se statornici acolo misionari; în fundal se zăreau coline povârnite, în chip măreţ, având între ele şi golf o limbă de pământ vălurită, fiecare palmă de loc fiind acoperită de păduri, ceea ce sporea atracţiile înfăţişate de

un asemenea ungher. Ostrovul, pe care s-ar putea clădi foarte bine un sat măricel şi asigurând o apărare perfectă, ar putea – de dragul prudenţei – să cuprindă şi misiunea, şi pe enoriaşii ei; golful, zăvorât de braţe ale uscatului, le-ar ocroti pescuitul şi ambarcaţiunile destinate comerţului; terenul mănos dintre coline şi golf ar oferi posibilităţi de a întreţine o populaţie de peste o sută de ori mai numeroasă decât cea a ostrovului. Lemn pentru a-şi construi pirogile şi a-şi dura casele ar avea la îndemână; ţinutul înconjurător le-ar dărui vânat din belşug, iar docilul şi cuviosul neam din Ukaranga abia aşteaptă păstori sufleteşti.

De la frumosul Sigungu, după un scurt popas, am pornit iar la drum şi, după trei ore, am ajuns la gura râului Uwelasia. Fiindcă hipopotamii şi crocodilii erau numeroşi pe-acolo, ne-am amuzat trăgând în ei, sperând totodată ca astfel să atragem atenţia detaşamentului nostru de pe uscat, ale cărui puşti nu le mai auzeam de când părăsisem Rugufu.

La 3 ianuarie, am părăsit, Uwelasia şi, trecând pe lângă capul Herembe, ne-am găsit în golful Tongwe. Golful acesta are o lărgime de cca. treizeci şi cinci de mile şi se întinde de la capul Herembe până la capul Tongwe. Trezindu-se atât de aproape de destinaţia lor, căci Urimba era la numai şase mile de capul Herembe, oamenii din ambele ambarcaţiuni se aplecară asupra ramelor şi, cu ţipete, strigăte şi râsete, se încurajară reciproc să dea tot ce pot. Drapelele celor două mari naţiuni anglo-saxone se încreţeau şi fâlfâiau jucăuş. În briza lină, când apropiindu-se gata să se dezmierde, când aplecându-se iarăşi într-o parte, ca doi îndrăgostiţi pe care sfiala îi opreşte să se îmbrăţişeze. Mica ambarcaţiune bine echilibrată a doctorului se menţinea în frunte, şi drapelul cu fond stacojiu şi cruce al Angliei flutura dinaintea mea, părând să spună frumoasei surate, care înainta lenir la pupa ei: „vino, vino; Anglia deschide calea”.

Dar nu era oare locul Angliei să fie în frunte acolo? Ea şi-a câştigat acest drept, descoperind Tanganica;

America a venit doar pe locul al doilea.

Urimba, cu toate că este un district întins din Kawendi, are un sat cu acelaşi nume populat cu refugiaţi veniţi din Yombeh care au găsit că delta râului Loajeri, deşi este unul din cele mai nesănătoase locuri – la fel de rău ca şi Rusizi – e mult preferabilă vecinătăţii sultanului Pumburu, din Kawendi-ul meridional. Învingătorii i-au pus bine pe goană, în aşa hal, încât se pare că au produs un şoc al sistemului lor nervos, deoarece aceşti oameni sunt foarte timizi şi neîncrezători cu străinii şi sub niciun cuvânt nu au Vrut să ne permită intrarea în satul lor, lucru de care – ca să spun adevărul – am fost tare bucuros, după ce am aruncat o privire asupra gunoiştei duhnitoare unde zăcea tabăra lor. Presupun că pentru un alb ar fi moarte curată să doarmă o singură noapte în imediata vecinătate a acestui sat puturos – ce zic, ba chiar la două mile depărtare, în oricare din laturile aşezării.

Conducând coloana în marş până la sud de sat, am găsit un loc adecvat pentru tabără, în extremitatea sud-estică a golfului Tongwe, cam la o milă şi jumătate spre vest de semeţul pisc Kivanga, sau Kakungu. În urma unei observaţii făcute de doctor, am aflat că suntem la 5°54 latitudine sudică.

Niciunul din băştinaşi nu auzise nimic despre detaşamentul nostru de pe uscat şi, cum delta râurilor Loajeri şi Mogambazi se întindea pe vreo cincisprezece mile şi deci înfăţişa locul cel mai de netrecut, fiind absolut plat, năpădit dd cele mai înalte-desişuri de *matete*, *eschinomenae* şi de hăţişuri ghimpoase, inundate de apă, era zadarnic să ne obosim oamenii căutându-i pe ceilalţi, într-un ţinut atât de neprimitor. Nu se putea procura niciun fel de provizii, fiindcă satele erau într-o stare de semiînfometare, locuitorii trăind de azi pe mâine din puţinul ce le arunca în năvoade *Fortuna* zgârcită.

A doua zi de la sosirea noastră la Urimba, am dat o raită prin interior, însoţit de servantul meu, Kalulu, care ducea splendida carabină cu două ţevi a doctorului (marca Reilly nr. 12), căutând vânat. După ce am umblat vreo milă,

am dat peste o ciurdă de zebre. Târându-mă de-a buşilea, am izbutit să mă strecor până la o sută de picioare de ele – dar mă găseam într-un loc rău – înconjurat de stufişuri joase şi înţepătoare, iar muştele *tse-tse* care aterizau pe cătarea carabinei muşcându-mă de nas şi repezindu-se în ochii mei, mă zăpăciră de tot. Ca să mai adauge ceva nemulţumirii mele, eforturile făcute pentru a mă degaja din mijlocul spinilor alarmară zebrele, care ridicară toate capul privind spre suspectul obiect din tufiş. Am tras spre pieptul uneia din ele dar – cum era de aşteptat – n-am nimerit ţinta. Zebrelese depărtară în galop, la vreo trei sute de picioare distanţă, şi eu m-am năpustit în câmp deschis şi, ridicând în grabă cu mâna stângă cocoşul armei, am ţintit într-un mascul trufaş, care alerga în pas regesc înaintea semenilor lui, şi ajutat de şansă, i-am trimis un glonte drept în inimă. Altă împuşcătură norocoasă doborî şi ea un gâscan uriaş, care avea un soi de pinten ascuţit şi cornos pe partea din faţă a fiecărei, aripi. Această provizie de came a adus o contribuţie materială la alimentarea caravanei, pentru străbaterea regiunii necunoscute ce se întindea, între noi şi Mrera, în Rusawa şi Kawendi.

Abia în a treia zi scursă de la sosirea noastră în tabăra din Urimba sosiră şi camarazii de pe uscat. Zăriseră imensul nostru drapel, înălţat pe o prăjină de bambus având douăzeci de picioare lungime, pe deasupra celor mai impunători copaci din apropierea taberei, încă de când isprăviseră ascensiunea ascuţitei şi semeţei creste dindărătul lui Urembe, la cincisprezece mile depărtare, şi, mai întâi, îl luaseră drept o pasăre uriaşă – dar în rândurile lor erau ochi ageri şi, călăuziţi de aceştia, ajunseră în tabără, întâmpinaţi cum numai nişte oameni pierduţi şi regăsiţi pot fi întâmpinaţi.

În tabăra aceea, am suferit alt atac de malarie provocat de vecinătatea deltei păcătoase, căci numai vederea ei îmbolnăvea până şi măduva din mine!

La 7 ianuarie, am ridicat tabăra şi ne-am îndreptat feţele spre est, şi, pentru mine1, spre patrie! Totuşi, cu

părere de rău.

Avusesem parte de destulă fericire şi plăcere, şi de cea mai plăcută tovărăşie găsită de mine pe malurile lacului. Văzusem destule peisaje fermecătoare care, asemenea unor sirene, te invitau la tihnită odihnă; peisaje blânde, unde nu întâlneai nici harţă sau tumult, nici încleştare sau înfrângere, nici speranţă sau dezamăgire, ci doar odihnă – o toropitoare, indolentă şi totuşi plăcută odihnă. Şi doar câteva handicapuri de suportat. Erau frigurile; era lipsa de cărţi, de ziare; nu puteai avea acolo o soţie de acelaşi sânge cu tine; nu găseai teatre, hoteluri şi restaurante, niciun fel de stridii pe East River, nici plăcinte umplute cu tocătură, sau turte cu făină de ovăz – nimic care să fie vrednic de dragostea unui gâtlej rafinat.

Astfel că, întorcându-mă spre a-mi lua rămas bun de la lac – în clipa aceea placid – şi de la munţii albăstrii, care se albăstreau tot mai mult pe măsură ce piereau în zare, de ambele laturi, am avut curajul de a rosti cumplitul cuvânt: adio! – fără a vărsa măcar o lacrimă, fără a scoate niciun suspin.

Drumul nostru ne ducea prin valea râului Loajeri, după ce i-am părăsit delta, o vale care se îngusta întruna, până ce se strânse într-o viroagă gâtuită de trecerea râului care acum tuna şi gemea, năvala lui, neîntâmpinată de vreun obstacol, părând să influenţeze însăşi aerul ce-l respiram. Strunga aceea ce se tot strâmta devenea apăsătoare, şi, la ţanc, drumul se căţără pe un dâmb, pe urmă, pe o terasă, apoi, pe o colină, şi, în sfârşit, pe un munte, unde am poposit ca să ne facem tabără.

Pe când ne pregăteam să alegem locul potrivit, doctorul arătă cu degetul spre ceva, în tăcere, şi deodată pretutindeni domni o linişte de moarte. Chinina luată dimineaţa părea să aibă efect până în cea mai mică cută a creierului meu, dar un rău amarnic mai stăruia peste fiinţa mea şi, deşi tremuram subpovara grea a carabinei Reilly, m-am târât înainte, spre locul arătat de doctor. M-am trezit privind în jurul unei râpe abrupte, pe a cărui buză opusă se căznea să se caţere o bivoliţă frumoasă. Tocmai ajunsese în

vârful râpei şi se întorcea ca să-şi supravegheze vrăjmaşul, când am izbutit să-i vâr un glonţ chiar îndărătul osului umărului şi aproape de şira spinării, care-i scoase un geamăt profund de durere.

— E împuşcată mortal! E împuşcată, exclamă doctorul, ăsta e un semn sigur că ai nimerit-o!

Şi oamenii din caravană înălţară chiar un strigăt, salutând perspectiva de a avea carne. Al doilea glonte, vârât în şira spinării, făcu animalul să îngenuncheze, iar al treilea îi puse capăt zilelor. Astfel, am făcut rost de un stoc de provizii. Carnea tăiată şi uscată pe foc, după obiceiul wangwanilor îi va ajuta să ajungă departe, cu mult dincolo de pustia nelocuită întinsă dinaintea noastră. Pentru doctor şi pentru mine, am oprit limba, cocoaşa şi câteva bucăţi alese, pe care le-am sărat bine, şi peste câteva zile am avut carne de vită conservată, de calitatea întâia. Ar fi nimerit să mărturisesc că wangwanii au adus mai multe elogii carabinei decât vânătorului.

În ziua următoare, ne-am continuat marşul spre est, sub călăuzirea *Kirangozi*-ului nostru; dar era evident, după ruta luată de el, că habar nu avea de ţinutul prin care treceam, deşi îi turuise gura ca să ne facă să credem că ştia absolut totul despre Ugondo, Yombeh şi districtele cârmuite de Pumburu. Când fu rechemat de la postul lui din fruntea caravanei, eram pe care de a cobori în albia rapidului Loajeri şi, în spatele lui, se vedeau trei şiruri de munţi de netrecut, pe care ar fi trebuit să-i străbatem într-o direcţie nord-estică, cu totul în afara rutei noastre. După ce m-am consultat cu doctorul Livingstone, m-am pus chiar eu în fruntea caravanei, şi, urmând linia crestei, am ieşit din direcţia est în cea cuvenită, fără a ne păsa de felul cum se desfăşura drumul. La intervale, o potecă bătută de drumeţi se încrucişa cu cărarea pe care apucasem noi şi, după ce am urmat-o o bucată de drum, am ajuns la locul unde Loajeri era trecut prin vad. Râul Loajeri îşi are izvorul la sud şi sud-est de piscul Kakungei. Am scos maximum ce se putea deţine din poteca aceea, după trecerea râului, până ce am ajuns la drumul principal, care

duce din Karah la Ngondo şi Pumbaru, în Kawendiul, meridional.

În ziua de 9, după ce am părăsit tabăra, am lăsat în urmă poteca drumeţită şi am căutat o breşă în arcul format de colinele aflate dinaintea noastră, deoarece Pumburu era în război cu seminţia din Manya Msenge, un district al Kawendiul nordic. Ţinutul mişuna de vânat, peste tot vedeai bivoli şi zebre cu droaia. Printre copacii mai demn de menţionat erau palmierii *hyphene* şi *borassu* 1 şi un arbore cu un fruct de mărimea unei ghiulele de 600 de fungi, numit de unii dintre băştinaşi *mabyah* şi ale cărui seminţe, după spusele doctorului, sunt prăjite şi mâncate. Nu sunt recomandate ca aliment pentru europeni.

În ziua de 10, punându-mă în fruntea oamenilor mei, cu compasul în mină, am condus timp de trei ore marşul spre est. Sub privirile noastre, s-a desfăşurat un frumos parc natural; dar ierburile erau foarte înalte şi anotimpul ploios, care începuse de-a binelea, îmi făcea munca excesiv de antipatică. Trebuia să-mi croiesc drum cu forţa prin ierburile acelea înalte ajungându-mi până la piept şi, cu compasul în mină, să conduc expediţia, deoarece nu se vedea nici cel mai mic semn de cărare şi ne aflam acum într-o regiune necălcată de niciun călător. Ne-am aşezat tabăra pe malul unui pârâiaş ce curgea spre nord; era unul din afluenţii râului Rugufu.

Ziua de 11 m-a găsit tot înotând prin ierburi, care îmi făceau duş cu stropi de ploaie la fiecare pas. În două ore de drum, am trecut peste un pârâu cu roci sienitice lunecoase în albia lui, care arătau urmele acţiunii unor torenţi furioşi. Ciuperci erau din belşug, şi încă foarte mari. Trecând prin apă, un bătrân pagaz dintre unyamwezi, cu trupul ros de ani, rosti pe-un ton jalnic: „*Kibuyu* meu mort”, voind să spună că alunecase şi, în cădere îşi spărsese plosca, care în graiul kisawahili se numeşte *kibuyu*.

Pe malul răsăritean am poposit pentru a prinzi şi, după un marş de un ceas şi jumătate, am ajuns la alt pârâu, pe care l-am considerat a fi Mtambu, mai ales din

cauza similarităţii reliefului regiunii, deşi harta mea mă informa că aşa ceva era cu neputinţă. Decorul înconjurător era aproape identic, iar spre nord remarcasem o colină de formă tabulară, similară cu muntele Magdala descoperit de mine la nord de Imrera, în timp ce mergeam spre Malagarazi. Deşi mersesem doar trei ceasuri şi jumătate, doctorul era foarte ostenit, deoarece ţinutul era teribil de anevoios de parcurs, în ziua următoare, străbătând mai multe lanţuri alpine, având jur-împrejurul nostru peisaje superbe, care mai de care mai frumoase, sub ochii noştri se ivi un puternic şi sprinten torent, cu albia scufundată la o mare adâncime între enormi pereţi falnici, din gresie; în defileul acela urla şi vâjiia, făcând o larmă de mică Niagara.

După ce ne-am văzut tabăra instalată pe o pitorească movilă, m-am gândit să mă străduiesc pentru a procura ceva came, articol pe care regiunea aceea interesantă părea să-l promită. Am ieşit după pradă, cu micul meu Winchester, luând-o de-a lungul malurilor apei, spre est. Am umblat vreun ceas sau două, priveliştea devenind tot mai pitorească şi fermecătoare, şi apoi m-am căţărat pieptiş, pe o râpă ce arăta a fi deosebit de promiţătoare. Fără succes, am urcat pas cu pas malul şi vă puteţi închipui uimirea mea când m-am trezit în faţa unui elefant, care îşi ţinea urechile mari şi late întinse ca nişte pânze umflate de vânt – era chiar monstrul colosal, întruchiparea puterii în lumea africană. Mi s-a năzărit când i-am văzut trompa întinsă înainte, ca un deget ce avertizează, că aud un glas spunându-mi: *Şişte*, *Venator*! *1*

Cât despre faptul dacă glasul venea din imaginaţia mea sau nu, cred că alarma o dăduse, în realitate, Kalulu, care trebuie să fi ţipat: „*Tembo*, *tembo*! *bana*, *yango*!” „Ia seama! un elefant! un elefant, stăpâne!”

Căci mica puşlama o luase la sănătoasa de-ndată ce descoperise colosul acela cumplit într-o vecinătate atât de apropiată. Revenindu-mi din încremenire, am socotit că e prudent să mă retrag şi eu – mai ales când aveam în mână o puşcoacă cu boabe de mazăre, încărcată cu cartuşe

oarbe. Întorcând capul, l-am văzut cum îmi face cu trompa semne, pe care le-am tălmăcit astfel: „Rămas bun, tinere; ai avut noroc că ai plecat la timp, fiindcă aveam de gând să te fac terci”.

Pe când mă felicitam pentru inspiraţia mea, o viespe se năjpusti aprigă şi îşi înfipse acul în gâtul meu, aşa că pentru după amiaza aceea mi-au fost spulberate plăcerile anticipate de imaginaţia mea.

Sosind în tabără, i-am găsit pe oameni bombănind; proviziile lor se sfârşiseră şi, cel puţin pentru trei zile, nu exista nicio perspectivă de a procura altele. Cu lipsa de prevedere obişnuită la gămani, îşi mâncaseră raţiile de cereale, consumaseră tot stocul de carne de zebră şi bivol, uscată, şi acum ţipau ca din gură de şarpe că sunt lihniţi de foame.

Se zăreau numeroase urme lăsate de animale, dar cum ne aflam în anotimpul ploios, vânatul era risipit prin toate părţile, pe când dacă am fi întreprins călătoria prin codrii aceia în anotimpul uscat, cămările noastre ar fi fost în fiecare zi aprovizionate cu carne proaspătă.

Pe la şase şi ceva, pe când doctorul şi cu mine ne luam ceaiul în aer liber, în faţa cortului, o cireadă de elefanţi, doisprezece la număr, a trecut la vreo 800 de picioare distanţă de noi. Cei doi fundi ai noştri, Asmani şi Mabruki Kisesa, fură expediaţi numaidecât în urmărirea lor. M-aş fi dus eu însumi cu carabina mea Reilly de calibru mare, numai că eram mult prea ostenit. Am auzit curând focurile trase de armele lor şi am sperat că izbândiseră, căci astfel ar fi putut să fie procurat un îmbelşugat stoc de carne, în vreme ce nouă ne-ar fi fost asigurată o friptură delicioasă, savuroasă, dintr-o bucată de picior de elefant – dar peste un ceas se întoarseră fără rezultat; izbutiseră doar să verse sânge, arătându-ne şi nouă câţiva stropi pe o frunză.

E nevoie de o carabină foarte bună ca să ucizi un elefant african. O puşcă încărcată prin chiulasă, de calibru 8, cu un glonte exploziv Frazer, plasat în tâmplă animalului, cred că ar doborî un elefant la fiecare foc.

Faulkner face câteva afirmaţii extraordinare despre vânători care au mers până în faţa unui elefant şi i-au vârât un glonţ în frunte, omorându-l imediat. Povestea, este, însă, atât de incredibilă, încât aş prefera să nu-i dau atenţie; mai cu seamă când declari că gura ţevii a rămas întipărită pe trompa elefantului. Exploratorii africani – îndeosebi cei care manifestă gust pentru vânat – ţin prea mult să istorisească întâmplări depăşind hotarul verosimilului, pentru ca nişte oameni obişnuiţi să-i mai creadă. Asemenea istorisiri trebuie să fie primite cu o bună doză de măsură, de dragul amuzamentului pe care-l oferă cititorilor din patria lor. Pe viitor, ori de câte ori voi auzi pe cineva susţinând că a sfărâmat spinarea unui antilope la 600 de picioare depărtare, voi fi înclinat să cred că a fost adăugată o cifră dintr-o scăpare de condei, sau să atribui pretenţia aceea unei greşeli de tipar, pentru că asemenea performanţă este aproape imposibil de realizat, într-un codru african. Poate să ţi se întâmple odată, dar niciodată nu poţi săvârşi asemenea ispravă de două ori consecutiv. O antilopă reprezintă o ţintă foarte mică, la distanţa de 600 de picioare; dar, oricum, toate aceste istorii fac parte din dreptul divin al vânătorului care călătoreşte până în Africa doar de dragul sportului.

În ziua de 13, ne-am continuat marşul, tredând peste câteva creste; iar seria de ascensiuni şi coborâri ne dezvălui văi şi munţi ce nu mai fuseseră nicicând explorate; pâraie curgând în direcţia nordică, umflate de ploi, şi măreţe păduri virgine, în a căror penumbră crepusculară niciun alb nu mai pusese, până atunci, piciorul.

În ziua de 14, am fost martorii aceloraşi peisaje – o serie neîntreruptă de creste longitudinale, paralele între ele şi cu lacul Tanganica. În direcţia estică, feţele acestor creste prezintă coaste pieptişe şi terase povârnite, ce se înalţă din văi adânci, în timp ce povârnişurile vestice au pante mai domoale. Acestea sunt trăsăturile tipice ale ţinutului Ukawendi, bazinul acvatic estic ce alimentează Tanganica.

În una din aceste văi, în ziua aceea, am dat peste o colonie de maimuţe cu baybă roşcată, ale căror urlete sau gemete răsunară prin/tre' ţancuri, când descoperiră caravana noastră. Nu am fost în stare să mă apropii de ele, fiindcă se cocoţau în copaci şi de acolo îşi lătrau spre mine sfidarea, pe urmă săreau pe pământ când perseveram în înaintarea mea, şi m-ar fi atras curând în urmărirea lor, dacă nu mi-aş fi amintit brusc că absenţa mea ţinea în loc expediţia.

Către amiază, am zărit piscul nostru Magdala, importantul munte dominator, a cărui masă se înălţa dreaptă şi încruntată şi ne atrase privirile cum se ridica deasupra câmpiei în toată măreţia lui, când zoream de-a lungul marii creste a lui Rusawa, mergând către râul „Crocodilului". Am recunoscut vechea, mistica frumuseţe a câmpiei înveşmântate în copaci din jurul muntelui. Atunci avea culori ofilite şi o aură neguroasă îl acoperea drăgăstos; acum verdele lui viu strălucea. Fiecare părticică de vegetaţie, piatră, iarbă, copac, era însufleţită de o viaţă tumultuoasă, efectul ploilor necontenite. Râuri ce nu curgeau în zilele acelea de arşiţă văratică, acum fumegau şi se repezeau năvalnic printre periile dese de arbori vânjoşi, urlând răguşit prin dumbrăvi. Am trecut cu piciorul multe din aceste pâraie, care se varsă toate în Rugufu.

Ukawendi cel frumos şi plin de vrajă! Ce se poate măsura cu farmecul naturii sălbatice, libere, luxuriante, spontane, întâlnite în ţinuturile tale? Vreo ţară din Europa? Nu. Vreun meleag cunoscut în Asia? Unde? Poate, în India. Da, sau, să zicem Minelia1 şi Imeritia[2223]. Pentru că acolo găseşti râuri înspumate, dai peste gurguie pitoreşti, zăreşti dealuri cutezătoare, munţi ambiţioşi şi codri întinşi, cu şiruri falnice şi solemne de copaci cu trunchiuri drepte ca luminarea, curate, printre care poţi vedea hăt, departe, prelungi privelişti, la fel ca aici. Doar în Ukawepidi poţi să

22 Ţinut din sud-vestul munţilor Caucaz, unde legenda situa Colchida (n.t.).

23 Ţinut din Georgla, pe litoralul Mării Negre (n.t.).

constaţi cum vegetaţia creşte parcă văzând cu ochii, pământul este atât de darnic, firea atât de bună şi de iubitoare, încât fără a nutri nicio năzuinţă de a te stabili pe aceste locuri, nici dorinţa de a trage în piept aerul tare, mai mult decât este necesar, oricine se simte atras în mod irezistibil de ele, şi în minte ţi se insinuează gândul că – deşi sub exteriorul acesta de o frumuseţe captivantă, fascinantă, al ţinutului, totul este hid – această urâţenie ar putea fi înlăturată de popoarele civilizate şi întreaga regiune ar putea fi făcută la fel de sănătoasă pe cât este de productivă. Chiar când mă împleticeam sub povara cumplitei malarii, cu mintea tot mai înveninată, cu creierul clătinându-se sub şocul frigurilor ce se succedau fără întrerupere – deşi ştiam că malaria născută din însăşi frumuseţea aceea, îmi submina în mod lent constituţia şi săpa cu perfidie puterile minţii şi trupului meu – am privit ademenitorul chip al ţinutului cu o dragoste vibrantă şi simţeam cum mă învăluie o anumită tristeţe când fiecare zi mă vedea retrăgându-mă din ţinut şi mă simţeam dispus să mă cert cu soarta care părea că mă izgoneşte din Ukawendi.

În cea de-a doua’ zi a marşului nostru, pornind de la malul lacului Tanganioa, am zărit din nou descoperirea noastră, „Muntele Magdala”, înălţându-se ca un nour negru, spre nord-est, amănunt după care am ştiut că ne apropiem de Mrera şi că tentativa noastră icariană de a străbate jungla nelocuită din Ukawendi avea să fie în curând încununată de succes. împotriva sfaturilor colective date de ghizii noştri, înfruntând sugestiile ipotetice formulate de sufletele ostenite şi flămânde din expediţia noastră, am perseverat să mă las orientat numai de compas şi de harta făcută de mine. Ghizii se zbăteau în fel şi chip să mă convingă a-mi modifica ruta şi să o pornesc într-o direcţie sud-vestică, şi dacă mi-aş fi plecat urechea la spusele lor, fără îndoială că m-ar fi dus în partea sud-estică din Ukonongo sau în Ufipa de nord-est. Soldaţi experimentaţi şi veterani întrebau întristaţi dacă eram decis să-i omor prin înfometare, de vreme ce ruta pe care

ar fi trebuit s-o urmez era la nord-est; dar am preferat să acord toată încrederea compasului. Peste capetele noastre nu strălucea nicio rază de soare, când ne croiam drum prin pădurea virgină, înfruntând hăţişurile junglei, trecând peste pâraie, căţărându-ne pe creste pieptişe şi coborând în adâncul văilor. Codrii erau acoperiţi de o trâmbă deasă de aburi, adesea ploaia ne făcea ciuciulete; firmamentul era o genune de aburi cenuşii. Doctorul avea desăvârşita încredere în mine, aşa că m-am ţinut neabătut de drumul meu.

De-ndată ce-am ajuns la locul ales pentru tabără, oamenii s-au împrăştiat care încotro prin pădure, căutând hrană. Prin preajmă a fost găsit un boschet de copaci singvue. Ciuperci creşteau din belşug şi au fost de ajuns pentru a potoli foamea mistuitoare pentru oamenii caravanei. Dacă vremea n-ar fi fost atât de ploioasă, aş fi fost capabil să procur vânat pentru tabără, dar oboseala de care sufeream şi frigurile ce mă sleiseră m-au împiedicat cu desăvârşire să ies din tabără odată ce am făcut popas. Teama de lei, numeroşi prin vecinătate, alcăror urlet teribil era auzit zi şi noapte, îi descuraja în asemenea măsură pe vânători încât, deşi am oferit ca premii cinci dori de pânză pentru fiecare animal ucis adus în tabără, nimeni nu a cutezat să pătrundă prin dumbrăvile acelea mohorâte sau prin înfricoşătoarele perii de copaci, dincolo de întăritura prietenoasă a taberei.

În dimineaţa celei de a zecea zile, i-am asigurat pe oameni că suntem în apropierea hranei; i-am îmbărbătat pe cei mai potoliţi cu făgăduiala unei hrane abundente şi-am astupat gura celor mai. scandalagii bufoni, avertizându-i să nu-mi mai pună la încercare răbdarea ca nu cumva să ajung la lovituri mânioase; şi apoi am pornit-o spre est de la nord, de-a curmezişul pădurii, cu efectivul aproape epuizat al expediţiei târându-se cu chiu cu vai, abia mişcându-se, îndărătul meu. Fără doar şi poate că situaţia era pur şi simplu disperată şi i-am compătimit pe bieţii oameni mult mai mult decât se compătimeau ei înşişi; şi deşi de faţă cu ei am scos flăcări pe nări, când

erau dispuşi „să se întindă pe jos şi să abandoneze totul, niciodată n-a fost cineva mai departe de gândul de a-i nedreptăţi. Eram prea mândru de comportarea lor; dar în împrejurările acelea era primejdios – ba chiar ar fi fost un gest sinucigaş – să reiasă că stau la îndoială sau am vreo ezitare cu privire la ruta urmată. Simplu fapt că tot nu mă abăteam cu un pas de la ruta mea, trasată conform micului indicator, era preţios, şi deşi se jeleau în cuvinte plângăreţe, cu feţe trase, îmi urmau paşii, cu o încredere oarbă, emoţionându-mă realmente. Pe mile şi. mile în şir ne-am opintit pe pajişti în pantă lină, având în dreapta şi în stânga imaginile unor frumuseţi silvestre şi de parc natural, iar în faţa noastră o panoramă cum arareori se poate vedea. Într-un ritm ce în curând lăsa grosul expediţiei mult în urmă, călcam voiniceşte, însoţit de câţiva viteji care – în ciuda poverilor lor grele – ţineau pasul cu mine. După vreo două ore urcam un povârniş uşor al unei creste ce promitea să decidă, în câteva minute, dacă schiţa hărţii mele corespundea adevărului sau era inexactă. Îndată am ajuns la versantul estic al crestei şi la vreo cinci mile depărtare şi 1.000 de picioare sub platoul înalt pe care ne aflam, am desluşit cu privirea valea Imrerei!

Pe la amiază eram în vechea noastră tabără. Băştinaşii se strânseră roată în jurul nostru, aducându-ne stocuri de alimente şi felicitându-ne, fiindcă ne dusesem până în Ujiji şi ne întorsesem. Dar a trecut mult până ce a sosit şi ultimul membru al expediţiei. Picioarele doctorului erau rănite şi sângerau din cauza istovitorului marş. Ghetele lui ajunseseră în ultimul hal de uzură, şi le tăiase şi sfârtecase atât de rău cu un cuţit, ca să-şi mai uşureze picioarele băşicate, încât orice om din efectivul nostru ar fi refuzat să primească asemenea dar, indiferent cât de arzătoare era ambiţia lui de a-şi vârî picioarele în încălţări *à la wasungu*.

Asmani, ghidul nostru, rămase absolut înmărmurit când descoperi că fragilul compas ştia drumul mai bine decât el şi îşi exprima solemn opinia că aşa ceva nu putea

minţi. Reputaţia lui suferi mult de pe urma acestei măsurări a forţelor cu „lucruşorul”, şi, după aceea, de câte ori se lăuda că ar cunoaşte ţinutul, ascultătorii se îndoiau mult de spusele lui.

După ce am poposit o zi ca să ne refacem forţele, la 18 ianuarie 1872, ne-am continuat voiajul către Unynyembe. La câteva mile dincolo de Imrera, Asmani se rătăci iarăşi şi am fost obligat să-i arăt drumul, câştigându-mi astfel credit şi cinstire suplimentare în calitate de ghid şi conducător. Ghetele mele erau într-o stare foarte proastă şi era tare greu să decizi care încălţăminte se prezenta mai rău, a mea, sau a doctorului. O mare schimbare apăruse pe chipul ţinutului, de când trecusem pe acolo îndreptându-mă către nord, *en route* spre Ujiji. Ciorchini de struguri sălbatici atârnau. acum puzderie de-a lungul drumului, boabele de grâu se pârguiseră suficient pentru a le putea culege şi prăji ca aliment; feluritele plante ale meleagului acela îşi revărsau noianul de flori, iar pădurile adânci şi ierburile ţinutului erau mai verzi ca oricând.

În ziua de 19, am sosit în satul părăsit al lui Mpokwa. Picioarele doctorului erau tare iritate şi vătămate de marş. Făcuse pe jos tot drumul din Urimba până acolo, deşi avea un măgar, în timp ce e-u – spre marea mea ruşine, trebuie s-o spun – din când în când călărisem, ca să-mi drămuiesc efortul şi să-l pot fi capabil de a vina, după sosirea caravanei în tabără.

Două colibe au fost golite şi puse la dispoziţia noastră, dar tocmai când ne aranjasem ca la noi acasă, camarazii noştri cu ochi ageri descoperiră câteva ciurde de săltăticiuni în câmpia situată la vest de Mpokwa. Devorând în pripă un coltuc de pâine cu cafea, m-am depărtat în grabă, avându-l pe Bilali ca servant şi luând cu mine faimoasa carabină Reilly a doctorului şi un stoc de gloanţe explozive Frazer. După ce am trecut, cufundându-mă până la brâu într-un pârâu adânc şi m-am udat iarăşi, şi croindu-mi drum printr-un hăţiş des, am ajuns la un brâu subţire de păduri prin care am fost obligat să mă târăsc şi, într-o

jumtă – aţe de oră ne aflam la vreo sută patruzeci de yarzi de un pâlc de zebre muşcându-se în joacă, la umbra unui copac cu crengi larg resfirate. Ridicându-mă brusc, le-am atras atenţia; dar devotata şi bătrâna mea carabină era dusă la umăr şi: trosc! trosc! – scuipară foc ambele ţevi, şi două zebre frumoase, un mascul şi o femelă, căzură moarte sub pomul unde stătuseră. Peste câteva secunde, grumajii lor erau retezate şi, după *te* am dat un semnal vestind succesul meu, am fost curând înconjurat de o duzină de oameni de-ai noştri, care îşi dădură glas încântării, aducând elogii meritelor carabinei mele, deşi se rostiră foarte puţine cuvinte de laudă pentru mine. Când m-am întors la tabără cu carnea obţinută, am primit din partea doctorului felicitări; le-am preţuit cu mult mai mult deoarece el ştia, dintr-o îndelungată experienţă, ce înseamnă să fii ţintaş.

Când părţile comestibile ale celor două zebre au fost atârnate pe cântar, am constatat, conform cifrelor stabilite de doctor în persoană, că aveam 719 livre de carne bună, ceea ce – împărţit între patruzeci şi patru de oameni – făcea puţin peste 16 livre pe cap. Bombay, îndeosebi, era foarte fericit, deoarece avusese un vis în care figuram şi eu, rolul de căpetenie ce-mi revenea fiind acela de a împuşca animale, în dreapta şi-n stânga; şi când mă văzuse plecând cu minunata carabină Reilly, nu avusese nicio îndoială asupra succesului meu, aşa că le dăduse oamenilor ordinul de a fi gata să vină după mine, de îndată ce vor fi auzit detunăturile armei.

Pasajele următoare sunt citate din *Jurnalul* meu:

20 ianuarie, *1872*: Astăzi a fost zi de popas. Ieşind din tabără la vânătoare, am văzut o cireadă de unsprezece girafe. După ce am trecut pârâul Mpokwa, am izbutit să ajung la o sută cincizeci de yarzi de una din ele şi să trag asupra ei; dar, deşi am rănit-o, nu am reuşit s-o răpun, cu toate că ţineam foarte mult să obţia pielea unei girafe.

În cursul după amiezii, m-am dus în estul satului şi am dat peste o cireadă de şase girafe. Am rănit una din ele, dar a scăpat cu fuga, în pofida eforturilor mele.

Ce făpturi remarcabile sunt! Ce frumoşi sunt ochii lor mari şi limpezi! Aş fi putut să jur că ambele focuri fuseseră un succes, dar ele pieriră în zare cu portul semeţ al unui Clipper1 pe cale să iasă în larg. Când alergau, aveau o mişcare stângace, dislocată, aducând cu contorsiunile unei *nautch*[24] indiene sau ale unei *danseuse* tebane – o mişcare visătoare, ondulantă, la care până şi coada, cu lungul ei franj de păr negru, părea că participă.

Doctorul, ştiind cum să consoleze pe lin tânăr vânător pasionat, dar dezamăgit, atribui insuccesul meu faptului că trăsesem cu gloanţe de plumb, prea moi pentru a pătrunde prin pielea groasă a girafelor, şi mă sfătui să-mi topesc gamelele de zinc folosind metalul obţinut ca să dau mai multă duritate plumbului. Nu era prima dată când aveam motiv de a-l considera pe doctorul Livingstone un admirabil companion de călătorie; nimeni nu se pricepea atât de bine ca el să consoleze pe cineva pentru ghinionul avut; nimeni nu ştia atât de bine cum să te înalţe în propriii tăi ochi.

Dacă ucideam o zebră, nu comenta imediat că prietenul său Oswell, renumitul vânător sud-african şi cu el, ajunseseră de multă vreme la concluzia că cea mai gustoasă carne din Africa era cea de zebră? Dacă împuşcam bivoliţă, mă asigura că era cel mai bun exemplar din specia ei şi coamele ei meritau să fie transportate până în patrie ca trofee; şi ce grasă era!

Dacă mă întorceam cu mâna goală, sugera că vânatul era tare sălbatic, sau că oamenii din jur făcuseră vreun zgomot şi vânatul se speriase, şi cine mai poate pândi cu spor nişte animale gata alarmate?

Era într-adevăr cel mai chibzuit companion şi, ştiind că fiecare cuvânt rostit de el era adevăr curat, mă mândream cu lauda lui când izbândeam şi mă consolam lesne când aveam un eşec.

Ibrahim, bătrânul pagaz căruia i se sfâşiase inima în Ukawendi, când se spărsese vechiul lui *Kibuyu*, înainte de

---

24 Corabie pentru curse rapide, cele mai renumite fiind cele destinate rutei San Francisco — China (n.t.).

a părăsi Ujiji investise pânzeturile agonisite într-un sclav provenit din Manyuema, care purta numele de Ultimengo – ceea ce înseamnă „Lumea”. Pe când ne apropiem de Mpokwa, Ultimengo se făcu nevăzut cu toate bunurile stăpânului său, constând din câteva cupoane de pânză şi un sac cu sare, pe care se gândise să-l ducă în Unyanyembe pentru a face negoţ. Ibrahim era nemângâiat şi îşi jelea întruna pierderea, în fiecare zi, pe un ton atât de lugubru, încât ceilalţi oameni, în loc de a-l compătimi, râdeau de el.

L-am întrebat de ce cumpărase un astfel de sclav şi dacă tot şi-l luase de ce nu-l hrănea?

El îmi ripostă, înţepat:

— Cum, nu era sclavul meu? Pânza cu care mi l-am cumpărat nu era a mea? Dacă pânza era a mea, nu puteam să-mi iau cu ea ce pofteam?

De ce vorbiţi aşa!

În seara aceasta inima lui Ibrahim s-a veselit, căci Ultimengo s-a înapoiat cu sarea şi cu pânza, iar bătrânul cel chior dănţuia copleşit de o bucurie neţărmurită şi veni cu sufletul la gură să-mi împărtăşească vestea cea bună.

— Luaţi aminte, „Lumea” s-a întors. Sigur. Sarea şi pânza mea sunt tot la el. Sigur.

Drept care i-am replicat că pe viitor ar face mai bine să îl hrănească, deoarece sclavii au nevoie de hrană la fel cu stăpânii lor.

De la orele 10 p.m. până la miezul nopţii, doctorul a fost absorbit făcând observaţii asupra stelei Canopus. Rezultatul a fost că a stabilit cu certitudine poziţia districtului Mpokwa, din Utanda, ţinutul Ukonongo: latitudinea sudică bo18, 40”. Comparând rezultatul acela cu poziţia trecută pe harta mea, pe cale de estimaţie, am descoperit că diferenţa dintre noi era de numai trei mile; eu situasem pe hartă punctul acela la 6°15 latitudine sudică.

Ziua următoare a fost rezervată popasului. Picioarele doctorului erau atât de inflamate şi vătămate, încât nici nu mai puteau suporta ghetele. Călcâiele mele ajunseseră şi

ele carne vie şi am tăiat cu sete cercuri mari în pielea încălţărilor, ca să fiu în stare să mă mişc.

După ce mi-am transformat gamelele de zinc în gloanţe şi mi-am făcut rost de un măcelar şi un servant, am pornit-o către fermecătorul parc natural şi câmpia de la vest de râul Mpokwa, însufleţit de hotărârea lăudabilă de a obţine ceva; şi nevăzând nici urmă de animal în câmpie, am trecut peste o coamă şi am ajuns la o depresiune largă, acoperită cu ierburi înalte, având ici şi colo câte un pâlc de palmieri *hyphene* şi câte o mimoză rătăcită printre ei. Am văzut un grup de girafe, care ciuguleau din ramurile acestora şi am început să le ţin urma strecurându-mă prin ierburi, folosind avantajul oferit de muşuroaiele acoperite de iarbă înaltă ca să mă pot apropia de sperioasele sălbăticiuni mai înainte ca ochii lor mari să mă poată descoperi. Am izbutit să ajung la 175 de yarzi de ele, datorită uneia din acele curioase cocoaşe de pământ, dar dincolo de acest mic accident de teren niciun om nu se putea târî fără a fi observat – atât de rară şi de măruntă era iarba. Am tras adânc aer în piept, mi-am şters fruntea asudată şi m-am aşezat să-mi iau un răgaz; asistenţii mei negri, la fel ca mine, erau aproape cu răsuflarea tăiată din pricina încordării şi a marilor speranţe deşteptate de prezenţa apropiată a regeştilor animale. M-am jucat drăgăstos cu greaua carabină Reilly, mi-am inspectat cartuşele şi, pe urmă, m-am ridicat şi m-am întors cu arma reglată pentru tir; am ochit bine, îndelung, temeinic; apoi mi-am aplecat din nou ţeava ca să aranjez cătarea, am ridicat-o încă o dată am lăsat-o să cadă. O girafă îşi întoarse capul pe jumătate, pentru ultima oară mi-am ridicat arma, am privit rapid regiunea inimii, şi am tras. Animalul se împletici, se legănă, pe urmă porni într-un scurt galop, dar sângele ţâşnea într-un val gros din rană, şi înainte de a fi parcurs 200 de yarzi se opri ca pironit locului, cu urechile aplecate pe spate, şi îmi permise să vin până la 20 de yarzi de el, când, după ce capul îi fu străpuns de un glonţ turnat din zinc, căzu mort.

— *Allah ho*, *akhbar*! strigă Khamisi, măcelarul meu,

cu înflăcărare. Asta zic şi eu carne, stăpâne!

M-am simţit cuprins mai degrabă de tristeţe decât de alt sentiment, la vederea nobilului animal întins fără viaţă înaintea mea. Dacă i-aş fi putut reda suflarea, cred că aş fi făcut-o. M-am gândit: ce mare păcat era că unor asemenea animale splendide, atât de bine adaptate pentru a fi în slujba omului în Africa, nu li se putea schimba întrebuinţarea, devenind folositoare la altceva decât ca simplă hrană. Caii, catârii şi măgarii mureau în regiunile acelea infestate de boli; dar ce binecuvântare ar însemna pentru Africa dacă am putea domestici girafele şi zebrele, spre folosinţa exploratorilor şi a neguţătorilor! Călare pe 6 zebră, un om ar fi capabil să ajungă la Ujiji după o lună de la plecarea din Bagamoyo, pe când mie îmi fusese necesare peste şapte luni ca să străbat distanţa aceea!

Girafa moartă măsura 16 picioare şi 9 degete de la copita anterioară dreaptă până în creştetul capului, şi avea proporţii dintre cele mai mari, deşi unele, s-a constatat, că măsurau mai bine de 17 picioare. Era stropită peste tot trupul cu pete mari negre, aproape rotunde.

L-am lăsat pe Khamisi să se îngrijească de dobitocul mort, în timp ce eu mă întorceam în tabără pentru a-i trimite oameni să taie trupul în bucăţi şi să transporte carnea până în sătuleţul nostru. Dar Khamisi se căţără într-un copac, de teama leilor, şi vulturii se abătură asupra leşului, astfel că în clipa sosirii oamenilor la faţa locului, ochii, limba şi o mare parte din posterior erau mâncate. Părţile rămase cântăreau după cum urmează, când fură aduse şi puse pe cântar:

un picior din spate 134 livre alt picior din spate 136 livre un picior din faţă 160 livre alt picior din faţă măruntaiele gâtul crupa pieptul ficatul plămânii inima

Grelutatea totală a porţiunilor comestibile Pielea şi capul în următoarele trei zile, am suferit de pe urma unui grav atac de malarie şi n-am fost în stare să mă clintesc din pat. Am utilizat remediile mele obişnuite, care constau din colocint şi chinină; experienţa mi-a arătat însă că folosirea exagerată a aceluiaşi calmant îi slăbeşte efectul

şi că ar fi mai sănătos pentru exploratori să ia cu ei diferite medicamente menite să provoace reacţia cuvenită ficatului, cum sunt: colocintul, calomelul, răşina de *jalapa*[25], sărurile de Epsom; şi că niciun dram de chinină nu trebuie să fie luat până ce medicamente de felul acestora nu vor fi pregătit în prealabil organismul pentru primirea ei.

Reţeta prescrisă de doctor contra atacului de malarie constă din 3 grăunţe de răşină de jalapa şi 2 grăunţe de calomel, cu un adaus de tinctură de cardamonă, doar atât cât să prevină iritarea stomacului, totul amestecat sub formă de pilulă; aceasta urmează să fie luată de îndată ce cineva începe să simtă toropeala şi istovirea excesivă, simptome premergătoare malariei africane. Peste un ceas sau două se recomandă a se bea o ceaşcă de cafea fără zahăr şi fără lapte, pentru a stimula o reac ţie mai rapidă. De asemenea, părerea doctorului este că odată cu pilula aceasta trebuie să fie luată şi o doză de chinină; dar aşa cum mi-a dovedit experienţa mea personală – deşi nu cântăreşte mai nimic, faţă de tot ce a îndurat el – chinina este inutilă până ce doctoria ajutătoare nu şi-a făcut efectul. Stomacul meu n-ar fi putut suporta niciodată chinina, decât luată după un calmant. Un binecunoscut misionar din Constantinopol le recomandă exploratorilor trei grăunţe de emetic tartaric, pentru a preveni revărsarea fierii în stomac; dar reverendul doctor s-ar putea să uite că medicamentul dereglează reacţiile unei părţi mult mai mari a organismului decât stomacul şi, deşi în unul sau două cazuri de atacuri uşoare, e posibil ca leacul acesta să fi dat rezultate, judecat în ansamblu este un remediu prea violent pentru un om slăbit aflat în Africa. M-am tratat eu însumi cu conştiinciozitate după această metodă, în trei-patru împrejurări, dar nu aş putea să o recomand fără rezerve. Pentru cazuri de urticarie, aş putea indica să se ia trei grăunţe din acest emetic; dar atunci o

25 Calmant obţinut dintr-o plantă cu rădăcini tuberculifere — Exogenia purya, care creşte în Mexic între 3000—3000 metri înălţime. Medicamentul se numeşte Pulvis jalapae.

spălătură stomacală ar face faţă la fel de bine necesităţilor.

În ziua de 27, am pornit-o spre Misonghi. Cam pe la jumătatea drumului, am văzut cum coloana din capul expediţiei o ia la goană, şi motivul fugii păru că se transmite vertiginos, de la un om la altul, în rândurile din spate, până ce măgarul meu se porni să dea din copite şi să se arate nărăvaş. Într-o secundă, mi-am dat seama ce isca atâta zarvă şi iritare: un nor de albine sălbatice bâzâiră în jurul capului, iar trei sau patru din roi mi se aşezară pe obraz şi mă înţepară groaznic. Am alergat nebuneşte vreo jumătate de milă, purtându-ne la fel de sălbatic ca şi bietele dobitoace înţepate.

Cum etapa aceea presupunea un marş neobişnuit de lung, mă îndoiam că doctorul va putea umbla, fiindcă picioarele îi erau rău betegite, aşa că am luat hotărârea de a trimite îndărăt patru oameni, cu *Kitanda*; dar bătrânul erou viguros refuză să fie transportat şi făcu tot drumul până la tabără mergând pe jos, după un marş de optsprezece mile. Fusese înţepat într-un hal înfricoşător pe cap şi pe faţă; albinele se aşezaseră cu droaia în părul lui; dar după ce căpătă o ceaşcă de ceai cald şi ceva de mâncare, era la fel de voios şi vioi de parcă în viaţa lui n-ar fi străbătut o milă cu piciorul.

La Mrera, în Ukonohgo central, am poposit o zi ca să măcinăm grânele şi să ne pregătim merindele de care s-ar fi putut să avem nevoie pentru a trece prin pustiul aflat între Mrera şi Manyara.

În ziua de 31 ianuarie, la Mwaru, aflată sub cârmuirea sultanului Ka-Mirambo am întâlnit o caravană condusă de un sclav al lui Sayd bin Habib, care veni să facă o vizită în tabăra noastră, ascunsă într-un hăţiş des de junglă. După ce se aşeză şi sorbi o cafea, l-am întrebat:

— Ce veşti ai adus din Unyanyembe, prietene?

— Veştile mele sunt bune, stăpâne.

— Cum merge războiul?

— A, unde este acum Mirambo? Mănâncă până şi piei de animale. E lihnit de foame. Sayd bin Habib, stăpânul meu, are în mâinile lui Kirira. Arabii detună din puştile lor

la porţile ţinutului Wilyankuru. Sayd bin Majid care a venit din Ujiji până în Usagozi în douăzeci de zile, l-a prins şi l-a măcelărit pe „Moto” (Foc), regele. Simba din Kasera a luat armele în apărarea tribului său, Mkasiwa din Unyanyembe. Căpetenia ugunzilor a trimis cinci sute de oameni pe câmpul de bătaie. Hu-hu, unde este Mirambo acum? Peste o lună, va fi mort de foame.

— Veştile-s într-adevăr mari şi bune* prietene.

— Da, slavă lui Allah!

— Şi încotro te îndrepţi cu această caravană?

— Sayd, fiul lui Majid, care a venit din Ujiji, ne-a vorbit despre drumul urmat de omul alb, ne-a zis că el a ajuns teafăr la Ujiji şi acum face cale întoarsă spre

Unyanyembe. Astfel că ne-am gândit: dacă omul alb a putut merge până acolo, vom fi şi noi în stare. Luaţi aminte, arabii vin cu sutele pe drumul deschis de omul alb, ca să ia fildeşul din Ujiji.

— Eu sunt acel om alb.

— Domnia voastră?

— Cum aşa, s-a răspândit zvonul că aţi murit, că aţi căzut în luptq cu wazavirii.

— O, prietene, acestea sunt cuvintele lui Nyara, fiul lui Khamis. Vezi (l-am arătat pe Livingstone) – acesta este omul alb, părintele meu 4, pe care l-am văzut la Ujiji. Merge cu mine în Unyanyembe ca să-şi ia pânzeturile; după aceea se va înapoia la marile ape.

— Minunat! Ce-aţi. grăit e adevărul adevărat.

— Ce ai să-mi spui despre omul alb rămas în Unyahyembe?

— Care om alb?

— Cel lăsat de mine în casa lui Sayd-fiul lui Selim, în locuinţa mea din Kwihara.

— A murit.

— A murit!

— Vă spun adevărul.

— Nu cumva’ vrei să spui că acel om alb e chiar mort?

— Ba vă spun adevărul – e mort.

— De câtă vreme?
— S-au împlinit multe luni.
— De ce a murit?
— *Homa* (friguri).
— Au mai murit şi alţii dintre oamenii mei?
— Eu nu ştiu.
— De-ajuns.
M-am uitat la doctor, cuprins de milă, şi el mi-a zis: [26]
— Ţi-am spus eu. Când mi l-ai descris ca pe un alcoolic, am ştiut că nu poate supravieţui. Oamenii dedaţi patimii beţiei nu pot supravieţui în aceste ţinuturi, la fel cu cei înrobiţi altor vicii. Cazurile mortale întâmplate în rândurile membrilor expediţiei întreprinse de mine pe fluviul Zâmbezi le atribui, în mare măsură, aceleiaşi cauze.
— Ah, doctore, doi dintre noi, albii, s-au dus. Dacă frigurile astea durează mult, e rândul meu – sunt al treilea.
— A, nu, nicidecum. Dacă erai să mori de friguri, ai fi murit la Ujiji, când ai avut atacul acela grav de malarie. Nu te gândi la una ca asta! Frigurile de care suferi acum sunt doar rezultatul expunerii la umiditate. Eu nu călătoresc niciodată în anotimpul ploios. De data aceasta am călătorit fiindcă eram tare nerăbdător şi nu voiam să te reţin la Ujiji.
— Ei, bine, nimic nu preţuieşte cât un prieten aflat alături de tine, în acest ţinut, carete. sprijină, te încurajează şi-ţi menţine moralul ridicat.
Bietul Shaw! Sunt mâhnit, tare mâhnit de soarta lui. De câte ori nu m-am străduit să-l îmbărbătez! Dar, nu avea vlagă în el. Şi printre ultimele cuvinte spuse, înainte de a ne despărţi, au fost acestea: „Ţine minte, dacă te întorci în Unyanyembe, VEI MURI!”
Am căpătat şi alte veşti prin mijlocirea şefului caravanei lui Sayd bin Habib; mai multe pachete cu scrisori şi ziare, precum şi lăzi sosiseră pentru mine din Zanzibar, aduse de emisarii mei şi de arabi; Selim, fiul şeicului Hashid din Zanzibar, figura printre ultimii sosiţi în

26 In Africa, tradiţia politeţe! te învaţă să te adresezi persoanelor mai vîrstnice numindu-i „Baba" (Părinte) (n.t.).

Unyanyembe. Doctorul îmi aminti şi el, cu cea mai desăvârşită bună dispoziţie, că, conformrelatărilor primite de el, avem la dispoziţie un stoc de jeleuri şi de pesmeţi, supe, peşte şi şuncă conservată, pe lângă brânzeturi, ce-l aşteptau în Unyanyembe, şi că avea să fie încântat să împartă bunătăţile aceleala auzul acestor veşti, m-am bucurat grozav şi, în cursul repetatelor atacuri de malarie de care am suferit cam prin perioada aceea, imaginaţia mea stăruia cu plăcere asupra trufandalelor din Unyanyembe. M-am zugrăvit în propriii mei ochi, devorând şuncile şi pesmeţii şi jeleurile ca un smintiţ. Trăiam din nălucirile acelea turbate. Bietul meu creier chinuit dădea iama prin nişte bunuri domestice şi lumeşti, cum ar fi: pâine de grâu cu unt, şuncă, slănină, caviar – şi niciun preţ nu mi-ar fi părut prea mare pentru ele. Deşi mă aflam la asemenea depărtare şi cu totul în afara razei Europei şi Americii, era o plăcere pentru mine – în *athumia* sau torpoarea în care eram cufundat de atacurile de malarie ce reveneau întruna, să zăbovesc asupra lor. Mă minunam cum de era posibil ca oameni care aveau la îndemâna lor astfel de trufandale să cadă vreodată bolnavi şi să se sature de viaţă. Mă gândeam că, dacă o felie de pâine unsă cu un strat frumuşel de unt proaspăt mi-ar fi fost înfăţişată, aş fi fost în stare, chiar de pe patul de moarte, să sar în sus şi să încep un sălbatic şi neînfrânat *fandango*.

Deşi duceam lipsă de aceste bunuri ale vieţii pământene înşirate mai sus, poaedam şi noi carne sărată de girafă şi limbi de zebră în saramură; mai aveam *riyali* făcut de Halimah cu mâna ei; aveam cartofi dulci, ceai, cafea, clătite sau minciunele, dar eram sătui de ele. Stomacul meu slăbit, hărţuit şi iritat de amestecuri medicinale, de *ipecac*, colocin, emetic cu acid tartaric, chinină şi substanţe de acelaşi soi, protesta împotriva hranei rudimentare. „A! daţi-mi o jimblă albă!” – striga sufletul meu, dându-se de ceasul morţii. „Aş da cinci sute de dolari pentru o felie de pâine!”

Cum-necum, în pofida ploii necontenite, a şiroirii de rouă, a ceţurilor şi burniţelor şi a picioarelor betegite,

doctorul mânca eroic, iar, eu, însufleţit de bărbăţie, înfulecam straşnic, hotărât să imit atenţia perseverentă acordată de el bunei funcţionări a sucurilor sale gastrice – dar eşuam în mod lamentabil.

Doctorul Livingstone poseda toate însuşirile necesare unui explorator. A acumulat mari cunoştinţe despre tot ce se referă la continentul african – stâncile, copacii, fructele şi virtuţile lor, toate îi sunt cunoscute. Este, totodată, plin de reflecţii filosofice asupra problemelor etnologice. Este *au* fait1 cu arta de a-ţi organiza o tabără, cu trucurile ei viclene. Culcuşul lui este confortabil ca o saltea pe arcuri. În fiecare seară pune să i se facă patul sub supravegherea sa personală. Mai întâi, cere să i se taie două prăjini drept, cu un diametru de trei-patru degete, care sunt aşezate perfect paralel, la distanţă de două picioare; peste aceste prăjini sunt puse crenguţe scurte, mlădiţe, pe-o lungime de trei picioare, şi peste ele se aşterne un strat des de iarbă; apoi, vin o bucată de pânză impermeabilă şi nişte pături şi astfel a fost improvizat un pat vrednic de un rege.

La îndemnul lui Livingstone, cumpărasem lapte de capră, datorită căruia, de la plecarea noastră din Ujiji, avusesem provizie de lapte proaspăt pentru ceai şi cafea, de trei ori pe zi. În legătură cu aceasta, trebuie să spun că suntem mari consumatori ai acestor binevenite stimulente; rareori, ne opream din băut până ce nu avusesem parte de cinci-şase ceşti fiecare. Fusesem, de asemenea, capabili să ne procurăm muzică oricât de stridentă; este. mai bună decât nimic. Mă refer la scrâşnetul muzical al papagalilor din Manyuema.

La jumătatea drumului dintre Mwaru – satul lui Ka-Mirambo – şi tongroni-ul părăsit din Ukamba, am săpat, în trunchiul unui copac rămuros, iniţialele doctorului şi ale mele, punând şi data de 2 februarie. Mă făcusem de două ori vinovat de astfel de fapte, în Africa: odată când eram prăpădiţi de foame în Uvinza meridională, ara înscris data, iniţialele mele şi cuvântul „Lihnit”, în litere mari, în scoarţa unui sicomor.

Trecând prin codrul Ukam bei, am zărit ţeasta

înălbâta de vânturi şi ploi a unei nefericite victime a privaţiilor îndurate în călătorie. Referindu-se la această întâlnire, doctorul a făcut observaţia că nu putea să treacă niciodată printr-o pădure africană, cu calmul şi seninătatea ei solemne, fără a dori să fie îngropat în linişte sub frunze moarte, unde era sigur că avea să se odihnească netulburat. În Anglia, nu există spaţiul necesar, mormintele erau adesea pângărite; şi încă din clipa când îşi îngropase soţia în pădurile din Shupanga, suspinase după un asemenea loc, unde oasele lui ostenite să poată avea parte de odihna veşnică la care râvnea.

În aceeaşi seară, când intrarea cortului fu lăsată şi interiorul deveni voios, luminat de flacăra unei lumînări de parafină, doctorul îmi relată câteva incidente privitoare la cariera şi moartea fiului său mai mare, Robert.

Cititorii primei cărţi scrise de Livingstone, *Africa de Sud*, care nu ar trebui să lipsească din biblioteca nici unui băiat, îşi vor aminti, probabil, de grija avută de muribundul Sebituane, de băieţaşul „Robert”.

Doamna Livingstone şi familia fuseseră duşi la Capul Bunei Speranţe şi de acolo trimişi în Anglia, unde pe Robert l-au lăsat în grija unui tutore, dar, plictisit de inactivitate, la vârsta de optsprezece ani, părăsise Scoţia şi venise la Natal; de aici se străduise să ajungă până la tatăl lui. După eşecul acestei tentative, se îmbarcă pe un vas şi porni cu destinaţia New York, unde se înrolă în armata nordistă, într-un regiment de voluntari din New Hampshire, renunţând la numele său, Robert Moffatt Livingstone, şi luându-l pe acela de Rupert Vincent, pentru ca tutorele lui, care-şi neglijase îndatoririle faţă de adolescent, să nu-l poată găsi. După una din bătăliile date în faţa Richmondului, fu transportat într-un spital din Carolina de Nord, unde muri în urma rănilor primite.

La 7 februarie, am sosit la Gombe şi am campat în apropierea unuia din cele mai mari lacuri, Probabil, că acest lac are o lungime de câteva mile şi mişună de hipopotami şi crocodili.

Din această tabără l-am expediat pe Ferajji,

bucătarul, împreună cu Chowpereh, în Unyanyembe, ca să aducă scrisorile şi medicamentele trimise. din Zanzibar şi să se întâlnească cu noi la Uganda, în timp ce, în ziua următoare, noi. ne-am mutat în vechea reşedinţă din Gombe, unde făcusem pentru prima dată cunoştinţă cu adevăratul paradis al vânătorului, în Africa Centrală. Ploile împrăştiaseră cea mai mare parte din cirezi şi cârduri, dar se mai găsea vânat din belşug prin împrejurimi.

Îndată ce ne-am isprăvit micul dejun, i-am luat cu mine la vânătoare pe Khamisi şi Kalulu. După o lungă plimbare, am ajuns lângă o junglă rară, unde am descoperit urmele mai multor sălbăticiuni: mistreţ, antilopă, elefant, rinocer, hipopotam, şi un număr neobişnuit de semne întipărite de labele leului. Deodată l-am auzit pe Khamisi strigând:

— Stăpâne, stăpâne! Aici este un *simba* (leu), şi se ivi în faţa mea, tremurând tot de aţâţare şi spaimă (fiindcă tânărul individ era un poltron înveterat) ca să ne arate capul unei fiare care putea fizărit abia iţindu-se pe deasupra ierburilor înalţ, cu privirea pironită asupra noastră. Imediat după aceea, silueta începu să salte dintr-o parte într-alta, dar ierburile atingeau asemenea înălţime, încât era cu neputinţă să spui exact ce anume era acolo. Profitând de prezenţa unui copac din faţa mea, m-am târât în linişte înainte, intenţionând să reazem carabina mea grea de trunchiul lui, deoarece eram atât de slăbit de urmările mai multor crize de friguri, încât mă simţeam absolut incapabil să îmi ţin carabina, ca să pot ochi cu siguranţă. Dar mare mi-a fost surprinderea când, după ce mi-am rezemat cu băgare de seamă arma de copac şi apoi i-am îndreptat ţeava spre locul unde zărisem stând fiara, privind ceva mai încolo, unde ierburile erau rare şi sărăcăcioase, am văzut cum animalul se depărta în salturi, cu mare viteză, şi că era un leu: nobilul monarh al pădurii era în plină fugă! Din clipa aceea, am încetat de a-l mai considera drept „cea mai puternică dintre fiare”, sau răgetul lui ca fiind mai înspăimântător, ziua în amiaza mare, decât gânguritul unei turturele.

Ziua următoare a fost dedicată tot popasului şi, nefiind în stare să-mi stăpânesc dejrul arzător de a vâna, în locuri unde obişnuise să se adune atâtea sumedenie de vânat de toate soiurile, îndată ce mi-am sorbit cafeaua de dimineaţă şi după ce am trimis doi oameni cu daruri pentru prietenul meu Mă-manyara – cel care făcuse haz după ce mirosise sticla cu amoniac – am pornit-o încă o dată să colind parcul natural. Nu făcusem nici cinci sute de yarzi de la tabăra mea, când am fost oprit împreună cu oamenii mei auzind, în imediata noastră vecinătate, probabil la vreo cincizeci de yarzi, sau aşa ceva, un cor de răgete, scos de o tripletă de lei. Degetele mi s-au ridicat instinctiv spre cele două trăgace, deoarece mă aşteptam să se dezlănţuie un iureş general asupra mea, căci, deşi se poate ca un singur leu să o ia la fugă, cu greu s-ar fi putut crede că trei vor face acelaşi lucru. Rotind priviri pătrunzătoare, am descoperit în bătaia uşoară a carabinei, un frumos *coama*, tremurând din cap până-n picioare şi pitindu-se îndărătul unui copac, ca şi cum s-ar fi aşteptat să i se înfigă în grumaz colţii unui leu. Deşi era cu spatele întors la mine, m-am gândit că un glonţ şi-ar putea face drum până la vreunul din organele lui vitale şi, în clipa lui de ezitare, am ochit şi am tras. Animalul făcu un salt uluitor, de parcă ar fi vrut să zboare dintr-o ţâşnire, prin frunzişul copacului; revenindu-şi însă, se năpusti prin bălării într-o direcţie diferită de cea unde presupuneam că s-ar afla leii, şi nu l-am mai văzut niciodată, deşi am ştiut că îl nimerisem, după dâra de sânge lăsată; nici n-am mai văzut sau auzit nimic din partea leilor. Am bătut în lung şi-n lat parcul natural, în căutarea unei prăzi de orice soi, dar am fost nevoit să mă întorc în tabără cu buzele umflate.

Scârbit de eşecul meu, am plecat puţin după prânz, având direcţia Manyara, loc unde am fost întâmpinaţi în chip ospitalier de către solia prietenului meu, care trimisese oameni ca să-mi spună că fratele lui alb nu se cade să poposească în mijlocul codrilor, că trebuie să vină în satul lui. Am căpătat, din partea căpeteniei, un dar alcătuit din miere şi alte alimente, cât se poate de

binevenit, în situaţia noastră. Acolo găsisem o pildă a înclinării spre prietenie arătate de căpeteniile din Africa Centrală, când nu au fost înrăiţi de raporturile cu arabii, pe care o întâlnise doctorul Livingstone printre babisii şi baulungii din Manyuema. Am avut parte de aceeaşi prietenoasă stimă din partea tuturor şefilor de trib, de la Imrera în Ukawendi până în Unyanyembe, ca şi cea vădită de Mă-manyara.

În ziua de 14, am sosit la Ugunda, şi curând după ce ne stabilisem reşedinţa confortabilă într-o colibă împrumutată de şef spre folosinţa noastră, se iviră Ferajji şi Chowpereh, aducându-i cu ei pe Sârmean şi Uledi Manwa Sera, care, după cum vă amintiţi, erau cei doi soldaţi trimişi de mine la Zanzibar, cu scrisori. Şi pe cine altul avea Sârmean în paza lui, dacă nu pe dezertorul Hamdallah, care dăduse bir cu fugiţii la Manyara, în timp ce ne îndreptam spre Ujiji?

Se pare că acest individ poposise la Kigandu şi-i informase pe căpetenie şi pe vraciul satului că fusese trimis de către omul alb ca să ia îndărăt pânzeturile lăsate acolo ca plată pentru tratamentul lui Mabruk Săleem; iar căpetenia aceea naivă, cu minte puţină, poruncâşe să-i fie dată pânza, crezându-l pe cuvânt, şi ca urmare bolnavul murise.

La sosirea lui Sârmean în Unyanyemble venind din Zanzibar după vreo cincizeci de zile de la plecarea Expediţiei spre Ujiji, primise vestea că omul alb (Shaw) murise; şi că un om pe nume Handballah, care se angajase ca ghid al caravanei, dar se înapoiase curând din drum, se afla în Unyanyembe. Sârmean îl lăsase nesupărat până la apariţia lui Ferajji şi-a tovarăşului său, când toţi trei, în grup, făcură o descindere la coliba dezertorului şi puseră mâna pe el. Cu zelul datorită căruia se distinsese totdeauna în serviciul meu, Sârmean făcuse rost de o prăjină bifurcată; între dinţii acesteia, fu vârât gâtul fugarului, iar două beţe, puse în cruciş şi legate zdravăn, îl împiedicară în mod eficace să se descotorosească de priponul pus cu atâta iscusinţă.

Erau acolo nu mai puţin de şapte pachete de scrisori şi ziare trimise din Zanzibar, care se strânseseră în timpul absenţei mele din Unyanyembe. Ele fuseseră încredinţate, în diferite perioade, şefilor de caravane; ei le predaseră cu devotament la *tembe*-ul meu, conform promisiunii făcute consulului. Era un pachet pentru mine conţinând două sau trei scrisori pentru doctorul Livingstone, căruia desigur că îi fură date pe loc, împreună cu felicitările mele. În acelaşi pachet, se mai afla şi o scrisoare adresată mie de către consulul britanic din Zanzibar, care mă ruga să iau în grija mea bunurile lui Livingstone şi să fac tot posibilul pentru ca să-i parvină – plicul purtând data de 25 septembrie 1871, la cinci zile după ce părăsisem Unyanyembe-ul, pornind în misiunea mea aparent lipsită de speranţă.

— Ei bine, doctore, i-am spus lui Livingstone, consulul englez îmi cere să mă străduiesc din răsputeri pentru a face să-ţi parvină bunurile. Regret că nu am căpătat mai curând asemenea împuternicire, fiindcă aş fi încercat acest lucru; dar, în lipsa unor astfel de îndrumări, oricum, am făcut tot ce-mi sta în putinţă ca să „împing** până la dumneata bunurile. Muntele nu a fost în stare să înainteze spre Mahomed, dar Mahomed a fost silit să se apropie de munte.

Doctorul Livingstone era însă prea afundat în propriile sale scrisori, primite de acasă; acestea împliniseră exact un an.

Am primit şi veşti bune, şi rele, de la New York; dar cele bune erau ulterioare şi ştergeau orice mâhnire pe care ar fi putut-o simţi primind exclusiv veştile rele.

În schimb, aproape o sută, cu totul, jurnalele din New York, Boston şi Londra, erau pline de cele mai minunate evenimente. Comunarzii din Paris luaseră armele împotriva Adunării Naţionale; Tuileriile, Luvrul şi străvechia cetate Lutetia Parisiorum fuseseră date pradă flăcărilor de către derbedeii din mahalaua Saint Antoine!

Trupele franceze masacrează şi asasinează bărbaţi, femei şi copii; un spirit agresiv diabolic şi răzbunarea întruchipată făceau ravagii în cel mai frumos oraş al, lumii!

Femei superbe prefăcute în demoni şi târâte de soldâţimea desfrânata pe străzi supuse batjocurii unanime şi unei morţi nemiloase; copii de vârstă fragedă ţintuiţi la pământ şi străpunşi de baionete, oameni – nevinovaţi sau nu – împuşcaţi, tăiaţi în bucăţi, înjunghiaţi, sfârtecaţi, nimiciţi – un oraş întreg lăsat în voia unei *sumina* injuriasăvârşite de o armie înfuriată, nesăbuită şi brutală. Vai, biata Franţă! Vai, bieţii francezi!

Asemenea fapte sunt necunoscute până şi în inima barbarei Africi centrale. Am călcat în picioare ziarele şi, ca să ne mai alinăm inimile îmbolnăvite de veştile acelea, am privit latura comică a lumii noastre, aşa cum o înfăţişau ilustraţiile din paginile nevinovate ale săptămânalului *Punch*. Bietul *Punch*! – revistă bonomă şi cu inima bună! Binecuvântarea exploratorului să pogoare asupra capului tău! Glumele tale au fost ca un tonic; satira ta inocentă ne-a dezlănţuit o veselie isterică.

În pragul cortului nostru, se înghesuiau băştinaşii curioşi, care se uitau cuprinşi de o uimire indescriptibilă la acele enorme cearşafuri de hârtie. I-am ascultat repetând deseori cuvintele: „*Khakari Kisunyu*”, veştile omului alb, şi i-am auzit discutând despre natura unei asemenea cantităţi de veşti şi exprimându-şi convingerea că „*wasungu*” erau „*mbrăh sanau* şi foarte *mkali*; voind să spună prin asta că oamenii albi erau al naibii de ticăloşi, de şireţi şi de şmecheri; deşi termenul „ticălos” este adesea folosit pentru a exprima o neţărmurită admiraţie.

În ziua a patra de la sosirea noastră în Ugunda, sau 18 februarie, şi-a cincizeci şi treia zi de la plecarea din Ujiji, ne-am făcut apariţia, cu drapelele fâlfâind în văzduh şi armele trăgând salve, în valea Kwikara, iar când doctorul şi cu mine am trecut pe sub portalurile vechii mele reşedinţe, l-am întâmpinat în mod formal, urându-i bun venit în Unyanyembe şi în Jocuinţa mea.

Din ziua în care îi părăsisem pe arabi, bolnav şi aproape sătul de viaţă, dar totuşi pătruns de înălţătoarea nădejde că misiunea mea va izbândi, se scurseseră 131 de zile – cu ce avataruri şi întorsături ale roatei norocului,

cititorul ştie acum prea bine, interesul cu care străbătusem peste 1200 de mile.

Mitul pe urmele căruia călătorisem prin pustietăţi şi sălbăticie se dovedise a fi veritabil şi niciodată nu a fost un fapt mai real decât când Living Man păşi braţ la braţ cu mine, în vechea mea încăpere; îi spusei:

— Doctore, în sfârşit, suntem ACASĂ!

ÎN DRUM SPRE PATRIE.

ULTIMELE CUVINTE ALE LUI LIVINGSTONE.

DESPĂRŢIREA DEFINITIVA!

Unyanyembe însemna acum pentru mine raiul pe pământ. Livingstone nu era mai puţin fericit; se afla într-o reşedinţă confortabilă; era un palat, în comparaţie cu coliba lui din Ujiji. Cămările noastre cu merinde erau pline ochi de bunătăţile preţuite de el, pe lângă pânzeturi, mărgele, sârmă şi cele o mie şi una de calabalâcuri şi accesorii necesare călătoriei, cu care la Bagamoyo încărcasem peste o sută şi cincizeci de oameni. Aveam şaptezeci şi patru de poveri formate din obiecte amestecate; dintre acestea, cele mai preţioase urmautacum să fie trecute în mâinile lui Livingstone, pentru a-i servi marşului său de înapoiere în căutarea izvoarelor Nilului.

A fost o zi însemnată pentru noi când, cu dalta şi cu ciocanul în mină, am desfăcut lăzile doctorului, ca să ne putem desfăta stomacurile flămânzite cu trufandale. Urma să ne scoatem paguba după efectele hranei compusă din porumb şi *durra*, provocatoare de diaree, la care fusesem reduşi prin pustietăţi. Eu unul nutream conştiincios convingerea că un regim alimentar bazat pe şuncă conservată, pesmeţi şi jeleuri avea să mă facă la fel de invincibil ca şi *Talus* şi că aveam nevoie doar de o ghioagă straşnică, pentru a fi capabil să-i trimit pe viguroşii wagugi în neant, dacă vor cuteza măcar să clipească din ochi într-un fel care să nu-mi fie pe plac.

Prima ladă conţinea trei cutii de tinichea pline cu biscuiţi, şase cutii cu şuncă conservată, *obiecte firave*, nu mult mai mari decât nişte degetare care, când fură

desfăcute, se dovediră a nu fi altceva decât o lingură de carne tocată stropită din belşug cu piper; aprecierea acordată de mine proviziilor doctorului coborî la cinci sute de grade, sub zero. După aceea, se puseră la dispoziţie cinci borcane cu gem, dintre care unul fusese deschis şi asta a constituit încă o deziluzie. Borcanele, din piatră, conţineau un fund şi, în fiecare, se găsi ceva mai mult de o linguriţă de gem. Începeam să ne gândim cu adevărat că speranţele şi aşteptările noastre atinseseră un nivel prea înalt; fură descoperite apoi trei sticle cu *curry* – dar cui îi păsa de *curry*?

Se deschise altă ladă, şi dintr-însa căzu o burduhănoasă roată de brânză de Olanda, tare ca o cărămidă, însă bună şi zdravănă, deşi în Unyamwezi consumul ei face rău la ficat. Pe urmă apăru altă brânza, dar aceasta era mâncata toată, era scobită pe dinăuntru, o păcăleală curată. A treia ladă nu conţinea altceva decât două căpătâni de zahăr, a patra, nişte luminări, a cincea, sticle cu săruri, cu sosuri Harvey, Worcester şi Reading, esenţă de anşoa, piper şi muştar. Doamne păzeşte! Ce fel de alimente mai erau şi astea, ca să redea viaţa unui muribund ajuns în halul meu! A şasea ladă conţinea patru cămăşi, două perechi de ghete, masive, solide, Câteva perechi de ciorapi şi şireturi de ghete, care îl încântaseră atât de mult pe doctor când le încercă, încât exclamă:

— Acum îl recunosc iarăşi pe Richar!

— Omul acesta, am spus eu, indiferent cine ar fi, se arată un prieten adevărat, la nevoie.

— Da, este prietenul meu, Walter.

Celelalte cinci lăzi conţineau supe şi carne conservată; dar cea din a douăsprezecea ladă, având o duzină de sticle de rachiu medicinal, dispăruse; şi supunându-l unui foc de întrebări pe Asmani, şeful caravanei lui Livingstone, din aceste interogatorii ieşi la iveală faptul că nu’lipsea numai o ladă cu rachiu, ci şi două baloturi cu pânza şi patru saci cu mărgele cele mai preţuite în Africa – *sami-sami* – care în ochii băştinaşilor sunt ca aurul.

Am fost cuprins de o dezamăgire întristătoare, după examinarea proviziilor; în ochii mei gălbejiţi de poftă, totul se arătă a fi înşelăciune. Din cutiile de biscuiţi, după ce fură deschise, se constată că una singură era neatinsă; toate laolaltă nu puteau face un prânz întreg. Supele, cui îi păsa de supe de carne, în Africa?

Nu sunt oare în aceste ţări boi cu cocoaşă şi oi şi capre, din care se poate face o supă cu mult mai bună decât orice ingredinte s-ar fi pus vreodată în conservă? Mazăre, sau oricare alt fel de supă de legume, ar fi fost o trufanda; dar supe de pui şi de vânat – ce absurditate!

Pe urmă, am făcut şi inventarul proviziilor mele. Am descoperit că mai rămăseseră câteva sticle bune de rachiu vechi şi o sticlă de şampanie: deşi era evident, uitându-te la baloturile cu pânzeturi, că necinstea făcuse treabă serioasă şi unele persoane sugerară că vinovatul ar fi fost Asmani – conducătorul de caravană trimis de doctorul Kirk ca să se însărcineze cu paza bunurilor lui Livingstone. Când fură examinate comorile lui, am găsit opt sau zece pânzeturi colorate, având pe ele marca agentului meu din Zanzibar. Deoarece omul nu era capabil să dea o explicaţie clară asupra modului cum lucrurile acelea ajunseseră în lada lui, fură confiscate, pe loc, şi împărţite celor mai merituoşi angajaţi ai doctorului. Câţiva dintre paznici îl acuzară de a fi intrat în cămara cu proviziile mele, de a fi sustrat din baloturile mele două sau trei *gorah* pentru servitori şi de a fi smuls – câteva zile mai târziu – cheile din mâinile unuia dintre oamenii mei, frângându-le ca nu cumva să poată intra acolo şi alţi oameni, găsind dovezile vinovăţiei sale. Întrucât Asmani fusese dat de gol drept alt „idiot moral44, lipsit de orice etică, Livingstone îl desărcină pe loc. Dacă noi nu am.fi sosit atât de curând la Unyanyembe, probabil că întregul stoc trimis din Zanzibar ar fi dispărut, cu timpul.

Unyanyembe fiind un ţinut bogat în fructe, grâne şi vite, ne-am hotărât să ne oferim din nou o cină festivă de crăciun, în stil mare, tradiţional, şi bucurându-mă, spre norocul meu, de o sănătate de ajuns de bună, am fost

capabil să supraveghez pregătirile necesare. Niciodată nu. s-a mai văzut într-un *tembe* din Unyanyembe o risipă ca aceea făcută în tabăra noastră, nici nu dispusese cineva de asemenea delicatese.

Când a sosit caravana noastră, în Unyanyembe erau doar puţini arabi, deoarece încercuiau citadela lui Mirambo. La vreo săptămână după întoarcerea noastră „micul manechin", şeicul Sayd bin Salim – EI Mali, comandantul şef al forţelor lor armate, veni la Kwihara, de pe front.

Dar micul şeic nu se prea zorea să-l salute pe omul pe care îl escortase în aşa hal. De-ndată ce am auzit de sosirea lui, am găsit prilejul de a trimite imediat oameni după plecarea lui Livingstone cu destinaţia golful Mikindany. Prima dată când am trimis oamenii după ele, guvernatorul arab s-a declarat prea bolnav ca să mai se ocupe de asemenea chestiuni, dar în ziua următoare, obiectele fură predate cu rugămintea ca doctorul să nu fie prea supărat de starea în care le vor găsi, deoarece furnicile albe distruseseră totul.

Proviziile deţinute de omul acesta la Unyanyembe erau într-un hal nespus de jalnic. Cheltuielile pentru transportul lor până la Ujiji fuseseră achitate anticipat, dar bunurile fuseseră reţinute înadins în localitate de către Sayd bin Salim, din 1867, ca să-şi poată satisface pofta de băuturi spirtoase, şi, probabil, ca să devină moştenitorul celor două arme preţioase despre care se ştia că ar face parte din transport. Furnicile albe nu ronţăiseră în întregime numai lada în care erau împachetate armele, ci mâncaseră şi patul puştilor. Ţevile erau corodate şi încheietorile absolut distruse. Fapt extrem de singular, sticlele cu rachiu căzuseră, de asemenea, pradă hulpavelor şi distrugătoarelor gângănii, furnicile albe, şi strecurându-se pe un se ştie ce căi, ele îmbibaseră puternica licoare Hannessy şi înlocuiseră dopurile cu ştiuleţi de porumb. Doctoriile pieriseră şi ele, iar borcănaşele de zinc în care fuseseră împachetate frumuşel erau distruse de coroziune. Din dezastrul acela, care în ce priveşte celelalte articole

era total, nu au fost salvate decât două sticle cu rachiu şi o lădiţă de zinc, cu doctorii.

L-am rugat totodată pe doctor să trimită un emisar la şeicul Sayd şi să-l întrebe dacă primise cele două scrisori expediate de Livingstone doctorului Kirk şi lordului Clarendon, când sosise prima oară la Ujiji. şi dacă le înmânaşe pe coastă, aşa cum i se ceruse. Răspunsul dat mesagerilor fu afirmativ, iar Ulterior am obţinut acelaşi răspuns şi în prezenţa doctorului.

La 22 februarie, rafalele de ploaie care se ţinuseră scai de noi pe tot drumul, de la Ujiji, încetară şi acum aveam iarăşi vreme frumoasă. În timp ce eu făceam pregătirile pentru marşul spre casă, doctorul era ocifpat cu scrierea corespondenţei şi trecerea însemnărilor sale în jurnalul pe care urma să-l iau pentru a-l preda familiei lui.

Când nu-şi petrecea astfel timpul, făceam vizite arabilor din Tabora, de care eram primiţi amândoi cu acea vestită ospitalitate magnanimă.

pulbere pentru 200 de focuri de revolver muniţie pentru 2000 de focuri pentru arme Jocelyn şi Starr muniţie pentru 1.500 de focuri pentru carabina Henry ustensile de bucătărie, un dulap medicinal, cărţi, un sextant, saci de pânză, etc. etc.

Obiectele înşirate mai sus alcătuiau un total de patruzeci de încărcături. Multe lucruri de pe lista aceea ar fi obţinut nişte preţuri fantastice în Unyanyembe, mai ales carabinele şi muniţia, ferăstrăul, uneltele de tâmplărie, mărgelele şi sârmă. Din treizeci şi trei de încărcături depozitate pentru el în *tembe*-ul meu – stocul trimis lui Livingstone la 1 noiembrie 1870 – doar câteva puteau fi utilizate pentru călătoria sa de întoarcere în Rua şi Manyuema. Cele 696 dori de pânzeturi ce-i rămăseseră erau singurele articole negociabile de valoare pe care le mai poseda; iar în Manyuema, unde băştinaşii îşi confecţionau singuri un fel de postav, un asemenea articol avea să fie considerat un surogat, pe câtă vreme mărgelele şi sârma mea, drămuite cu economie i-ar fi ajuns ca să asigure întreţinerea lui şi a oamenilor săi doi ani şi mai

bine, în regiunile acelea. Pânzeturile lui, cu ceea ce-i dădeam eu, făceau în total 1.393 dori, ceea ce – calculând – doi dori pe zi necesari pentru hrană erau suficienţi pentru subzistenţa lui şi a caravanei sale de şaizeci de oameni, 696 de zile. Astfel dispunea de provizii pentru patru ani. Singurele articole de care ducea lipsă, ca să pună pe picioare o expediţie nouă şi complet echipată, erau următoarele, pentru care am alcătuit împreună această listă-Câteva cutii de făină de grâu americană Câteva cutii de fructe conservate Câteva cutii cu sardele Câteva cutii cu somon conservat 10 livre de ceai Hyson

Câteva ace de cusut, cu aţă 1 duzină de plicuri oficiale *Almanahul Nautic* pe anii 1872 – 1873 1 jurnal cu foi albe 1 cronometru, oprit 1 lanţ pentru indivizi refractari.

Incluzând articolele indicate, ar fi avut un total de şaptezeci de încărcături, dar fără hamali ar fi fost pentru el un handicap, căci numai cu cei nouă oameni pe care îi avea pentru moment nu putea. merge nicăieri, chiar cu un asemenea splendid sortiment de bunuri. Am fost deci însărcinat să înrolez, de-ndată ce voi ajunge în Zanzibar, cincizeci de oameni liberi, să-i înarmez cu câte o puşcă şi o toporişcă, pe lângă calabalâcul cuvenit şi să mă duc să cumpăr două mii de gloanţe, o mie de cremene şi zece butoiaşe cu praf de puşcă. Oamenii urmau să aibă funcţia de hamali, pentru a-l urma pe Livingstone oriunde ar voi să se ducă. Fiindcă fără oameni, suferea pur şi simplu chinul lui Tantal[27] de pe urma aspiraţiilor trezite în sufletul lui de cunoştinţa că avea la dispoziţie mijloace îmbelşugate, dar nimic nu era realizabil, în absenţa hamalilor. Toate avuţiile Londrei şi New York-ului de-ar fi fost îngrămădite dinaintea lui, ar fi devenit absolut inutilizabile, fără mijloace de locomoţie. Niciun unyamwez nu se angajează ca hamal, în vreme de război. Dumneavoastră, care aţi citit jurnalul înfăţişând „Viaţa mea în Unyanyembe”, ştiţi ce

27 Personaj mitologic, osîndit să-i treacă pe dinainte în Infern toate bunătăţile, cele mal savuroase băuturi, fără a se putea atinge de ele (n.t.).

conservatori încăpăţânaţi sunt aceşti unyamwezi. Mă mai aştepta încă o îndatorire pe care se cuvenea s-o duc la capăt pentru ilustrul meu companion de voiaj; aceea de a mă zori spre coastă ca şi cum ar fi fost în joc viaţa cuivar să acţionez în numele lui în chestiunea înrolării oamenilor, ca şi cum ar fi fost doctorul în persoană, să lucrez pentru el cu acelaşi zel ce-aş fi dovedit pentru mine însumi, să nu mă opresc, nici să nu-mi acord răgaz, până ce dorinţele lui nu aveau să fie satisfăcute. Şi am jurat să procedez aşa; asta însemna însă o lovitură de moarte dată proiectului meu de a naviga pe Nil în aval şi de a căpăta veşti despre soarta domnului S. Baker.

Doctorul terminase cu sarcina de a-şi scrie misivele, îmi înmâna douăzeci de scrisori de expediat în Marea Britanie, şase pentru Bombay, două cu adresa New York şi una de predat în Zanzibar. Cele două scrisori pentru New York erau pentru James Gordon Bennett, junior, întrucât el în persoană, nu şi tatăl lui, era răspunzător de organizarea Expediţiei trimise sub comanda mea. Cer iertare cititorului pentru că public aici din nou una din aceste scrisori, deoarece spiritul ce se desprinde din filele ei, ca şi stilul, arată ce fel de om era cel pentru care – ca să se afle o simplă veste despre supravieţuirea sau moartea lui – meritase să se trimită în Africa o expediţie atât de costisitoare.

UJIJI, TANGANICA, AFRICA DE EST *Noiembrie, 1871.*

JAMES GORDON BENNETT, Jr, Esq.

Stimate Domnule.

În general, îţi vine cam greu să scrii unei persoane pe care n-ai văzut-o în viaţa ta – ai cumva, senzaţia că te-ai adresa unei idei abstracte – dar prezenţa reprezentantului domniei-voastre, dl. H.M. Stanley, în această regiune îndepărtată, înlătură impresia de ciudăţenie pe care aş fi simţit-o altminteri, şi scriindu-vă ca să vă mulţumesc pentru nespusa bunătate care v-a îndemnat să-l trimiteţi aici, mă simt absolut la largul meu.

Dacă vă voi explica acum cât *de prăpădit m-a găsit,*

veţi pricepe lesne că am motive întemeiate de a folosi expresii mărturisind o caldă recunoştinţă. Am venit la

Ujiji după o hoinăreală de vreo patru ani – cinci sute de mile făcute sub un soare dogoritor, care îşi trimitea vertical razele, după ce fusesem amăgit, necăjit, înfrânt şi forţat să mă întorc din drum când *aproape vedeam cu ochii punctul final al misiunii mele geografice, de către o droaie de sclavi musulmani corciţi, trimişi mie din Zanzibar,* în *locul unor oameni adevăraţi. Inima mea suferindă era şi mai lovită de vederea unor scene întristătoare, vădind neomenia omului faţă de om, ceea ce mi-a sleit puterile, şi şi-a spus cuvântul asupra trupului meu, deprimându-mă peste măsură. Credeam că mor cu zile. Nu exagerez dacă spun că aproape fiecare pas al acestui drum istovitor, înăbuşitor, îmi pricinuia o suferinţă, şi când am sosit* la *Ujiji ajunsesem o mină de oase.*

Acolo am descoperit că bunurile în valoare de circa cinci sute de lire sterline comandate din Zanzibar fuseseră încredinţate, într-un mod de neconceput, unui croitor musulman corcit şi beţivan care, după ce le irosise de-a lungul a şaisprezece luni, în drumul lui spre Ujiji, sfârşise prin a topi tot ce mai rămăsese cumpărând sclavi, şi fildeş pentru el. „Ghiciseu cu ajutorul Coranului *şi aflase că eu am murit. Totodată, îi scrisese guvernatorului din Unyanyembe că trimisese după mine sclavi în Manyuema, care se întorseseră şi raportaseră decesul meu, şi îi ceruse permisiunea de a lichida şi puţinele bunuri pe care le mai cruţase nesăbuita lui poftă de băutură.*

El ştia totuşi, fără putinţă de îndoială, de la persoane care mă văzuseră, că eram în viaţă şi aşteptam mărfuri şi oameni; cât priveşte moralitatea lui, este evident un „idiotu' lipsit de orice criteriu moral, şi cum acolo nu există nicio lege, afară de cea a pumnalului sau muschetei, am fost silit să stau cu braţele încrucişate, copleşit de o mare slăbiciune, fiind lipsit de orice, afară de câteva pânzeturi bune pentru troc, pe care avusesem precauţiunea de a le lăsa aici, în caz de extremă necesitate.

Perspectiva apropiată, de a fi redus la cerşetor printre ujijieni, mă făcea să mă simt nenorocit.

*Nu mă puteam cufunda decât în deznădejde. Rămăsesem cu mult regret după un prieten care, când ajunsese la gura fluviului Zâmbezi, spusese că îl încercase ispita de a se sinucide din pricină că rup*sese *fotografia soţiei sale. După această întâmplare, nu mai puteam să mă bucur de succes. Ulterior, însăşi ideea de deznădejde avea pentru mine o rezonanţă ridiculă atât de puternică, încât nici nu era luată* în *consideraţie.*

Ei-bine, când lunecasem pe pragul cel mai de jos, ajunseră până la urechile mele vagi zvonuri despre apariţia unui vizitator englez. Mă socoteam la fel cu omul care a cobo Ht de la Ierusalim spre Iericho, dar niciun preot, niciun levit sau samaritean nu se putea ivi în drumul m-au. Totuşi, samariteanul cel bun era la doi. paşi, la dispoziţia mea, şi unul din oamenii mei a venit alergând de-i sf iritau călcâiele şi, stăpânit de o mare aţâţare, a apucat să gâfâie: „Vine un englez! îl *şi văd*!" *şi a şi tulit-o în întâmpinarea lui.*

Un drapel american, cel dintâi văzut pe aceste meleaguri, fluturând în fruntea caravanei, mi-a indicat naţionalitatea străinului.

Am o fire rece şi neexpansivă, întocmai ca reputaţia făcută în mod obişnuit nouă insularilor; dar bunătatea dumneavoastră m-a îndemnat să mă înfior de emoţie, până în adâncul sufletului. Era, într-adevăr, o atitudine copleşitoare, şi în inima mea mi-am spus: „Fie ca binecuvântările cele mai bogate să se pogoare, din mărinimia celui Preaînalt, asupra domniei voastre şi a celor care vă sunt dragi

Noutăţile pe care avea să mi le împărtăşească domnul Stanley au fost palpitante. Însemnatele schimbări politice petrecute pe continent; succestd obţinut de cablurile transatlantice; alegerea ca preşedinte a generalului Grant şi multe alte subiecte şi teme mi-au ţintuit atenţia zile în şir şi au avut un efect imediat şi binefăcător asupra sănătăţii mele. Nu primisem veşti de

acasă de mai mulţi ani, afară de ceea ce putusem spicui în treacăt răsfoind câteva exemplare din Saturday Review *şi* Punch, *din anul 1870. Pofta de mâncare mi-a fost reinviorată şi într-o săptămână am început să mă simt iarăşi în puteri.*

Dl. Stanley mi-a adus o depeşă cât se poate de amabilă şi încurajatoare din partea lordului Clarendon (a cărui pierdere o jelesc sincer), prima primită de mine de la „Foreign Ofice" din *1866 şi informaţia că guvernul britanic avusese amabilitatea de a trimite, pentru a mă ajuta, o mie de lire sterline. Până la sosirea emisarului dumneavoastră nu avusesem cunoştinţă de niciun ajutor pecuniar. Am venit aici neplătit de nimeni, dar această deficienţă – din fericire – este acum îndreptată, şi sunt nerăbdător să vă spun dumneavoastră şi tuturor prietenilor mei că, deşi neîmbărbătat de scrisoare, am urmărit îndeplinirea însărcinării pe care mi-o dăduse prietenul meu domnul Roderick Murchison cu o tenacitate de adevărat „John Bullu, având credinţa că, până la urmă, totul se va termina cu bine.*

Cumpăna apelor din Africa de Sud şi Centrală se întinde pe mai mult de şapte sute de mile. Izvoarele aflate *în această arie* sâni *aproape fără număr – adică, i-ar trebui unui singur om o viaţă întreagă ca să le facă numărătoarea. Din această cumpănă a apelor converg patru râuri mari, iar acestea, la rândul lor, se unesc în două impresionante cursuri de apă – în marea vale a Nilului, care îşi are începutul între zece şi douăsprezece grade latitudine sudică. A trecut multă vreme până ce s-a făcut lumină asupra străvechei probleme şi am căpătat o idee clară asupra drenajului. A fost necesar să intuiesc ruta ce trebuia urmată, şi fiecare etapă a drumului, şi, în general, am bâjbâit prin beznă – fiindcă cui îi păsa încotro curg râurile? „Noi bem până ne saturăm, şi pe urmă restul apei* îl *lăsăm să curgă"*.

Portughezii care l-au vizitat pe Cazembe cereau sclavi şi fildeş, şi nu au auzit de *nimic altceva. Am întrebat despre ape, am chestionat şi răschestionat, până ce am*

început aproape să mă tem că voi fi considerat ca atins de hidrocefalie.

Ultima explorare întreprinsă de mine, la a cărui realizare am fost stânjenit simţitor de lipsa unor asistenţi corespunzători, a fost de a urma linia centrală de drenaj la vale, prin ţara canibalilor, numită Nanyuema sau, pe scurt Manyema. Această linie de drenaj are înşirate pe parcursul ei patru lacuri. În apropierea celui de al patrulea, am fost obligat să fac cale întoarsă. Are o lăţime variind între una şi trei mile şi nu se poate ajunge până la el în niciun punct, nici în vreo perioadă a anului. Două. bazine occidentale, captează apele; Lufira, sau râul Bartle Frère se varsă în reţeaua de lacuri în Kamolondo. Apoi marele râu Lomame curge prin lacul Lincoln şi ajunge şi el în lacul Kamolondo şi, se pare, că ar forma braţul occidental dl Nilului, pe care a navigat Petherick, făcând comerţ.

Acum cunosc cca. *şase sute de mile din traseul cumpenei apelor, şi, din nefericire, cea de a şaptea sută reprezintă porţiunea cea mai interesantă din toate, căci pe parcursul ei – dacă nu mă înşel eu – se întâlnesc patru izvoare, ţâşnind dintr-un munte, iar ultimul dintre acestea devine, nu la prea mare depărtare, un mare fluviu.*

Două din izvoare curg în direcţia nordică, spre Egipt – sunt Lufira şi Lomame, iar două curg spre sud, în Etiopia interioară, sub numele de Leambaye – sau Zambeziul superior, şi Korful.

Nu sunt oare acestea izvoarele Nilului menţionate de arhivarul Minervei, din oraşul Sais, în convorbirea avută cu Herodot?

Am auzit de atâtea ori despre ele şi încă în locuri situate la mari depărtări, încât nu mă pot îndoi de existenţa lor, aşa că, în ciuda sfâşietorului dor de casă care mă cuprinde de dte ori mă gândesc la familia mea, ţin mult să-mi închei activitatea prin redescoperirea lor.

Bunuri, în valoare de cinci sute de lire sterline, au fost încredinţate din nou, fără chibzuială, unor sclavi şi i-au aflat pe drum mai bine de un an, în loc de patru luni. Trebuie să plec pe socoteala dumneavoastră. acolo unde

mărfurile zac degeaba, pentru ca astfel să aduc completarea firească a operei mele.

Iar dacă dezvăluirile făcute de mine cu privire la teribila sclavie practicată în Ujiji ar izbuti să ducă la desfiinţarea negoţului cu sclavi pe coasta orientală, voi considera această împlinire drept o reuşită cu mult mai însemnată decât descoperirea tuturor izvoarelor Nilului laolaltă. Acum, după ce aţi lichidat pentru totdeauna sclavia pe plan naţional, daţi-ne puternicul dumneavoastră ajutor pentru atingerea acestui mare ţel. O ţară atât de frumoasă este lăsată pradă paraginii, ca de pe urma unui blestem căzut din cer, în scopul ca privilegiile în materie de sclavaj ale meschinului sultan din Zanzibar să nu poată fi încălcate, iar drepturile coroanei portugheze, care sunt mitice, ar trebui să fie suspendate pentru ca într-o epocă viitoare, Africa să nu devină o nouă Indie pentru neguţătorii de sclavi din Portugalia.

Închei mulţumindu-vă din nou, cât se poate de cordial, pentru marea dumneavoastră generozitate, şi sunt al domniei voastre plin de recunoştinţă.

DAVID LIVINGSTONE

Nu am nimic de adăugat la scrisoarea citată mai sus – este grăitoare prin ea însăşi; la vremea respectivă, am socotit însă că reprezintă cea mai bună mărturie a. succesului meu. Cât despre mine, nu-mi pasă nici cât negru sub unghie de descoperirile lui, afară de măsura, în care priveau ziarul ce mă însărcinase cu „căutarea”. E adevărat că simţeam o anumită curiozitate privitoare la rezultatele explorărilor sale, dar de vreme ce mărturisea că nu încheiase opera începută, simţeam că este o treabă nespus de gingaşă să-i cer mai mult decât s-ar fi putut să-şi permită a da. Descoperirile doctorului erau rodul trudei sale personale – îi aparţineau lui exclusiv – prin publicarea. lor spera să-şi obţină răsplata cuvenită, pe care dorea să o lase pe numele copiilor lui. Totuşi, Livingstone avea o ambiţie mai nobilă şi mai înaltă decât simpla sumă bănească ce urma să o capete: el se supunea imperativului datoriei. Niciodată nu s-a mai văzut un asemenea sclav de

bunăvoie faţă de această virtute abstractă. Înclinaţiile lui îl mânau spre casă, şi avea nevoie de cea mai straşnică hotărâre pentru a rezista fascinaţiilor înfăţişate de patrie. Cu fiecare pas pe teren*, nou străbătut, în călătoriile sale, făurea un lanţ al simpatiei care avea de acum înainte să unească pe veci naţiunile creştine, prin legătura iubirii şi a caităţii, de Păgânii din Africa ecuatorială. Dacă ar fi fost capabil să completeze acel lanţ al iubirii, prin intermediul autenticei lor descoperiri şi descrieri, spre a întruchipa popoarele şi naţiunile care trăiesc încă în beznă şi astfel să-i atragă pe oamenii buni şi caritabili din ţara lui să-şi cheltuiască eforturile în vederea răscumpărării şi mântuirii sufletelor lor – Livingstone ar considera această împlinire o prea mulţumitoare răsplată pentru el. Unii vor spune poate: „Este o întreprindere delirantă şi vădind infatuare, un plan chişotesc!”

Nu este aşa, prieteni, căci desigur, cum soarele străluceşte la fel pentru creştini ca şi pentru Necredincioşi, pentru civilizaţi şi Pagini, tot astfel, ziua luminării lor va veni; şi, deşi s-ar putea ca Livingstone, Apostolul Africii, să nu o mai vadă cu ochii lui, nici noi, cei mai tineri, poate nici chiar copiii noştri. Lumea de după noi o va vedea aievea, şi posteritatea va recunoaşte meritele cutezătorului pionier al civilizaţiei sale.

Pasajele următoare sunt extrase integral din Jurnalul meu:

12 martie: Arabii mi-au trimis cu totul vree patruzeci şi cinci de scrisori, ca să le duc până la coastă. Am ajuns la bătrâneţe curier poştal, dar motivul este că acum nici unei caravane organizate după rânduieli nu i se permite să părăsească ţinutul Unyanyembe, din cauza războiului purtat cu Mirambo.

Ce s-ar fi întâmplat dacă aş fi stat tot timpul acesta în Unyanyembe, aşteptând să se sfârşească războiul! Părerea mea este că arabii nu vor fi în stare să-l răpună pe Mirambo şi luptele vor mai dura cel puţin nouă luni de-acum încolo.

Astă seară, băştinaşii s-au adunat în faţa casei mele

ca să-mi ofere un dans de adio. Constat că sunt pagazii lui Singiri, conducătorul caravanei lui Mteba. Oamenii mei li s-au alăturat şi, captivat fără voie de muzică, am intrat şi eu în joc şi am fost interpretul unei „fantezii uşoare”, trezind admiraţia vibrantă a bravilor mei, încântaţi să-l vadă pe stăpânul lor renunţând la obişnuita lui rigiditate.

Este un dans cu desăvârşire sălbatic. Muzica este vioaie, antrenantă, şi se naşte din bătaia sonoră a patru tobe, plasate dinaintea corpurilor a patru oameni care stau în centrul acestui nepământean cerc. Bombay, comic ca totdeauna, nu se simţea niciodată mai în largul lui decât în dansul ţinutului. Mrima, şi-a pus găleata mea pe cap; Chowpereh – vânjosul şi sprintenul Chowpereh cu pas sigur – are o secure în mină şi poartă o piele de ţap pe cap; Baraka are blana mea de urs şi învârte în mână o lande; Mabruki „Cap de taur” a prins spiritul jocului şi păşeşte lent, de colo până colo, ca un elefant solemn!

Ultimengo are o puşcă şi este leit un aprig Drawcansir 1 şi ţi-ai putea închipui prea bine că este gata să se bată cu o sută de mii de vrăjmaşi, atât este de feroce la înfăţişare; Khamisi şi cu Kamna s-au postat în faţa toboşarilor, spate-n spate, şi plini de râvna îşi azvârle picioarele către stele; Asmani este întruchiparea forţei urieşeşti – un titan impunător, dominator – are şi el o puşcă în mână, pe care o roteşte împărţind la lovituri în văzduh, de parcă ar fi un Thor[28] care măcelăreşte miriade de fiinţe cu ciocanul lui. Scrupulele şi pasiunile noastre, ale tuturor a, sunt făcute una cu pământul; înfruntăm dezlănţuirea demonilor, sub lumina cerească a stelelor, înscenind doar o parte dintr-o stranie dramă, îmboldiţi la acţiune şi mişcare tot mai rapidă de înfricoşătoarea energie descătuşată şi de tunetul tobelor.

Muzica aceasta, ca un cânt de război, se sfârşeşte, şi se porneşte alta. Corifeul a căzut în genunchi şi îşi înfundă de două-trei ori capul într-o scobitură făcută în pământ, iar un cor – cu cântăreţi, de asemenea. Îngenuncheaţi – repetă, cu tonuri tânguitoare, ultimele cuvinte ale unui

28 Erou al unei balade engleze (n.t.).

refren lent şi solemn. Transcriu aici cuvintele lui, în tălmăcire literară:

Corifeul: *Oh, oh, oh / – omul alb pleacă acasă*!

Corul: *Oh, oh, oh*! – *pleacă acasă!*

Pleacă acasă, oh, oh, oh!

Corifeul: *Către fericita insulă de pe mare, unde găseşte belşug de mărgele, oh, oh, oh*!

Corul *Oh, oh, oh*! *Unde găseşte belşug de mărgele*.

Oh, oh, oh!

Corifeul; *Pe când Singiri ne-a ţinut, vai, foarte multă vreme departe de căminele noastre, foarte mult, oh, oh, oh*!

Corul: *Departe de căminele noastre, oh, oh, oh*!

Oh, oh, oh!

Corifeul: *iar noi multă vreme nu am avut hrană – suntem pe jumătate morţi de foame, vai, de milită vreme*! Bana *Singiri*!

Corul: *De-atâta amar de vreme, oh, oh, oh*!

Bana *Sinyiri, Singiri*!

Singiri! *oh, Singiri*!

Corifeul: *Mirambo s-a dus la război să lupte împotriva arabilor; arabii şi wangwanii s-au dus să lupte cu Mirambo*!

Corul: *Oh, oh, oh*! *să lupte cu Mirambo*!

Oh, Mirambo! *Mirambo*!

Oh, să lupte cu Mirambo!

Corifeul: *Dar omul alb ne va bucura inima, el se duce acasă*! *Căci el se duce acasă şi* ne *va bucura inima*! *Şi-rr-rr*!

Corul: *Omul alb ne va bucura inima*! *Şi-rr-rr*

Şt – s – şsist!

Um – nx-mu – um-m-m – şt!

Acesta este singurul salut de despărţire primit din partea wanyamwezilor lui Singiri, şi pentru remarcabila lui frumuseţe epică (?), măiestria ritmică (?), şi forţa personală nestăvilită (?), l-am imortalizat în paginile acestei cărţi, drept una din cele mai uimitoare producţii a copiilor iubitori de muzică corală din Unyamwezi.

13 martie: Ultima zi a şederii mele cu Livingstone a venit şi s-a dus, iar ultima noapte în care vom fi împreună o trăim acum, şi nu pot scăpa de sosirea zilei de mâine! Mă simt de parcă aş vrea să mă răzvrătesc împotriva ursitei care mă alungă departe de el. Minutele pulsează rapid, cresc şi se transformă în ore.

Uşa dintre încăperile noastre este închisă, şi suntem preocupaţi amândoi de gânduri care nu ne dau pace. Nu ştiu ce gânduri are. Ale mele sunt triste. Zilele din urmă îmi par a le fi petrecut pe Câmpiile Elizee; altminteri, de ce aş regreta cu atâta amărăciune apropierea iminentă a ceasului despărţirii? Nu au trecut oare peste mine ca un tăvălug crize succesive de friguri, n-am fost lăsat într-un hal de prostraţie de chinurile îndurate zi de zi în ultima vreme? Nu aiurasem, tunasem şi fulgerasem, înşirând verzi şi uscate, cuprins de sminteală? Nu-mi încleştasem pumnii, fiind jucăria unor accese de furie şi mă luptasem cu frenezia sălbatică a disperării, când mă podidise delirul? Totuşi, regret că trebuie să renunţ la plăcerea simţită în compania acestui om, deşi am dobândit-o cu un preţ atât de ridicat.

Nu pot rezista înaintării nestăvilite a timpului, care, în noaptea aceasta, zboară de parcă şi-ar bate joc de mine şi-ar pufni de încântare că îmi provoacă o asemenea jale! Aşa să fie!

De câte ori nu suferisem, şi până acum, fiorul dureros al despărţirii de prieteni! Doream din suflet să mai zăbovesc, dar inevitabilul avea să vină. Soarta ne smulgea unul altuia. Acum cunosc acel simţământ de regret sincer, numai că este mai sfâşietor şi ne putem lua adio pentru totdeauna! PENTRU TOTDEAUNA? 9 i o şoaptă rău prevestitoare îşi poartă ecoul prelung.

Mi-am însemnat cu grijă tot ce a spus astă seară, dar nu voi împărtăşi cititorului această conversaţie! Este a mea!

Doresc cu aceeaşi ardoare ca şi el personal păstrarea secretului jurnalului său; şi am scris în germană şi cu litere ronde pe ambele părţi ale copertei făcute din pânză

impermeabilă: ÎN MOD CATEGORIC SA NU FIE DESCHIS: inscripţie sub care şi-a pus semnătura. Am stenografiat fiecare cuvânt'pe care mi i-a spus referitor la distribuirea echitabilă a anumitor curiozităţi printre prietenii şi copiii lui, precum şi ultima lui dorinţă cu privire la scumpul lui vechi prieten, domnul Roderick Murchison, fiindcă s-a simţit tot mai neliniştit de soarta lui încă din clipa când am primit ziarele la Ugunda, unde am citit că bătrânul suferea urmările unui atac de paralizie. Trebuie să fie asigurat că îi voi trimite noutăţile de îndată ce voi ajunge la Aden; şi i-am promis doctorului că va primi din partea mea un mesaj, mai rapid decât orice veste expediată vreodată în Africa Centrală.

— Mâine seară, doctore, vei fi singur!

— Da, casa va arăta ca şi cum a murit cineva. Ai face mai bine să mai stai până când ploile, care acum se apropie, se vor termina.

— Martor mi-e Dumnezeu că aşa aş face, dacă aş putea, scumpul meu doctor; dar fiecare zi petrecută aici, acum că nu mai există pentru mine niciun fel de necesitate de a rămâne, te opreşte să continui munca dumitale şi, deci, îţi întârzie. Întoarcerea în patrie.

— Ştiu, dar ţine seama de starea sănătăţii dumitale – încă nu eşti bun de călătorie. Ce mai contează? Doar câteva săptămâni în plus. Când se va termina anbtimpul ploios, vei călători până la coasta oceanului exact la fel de repede ca şi acum. Între localitatea aceasta şi coastă, câmpiile vor fi inundate.

— Aşa crezi dumneata; dar eu. voi străbate distanţa până la coastă în termen de 40 de zile; dacă nu în patruzeci în cincizeci – în mod sigur. Gândul că îţi fac dumitale un serviciu important îmi va da aripi.

14 martie: În revărsatul zorilor, am fost în picioare, baloturile şi bagajele au fost duse afară din clădire şi oamenii s-au pregătit pentru prima etapă din marşul către casă.

Am luat împreună micul dejun, abătuţi. Nu am fost în stare să mănânc, inima îmi era prea plină; nici

companionul meu de călătorie nu părea să aibă poftă de mâncare. Am găsit ceva de făcut care ne-a mai ţinut câtva timp împreună. La ora 8, încă nu plecasem, şi mă gândisem să fiu pe drum la 5 a.m.

— Doctore, i-am spus, voi lăsa cu dumneata doi oameni care să-ţi stea la dispoziţie azi şi mâine, dacă se întâmpla că ai uitat ceva, în graba plecării mele. Voi face un popas de o zi la Tura, la hotarul Unyamweziii lui, ca să aştept ultimul dumitale cuvânt şi ultimele dorinţe ce-mi vei transmite; şi acum trebuie să ne despărţim – nu avem cum să evităm acest moment. Rămas bun.

— A, vin să te petrec o bucată de drum. Trebuie să te văd pornit în călătorie.

— Mulţumesc. Acum, oameni ai caravanei, spre casă! Kirangozi, înalţă steagul şi, înainte, MARŞ!

Casa părea părăsită – pieri din ochii noştri. Vremurile de odinioară, amintirea năzuinţelor şi a speranţelor care îmi încălzeau inima, reveniră cu intensitate în conştiinţa mea. Bătrânele coline înconjurătoare pe care le socoteam cândva domoale şi neinteresante, căpătaseră pentru mine darul de a fi teatrul unor istorii reale şi al unor reminiscenţe. Pe acel *burzani* stătusem ceasuri în şir, visând şi tesind speranţe şi suspinând. Pe curmătura aceea stătusem în picioare, urmărind cu binoclul bătălia dată pentru Tabora şi distrugerea localităţii. Sub acoperişul acela bolisem şi mă zvârcolisem, stăpânit de delir, şi plânsesem ca un prunc, de ciudă, mâniat pe ursita care îmi ameninţa misiunea. Sub bananul acela zăcea trupul neînsufleţit al camaradului meu – bietul Shaw; aş fi dat o avere ca să îl am alături de mine în astfel de momente. Din casa aceea pornisem în călătoria mea spre Ujiji; la ea mă întorsesem ca ia un prieten, însoţit de un companion mai nou şi mai drag; şi acum, iată că părăseam toate acestea. Locuri şi împrejurări, toate îmi şi par un vis straniu.

Mergeam alături; oamenii ridicau glasul, înălţând treptat un cântec. Îmi opream îndelung privirea asupra lui Livingstone, ca să-mi întipăresc temeinic în memorie trăsăturile lui.

— Fapt este, doctore, pe câte înţeleg eu, nu intenţionezi să te înapoiezi acasă până ce nu te consideri satis

făcut cu privire la problema „izvoarelor Nilului”. După ce te vei fi edificat definitiv, vei veni acasă şi îi vei edifica şi pe ceilalţi. Nu aşa stau lucrurile?

— Aşa este, exact. Când oamenii dumitale se vor întoarce, voi porni imediat în direcţia Ufipa; apoi, trecând râul Rungua, voi porni spre sud, ocolind capătul lacului Tanganica. Apoi ruta sud-estică mă va duce la reşedinţa lui Chicumbi, pe râul Luapula. Trecând Luapula, voi merge drept spre vest, până la minele de aramă din Katanga. La opt zile de marş spre sud de Katanga băştinaşii afirmă că s-ar găsi nişte izvoare. După ce le voi fi descoperit, mă voi întoarce prin Katanga la casele subterane din Rua. De la caverne, mărşăluind zece zile în şir spre nord-est, voi ajunge la lacul Kamolondo. Voi fi capabil să călătoresc la lac în ambarcaţiunea dată de dumneata, în amonte de cursul râului Lufina, până la lacul Lincoln. Apoi, coborând din nou, pot să iau calea nordului, pe Luataba până la al patrulea lac – care, cred eu, va explica întreaga problemă; şi probabil, voi afla că este ori Chuvambe (lacul lui Baker), ori lacul lui Piaggia.

— Şi câtă vreme crezi că îţi va lua acest mic voiaj?

— Un an şi jumătate, cel mult, calculat din ziua când voi părăsi Unyanyembeul.

— Să presupunem că spui doi ani; ştii şi dumneata, se pot ivi greutăţi neprevăzute. Va fi chibzuit ca eu să-i angajez pe aceşti oameni noi pe termen de doi ani; ziua angajării lor urmând să fie considerată sosirea în Unvanyembe.

— Da, asta se va potrivi de minune cu planurile mele.

— Acum, scumpul meu doctor, chiar şi cei mai buni prieteni sunt nevoiţi să se despartă. M-ai condus de-ajuns de departe; dă-mi voie să te rog să te întorci.

— Bine, îţi voi spune doar atât: ai făcut ceea ce puţini oameni ar fi fost capabili să înfăptuiască – ai dus totul la capăt cu mult mai bine decât câţiva mari exploratori

cunoscuţi de mine. Şi îţi sunt recunoscător pentru cele făcute pentru mine. Domnul să-ţi călăuzească paşii ca să ajungi teafăr acasă, şi să fii binecuvântat, prietene.

— Şi Domnul să te aducă sănătos şi teafăr îndărăt la noi toţi, scumpul meu prieten. RAMĂ-I CU BINE!

— RA mÂI CU BINE!

Ne-am împletit mâinile, într-un cald salut, şi a trebuit să mă smulg de acolo până nu îmi pierdeam curajul, dar Susi, Chumah şi Hamoydah – însoţitoriidevotaţi ai doctorului – au ţinut neapărat să-mi strângă fiecare mina şi să mi-o sărute, înainte de a putea să mă depărtez de-a binelea. Mă trădam pe mine însumi!

— Rămas bun, doctore – scumpul meu prieten!

— Rămas bun!

Fuseseră rostite, în sfârşit, cuvintele de rămas bun între mine şi Livingstone. Eram despărţiţi; el îndreptându-se spre ursita pe care i-o rezervase Destinul, ca să se războiască mereu cu dificultăţile, să înfrunte multe, multe zile de marş prin pustietăţi, neavând nimic altceva – sau prea puţin – ca să-l susţină într-o restrişte, decât propriul lui moral ridicat şi o neclintită credinţă în voinţa divina – «care, până la urmă, va face ca toate să se sfârşească cu bine” – iar eu mă duceam spre ceea ce îmi putea hărăzi Destinul personal.

Dar, deşi s-ar putea să trăiesc încă o jumătate de secol, de acum încolo, niciodată nu voi uita scena despărţirii, petrecută în Africa Centrală. Niciodată nu voi înceta să mă gândesc la tonurile triste ale acelor mâhnitoare cuvinte.: „Rămâi cu bine”, cum mi-au pătruns până în cea mai adâncă fibră a inimii mele, cum mi-au înnourat privirea şi m-au făcut să-mi doresc lucruri de nerostit, care nu se puteau înfăptui niciodată.

O dorinţă îndrăzneaţă de a fura o îmbrăţişare de la dragul bătrân mă podidi şi aproape îmi tăie elanul. M-am simţit ispitit să mă opresc cu el şi să-l asist în lungul lui marş de întoarcere în regiunea izvoarelor fluviului, dar acestor lucruri nu le era dat să se împlinească, la fel ca multor alte dorinţe impulsive, şi în ciuda emoţiilor

puternice, care ne stăpâneau pe amândoi, nu ne-am abătut de la stoicismul impus de bărbăţia şi de rasa noastră decât prin câteva lacrimi mute şi printr-un cuvânt de despărţire rostit cu glas tremurat.

Am luat un ton ursuz şi am ordonat membrilor Expediţiei să pornească în marş, întorcându-mi cu hotărâre faţa către zarea răsăritului. Dar când şi când, privirea mea căuta iarăşi silueta părăsită a unui bătrân în haine cenuşii, care, cu capul plecat şi paşi lenţi, se întorcea la solitudinea lui, înfăţişând însăşi imaginea melancoliei şi de câte ori îmi apărea dinaintea ochilor – deoarece câmpia era largă şi se întindea goală, fără niciun obstacol – simţeam cum îmi şiroiesc lacrimile şi inima îmi este covârşită de o vagă şi indefinibilă senzaţie dureroasă şi prevestitoare de rău.

M-am gândit la silueta lui singuratică, cum avea să stea zi de zi pe *burzani*-ul casei sale, pe lângă care urmau să treacă toate caravanele venite dinspre coastă, şi nenumăratele prilejuri când avea să-i întrebe pe noii sosiţi dacă nu cumva lăsaseră în urmă pe drum nişte oameni care aduceau veşti pentru el, şi mă gândeam cum avea să se scurgă fiecare zi, şi fiindcă proviziile şi scrisorile lui încă nu sosiseră, avea să fie mâhnit de întârzierea aceea prelungită. Pe urmă mi-am simţit iarăşi cugetul întărit, deoarece simţeam că ai-Sta vreme cât aveam să îi aduc un serviciu lui Livingstone nu eram încă cu totul rupt de el – şi că făcându-mi munca în mod eficient şi cu rapiditate, prietenia dintre noi avea să se lege şi mai strâns. Gândurile acelea mă îmboldeau spre hotărârea de a mărşălui atât de rapid spre coastă, încât multă vreme, după aceea, arabii să se minuneze de viteza cu care caravana omului alb a călătorit din Unyanyembe până în Zanzibar.

Am. aruncat o ultimă privire spre doctor; stătea în picioare, lângă poarta dinspre Kwikuru, cu slujitorii în jurul lui. Mi-am fluturat batista, ca un semn final de adio, iar el a răspuns la acest gest scoţându-şi şapca marinărească. Era ultimul prilej de a schimba saluturi, fiindcă în curând am urcat creasta unui val de pământ şi

am început coborâşul în depresiunea situată de partea cealaltă, şi nu l-am mai văzut *niciodată*.

Să dea Domnul, dragă cititorule, ca dacă. vreodată te prinde gustul de a voiaja prin Africa Centrală, să găseşti drept companion un om la fel de bun şi de sincer cum am găsit eu în persoana nobilului David Livingstone. Patru luni şi patru zile am ocupat aceeaşi locuinţă, sau acelaşi cort, şi niciodată n-am simţit nici cea mai mică pornire împotriva lui, nici el împotriva mea, şi cu cât am vieţuit mai mult alături de el, cu atât mi-au sporit admiraţia şi stima.

Care au fost gândurile lui Livingstone în perioada scursă între plecarea mea spre coastă şi sosirea proviziilor lui se poate desprinde dintr-o misivă scrisă la 2 iulie domnului John F. Webb, consulul american în Zanzibar.

Am aşteptat aici stând ca Simion Sttipnicul pe stâlpul lui, numărând fiecare zi care trecea şi construind ipoteze asupra fiecărui pas făcut de prietenul nostru în drumul către coastă, dorind şi rugându-mă ca să nu se abată asupra-i niciun fel de boală, să tiu i se întâmple niciun accident şi nicio nedorită îmbinare de împrejurări să nu-i *zădărnicească intenţiile sau să le facă sterpe. Domnul Stanley*, a *depăşit cu bine tendinţa la friguri cronice, care este starea cea mai primejdioasă, şi sănătatea îi era tulburată doar de forma intermitentă, care este comparativ sigură, căci altminteri nu i-aş fi îngăduit să plece, ci l-aş fi însoţit până la Zanzibar. Nu i-am mărturisit acest lucru, după cum nici nu i-am spus ce gândeam – că a izbutit o faptă cu adevărat inimoasă învinyind blocada creată de războiul dezlănţuit de Mirambo, în pofida reproşurilor făcute de toţi arabii, şi conducându-mă pe mine de la Ujiji îndărăt în Unyanyembe. Războiul, cum este numit, continuă şi acum. Primejdia nu constă atât din bătăliile propriu-zise, ci din încălcarea unanimă a legilor, la care dă naştere războiul.*

Nu am de gând să-l sâcâi pe cititor cu o repetare a peripeţiilor marşului nostru de întoarcere, cu excepţia anumitor episoade petrecute în timp ce voiajam spre coastă şi pe care le-am înregistrat în jurnalul meu.

17 martie: Am ajuns la râul Kwalah. În ziua aceasta, a căzut prima ploaie din anotimpul *masika*; înainte de a răzbate la coastă, voi fi mucegăit din cap până în picioare. Anul trecut, *masika* a început la Bagamoyo, la 23 martie, şi s-a terminat la 30 aprilie.

În ziua următoare, expediţia noastră a poposit la Tura apuseană, pe frontiera Unyamveziului, iar la 20, am sosit la Tura răsăriteană, unde curând, după sosirea noastră, am auzit o salvă zgomotoasă, şi Susi cu Hamoydah, slujitorii doctorului, împreună cu Uledi şi un alt om de-al meu, apărură aducând o scrisoare adresată „domnului Thomas MacLear, Observatorul. Capul Bunei Speranţe”, şi una pentru mine, care conţinea următoarele:

Kwihara, 15 martie, 1972

Dragă Stanley.

Dacă poţi telegrafia când ajungi la Londra, ai grijă te rog să mă anunţi cum îi mai este domnului Roderick... Ai definit exact problema ieri, când ai spus că *nu sunt încă „edificat cu privire la Izvoare, dar că îndată ce mă voi declara satisfăcut, mă voi întoarce în patrie şi voi expune motivele satisfăcătoare cuvenite pentru a facilita înţelegerea altorau. Formularea aceasta reprezintă întocmai situaţia actuală.*

Aş vrea să-ţi pot transmite o urare mai bună decât cea scoţiană care glăsuieşte; „să urci cu inimă uşoară un povârniş greuu – pentru că aşa vei face, şi sunt bucuros că, înainte de plecare, malaria s-a transformat, luând forma intermitentă, sau sigură. Nu te-aş fi lăsat să pleci, decât apăsat de o mare îngrijorare, dacă ai fi fost încă prada tulburărilor provocate de forma cronică a maladiei. Mă simt împăcat încredinţându-te pazei şi ocrotirii bunului Dumnezeu şi Părintele a tot ce vieţuieşte.

Al dumitale recunoscător DAVID LIVINGSTONE

Am muncit cât m-au ţinut puterile ca să-mi copiez observaţiile făcute în cursul unui marş de la Kabuire îndărăt în ţinutul lui Cazembe şi până la lacul Bangwelo, şi sunt sleit de oboseală. Cifrele mari trasate de mine umplu şase topuri de hârtie sau caiete dictando şi se vor scurge

multe zile până ce mă voi apuca iarăşi de copiat. Mi-am făcut datoria când eram bolnav la Ujiji, în 1869, şi nu trebuie să mi se ia în nume de râu, chiar dacă cei de acasă bâjbâie puţin în beznă. Au venit câteva scrisori de-ale arabilor şi ţi le transmit.

D. L.

P. S. Azi-dimineaţă i-am scris un bileţel domnului Murray, din Albeamle Street 50, editorul meu, ca să te ajute, dacă este necesar, să-i trimiţi jurnalul recomandat sau pe altă cale – lui Agnes. Dacă îi faci o vizită, vei vedea că este un gentleman plin de francheţi, Îţi doresc călătorie plăcută.

DAVID LIVINGSTONE

Lui Henrg M. Stanley, Esg.

Oriunde va putea ţi găsit.

Mai mulţi wangwani au sosit la Tura, ca să se alăture expediţiei noastre de întoarcere, deoarece se temeau să treacă singuri prin Ugogo; ni s-a anunţat şi sosirea altora; dar cum toţi erau suficient de avertizaţi, încă din Unyanyembe, că plecarea caravanei urma să aibă loc în mod categoric în ziua de 14, nu eram dispus să aştept peste termenul prevăzut.

Pe când părăseam localitatea Tura, la 21, Susi şi cu' Hamoydah fură trimişi îndărăt la doctor, cu ultimele mele cuvinte pentru el, iar noi ne-am continuat marşul către râul Nghvualah.

Două zile mai târziu, soseam în faţa satului Ngaraisa, în care coloana din fruntea caravanei încerca să intre, dar vakimbii îi alungară cu forţa.

În ziua de 24, am campat în junglă, în ceea ce se numeşte *tongoni*, sau poiană.

Într-o anumită perioadă, această regiune era în stadiul cel mai înfloritor; solul este nespus de mănos; cherestea se găseşte din plin, solidă, şi ar fi preţioasă în apropierea coastei; şi, amănunt care este grozav de apreciat în Africa, aici ai apă din belşug. Ne-am făcut tabăra lângă un gurgui neted şi lat, din sienit; la un capăt se înălţa, dreaptă şi măreaţă, o stâncă masivă, pătrată,

care domina coroanele câtorva pomişori din vecinătate; la celălalt capăt se înălţa altă stânca, având o înfăţişare aparte, cu baza slăbită.

Membrii expediţiei au utilizat acel mare filon stâncos pentru a-şi măcina' grânele; procedeu comun pe aceste meleaguri, unde să tele nu sunt apropiate, sau folosit când oamenii de prin partea locului se arată ostili.

La 27 martie, am intrat în Kiwyeh. În zori, când am părăsit cursul râului Mdaburu, fusese lansat avertismentul solemn că eram pe cale de a intra în Ugogo şi când am părăsit satul Kanyaga cu sunete ca de trâmbiţa scoase din cornul ghidului nostru, ne-am înşirat coloana prin adâncurile unor întinse ogoare de porumb foşnitor. Boabele erau de ajuns de coapte pentru a fi uscate şi prăşite, şi astfel o nelinişte era risipită de însăşi înfăţişarea lor, căci, îndeobşte, la începutul lunii mai, caravanele suferă de foame, care îi prinde în ghearele ei atât pe băştinaşi, cât şi pe străini.

Am intrat curând în districtele cu salcâmi de gumă, şi astfel, am ştiut că ne aflăm în Ugogo. Pădurile acestui ţinut sunt alcătuite cu precădere din salcâmi de gumă şi speciile spinoase Mimoza şi tamarinul, incluzând adesea o mare varietate de fructe sălbatice. Strugurii se zăreau berechet, deşi nu erau încă bine copţi; mai era acolo un fruct rotund, roşcat, având dulceaţa strugurilor Sultana, cu frunze ca ale unui tufiş de agrişe. Mai erau şi altele cam de mărimea unei caise, peste măsură de amare la gust.

Ieşind din încâlcita junglă spinoasă, sub ochii noştri se iviră întinsele aşezări ale satului Kiwyeh; iar spre răsărit de satul căpeteniei am găsit un loc de tabără, la umbra unui grup de bambuşi colosali.

Nici nu ne rânduisem bine tabăra, când am auzit cum sunau pretutindeni cornii cu glas tunător şi tânguitor, vestind război, şi am pândit cum. solii se repezeau sprinten în toate direcţiile, dând alarma de război. Când am fost informat, mai întâi, că acei corni chemau oamenii la arme şi-i îndemnau să se pregătească de război, mai-mai să bănuiesc că urma să se pornească un atac împotriva

Expediţiei; dar cuvintele *„Urugu, uarugu”* (tâlhar! tâlhari!) – care răsunau prin jur, lămuriră lucrurile.

Mukondoku, căpetenia unui populat district situat la două zile de marş spre nord-est, loc unde trăisem unele momente neliniştite când ne îndreptam spre vest, mărşăluia cu gândul de a-l ataca pe tânărul Mtemi. Kiwyeh şi soldaţii acestuia erau chemaţi la luptă. Oamenii se repezeau în satele lor şi în scurt timp i-am văzut aliniaţi şi înveşmântaţi în ţinuta de luptă completă. Peste frunţile lor unduiau pene de struţ şi de vultur, sau coame de zebră le înconjurau capetele; de genunchii şi-gleznele lor atârnau zurgălăi, mantii croite din materialul *joho* fluturau în spate, fixate de la gât în jos; lăncii, sagaie, bâte făcute din ştiuleţi şi arcuri erau rotite deasupra capetelor lor sau ţinute în mâna dreaptă, ca şi cum ar fi fost gata de a fi azvârlite. De ambele flancuri ale unei trupe numeroase ieşind pe poarta principalului să-l apropiindu-se într-un pas alergător – legănat, uniform, cu zurgălăii de la-genunchi şi glezne clincănind într-un admirabil unison, erau un roi de oameni gata de hărţuială, compus din cei mai entuziaşti ostaşi, care, în timp ce treceau în viteză spre luptă, se exersau la un război pantomimic. Coloană după coloană, companii şi grupuri din fiecare sat se zoreau pe lângă tabăra noastră, până când aproape o mie de soldaţi se duseseră la război. Scena aceea îmi dădu, mai bine decât oricare alt episod, o imagine clară a slăbiciunii vădite chiar de cele mai însemnate caravane care călătoreau între Zanzibar şi Unyanyembe.

Seara războinicii se întoarseră din codru; alarma se dovedise a fi neîntemeiată. Mai întâi, se răspândise pretutindeni vestea că năvălitorii erau. wahebii sau wadirigii, cum este numit în batjocură acest trib, din pricina înclinărilor spre tâlhărie manifestate. Wahebii făceau adesea o incursiune de pradă asupra cirezilor grase din Ugogo. Călătoresc din ţinutul lor spre sud-est şi înaintează de-a curmezişul junglei, iar când sunt pe cale să se apropie de cirezi, se apleacă, se pitesc şi îşi acoperă trupurile cu pavăzele făcute din piele de taur. După ce au

ajuns între cirezi şi păstorii lor, se ridică brusc şi încep să mâne cu strigăte mari vitele şi, după ce le-au pornit în junglă, unde sunt luate în primire de oameni postaţi dinainte acolo anume, se întorc şi îşi înfig pavăzele în faţa lor, ca să se lupte cu păstorii stârniţi.

În ziua de 30, am ajuns la Khonze, aşezare remarcabilă prin impunătoarele globuri de frunziş înălţate cu mult deasupra liniei câmpiei de către giganticii ei sicomori şi baobabi. Căpetenia din Khonze se făleşte cu patru tembe-uri, din care ar putea recruta cu totul, cincizeci de oameni înarmaţi; totuşi acest ins, instigat de nişte wanyamwezi rezidenţi în ţinut, se pregăti să reziste înaintării noastre, fiindcă i-am trimis ca *honga* doar trei dori – doisprezece yarzi de pânză.

Făcusem popas, aşteptând să se întoarcă o mina de călători wagogi prietenoşi – care ni se alăturaseră şi cărora li se ceruse să îl ajute pe Bombay în desfăşurarea negocierilor duse cu privire la tribut, când wagogii se înapoiară cu sufletul la gură şi îmi strigară din goană:

— De ce poposiţi aici? Vreţi să muriţi? Păgânii aceştia nu vor să primească tributul, dar se laudă că vor înghiţi toată pânza.

Wanyamwezii renegaţi, care se căsătoriseră în familii wagoge, erau totdeauna o pacoste pentru noi în regiunea aceea. În clipa când se ivi şeful de trib din Khonze, le-am ordonat oamenilor mei să-şi încarce puştile şi mi-am încărcat-o şi eu pe a mea în mod ostentativ, în prezenţa lui, iar pe urmă am păşit spre el şi l-am întrebat dacă venise cumva să ia pânzeturile cu forţa, sau avea să accepte liniştit ce eram eu dispus să-i dau. Când wanyamwedul care provocase toată această demonstraţie de ostilitate deschise gura să vorbească, l-am apucat de gât şi l-am ameninţat că o să-i turtesc şi mai rău nasul, dacă mai încearcă să scoată o vorbă de faţă cu mine şi că îl împuşc, dacă vom fi forţaţi să luptăm. Nemernicul fu apoi împins în spatele coloanei inamice. Şeful tribului, amuzat grozav de acest procedeu, râse cu hohote de ruşinarea parazitului, şi, în acest timp, stabilisem între noi care era tributul cuvenit,

spre satisfacţia reciprocă, iar când ne-am despărţit eram prieteni nevoie mare. Expediţia sosi la Lanza în seara aceea.

În ziua de 31, am ajuns la Kanyenyi, la reşedinţa marelui Mtemi – Magomba, al cărui fiu şi moştenitor este Mtunda M'gondeh. Când am trecut pe lângă tembe-ul marelui sultan, *insagira* sau sfetnicul-şef, un om cărunt, cu înfăţişare simpatică, era la lucru, făcând un zăplaz de spini în jurul unui petec de ogor pe care dădea în colţ griul. Întâmpină caravana noastră cu un răsunător „*Yambo*" şi, punându-se în capul coloanei, ne conduse până la locul taberei. Când îmi fu prezentat, avu o purtare foarte cordială. I se oferi un *kizi* – scăunel – şi începu să discute foarte afabil. Îşi amintea foarte bine de predecesorii mei: Burton, Speke şi Grant, declară că eu sunt mult mai tânăr decât ei toţi şi, aducându-şi aminte că unul dintre acei oameni albi obişnuia să bea lapte de măgăriţă (poate Burton), se oferi să-mi procure şi mie. Felul în care bea părea să-i procure o foarte mare satisfacţie.

Fiul lui, Unamapokera, era un bărbat înalt, de vreo treizeci de ani, şi îmi arătă o mare prietenie, promiţându-mi că tributul va fi foarte rezonabil şi că va trimite un om cu noi ca să-mi arate drumul până la Myumi, un sat de la frontiera ţinutului Kanyenyi, permiţându-mi astfel să-l evit pe hrăpăreţul Kisewah, care avea năravul de a stoarce tributuri însemnate de la caravane.

Cu ajutorul lui UnaYnapokera şi al tatălui său, am izbutit să fim puşi la un bir foarte moderat, fiindcă am plătit doar zece dori, în vreme ce Burton fusese constrâns să plătească şaizeci de dori, sau două sute patruzeci de yarzi de pânzeturi.

La 1 aprilie, trezindu-ne cu noaptea-n cap, am ajuns la Myumi după patru ore de marş; apoi, ne-am afundat în juglă şi, pe la orele 2 p.m., am ajuns la un larg *ziva*, sau heleşteu, situat în mijlocul unei jungle; iar în ziua următoare la orele 10 a.m., mărşăluiam prin mijlocul câmpurilor cultivate din Mapanga. Tocmai treceam de satul lui Mapanga, îndreptându-ne spre un loc de odihnă,

dincolo de sat, unde să ne putem lua micul dejun şi să stabilim *honga*, când un flăcăiandru se repezi să ne întâmpine şi să ne întrebe unde ne ducem. După ce i se răspunse că ne ducem spre un loc de tabără, se grăbi să o ia înainte şi îndată l-am auzit cum discută cu câţiva oameni care se zăreau pe un câmp, în dreapta noastră.

Între timp, găsisem un loc umbros confortabil şi făcusem un popas; oamenii se lungiseră pe pământ, sau stăteau în picioare, fiecare lângă povara lui; Bombay se pregătea să desfacă un balot, când am auzit o mare buluceală şi o năvală de oameni, strigăte puternice, şi imediat, după aceea, din jungla învecinată ţâşni un pâlc de vreo patruzeci-cincizeci de oameni înarmaţi, care-şi ţineau lănciile deasupra capului, sau erau pe cale de a-şi trage arcurile de la cingătoare, având în fruntea lor unşef, scoţând cu toţii nişte mârâieli mânioase cum numai sălbaticii sunt în stare; acestea sunau ca un prelung şi apăsat „Hhaat-uh-Hhaat – uh-uhh”, ceea ce fără doar şi poate, însemna: „Veţi poposi, nu-i aşa? Nu, nu veţi face una ca asta!”, pe un ton în acelaşi timp foarte decis, sfidător şi ameninţător.

Bănuisem că glasurile auzite nu prevesteau nimic bun pentru noi, şi, în consecinţă, îmi pregătisem armele şi cartuşele. Într-adevăr, frumoasă şansă de aventură ni se oferea acum! O singură lande zvârlita în noi, sau un singur foc tras în gloata aceea ameninţătoare de sălbatici, şi cetele care stăteau faţă-n faţă ar fi fost târâte într-un conflict fatal! N-ar fi existat nicio ordine de bătaie, nicio pompă războinică nu s-ar fi respectat, ci s-ar fi dezlănţuit o încleştare ucigaşă, o răpăială rapidă de puşti încărcate pe ţeavă şi salve trase de muschete cu cremene, învălmăşite cu zborul lăncilor şi zbârnâitul săgeţilor; fuga subită iscată în mod laş, fiind urmăriţi de sălbaticii urlători, şi cine ştie cum s-ar fi terminat toate acestea? Patruzeci de lăncii împotriva a patruzeci de arme de foc – dar citi puşcaşi nu ar fi şters puţina? Poate că toţi ar fi tulit-o şi aş fi fost lăsat doar cu băieţaşii servanţi, ca să-mi fie retezată cu dichis artera jugulară, sau să fiu decapitat, capul meu fiind lăsat

pentru a împodobi o prăjină înaltă, în centrul unui sat-al kigogilor, ca sărmanul *Monsier Maizan la Dege la Mhora*, în ţinutul Uzaramo. Fericit sfârşit pentru o Expediţie! Şi jurnalul de călătorie, al doctorului pierdut pentru totdeauna – rodul a şase ani de trudă!

Dar în ţara asta nu se cuvine să lupţi decât când, silit de împrejurări, nu mai ai altă soluţie. Niciun fel de Mungo Park beligerant nu poate avea succes în Ugogo, decât dacă îşi ia cu el un efectiv suficient de puternic. Cu cinci sute de europeni, ai putea să străbaţi Africa de la nord la sud, cu ajutorul tactului şi datorită efectului moral inspirat de o asemenea trupă. Ar fi nevoie de foarte puţine ciocniri armate.

Fără a mă ridica de pe balotul pe care stăteam i-am cerut kirangoziului să pretindă o explicaţie a furiosului lor tămbălău şi a aspectului ameninţător – să afle dacă veniseră ca să ne prade.

— Nu, spuse şeful tribului, nu vrem să oprim trecerea pe drum, nici să vă prădăm; dar vrem tributul.

— Dar nu vedeţi că am făcut popas şi balotul este desfăcut, ca să-ţi trimitem cele cuvenite? Am venit până aici de la mare depărtare, pentru ca, după ce ne vom înţelege asupra tributului, să ne putem vedea de drum, căci ziua abia a început.

Căpetenia izbucni într-un râs zgomotos, la care i-am ţinut şi eu isonul. Era evident că se simţea ruşinat de purtarea lui, fiindcă înfăţişă, de bunăvoie, explicaţia că, în timp ce el şi oamenii lui tăiau lemne ca să facă un zăplaz nou pentru satul lor, un ficăiandru venise după el şi-i spuse că o caravană de wangwani era pe cale de a trece prin ţinut fără a se opri ca să dea socoteală cine sunt. În curând, eram prieteni foarte buni. Căpetenia mă rugă să-i „fac”, ploaie deoarece recoltele lui sufereau – de luni de zile nu mai văzuse un strop de ploaie. I-am spus că, deşi oamenii albi erau foarte iscusiţi şi grozavi, cu mult superiori arabilor, totuşi, nu aveam puterea de a aduce ploaie. Deşi s-a arătat foarte dezamăgit, nu mi-a pus la îndoială declaraţia şi, după ce şi-a primit *honga*, foarte

moderată, ne-a permis să ne urmăm călătoria şi chiar ne-a însoţit o bucată de drum, ca să ne arate pe unde s-o luăm.

La orele 3 p.m., am intrat într-un hăţiş de spini şi pe la 5 p.m., ajunsesem în Muhalata, un district cârmuit de căpetenia Nyamzaga. Un mgogo cu care m-am împrietenit, se dovedi a fi un om de mare nădejde. Se trăgea din ţinutul Mulowa, situat spre sud-sud-est şi la sud de Kulabi; şi s-a zbătut ca să-mi susţină interesele, stabilind împreună cu Bombay ce tribut trebuia să plătesc. Când, în ziua următoare, am trecut prin Kulahi, porniţi în direcţia Mvumi şi wagogii se pregăteau să se oprească pentru *honga*, şi-a luat asupra lui sarcina de a ne scuti de orice dijmuire ulterioară, afirmând că eram din Ugogo, sau Kanyenyi. Căpetenia se mulţumi să clatine din cap şi ne-am văzut de drum. Se pare că wagogii nu exercită un şantaj asupra caravanelor care au de gând doar să facă negoţ în ţinutul lor, sau nu au intenţia de a trece dincolo de fruntariile lor.

Părăsind Kulabi, am străbătut o câmpie golaşă, roşie argiloasă, peste al cărei întins vântul pornit de pe înălţimile din Usagara, care acum se înălţau ca un vălmăşag negru-albăstrui de munţi, în faţa noastră, urla în chipul cel mai înspăimântător. Cu o forţă ascuţită pătrunzătoare, incisivă, aprigele trâmbe păreau că ne pătrund până-n măduva oaselor, de parcă am fi fost alcătuiţi doar dintr-un val străveziu. Răzbunându-ne cu bărbăţie în această dezlănţuită *peppo* – vitejie – am trecut prin domeniul lui Mukamwa şi, traversând albia lată şi nisipoasă a unui râu, am intrat pe teritoriul lui Mvumi, ultima căpetenie care încasa tribut din ţinutul Ugogo.

La 4 aprilie, după ce l-am trimis pe Bombay şi pe prietenosul meu mgogo, cu opt dori – sau treizeci şi doi de yarzi de pânzeturi – ca tribut de rămas bun plătit sultanului, am tăiat-o de-a dreptul prin junglă, şi în cinci ceasuri eram la hotarele pustiului „Marenga Mkali” – „apă amară, sau stătută”.

Din tabăra noastră am expediat trei oameni la Zanzibar, cu scrisori pentru consulul american şi cu depeşe

pentru *Herald*, adresând consulului rugămintea de a-i trimite îndărăt pe oamenii cu o lădiţă sau două conţinând trufandalele pe care sunt capabili să le aprecieze nişte oameni înfometaţi, istoviţi şi mucegăiţi de ploi, ca noi. Cei trei emisari fură însărcinaţi să nu poposească pentru nimic în lume – cu ploi sau fără ploi – chiar dacă întâlneau râuri ieşite din matcă sau inundaţii – pentru că, dacă nu se zoreau, aveam să-i ajungem din urmă, înainte ca ei să sosească pe coastă. Cu un înflăcărat salut: „*În shallah, bana*”, se depărtară.

În ziua de 5, înălţând din piepturile noastre un zgomotos, viguros şi inimos: „Urra!”, ne-am afundat în adâncurile pustietăţii care, cu tăcerea şi solitudinea ei eternă, era cu mult preferabilă discordiei şi zarvei ce domneau în satele din Wagogo. Nouă ore în şir ne-am ţinut neabătut de drumul nostru, punând pe fugă cu ţipetele noastre zgomotoase pe aprigii rinoceri, sfioasele *qnagga* şi cetele de antilope care înţesează junglele acestei vaste saline. În ziua de 7, sub ropote de ploaie, intram cu toţii în Mpwapwa, unde murise adjunctul meu, Farquhar.

Reuşisem perfonhanţa de a face un marş extraordinar de 338 mile terestre engleze, de la 14 martie până la 7 aprilie – adică în douăzeci şi patru de zile, inclusiv popasurile, ceea ce dădea o medie de peste patrusprezece mile pe zi.

Leukole, căpetenia din Mpwapwa, la care îl lăsasem pe Farquhar, îmi făcu următoarea relatare a morţii oaspetelui său:

„După ce l-ai lăsat aici, omul alb părea că se întremează, până în a cincea zi când, încercând să se ridice şi să iasă afară din cort, a căzut pe spate; din clipa aceea, i-a fost tot mai rău, şi, în aceeaşi după amiază, a murit, tocmai ca un om care doarme. Avea picioarele şi pântecul nemaipomenit de umflate, şi cred că ceva s-a rupt într-însul când a căzut, fiindcă a ţipat ca un om care a fost tare vătămat, şi slu/jitorul lui a spus: Stăpânul zice că trage să moară.

Am pus să fie dus sub un copac mare şi, după ce l-am

acoperit cu frunze, acolo l-am lăsat. Slujitorul lui a pus stăpânire pe lucrurile sale, carabina, straiele şi pătura, şi s-a mutat în tembe-ul unui mnyamwezi în apropiere de Kisokweh, unde a locuit trei luni de zile, după care a şi murit acolo.

Înainte de a muri, a vândut carabina stăpânului său unui arab care se ducea în Unyanyembe, luând pe urmă zece dori (patruzeci de yarzi de pânzeturi).

Asta este tot ce ştiu despre împrejurările morţii sale".

Pe urmă mi-a arătat groapa în care fusese aruncat leşul lui Farquhar, dar nu am putut găsi niciun vestigiu al osemintelor lui, deşi am cercetat pe-ndelete tot terenul înconjurător, ca să le putem da un mormânt cuviincios.

Înainte de a părăsi ţinutul Unyanyembe, cincizeci de oameni munciră două zile, cărând bolovani şi ţăndări de stâncă cu care am clădit un morman solid şi rezistent în jurul mormântului lui Shaw – având opt picioare lungime şi cinci lăţime. Doctorul Livingstone a spus că acest rudimentar monument va dura sute de ani, marcând locul unde este înmormântat primul alb care a murit în Unyanyembe. Dar, deşi nu am putut descoperi nicio urmă din rămăşiţele pământeşti ale nefericitului Farquhar, am adunat o mare cantitate de bolovapi şi stânci şi am izbutit să înălţăm o moviliţă, în apropierea malurilor râului, pentru a comemora locul unde fusese depus cadavrul lui.

Abia după ce am intrat în valea râului Mukondokwa am avut de suportat primele privaţii şi greutăţi aduse de *masika*. Acolo, torentele tunau şi vuiau; râul devenise un năvalnic şuvoi cafeniu, care mătura totul la vale, cu o războire aproape irezistibilă. Malurile erau acoperite de revărsare şi se vedeau largi *nullah* pline de apă, iar câmpiile erau inundate, şi totuşi ploaia cădea necontenit, în rafale care ne avertizau la ce ne putem aştepta în timpul trecerii prin regiunea aceea, mergând în direcţia zonei maritime. Ne-am zorit şi mai mult paşii, ca nişte oameni pentru care fiecare moment era preţios – am trecut peste acel cumplit noian de ape prin vaduri, cu ajutorul unor frânghii legate de copaci şi întinse de la un mal la altul, şi

am sosit la Kadetamare în ziua de 11, arătând ca o ceată de fiinţe nespus de nenorocite şi cu totul copleşite de jale şi necazuri; ne-am statornicit tabăra pe o colină din faţa muntelui Kibwe – care se înălţa în dreapta râului – unul din cele mai impunătoare piscuri ale întregului şir.

La 12 aprilie, după şase ore de marş – unul din cele mai istovitoare pe care le-am îndurat vreodată – am ajuns la gura trecătoarei Mukondokwa, prin care râul debuşează în câmpia Makata. Am ştiut că aveam de înfruntat un anotimp neobişnuit de păcătos, pentru starea ţinutului, căci deşi cu un an în urmă fusese destul de proastă, nu era nimic, comparată cu cea peste care dădeam acum. Drumul nostru ducea pe marginea noianului spumegând al apelor mânioase, afundându-se adesea în şanţuri adânci, unde ne trezeam câteodată înotând în apă până la brâu, ba uneori chiar până la piept. O necesitate urgentă ne mână tot înainte, ca nu cumva să fim constrânşi a nestatornici tabăra într-unul din satele acelea, până la sfârşitul ploilor cu caracter de muson; aşa că mărşăluiam necontenit, peste gropi mocirloase, intrând până la genunchi în nămol, aplecându-ne sub tufele de hăţişuri care picurau umezeală în stropi mari, pe urmă, călcând prin băltoace care ne veneau până la subsuori. Fiecare braţ de râu, fiecare canal, păreau umplute până la revărsare, totuşi ploua mai departe torenţial, palele de ploaie biciuind faţa apei până ce o prefăceau într-o spumă gălbuie, udându-ne până la piele, încât aproape ni se tăia răsuflarea.

O jumătate de zi irosită, războindu-ne cu asemenea dificultăţi, ne-a adus iarăşi, după trecerea râului, în satul de rău augur Mvumi.

Am petrecut noaptea luptând cu roiuri de ţânţari negri şi hulpavi, străduindu-ne eroic să ne dobândim odihna în somn, încercare care ne-a reuşit doar parţial, din pricina sleirii totale a corpurilor noastre.

În ziua de 13, am pornit-o pe poarta satului Mvumi. Plouase toată noaptea, iar dimineaţa nu ne-a adus niciun răgaz. Am străbătut milă după milă de teren, mergând peste câmpii acoperite de inundaţie, până ce am ajuns, din

nou, la un braţ lateral, unde cursul râului era îngust şi prea adânc pentru a-l trece prin vad în mijloc. Ne-am apucat să retezăm un copac, potrivind în aşa fel căderea lui, încât să alcătuiască o punte exact peste râu. Peste acest trunchi căzut au păşit oamenii caravanei, împingând cu băgare de seamă înaintea lor baloturile şi lăzile transportate; dar un tânăr, Rojah – din pricina excesului de zel, sau din cauza unei curate sminteli – a luat pe cap lada doctorului, care conţinea scrisorile lui şi *Jurnalul* unde îşi însemnase descoperirile făcute şi a intrat în râu. Eu ajunsesem primul pe malul opus, în scopul de a supraveghea trecerea, când l-am zărit pe acest om mergând în mijlocul râului, ducând pe cap lada cea mai preţioasă din toate. Deodată, omul căzu într-o groapă adâncă, şi aproape că pieri din vedere, cu ladă cu tot, în timp ce eu mă perpeleam pe jăratic, la gândul sorţii care ameninţa depeşele. Din fericire, îşi reveni singur şi se îndreptă, pe când eu îi ţipam, ţintindu-i capul, cu un revolver încărcat.

— Ia seama, dacă îţi scapă lada aceea, te împuşc pe loc!

Toţi oamenii se opriră din lucru, urmărindu-şi cu privirea camaradul primejduit de glonţ şi de şuvoi. Cât despre omul în cauză, părea că priveşte pistolul stăpânit de cea mai mare spaimă, şi după câteva eforturi disperate, izbuti să aducă lada pe mal în siguranţă. Deoarece obiectele din interiorul ei nu erau vătămate, Rojah scăpă de pedeapsă, primind avertismentul de a nu se mai atinge de lada cu pricina sub niciun cuvânt; ea a fost trecută în grija unui pagaz desăvârşit şi înzestrat cu călcătură sigură, Manganga.

De la acest curs de apă, în vreun ceas de mers am ajuns la braţul principal al râului, dar o singură privire aruncată asupra apelor sale dezlănţuite ne-a fost de ajuns. Am muncit din greu ca să înjghebăm o plută, dar după ce au fost doborâţi patru copaci şi buşteni încă verzi şi au fost legaţi cap la cap şi împinşi în curentul care se învârtejea, i-am văzut scufundându-se de parcă ar fi fost de plumib.

Atunci am înnodat laolaltă toate funiile zdravene de care dispuneam şi am făcut un soi de otgon lung de 180 de picioare. Cu un capăt ăl otgonului înfăşurat în jurul mijlocului său, Chowpereh a fost trimis să-l prindă de un copac de pe celălalt mal. Fu târât mult în josul apei de curentul năvalnic, dar cum era un înotător excelent, încercarea aceea reuşi. Baloturile fură legate în jurul mijlocului şi lăsate în apă, fură târâte de-a curmezişul râului până pe malul opus, la fel cu cortul şi obiectele care putea suporta acel mijloc de transport fără a fi prea vătămate de apă. O parte dintre oameni, printre care m-am aflat şi eu, au fost traşi, în acelaşi timp, prin apă, fiecare dintre flăcăi fiind dat în grija celor mai buni înotători; când însă a venit rândul lăzilor cu scrisori şi cu lucruri preţioase, nu am fost în stare să sugerăm niciun mijloc de a le transporta pe malul opus. În consecinţă, ne-am împărţit oamenii în două tabere, fiecare rânduită pe unul din malurile râului. Cei de pe malul pe care abia îl părăsisem eu au ocupat un furnicar de o înălţime nemaipomenită, în vreme ce grupul meu a fost silit să se mulţumească cu un smârc plat şi nămolos. Am improvizat un dig de pământ având înălţimea de treizeci de picioare, în centrul căruia a fost montat cortul meu şi în jurul lui s-au înălţat mici pavilioane.

Ne aflam într-o situaţie extraordinară şi cu totul nouă. La douăzeci de picioare distanţă de tabăra noastră se afla un râu al cărui nivel creştea mereu, cu maluri plate şi joase; deasupra noastră se boltea un cer mohorât plângător; din trei părţi ne înconjura un codru imens, peste ale cărui ramuri auzeam plescăitul necontenit al ploii; sub picioarele noastre se întindea un mare abis de noroi, negru şi respingător; adăugaţi la toate acestea gândul obsedant că râul s-ar putea revărsa, măturându-ne din calea lui şi hărăzindu-ne unei pieiri totale.

În cursul dimineţii, râul tot mai creştea şi, deasupra capetelor noastre, părea că atârna un inevitabil sfârşit fatal. Mai aveam încă vreme să acţignăm – să trecem dincolo oamenii, cu cele mai preţioase efecte ale

Expediţiei, cum consideram a fi *Jurnalul* şi scrisorile lui Livingstone, şi hârtiile mele personale, care aveau o valoare mult mai mare decât oricare alte bunuri. În vreme ce mă uitam la cumplitul râu, mi-a trecut prin cap ideea că aş putea eventual să organizez transportarea lăzilor, una câte una, tăind două prăjini mlădioase şi legând în cruce cu ele nişte beţe, înjghebând astfel un soi de rjabă pe care s-ar putea rezema o ladă, fiind legată de ea. Doi oameni, înotând simultan şi ţinându-se de funie, mă şfândeam eu – cu capetele prăjinilor sprijinite de umerii or – ar fi capabili să transporte cu uşurinţă o ladă cu greutate de peste 70 de livre. În scurtă vreme, fu gata una din aceste roabe şi fură pregătite şase cupluri selecţionate dintre cei mai rezistenţi înotători, stimulaţi fiecare cu câte un înviorător pahar de grog tare, făgăduindv – li se totodată un cupon de pânză de cap dacă izbuteau să ducă totul pe mal nevătămat de apă. Când am văzut cu că; a uşurinţă se deplasau prin unde, cu roaba pe umeri, m-am minunat cum de nu concepusem mai curând planul acela. Peste un ceas de la trecerea primul cuplu, întreaga expediţie se afla în siguranţă pe malul răsăritean al râului, şi ridicând de-ndată tabăra, am mărşăluit către nord prin codrul mlăştinos, care, în unele locuri, era acoperit de peste un metru de apă. Şapte ore de bălăceală neîntreruptă ne-au adus până la Rehenneko, după ce am avut câteva incidente ciudate. Acum ne aflam abia în pragul câmpie i inundate a Makatei, care – chiar păstrând numai amintirea ploilor de anul trecut – era prea oribilă pentru a te gândi măcar să nu o mai înfrunţi, cu sânge rece.

Am stat în tabără zece zile, pe o colină din apropierea satului Rehenneko – adică până în 25 – când, după ce ploaia încetase cu desăvârşire, ne-am decis să facem o încercare de a trece peste Makata. Baloturile de pânzeturi fuseseră împărţite în dar oamenilor, pentru munca depusă de ei, cu excepţia unei mici cantităţi pe care am reţinut-o pentru a căpăta, în schimbul ei, alimentele necesare popotei mele.

S-ar fi cuvenit însă să mai aşteptăm încă o lună,

fiindcă nivelul inundaţiei nu scăzuse nici cu patru degete. Oricum, de vreme ce odată ne zbătusem, luptând să trecem, cu apa până la gât, era zadarnic să facem cale întoarsă. Căci în două marşuri, de câte opt ore fiecare, ne-am scufundat în nămol, mâl şi smârcuri adânci, apă până la gât şi mici haosuri noroioase, am traversat înot *nullah-uri*, am trecut viroage prin vad şi aproape de asfinţitul celei de a doua zile am sosit pe malurile râului Makata. Oamenir mei, desigur, că nu vor uita noaptea acea; niciunul nu a fost în stare să închidă un ochi, cu mult după miezul nopţii, din cauza norilor de ţânţari care ameninţau să ne înghită cu totul, iar când cornul a sunat pentru a porni în încă o zi de marş, printre ei niciunul nu şi-a manifestat dezacordul.

Erau ceasurile 5 a.m., când am început trecerea râului Makata, dar pe mai bine de şase mile se întindea un mic lac lung ale cărui ape se scurgeau lin către Wami. Acolo era lacul confluenţei apelor: patru râuri se contopeau într-unul singur, acolo. Băştinaşii din Kigongo ne-au avertizat să nu riscăm asemenea aventură, deoarece apa avea să ne treacă peste cap; dar n-am avut decât o aluzie de făcut oamenilor, şi ne-am şi aşternut la drum. Până şi apa – eram pe cale de a deveni fiinţe absolut amfibii – era mai bună decât oribilele gunoaie scârboase şi mormanele de vegetaţie în putrefacţie tălăzuite de râul ce izbea cu ele *borna* satului.

Curând, ne cufundam până la subsuori, pe urmă nivelul apei scăzu, ajungându-ne doar până la genunchi, după aceea, am păşit în apă până la gât şi am trecut prin vad călcând pe vârfuri, ţinându-i pe copii deasupra apei; şi am trecut prin aceleaşi experienţe ca şi cele pătimite cu o zi înainte, până ce am poposit pe marginea Makatei Mici, care alerga cu viteza de opt noduri pe oră; avea însă o lăţiine de numai cincizeci de yarzi, şi dincolo de el se ridicau un mal înalt şi parcuri naturale uscate, care se întindeau până hăt, spre Simbo. Nu aveam altă alternativă decât să-l trecem înot; dar a fost o operaţie lentă, atât de repede şi puternic era curentul. Activitate intensă şi zel,

recompense serioase, daruri băneşti, susţinute de simţământul viu că ne apropiem de casă, au săvârşit minuni, şi în două ceasuri, trecusem dincolo de Makata.

Voioşi şi plini de speranţă, ne zoream din răsputeri de-a lungul potecii uscate, netede, care se întindea acum în faţa noastră, vădind ardoarea unor eroi, îmbinată cu degajarea şi forţa unor veterani. În ziua aceea, am comasat trei etape obişnuite într-un singur marş neîntrerupt, şi, cu mult înainte de căderea nopţii, soseam la Simbo.

În ziua de 29, am trecut peste râul Ungerengeri când ne apropiam de Simbamwuenni – „Cetatea Leului”, din Useguhha – Doamne, ce schimbare! Râul revărsat măturase întregul zid frontal al acestui oraş înzestrat cu puternice fortificaţii şi vreo cincizeci de case fuseseră distruse de torent. Satele warugurilor, situate pe costişele munţilor din Uruguru – lanţul Mkambaku – fuseseră lovite de calamităţi similare. Dacă numai un sfert din zvonurile auzite erau adevărate, trebuie să fi pierit în prăpădul acela pe puţin o sută de oameni.

Sultanul fugise, şi întăritura de la Kisabengo nu mai exista! Un canal adânc, care pusese să fie săpat când era în viaţă, ca să aducă un braţ al râului Ungerengeri în apropierea oraşului său – fala şi gloria sa – se dovedise a fi pierzania cetăţii Simbamwenni. După distrugerea aşezării, râul îşi formase o albie nouă, la vreo 300 de yarzi de oraş. Dar ceea ce ne-a uluit cel mai mult au fost mormanele de sfărâmături, care păreau a se fi îngrămădit pretutindeni, şi marele număr de copaci culcaţi la pământ; păreau să zacă toţi în aceeaşi direcţie, de parcă un vânt turbat s-ar fi ştimit dinspre sud-vest. Înfăţişarea văii Ungerengeri era complet schimbată dintr-un Paradis se prefăcuse într-o pustietate unde mugeau valurile.

Ne-am continuat marşul până ce am ajuns la Ulagalla şi era evident, pe măsură ce înaintam, că o furtună neobişnuită trecuse peste întregul ţinut, fiindcă în unele locuri copacii zăceau în snopi.

Un marş nespus de obositor şi de lung ne-a dus până la Mussoudi, pe malul drept al lui Ungerengeri; dar nu

mult înainte de a atinge acest punct ne dădusem seama că se produsese o înspăimântătoare distrugere de vieţi omeneşti şi de bunuri. Proporţiile şi natura calamităţii pot fi imaginate când declar că, conform relatării făcute de Mussoudi, aproape o SUTĂ DE SATE fuseseră măturate de ape.

Mussoudi, *Divanul*[29], zice că locuitorii se duseseră să se odihnească şi ei, ca de obicei – la fel cum făcuseră dintotdeauna, de când se statorniciseră în valea aceea, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă – când, în puterea nopţii auziseră un huiet, mai multe tunete bubuind deodată; aceasta îi deşteptase în faţa realităţii că moartea era la lucru, sub înfăţişarea unei enorme trâmbe de apă care, ca un zid, se abătuse brusc, smulgând din rădăcini cei mai înalţi copaci, cărând în valuri şiruri de sate dintr-o berbecire, ducându-le spre deplina nimicire. La şase zile, după evenimentul acela, acum că râul a revenit la înălţimea lui şi adâncimea lui normală în perioada musonului – decorul este pur şi simplu înfiorător. Ori încotro ne îndreptăm privirile, găsim un element sugerând foarte puternic pustiircă abătută peste aceste meleaguri, ogoare cultivate cu grâu sunt acoperite de un strat de câţiva metri de nisip şi sfărâmături; albia nisipoasă pe care râul a părăsit-o are o lăţime de circa o milă; şi nu mai sunt în picioare decât trei sate, din toate cele remarcate când eram *en route* spre Unyanyembe. Când l-am întrebat pe Mussoudi unde se refugiază oamenii, mi-a replicat:

— Dumnezeu i-a luat la el pe cei mai mulţi, dar o parte s-au dus la Udoe.

Într-adevăr, lovitura cea mai sigură primită vreodată de tribul wakamezilor a fost dată de mina Domnului şi, pentru a folosi chiar cuvintele Divanului: „Puterea domnului este minunată, şi cine i se poate împotrivi Lui?”

Recurg din nou la *Jurnalul* meu, şi extrag următoarele pasaje:

30 aprilie: Trecând râul Msuwa, am călătorit în mare

29 Consilier al unui mic sultan sau şef de trib, mai ales pe planul chestiunilor cu caracter juridic (n.t.).

zor prin junglă care ne-a dat atâta de furcă în drumul nostru spre Unyanyembe. Ce duhori înspăimântătoare şi ce scârboşenii de nedescris produce jungla aceasta! Este atât de des hăţişul, încât niciun tigru nu s-ar putea târî prin el; atât de nepătrunsă vegetaţia, încât niciun elefant nu şi-ar putea croi cu forţa o pârtie! Dacă s-ar colecta într-o sticlă miasmele concentrate pe care le inhalăm pe-aici, cine ştie ce otravă ucigătoare, cu acţiune instantanee, ar rezulta – şi poate că proprietăţile ei ar fi de nedescoperit!

Cred că ar acţiona mai rapid decât cloroformul şi ar fi la fel de fatală ca şi acidul Prusie.

Aici sunt îngrămădite grozăvii peste grozăvii. Deasupra capetelor noastre se încolăcesc şerpi boa, şerpi şi scorpioni se strecoară sub picioarele noastre. Crabi de uscat, terapini şi iguane se mişcă în vecinătatea noastră. Aerul pe care-l. respirăm este îmbibat de malarie; poteca este infestată de furnicile numite „apă clocotită”, care ne muşcă de picioare până ce ţopăim şi ne foim ca nişte smintiţi. Totuşi, într-un fel, avem destul noroc pentru a scăpa de nimicire, şi mulţi alţi călători ar putea scăpa şi ei cu viaţă de pe aceste meleaguri. Cu toate acestea, aici căzi cu adevărat peste cele zece plăgi ale Egiptului, prin care călătorul ajuns în aceste regiuni trebuie să treacă şi este silit să le sfideze:

1. Plaga şerpilor
2. Furnici roşii, sau „apă clocotită”.
3. Scorpioni
4. Spini şi cactuşilăncii
5. Numeroase impedimente
6. Noroi negru, până la genunchi
7. Sufocare, din pricina vegetaţiei stufoase din junglă
8. Putoare
9. Spini în mijlocul potecii
10. Miasme

1 Mai, *Kinyaru-Hera*: Ne-a parvenit vestea unei mari furtuni care ar bântui prin Zanzibar, distrugând toate casele şi corăbiile, până la una – cel puţin aşa se istoriseşte; şi, se zice, că acelaşi prăpăd s-ar fi abătut şi

peste Bagamoyo şi Uhinde. Dar acum m-am deprins destul de bine cu tendinţa la exagerarea manifestată de africani. Se prea poate să se fi suferit pierderi serioase după urmele lăsate de furtună în interiorul continentului. Mai aud, de asemenea, că la Bagamoyo s-ar afla un grup de albi gata de plecare în acest ţinut, în scopul: de a mă căuta (?).

Nu-mi pot imagina cine ar fi dispus să mă caute. Cred că oamenii de pe aici trebuie să fi căpătat un fel de idee confuză despre ţelul Expediţiei mele; deşi nu-mi pot da seama cum ar fi putut să afle că eram pornit pe urmele unei persoane, deoarece n-am suflat o vorbă nimănui, până ce n-am ajuns în Unyanyembe.

2 mai, *Rosoko*: Nici n-am sosit bine în acest sat, că au picat şi cei trei oameni – expediaţi de mine de la Mvumi-Ugogo, aducând cu ei din partea generalului consul american câteva sticle cu şampanie, câteva borcane cu gem şi două cutii cu biscuiţi de Boston. Au fost extrem de binevenite, după teribilele experienţe trăite în Valea Makata. Într-una din aceste cutii, puse cu grijă de consul personal, erau patru numere din *Herald*. Unul dintre ele conţinea corespondenţa trimisa de mine din Unyanyembe, în care se strecuraseră câteva curioase greşeli de tipar, mai cu seamă la cifre şi la transcrierea numirilor africane. Presupun că de vină era scrisul meu păcătos, din cauza slăbiciunii de care sufeream. În alt număr sunt cuprinse extrase din diferite ziare, în care aflu că mulţi redactori-şefi privesc Expediţia africană ta pe un fel de gogoriţă.

Vai! pentru mine a fost o curată realitate teribilă; nimic altceva decât o muncă grea şi conştiincioasă făcută, privaţii, boală şi aproape moarte. În cursul desfăşurării sale, optsprezece oameni şi-au plătit participarea cu viaţa. Cu siguranţă că nu este o gogoriţă moartea celor doi colaboratori ai mei; ei, sărmanii, şi-au împlinit ursita în neospitalierele regiuni din interiorul continentului.

Una din scrisorile primite din Zanzibar, prin intermediul mesagerilor mei, afirmă că la Bagamoyo se află o expediţie intitulată: „Expediţia pentru căutarea şi ajutorarea lui Livingstone” Ce vor face acum conducătorii

ei? Livingstone spune că nu mai are nevoie de nimic. Este o nenorocire că nu au pornit la drum mai devreme; atunci ar fi putut să înainteze în mod justificat şi ar fi fost întâmpinaţi cu bucurie.

4 mai: Am sosit la bacul lui Kingwere, dar nu am fost capabili să atragem atenţia vâslaşului pirogii. Între tabăra noastră şi Bagamoyo avem sub ochi o câmpie inundată, lată de cel puţin patru mile. Trecerea cu bacul a membrilor expediţiei noastre peste întinsul acestei pustietăţi acvatice va cere o groază le vreme.

5 mai: Kingwere, proprietarul pirogii, a venit pe la orele 11 a.m., din satul lui până la Gongoni, străbătând câmpia acoperită de apă. După mişcările lui, sunt înclinat să cred că este urmaşul vreunui Rege-Buştean întunecat la culoare, fiindcă în toate aceste ţinuturi, nicăieri nu am văzut atributele şi particularităţile acelui personaj regal ilustrate atât de fidel ca în fiinţa lui Kingwere. A adus cu el două pirogi – nişte, coji de nucă scurte şi instabile, în care se pot îmbarca doar câte doisprezece oameni odată. S-au făcut ceasurile trei, după amiază, până când am sosit în satul Gongoni.

6 mai: După ce i-am subliniat foarte clar lui Kingwere necesitatea presantă de a acţiona rapid, promiţându-i ca supliment o monedă de cinci dolari de aur, am avut satisfacţia de a vedea cum ultimul om din caravană a ajuns la tabăra mea pe la 3, 30 p.m.

Peste un ceas eram *en route*, într-un ritm ne mai atins de caravana mea. Simţămintele fiecăruia sunt mai puternice, fiindcă în mişcările lor constaţi o însufleţire; ce zic, impetuozitate fermă, care indică prea bine ce se petrece în minţile lor. Negreşit, mintea mea este ea însăşi un reper exact pentru simţămintele lor, şi nu simt nici măcar un dram de trufie capabil să mă împiedice a da pe faţă marea bucurie care mă stăpâneşte. Mă simt mândru la gândul că am izbândit în misiunea mea; dar, sincer vorbind, nu asta mă entuziasmează atâta, cât speranţa că mâine voi sta la o masă încărcată cu bunătăţile oferite de viaţa lumească. Ce-am să mă mai desfăt cu şunci, cu

cartofi şi pâine bună! În ce jalnic hal mai este şi mintea mea, nu-i aşa? Vai, prietene, aşteaptă până ce o foamete crâncenă şi hrană grosolană care dereglează stomacul, vor face din tine un veritabil schelet, până ce te vei fi bălăcit printr-o mlaştină a râului Makata şi vei fi mărşăluit 525 mile în treizeci şi cinci de zile, pe o vreme ca aceea de care am avut parte noi – şi atunci vei considera că asemenea merinde sunt bucate potrivite pentru zei!

Suntem fericiţi că – după ce ne-am îndeplinit misiunea, după graba şi necazurile marşului, după neliniştile şi silniciile suferite din partea triburilor belicoase, după ce în ultimele zile am vagabondat prin nămol şi prin smârcuri Vrednice de Styx – ne apropiem de pacea şi odihna de la Beaulah!

Ce altă reacţie am putea avea, decât să ne exprimăm fericirea trăgând întruna la salve, până ce ni se golesc cornurile cu pulbere; decât să înălţăm urale până ce răguşim – decât să salutăm cu „Yam5 o”-uri inimoase, pornite din adâncul sufletului, pe fiecare fiinţă a Domnului proaspăt sosită de la ţărmul oceanului?

Nu s-ar putea altfel, gândesc soldaţii mei wangwani, iar eu le împărtăşesc în asemenea măsură reacţia, încât le permit să acţioneze cât de nebuneşte vor, fără să-i ţin în frâu.

La asfinţit, intrăm în oraşul Bagamoyo. „Alţi pelerini care vin în oraş”, au fost vorbele auzite în Beulah!

„Omul alb a sosit la oraş”, au fost vorbele auzite la Bagamoyo. Iar mâine vom trece peste apă, către Zanzibar, şi vom intra pe poarta de aur; de acum încolo nu vom mai gusta nimic vătămător pentru stomac!

Kirangozi suflă din corn şi trâmbiţează puternic precum Astolfo[30], în vreme ce localnicii şi arabii se înghesuie în jurul nostru, iar drapelul strălucitor, ale cărui stele au fluturat deasupra apelor marelui lac din Africa Centrală, aducând ajutorul făgăduit hărţuitului Livingstone, când se afla la strâmtoare, în Ujiji, se întorcea

30 Legendar prinţ al Britaniei, paladin din Orlando furioso de Ariosto. Sunetul cumplit şi pătrunzător al cornului său nu putea fi suportat (n.t.).

iarăşi pe mare, e drept rupt, dar nu dezonorat – zdrenţuit, dar nu înjosit.

Când ajungem în mijlocul oraşului, văd pe treptele unei încăpătoare case albe un alb purtând costum de flanel şi cască de plută aidoma cu ale mele. Mă socoteam destul de înrudit cu oamenii albi, în general, aşa că m-am dus drept la el. El făcu câţiva paşi spre mine şi ne-am strâns călduros mina – ne-am manifestat simpatia reciprocă în fel şi chip, doar că nu ne-am îmbrăţişat.

— Nu vreţi să poftiţi în casă? spuse necunoscutul.

— Mulţumesc.

— Ce doriţi să beţi – bere blondă, neagră, *brandy*? Ei, zău aşa! vă felicit sincer pentru splendidul dumneavoastră succes! spuse el, plin de elan.

Am făcut imediat cunoştinţă. Era un englez, locotenentul William Henn, R.N.*, şeful Expediţiei pentru căutarea şi ajutorarea lui Livingstone, pe cale de a fi trimisă în interiorul continentului de către Societatea Regală de Geografie, cu misiunea de a-l găsi şi salva pe Livingstone. Conducătorul anterior, când fusese iniţial organizată Expediţia, era locotenentul Llewellyn S. Dawsori, care de-ndată ce auzise de la oamenii mei că îl găsisem pe Livingstone, traversase braţul de mare, ducându-se la Zanzibar şi, după ce se consultase cu doctorul Kirk, îşi prezentase demisia. Acum nu mai avea nimic de-a face cu ea, comanda fiind transmisă, cu toate formele cuvenite, locotenentului Henn. Expediţiei i se mai alăturase şi un domn, pe nume Charles New, misionar din Mombasa, dar demisionase şi el. Aşa că acum nu mai rămăseseră la conducere decât locotenentul Henn şi domnul Oswell Livingstone, al doilea fiu al doctorului.

— E aici domnul Oswell Livingstone? am întrebat, exprimând o mirare neţărmurită.

— Da, va fi aici numaidecât.

— Ce-aveţi de gând să faceţi acum?

— Nu cred că mai merită osteneală să plecăm. Ne-aţi luat toată apa de la moară şi ne-aţi dezumflat pânzele. De vreme ce l-aţi ajutat, nu văd ce rost mai are să plec eu.

Dumneavoastră credeţi că mai e util?

— Ei, depinde. Dumneata îţi cunoşti cel mai bine ordinele primite. Dacă ai venit numai ca să-l găseşti şi să îl ajuţi, îţi pot declara cinstit că este găsit şi ajutat şi că nu mai vrea nimic altceva decât nişte cutii cu carne conservată şi alte câteva lucruri mărunte, pe care aş zice că nu le-aţi luat cu voi. Am la mine lista scrisă chiar de mâna doctorului. Dar fiul său trebuie să se ducă până la el în orice caz, şi îi pot procura lesne oamenii necesari.

— Ei bine, odată ce a primit ajutor, nu mai are rost să plec şi eu.

În momentul acela, în încăpere păşi un tânăr subţirel, cu înfăţişare de *gentleman*, cu ten deschis, cu părul blond, ochi negri şi lucitori, care îmi fu prezentat sub numele de Oswell Livingstone. Prezentarea aproape nici nu mai era necesară, fiindcă în trăsăturile sale întâlneai multe din elementele prin care se deosebea tatăl lui. Din fiinţa lui se degaja un aer de hotărâre fermă şi liniştită, şi în cuvintele de salut adresate mie se dezvăluia un caracter mai degrabă reticent; am atribuit însă această reacţie unei firi receptive, care prevestea un viitor bun.

— Tocmai îi spuneam locotenentului Henn că, indiferent dacă dânsul mai pleacă sau nu, trebuie să vă duceţi la tatăl dumneavoastră, domnule Livingstone.

— A, intenţionez să mă duc.

— Da, aşa e bine. Vă voi procura oameni, precum şi proviziile de care are nevoie părintele dumneavoastră. Oamenii mei vă vor duce până în Unyanyembe fără nicio dificultate. Cunosc bine drumul, ceea ce este un mare avantaj. Ştiu cum să negocieze cu şefii de trib negri şi nu veţi fi nevoijt să vă bateţi capul cu asemenea treburi, ci doar să mărşăluiţi. Lucrul important necesar acum este viteza. Probabil că tatăl dumneavoastră aşteaptă aceste lucruri.

— Îi voi pune pe oameni să mărşăluiască suficient de iute, dacă asta e toată problema.

— O, au pas uşor şi pot face lesne marşuri lungi.

Aşadar, treaba era stabilită. Henn luase hotărârea că

odată ce doctorul fusese. ajutat, prezenţa lui nu mai era necesară; dar, înainte de a-şi prezenta în mod formal demisia, intenţiona să se consulte cu doctorul Kirk, şi în scopul acesta urma să treacă în Zanzibar, în ziua următoare, împreună cu Expediţia *Herald*.

La orele 2 a.m., m-am retras ca să dorm şi eu într-un pat confortabil. O serie de obiecte din odaie răspândeau un pătrunzător parfum de noutate; de pildă: raniţele, rucsacurile, geamantanele, cuierele, tocurile din piele, pentru puşti etc; dar o călătorie în interiorul Africii avea să împuţineze curând stocul acela de lucruri de prisos, cu care la început se încarcă toţi novicii.

Ah! ce suspin de uşurare am scos, când m-am trântit pe pat, la gândul că: „Slavă Domnului! pentru mine s-a sfârşit cu mărşăluitul!”

CAPITOL DE DESPĂRŢIRE

În ziua de 7 mai 1872, Ia orele 5 p.m. *dhow-ul*[31] care a transportat Expediţia mea îndărăt în insula Zanzibar, a sosit în port, şi oamenii – încântaţi să se afle din nou atât de aproape de căminele lor – trăgeau salvă după salvă, steagul american a fost înălţat la catargul vasului şi am zărit curând acoperişurile caselor şi cheiurile gemând de spectatori – dintre care mulţi erau europeni – cu binoclurile aţintite asupra noastră.

Am tras încet la ţărm; dar îndată o ambarcaţiune se ivi ca să ne ducă pe uscat, am păşit pe puntea ei şi peste puţine clipe eram în faţa prietenului meu, consulul, care întâmpină cu urări ţâşnite din adâncul inimii întoarcerea mea la Zanzibar; şi curând am fost prezentat reverendului Charles New, care abia cu o zi sau două mai înainte de sosirea mea fusese un membru important al Expediţiei engleze pentru căutarea doctorului – era un om scund şi mărunţel la înfăţişare, care, deşi dădea impresia de slăbiciune, avea un fond de energie sau nervozitate aproape prea mare pentru un trup atât de firav. Mă felicită şi el din toată inima.

---

31 Ambarcaţiune arabă uşoară, avînd în vîrf un pinten în formă de coadă de rechin (n.t.).

După o cină îmbelşugată, căreia i-am acordat stima cuvenită într-un fel uluitor pentru noii mei prieteni, locotenentul Dawson veni să mă vadă şi spuse:

— Domnule Stanley, daţi-mi voie să vă felicit!

Apoi, locotenentul Dawson continuă dialogul, mărturisind cât de mult mă invidia pentru succesul repurtat, cum „îi luasem apa de la moară şi-i dezumflasem pânzele" (expresie nautică similară cu cea folosită de locotenentul Henn), cum în clipa când auzise de la oamenii mei că doctorul Livingstone fusese găsit, traversase braţul de mare, de la Bagamoyo la Zanzibar, şi după o scurtă convorbire cu doctorul Kirk, demisionase pe loc.

— Dar dumneata nu crezi, domnule Dawson, că ai fost prea pripit prezentându-ţi demisia, pe baza unei simple relatări verbale făcute de oamenii mei?

— Poate că da, admise el, dar auzisem că domnul Webb primise, din partea dumitale, o scrisoare şi cum împreună cu Livingstone, aţi descoperit că râul Rusizi se varsă în lac – că aveai la dumneata misivele şi depeşele doctorului.

— Da, dar toate aceste informaţii le-ai obţinut de la oamenii mei; nu ai văzut nimic cu ochii dumitale. Aşadar, ai demisionat înainte de a fi căpătat personal o probă a faptelor relatate.

— Ei bine, doctorul Livingstone este ajutat şi găsit, după câte îmi spune domnul Henn, nu-i aşa?

— Da, asta este destul de adevărat, fete bine aprovizionat, nu are nevoie decât de câteva mici obiecte de confort pe care am de gând să i le trimit cu o expediţie alcătuită din cincizeci de oameni liberi. Este absolut sigur că doctorul Livingstone a fost găsit şi ajutat şi am la mine toate misivele şi depeşele pe care putea dori să le trimită prietenilor săi.

— Dar nu credeţi că am procedat perfect just V

— Nu prea, deşi, poate, până la urmă s-ar fi ajuns la acelaşi rezultat. Orice cantitate de mărgele şi pânzeturi peste ceea ce are deja, ar fi o stânjenire pentru el. Totuşi, dumneata aveai ordine primite personal din partea

Societăţii Regale de Geografie. Eu încă nu le-am văzut şi nu am cădere să judec care ar fi fost calea cea mai bună de urmat pentru dumneata. Cred însă că ai făcut rău, demisionând înainte de a mă fi văzut personal pe mine pentru că atunci ai fi avut, probabil, o scuză întemeiată de a demisiona. Eu nu aş fi renunţat la Expediţia încredinţată mie până ce nu m-aş fi consultat cu cfei care m-au trimis, deşi, într-o asemenea împrejurare, probabil că ordinul ar fi sunat: „Vino acasă”.

— Dar după întorsătura luată de situaţie, nu crezi şi dumneata că am avut dreptate?

— Aproape sigur că ar fi fost inutil ca dumneata să mai pleci acum în căutarea şi pentru ajutarea lui Livingstone, fiindcă deja i s-a dat de urmă, a fost găsit şi ajutat, dar poate aveai alte ordine.

— Aveam ordinul ca, numai în cazul când aş pleca în interiorul continentului, să-mi îndrept atunci atenţia asupra explorării; cum însă obiectivul principal a fost atins cu anticipare de dumneata, sunt nevoit să mă întorc în patrie. Amiralitatea mi-a îngăduit să absentez numai pentru căutare şi nu a spus nimic despre explorare.

În seara aceea, am trimis un băiat la consulatul britanic ca să ducă, de la marele explorator, scrisori destinate doctorului Kirk şi domnului Oswell Livingstone.

Am fost salutat călduros de către rezidenţii americani şi germani din localitate, care nu s-ar fi putut arăta mai efuzivi nici dacă doctorul Livingstone ar fi fost o rudă dragă şi apropiată de-a lor. Căpitanul H.A. Fraser şi doctorul James Christie nu mai conteneau nici ei cu elogiile. Se pare că ambii gentlemani menţionaţi încercaseră să organizeze o expediţie particulară pentru salvarea compatriotului lor, dar, din anumite motive, proiectul eşuase. Contribuiseră cu 500 de dolari, în vederea atingerii acestui lăudabil ţel; dar omul, căruia îi încredinţaseră comanda caravanei, fusese angajat cu o sumă mai însemnată de altă expediţie, lansată într-un scop diferit. Dar în loc de a se simţi necăjiţi că eu împlinisem ceea ce ei luaseră iniţiativă să facă, se arătau a fi rei mai

entuziaşti admiratori ai mei.

În ziua următoare, am fost chemat la dr. Kirk, care m-a felicitat călduros pentru succesul obţinui. Veni şi episcopul Tozer şi îmi mulţumi pentru serviciul adus doctorului Livingstone.

Tot în această zi am desfăcut contractul oamenilor mei şi i-am reangajat pe douăzeci dintre ei ca să se întoarcă la „Marele Stăpân”. Bombay, deşi în interiorul Africii dispreţuise ideea de a primi o răsplată bănească şi, cu toate că în momentul când eram la cea mai mare ananghie, se străduise, în mod sistematic, să-mi pună beţe în roate în fel şi chip – primi, pe lângă, plata stabilită, un dar în valoare de 50 de dolari, iar fiecare om, corespunzător cu meritele lui, între 20 şi 50 de dolari. Căci ziua aceea era menită să îngroape orice fel de animozităţi şi să facă iertate toate jignirile aduse cândva. Ei, bieţii oameni, mu făcuseră altceva decât să reacţioneze conform firii lor, şi ţinem minte că de la Ujiji până la coastă se comportaseră cu toţii admirabil.

Am văzut că eram teribil de jigărit şi schimbat, când m-am prezentat dinaintea unei oglinzi de mărimea unui stat de om. Totul îmi confirma opinia că eram mult mai vârstnic la înfăţişare şi că părul îmi cărunţise. Când l-am salutat pe căpitanul Fraser acesta exclamă:

— Mi-aţi luat-o înainte, domnule şi până ce nu mi-am menţionat numele, nu m-a recunoscut. Chiar şi atunci remarcă, mucalit că adulmeca altă „afacere Tiehbednett. Aveam o figură atât de diferită, încât identitatea mea era aproape cu totul pierdută, deşi nu se scursese decât un scurt interval de treisprezece luni – între 23 martie 1871 şi 7 mai 1872.

În dimineaţa următoare sosirii mele, locotenentul Henn demisionă în mod formal, şi din momentul acela conducerea Expediţiei trecu în mâinile domnului Oswell Livingstone care luă hotărârea de a vinde din stocurile de provizii, reţinându-le doar pe cele socotite a fi utile tatălui său.

După ce am dizolvat Expediţia mea, m-am apucat să

pregătesc alta, dând curs rugăminţii doctorului LLvingstone. Ceea ce lipsea expediţiei engleze am cumpărat din fondurile avansate de domnul Oswell Livingstone. Armele de foc, cincizeci la număr, fură, de asemenea, furnizate de el din stocurile deţinute de expediţia engleză, la fel cu muniţiile, cupoanele, pentru *honga* – tributul wagogilor, ca şi pânzeturile în schimbul cărora urma să fie asigurată aprovizionarea efectivului. Domnul Livingstone muncea din greu în slujba intereselor tatălui său şi mă asista cu toată iscusinţa de care era capabil. Îmi înmâna, ca să fie împachetate bine, *Almanahul Nautic* pe anii 1872, 1873, 1874; de asemenea, îmi dădu un cronometru care aparţinuse mai-nainte doctorului Livingstone. Toate aceste lucruri, pe lângă un *Jurnal*, plicuri, bioc-notesuri, hârtie de scris, medicamente, fructe şi peşte conservat, puţin vin, ceva ceai şi tacânruri şi obiecte de menaj, ziare, scrisori şi depeşe personale, fură împachetate în cutii de aluminiu perfect etanşate, împreună cu 100 livre de făină americană de calitatea întâia, ca şi câteva cutii de biscuiţi pentru apetitiv.

Ne înţelesesem ca până la 19 mai domnul Oswell Livingstone să ia în primire caravana ce pornea spre tatăl său; cam prin jurul acelei date el se răzgândi însă şi mă surprinse mult, trimiţându-mi un bilet prin care declara că se decisese să nu mai plece în Unyanyembe, din motive pe care le considera juste şi suficiente.

În asemenea împrejurări, datoria mea era să urmez instrucţiunile doctorului Livingstone, procurându-i un conducător bun şi eficient, care să ia în primire caravana şi să o ducă până în Unyanyembe.

În câteva ceasuri, am izbutit să obţin angajarea unui arab recomandat stăruitor de şeicul Hashid, şi i-am plătit un avans de 100 de dolari. Tânărul arab, deşi nu era deosebit de isteţ, părea onest şi capabil, dar am lăsat pe seama doctorului Livingstone prelungirea angajamentului său, după ce va fi ajuns la Unyanyembe când avea să poată decide dacă era demnde încredere sub toate aspectele.

A doua zi, i-am adunat pe toţi oamenii noii Expediţii

Livingstone şi, deoarece era primejdios să le îngădui a hoinări prin oraş, i-am încuiat într-o curte şi le-am dat să mănânce acolo, până ce fiecare suflet – erau cincizeci şi şapte la număr – răspunse la apel.

Între timp, cu ajutorul consulului american, am obţinut serviciile lui Johari, dragomanul (tălmaciul) principal al consulatului american, care a fost însărcinat să conducă grupul prin câmpia inundată a râului Kingari şi a fost îndemnat.ca sub nici – un cuvânt să nu se întoarcă din drum, până ce Expediţia nu pornise în marş, de pe malul apusean al râului. Domnul Oswell Livingstone i-a plătit un bacşiş generos, în schimbul promisiunii de a-şi face munca temeinic.

Un *dhow* fiind adus la ancoră chiar în faţa consulatului american, m-am adresat atunci vechilor mei camarazi de drum, spunându-le:

— Sunteţi acum pe cale de a vă înapoia în Unyanyembe la „Marele Stăpân”. îl cunoaşteţi, ştiţi că este un om cu suflet şi are inimă bună. Este altfel decât mine; el n-o să vă bată, cum mi s-a întâmplat mie. Dar ştiţi că v-am răsplătit pe toţi, ştiţi cum v-am făcut pe toţi bogaţi în pânzeturi şi bani. Ştiţi cum, când v-aţi purtat bine, am fost prietenul vostru. Când aţi fost bolnavi v-am îngrijit. Dacă şi eu am fost atât de bun cu voi, „Marele Stăpân” va fi cu mult mai mult. El are glas plăcut şi vorbeşte blând. L-aţi văzut să ridice vreodată mina asupra cuiva care a săvârşit o faptă rea? Când v-aţi arătat ticăloşi, el nu v-a cuvântat ca mine, ci doar v-a grăbit cu glas mâhnit. Acum spuneţi-mi: îmi făgăduiţi că îl veţi urma, că veţi face tot ce vă va cere, vă veţi supune lui în toate privinţele şi nu veţi dezerta?

— Făgăduim, stăpâne! strigară toţi într-un glas, cu înflăcărare.

— Atunci, mai am un singur lucru de spus. Vreau să-i strâng mâna fiecăruia din voi, înainte de plecare – acum ne despărţim pentrutotdeauna – şi se repeziră numaidecât cu toţii, şi am scuturat zdravăn mina fiecăruia.

— Acum fiecare om să-şi ridice povara lui!

În scurtă vreme, i-am scos în stradă mărşăluind şi i-

am dus până la plajă; i-am văzut pe toţi urcaţi pe puntea vasului şi înălţând steagul, iar dhoto-ul porni în viteză spre vest, în drum spre Bagamoyo.

M-am simţit învăluit, nu ştiu cum, de o impresie stranie de însingurare. Prietenii mei cu piele întunecată, care străbătuseră alături de mine atâtea sute şi sute de mile şi cu care împărtăşisem nenumărate primejdii, plecaseră, iar eu – eu eram lăsat în urmă. Câte din feţele lor prietenoase aveam să le mai revăd?

În 29, vasul cu aburi *Africa*, aparţinând consulatului german, fu angajat de grupul nostru format din cinci persoane şi ne-am depărtat de Zanzibar în direcţia insulelor Seychele, însoţiţi de urările de bine ale mai tuturor europenilor rezidenţi în insulă.

Am sosit în insulele Seychele la 9 iunie, la vreo douăsprezece ore după ce vaporul poştal francez plecase spre Aden. Cum între Mahă (Seychele) şi Aden există o singură cursă pe lună, am fost silit să rămân o lună în insula Mahe.

Viaţa mea în insula Mahe figurează printre cele mai agreabile episoade legate de întoarcerea din Africa. Am găsit, ca să-mi ţină companie, o seamă de gentlemani demni de stimă, creştini adevăraţi. Domnul Livingstonejunior dezvălui multe trăsături de caracter afabile şi se dovedi a fi un om studios, cu judecată, deschis. Când, în cele din urmă, veni vaporul cu aburi francez din insula Maul iciu, nu era nimeni din societatea noastră care să nu regrete că părăseşte insula aceea frumoasă şi pe ospitalierii ofiţeri britanici aflaţi în garnizoană acolo. Guvernatorul civil, domnul Hales Franklyn şi dr. Brocks se străduiseră din răsputeri ca să-l întâmpine cu drag pe pribeag, şi folosesc acest prilej ca să le aduc mulţumiri pentru numeroasele atenţii primite personal din partea domniilor lor.

La Aden, pasagerii veniţi din sud fură trecuţi pe bordul vasului francez *Mei Kony*, *en route* din China către Marsilia. În acest din urmă port, am fost primit cu braţele deschise de doctorul Hostrier şi reprezentanţii lui *Daily*

Telegraph, şi atunci mi s-a spus cum priveau oamenii rezultatele Expediţiei conduse de mine; dar abia când am ajuns în Anglia mi-am dat seama de ecoul ei.

Dl. Bennett, care avusese iniţiativa acelei înfăptuiri şi o susţinuse, acum îşi încununa atitudinea prin unul din cele mai generoase acte care se pot concepe. Îi promisese doctorului Livingstone că, la douăzeci şi patru de ore după ce aveam să văd scrisorile adresate de el domnului Bennett, publicate în jurnalele londoneze, urma să pun la cutie epistolele scrise de el familiei şi prietenilor din Anglia. În scopul de a-mi permite să-mi ţin cuvântul dat şi cu intenţia ca să nu se producă nicio întârziere în livrarea scrisorilor Sale de familie, agentul domnului Bennett transmisese prin telegraf la New York, redacţiei ziarului Herald, epistolele primite de mine de la domnul Livingstone, ceea ce angajase o cheltuială de circa 2000 de lire sterline.

*

Şi acum, dragă cititorule, a sunat ceasul despărţirii şi pentru noi. Să sperăm că nu ne despărţim definitiv. Un explorator se vede nevoit să repete adesea cuvântul plin de regret „adio”. În cursul întâmplărilor consemnate în cartea precedentă, am rostit de multe ori cuvântul: „rămas bun”, mi-am luat adio de la wagogi, cu neruşinarea lor aprigă; de la Mionvu, al cărui şantaj mă afectase cândva; de la wavinzii, al căror vacarm promisese provocarea unor crâncene ostilităţi, de la neprimitorii warunzi; de la neguţătorii de sclavi, arabi şi corciţi; de la toate formele de friguri şi malarie, cronice şi acute; de la smârcurile şi bălţile din Makata; de la apele amărui şi de la deşerturile ucigătoare; de la prietenii şi însoţitorii mei arămii la obraz şi de la eroicul explorator şi gentlemanul creştin David Livingstone. Însufleţit de cele mai fierbinţi urări de bine pentru toţi cei care mi-au urmărit paşii citind aceste pagini, repet încă o dată – rămas bun.

Corespondenţa următoare, şi îndeosebi ultima scrisoare, care a fost însoţită de o frumoasă şi preţioasă tabacheră de aur, montată în briliante, va fi trecută de

mine ca o comoară printre cele mai plăcute rezultate ale misiunii îndeplinite.

H. M. Stanley

Foreign Office, *August 1.*

Domnule.

Sunt însărcinat de către contele Granville să confirm primirea unui pachet conţinând scrisori şi depeşe de la doctorul Livingstone pe care aţi avut bunătatea de a le înmâna ambasadorului din Paris al Majestăţii Sale, pentru ca să parvină acestui departament şi urmează să vă transmit mulţumirile înălţimii sale lordul pentru că v-aţi însărcinat cu predarea acestor documente interesante.

Sunt, domnule, al domniei voastre prea plecată slugă

ENFIELD

HENRY M. STANLEY, Esq. „NEW YORK HERALD BURE AU".

London, August 2.

HENRY M. STANLEY, Esq. mi-a înmânat astăzi jurnalul doctorului Livingstone, tatăl meu, sigilat şi semnat de tatăl meu, având *alăturate instrucţiuni semnate de părintele meu, în vederea îngrijirii manuscrisului, şi toate acţiunile mele şi ale părintelui meu menţionate în aceste file vă datorăm cele mai frecvente mulţumiri. Nu avem nici cel mai mic motiv de a pune la îndoială că acesta este jurnalul tatălui meu şi certific că scrisorile aduse acasă sunt ale lui şi nimănuia altuia.*

TOM S. LIVINGSTONE

Domnule.

Nu mi-am dat seama, până ce nu aţi menţionat dumneavoastră acest aspect, că ar putea exista vreo îndoială cu privire la autenticitatea depeşelor doctorului Livingstone, înmânate de dumneavoastră lordului Lyons la data de 31 iulie. Dar, în urma celor spuse de dumneavoastră, am cercetat problema şi am aflat că domnul Hammond e subsecretar la Foreign Office, şi domnul Wylde e şeful Departamentului Consular şi Comerţ cu sclavi; nu am nici cea mai mică îndoială asupra provenienţei genuine a documentelor primite din partea

lordului Lyons, în curs de – tipărire.

Nu pot trece peste acest prilej de a vă exprima admiraţia mea pentru calităţile care v-au permis să atingeţi. Ţelul misiunii dumneavoastră şi să obţineţi un rezultat salutat cu atât de mare entuziasm, atât în Statele Unite, cât şi. În ţara aceasta.

Sunt, domnule.

Al domniei voastre prea supus, GRANVILLE

HENRY STANLEY, Esq.

Foreign Office, August 27

Domnule.

Am marea satisfacţie de a vă transmite, din ordinul reginei, înalta apreciere dată de Majestatea Sa prudenţei şi zelului de care aţi făcut dovadă deschizând o comunicaţie cu doctorul Livingstone şi înlăturându-i Maiestăţii Sale neliniştea pe care, împreună cu supuşii săi, a simţit-o cu privire la soarta acestui distins explorator.

Regina doreşte să vă exprim mulţumirile sale pentru serviciul adus, odată cu felicitările Majestăţii Sale, meritate de succesul cu care v-aţi dus la capăt misiunea ce v-aţi luat fără teamă.

Maiestatea Sa doreşte totodată să vă rog a accepta suvenirul care însoţeşte această scrisoare.

Sunt, domnule.

Al domniei voastre prea plecat şi umil slujitor GRANVILLE

GLOSAR

(cuvinte africane şi arabe)

borna → Îngrăditură, ţarc.

bubu → mărgele negre.

Diwan → persoană vârstnică, şef sau magistrat.

dori → măsură = patru yarzi de pânză.

dowa → doctorie.

fondo → zece coliere sau khete.

ghulahio → un sortiment de mărgele.

halde → alt sortiment de mărgele.

honga → tribut.

Ismahill → nume dat de băştinaşi unui anumit gen de

pânză.

kandunguru → mărgele de culoare cărămizie.

kaif-halefe → formă de politeţe: „Ce mal faci?”

kaniki → O pânză albastră, confecţionată în India.

knambl → tabără.

khete → şirag sau a zecea parte dintr-un fundo.

kichuma-chuma → „Fiare mici” – o boală de ficat

kizambi → un gen de pânză.

kiti → scăunaş.

lakhio → un gen de mărgele roze.

junghio → mărgele albastre.

1 unghi o mbamba → mărgele albastre mici.

Lunghio rega → mărgele albastre mari.

M → prefix indicind apartenenţa unui persoane la o anumită regiune. De ex.: M-JIji, de obârşie din JIJI.

manyapara → persoană în vârstă sau adjunct al căpeteniei.

matama → plantă denumită Holcus sorghum – sorgo (sau durra – în arabă).

mbembu → piersică pădureaţă.

merikani → pânza nevopsită, fabricată în America – americă.

mganga → un vraci sau „doftoroi”.

Miezi-Mungu → termen kisawahil, însemnând Dumnezeu.

Interni → termen sinonim cu rege.

mtoni nullah → torent secat.

muhongo → tribut.

mulungu → termen folosit de băştinaşi pentru „Dumnezeu”.

mukunguru → friguri cronice.

mvuha → tunet.

mgombe → vacă.

pagaz → hamal.

postio → hrană.

şami-sami → numele dat mărgelelor roşii.

shamba → un câmp cultivat – ogor.

shash → muselină.

şeic → termen folosit ca formuţă de politeţe când te adresezi unei persoane mal în rirstă.

shukka → doi yarzi de pânză.

sohari → un gen de pânză coloratră.

sungomazzi → mărgele mari, de sticlă sau porţelan, de mărimea unor bile.

toujirl → numele dat unul anumit tip de pânză.

prefix indicând ţinutul: de ex. Ujijj înseamnă ţinutul Jiji.

leac.

prefix folosit pentru persoane Wa-jijj înseamnă locuiorii ţinutului Jiji. termen dispreţuitor aplicat băştinaşilor, formulă de salut, echivalentă cu „Cum te simţi?”. heleşteu sau lac. baltă, laz.

Lista taberelor unde a poposit Expediţia Herald de la Bagamoyo până la Ujiji şi îndărăt, la coasta Oceanului Indian

Prin Ukwere, Ukami şi Vdoe, pini la Useguhha

	or e	m inute
De la Bagamoyo la Shamba Gonera	1	30
Kikoka	3	40
Rosako	5	00
IC în ga ru	6	00
Imbiki	4	30
Msuwa	4	30
De la Msuwa până la Kisemo	4	30

	4		2
Mussoudi		0	
	7		0
Mikeseh		0	
Muhalleh	6		4
		5	
Simbamwenni	3		0
		0	

Spre Ugogo

USEGUHHA			
De la râul Ungerengeri până la Simbo	2		0
		0	
	4		1
Popas în mijlocul câmpiei		0	
Rial Makata			3
	2	0	

USAGARA			
Tabără la vest de Makata		O	5
Tabără în câmpie		4	3
		0	
Tabără în câmpie		2	0
		0	
Rehenneko		3	1
		5	
De la Rehenneko până la tabără de munte		3	3
		0	
			m
		or	inute
	e		4
Kiora		3	0
Tabără pe malul râului		4	5
		0	
Madete		2	3
		0	
Lacul Ugombo		3	0
		0	

Matamombo	6	0	0
MpWapwa	*7*	0	0
Kisokweh	*2*	0	0
Chunyo	*1*	0	3
Diit Ugogo până în Unyanyembe De la Marenga Mkali până la Mvumi, în micul Ugogo	*1* *2*	0	3
Mvumi, Marele Ugogo	4	0	0
Matamburu	4	0 0	0
Bihawana	2	0	0
Kidididimo	2	0	0
Pembere Pereh	1 0	0	0
Mizanza	5	0	3
Mukondoku	6	0	3
Municka	5	0	0
Mabunguru Mtoni în Uyanzi	8	0	0
Kiti, Uyanzi	6	0	3
Msalalo	6	0	3
De la Msalalo până la Ngaraiso cu FÂntânt	3	0	3
Kusuri	3	3	1

Mgongo Tembo	3	0	3
Mgongo Tembo Mtoni	3	0	3
Nghwalah Mton	2	0	4
Madedita	2	0	3
			m
	or	inute	
	e		0
Tura Centrală – Unyamwezi	3	0	0
Râul Kwala	7	0	0
Rubuga	7	5	1
Kigwa	5	0	0
Shisa	7	0	0
Kwihara	3	0	0

Din Unyanyembe până la Mrera, Ukonongo UNYAMWEZI

De la Kwi liară până la Mkwuenkwe			3
1			0
Inesuka	2	0	0
Kasegera	3	0	0
Kigandu	2	5	4
Ugunda	7	0	0
Benta	3	0	1
Kikuru	5	0	5
			0

Ziwani	4	0	0
Manyara	fi	0	3
UKONONGO			
De la Manyara până la râul Gombe	4	5	1
Ziwani	5	0	2
Tongoni	1	0	3
Tabără	5	5	1
Marefu		3	O
Utende		7	» 1
Mtoni		4	5 0
Mwaru		5	0 1
De la Mrera, Ukonongo, până la Ujiji			3
UKONONGO			
	e	or	inute m
De la Mrera până la Mtoni		4	3
Mpokwa în Utanda		4	0 4
Mtoni		3	5 0 0
UKAWENDI			
Râul Mtambu		4	3 0
Imrera.		4	2 0

Munţii Rusawa	2	0	3
Mtoni	4	0	0
Mtoni	5	0	0
Tabără în pădure	6	0	0
Tabără în pădure	5	0	3
UVINZA			
Nzogera cu fântâni	2	0	3
Tabără în pădure	4	5	1
Stala, pe râul Malagarazi	2	5	4
Insula Ihata, pe râul Malagarazi	1	0	3
Katalambula	1	5	4
UHHA			
Kawanga în Uhha	5	0	3
Lukomo	1	0	0

Kahirigi	4	O	O
Râul Rusugi	5	0	0
Lacul Musunya	4	O	O
Râul Rugufu	4	0	3
Sunuzzi	3	0	0

Niamtaga în 9 3
Ukaranga 0
UJIJI
4
Portul Ujiji 6 0

PARTEA INTUA
(Continuare)
Capitolul X. *Spre Mrero, în Ukonongo*... 7
Capitolul XI. *Prin Ukawendi, Uvinza şi Uhha, Ia Ujiji*... 57
PARTEA A DOUA
ÎNTOARCEREA LA OCEANUL INDIAN
Capitolul XII. *Şederea cu Livingstone la Ujiji. Relatarea personală a lui Livingstone*: *călătoriile, necazurile şi dezamăgirile lui* 115
Capitolul XIII. *Croaziera noastră pe lacul Tanganica. Explorarea capătului de nord al lacului. Descoperim că râul Rusizi intră în lac. Înapoierea* la *Ujiji*... 167
Capitolul XIV. *Călătoria noastră de la Ujiji la Unyanyembe 209* Capitolul XV. *În drum spre patrie. Ultimele cuvinte ale lui Livingstone. Despărţirea definitivă*! ... 259
Capitolul XVI. *Capitol de despărţire* 312
Încheiere 321
Glosar 324
Apendice 327
Lector: SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor: ION GIIICA
Bun de tipar 14.0S.982. Coli cd. 15.60. coli tipar 10, 5.
Tiparul executat sub cd. nr. 5 024/1902
la întreprinderea poligrafică Bacău.
Strada Eliberării nr. 63.
REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA
Lucrarea este tipărită pe hârtie fabricata de C.C.H. „Letea" Bacău.
rezultată din aplicarea mecanică a literei legii (lat.)

(n.t.).